

Sf. Spir. Vecl.

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XL, Nr. 11 — 12 NOIEMBRIE — DECEMBRIE — 1981

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XL, Nr. 11 — 12
NOIEMBRIE - DECEMBRIE
1981

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul IV

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

IUSTIN

Mitropolitul Ungrovlahiei și
Patriarhul Bisericii
Ortodoxe Române

VICEPREȘEDINȚI :

I. P. S. Dr. ANTIM
Arhiepiscopul Tomisului
și Dunării de Jos

P. S. Dr. ANTONIE
Episcopul Buzăului

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

P. S. EPIFANIE NOROCEL-
TOMITANUL
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Tomisului și Dunării de Jos

P. C. Pr. OCTAVIAN POPESCU
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. ILIE GEORGESCU
Consilier cultural mitropolitan

P. C. Pr. GH. BOGDAN

REDACTOR

C U P R I N S U L

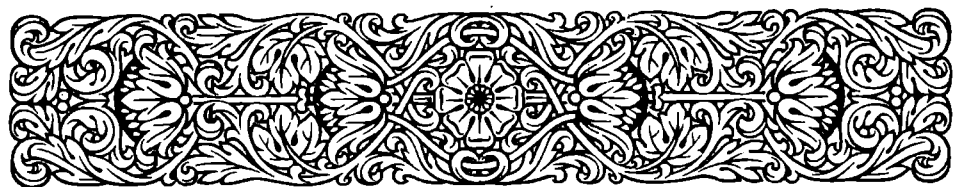
	<u>Pag.</u>
REDAȚIA, <i>Aniversarea Republicii</i>	989
PASTORALE	
Prea Fericitul Părinte IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, <i>Pastorală la Nașterea Domnului</i>	992
Inalt Prea Sfințitul ANTIM, Arhiepiscopul Tomisului și Dunării de Jos, <i>Pastorală la Nașterea Domnului</i>	1000
Prea Sfințitul ANTONIE, Episcopul Buzăului, <i>Pastorală la Nașterea Domnului</i>	1003
INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE	
Diac. IOAN CARAZA, <i>La Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril</i>	1008
Pr. dr. VICTOR VLĂDUCEANU, <i>La Duminica a XXV-a după Rusalii</i>	1011
Diac. Asist. dr. EMILIAN CORNIȚESCU, <i>La Duminica a XXVI-a după Rusalii</i>	1014
Pr. Prof. CONSTANTIN CORNIȚESCU, <i>La Duminica a XX-a după Rusalii</i>	1017
Pr. asist. dr. NICOLAE DURĂ, <i>La Sfinții Ierarh Nicolae</i>	1019
Pr. dr. GH. PASCHIA, <i>Ce trebuie să știm când intrăm în biserică, predică pre-liturgică</i>	1025
PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA	
REDAȚIA, <i>Adeziunea Bisericii Ortodoxe Române la noua inițiativă de pace a României</i>	1029
Pr. GH. BOGDAN, <i>Adunarea cultelor din Republica Socialistă România pentru Dezarmare și Pace (București, 25—26 noiembrie 1981)</i>	1034
Prof. NICU OCTAVIAN, <i>Adunarea pentru Pace de la Seminarul Teologic din București</i>	1054
GH. BOGDAN, <i>Puternică manifestare pentru pace, pentru viață</i>	1057
Diac. OREST BUCEVSCHI și Lect. dr. CEZAR VASILIU, <i>Știri ecumenice</i>	1060
DIN GRAIUL VECHILOR CAZANII	
ION DIANU, <i>Mitropolitul martir Antim Ivireanu, ctitor al retoricii culte românești</i>	1069
ARTICOLE ȘI STUDII	
Prof. dr. NICOLAE CHIȚESCU, <i>Aspecte dogmatice ale Sinodului al II-lea Ecumenic (Constantinopol, 381)</i>	1086
Drd. CORNELIU ZĂVOIANU, <i>Rugăciunea lui Iisus în Imperiul Bizantin și răspîndirea ei în Peninsula Balcanică și în Țările Române</i>	1100

ANIVERSĂRI—COMEMORĂRI

ASISTENT, <i>Aniversarea Centenarului Institutului Teologic Universitar din București</i>	1131
Prof. ION APOSTOL, <i>Amintiri din zilele trăite în Internatul teologic de la Radu Vodă</i>	1136
Pr. GHEORGHE DRĂGULIN, <i>Licențiași ai Institutului teologic universitar din București care s-au distins în viața Bisericii strămoșești</i>	1145
Pr. prof. ION IONESCU, <i>Patru sute de ani de la tipărirea Evangheliei cu învățatură de diaconul Coresi la Brașov, în 1581, și mesajul ce-l poartă</i>	1154
Pr. GABRIEL COCORA, <i>„În zilele cucernicului Domn al nostru Io Mihail Voevod...»</i>	1177
Diac. prof. MARIN VELEA, <i>50 de ani de la moartea compozitorului Ioan Vidu</i>	1186

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ASISTENT, <i>Vizita Delegației Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Preafericitul părinte Patriarh IUSTIN, în Suedia și Elveția</i>	1188
--	------

LA ANIVERSAREA REPUBLICII

Poporul nostru sărbătorește an de an cu bucurie ziua de 30 decembrie 1947, când a devenit stăpîn pe propria lui soartă, când și-a descătusat energiile creatoare, ridicînd țara, în aceste ultime decenii, pe noi culmi de civilizație și progres.

Anul acesta aniversăm ziua Republicii în condițiile cînd întregul popor ferm angajat în dezvoltarea economico-socială a țării încheie primul an al actualului cincinal, numit cincinalul calității și eficienței.

Conducerea Statului pune în fața poporului, ca obiectiv de prim ordin înfăptuirea unor profunde prefaceri calitative, tocmai pe baza acumulărilor cantitative din anii de cînd țara noastră a devenit Republică, a realizărilor dobîndite de oamenii muncii în toate domeniile de activitate care au permis transformarea României într-un stat socialist puternic, cu o industrie modernă și o agricultură în plină dezvoltare și perfecționare. În momentul de față, preocuparea poporului nostru, a conducerii sale, este de a folosi, la un nou nivel, puternica bază tehnico-materială creată și asigurată prin eforturile îndelungate din perioadele anterioare, de a se trece, la scară de ansamblu, de la dezvoltarea extensivă la cea intensivă. Întregul program pe cinci ani de dezvoltare a țării se concretizează asupra obținerii acestor transformări în economia românească. Calitatea și eficiența sînt, de aceea, dimensiunile sale fundamentale. În centrul planului sînt situate realizarea producției de petrol și cărbune, stabilită, dezvoltarea surselor noi de energie, reducerea consumului de energie, combustibili și materii prime, buna gospodărire a resurselor de care dispune, asigurarea producției de metal în sortimentele necesare, diversificarea și ridicarea calitativă a produselor, concentrarea, în activitatea de investiții, a forțelor, în și mai mare măsură, spre obiectivele aflate deja în construcție, îndeplinirea sarcinilor privind producția fizică, producția marfă, și producția netă, sporirea randamentelor la hectar și a producției animaliere în agricultură, creșterea puternică a productivității muncii, reducerea continuă a cheltuielilor materiale, aplicarea neabătută a prevederilor noului mecanism economico-financiar, sporirea beneficiilor — unitatea de măsură a bunei activități economico-financiare în fiecare sector.

Pe baza realizărilor prevăzute în toate domeniile de activitate, se are în vedere, în anul în care vom intra, 1982, obținerea unei creșteri a veniturii naționale de 5,5 la sută în raport cu anul 1981, care va permite

atît dezvoltarea armonioasă a întregii economii naționale, cît și înfăptuirea în continuare a programului de ridicare a nivelului de trai. Chiar dacă cifric ritmul prezent de creștere a venitului național apare la alte dimensiuni decît fazele anterioare extensive ale dezvoltării economiei noastre, în realitate, după cum spun specialiștii, acest ritm reflectă un dinamism puternic, deoarece exprimă sporuri absolute considerabile mai mari și se situează în continuare peste media europeană și mondială, fapt cu semnificații profunde în contextul actualelor manifestări de criză economică pe plan internațional.

Corespunzător caracteristicilor generale ale programului de dezvoltare economico-socială a țării în momentul de față, ca și în întregul cincinal, exigențele de calitate și eficiență stau, deopotrivă, în fața activității de comerț exterior și cooperare economică internațională, avînd în vedere rolul hotărîtor al acestora în realizarea produsului social, în asigurarea necesarului de materii prime, în modernizarea economiei românești și îmbunătățirea continuă a pozițiilor ei în economia mondială. Obiectivul central al programului, în acest domeniu îl constituie realizarea unui comerț exterior larg și diversificat, bazat pe depășirea importurilor de către exporturi, în vederea asigurării unei balanțe de plăți echilibrate și a mijloacelor financiare de restituire și lichidare treptată, în următorii ani, a datoriei externe. Rezultatele obținute în anul pe care-l încheiem — creșterea exportului cu 12,5 la sută — se cer a fi întărite.

Linii directoare ale programului de dezvoltare economico-socială în anul viitor, ca și pe întreg cincinalul, emană nemijlocit din imperativele actuale și de perspectivă, corespunzînd integral nu numai cerințelor specifice etapei pe care o traversează economia românească, ci și exigențelor cărora aceasta trebuie să le facă față în contextul internațional. Contextul economic internațional, după cum apreciază specialiștii, nu s-a dovedit a fi favorabil în ultimii ani, cel actual se arată a fi la fel, iar cel din anii următori nu se anunță mai bun. Dimpotrivă, economia mondială este bîntuită de multiple manifestări de criză și dezechilibru care tind să se accentueze și care lovesc în toate țările, în special în cele în curs de dezvoltare.

Conducerea țării noastre a adoptat o poziție activă în fața crizei din economia mondială. O asemenea poziție se concretizează, pe plan intern, în stabilirea sarcinilor de dezvoltare menționate, care sînt pe deplin realiste, dar, totodată, mobilizatoare, iar, pe tărîm extern, în desfășurarea unei mereu mai ample și nicidecum slăbite colaborări internaționale cu toate statele lumii. Astfel, gradul de angajare a României în circuitul mondial se va accentua, raportul dintre volumul exportului și venitul național urmînd să ajungă în 1982 la peste 34 la sută; față de 26—27 la sută în anii precedenți. Așa cum sublinia Președintele Republicii, Domnul Nicolae Ceaușescu, în împrejurările actualei crize economice-financiare, ale încordării internaționale, este mai necesar ca oricînd să se intensifice raporturile de colaborare cu toate statele lumii, să se acționeze pentru depășirea problemelor complexe și soluționarea lor în spiritul respectului intereselor și independenței fiecărei

națiuni, pentru o conlucrare pașnică merită să asigure progresul economic și social al tuturor popoarelor.

Rezultatele istorice obținute de poporul nostru în anii Republicii sînt cheazăia izbînzilor viitoare. Biserica noastră, împărtășind pe deplin aspirațiile poporului din care face parte, se alătură cu toată dragostea efortului creator al acestuia, sprijinind mărețele sale idealuri, de a realiza o viață demnă, de a trăi în pace și bunăînțelegere.

Găsind povățuire și îndemn în cuvîntul Întîistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Iustin, clerici și credincioși, pătrunși de un înalt patriotism, își aduc obolul lor la zidirea vieții celei noi în patria noastră, care, de mai bine de trei decenii a pășit pe un drum nou, bogat în înfăptuiri, în izbînzi care cheazăsuesc realizările din anii ce vor veni.

În fiecare an, de ziua Republicii, gîndurile și sentimentele noastre, slujitori și credincioși ai Bisericii strămoșești, se îndreaptă către patria noastră, căci nu este nimic mai scump pe lume decît țara în care te-ai născut tu și strămoșii tăi, în care ai văzut lumina și ai trăit primele bucurii din viața ta. Să ne rugăm Bunului Dumnezeu ca chipul patriei să înflorească neconținut, să rămîndă același pămînt binecuvîntat, să ne putem bucura de toate cele dorite și folositoare și să o lăsăm viitorimii întreagă, roditoare, grabnică ajutătoare pentru pace și bunăînțelegere între oameni, așa cum și noi am moștenit-o de la înaintașii înaintașilor noștri.

Binecuvîntează, Doamne, țara aceasta și pe cei ce locuiesc într-însa!

REDAȚIA

PASTORALE

---

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU
ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

IUBITULUI NOSTRU CLER, CINULUI MONAHAL
ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI, HAR ȘI PACE
DE LA DUMNEZEU ATOATEȚIITORUL, IAR DE LA NOI
PĂRINTEASCĂ BINECUVÎNTARE

Iubiți credincioși,

Hristos se naște, măriți-L ! Lăsînd de o parte toată grija cea lumească, în aceste sfinte clipe, să ne îndreptăm ochii noștri duhovnicești către adăpostul pentru animale din ținutul Betleemului din Iudeea, unde s-a născut Hristos. Nu există pentru oameni un sălaș mai sărac decît acesta. Dar, acolo, în iesle a fost culcat Iisus de Prea Sfînta Sa Maică și de Dreptul Iosif, fiindcă nu era pentru ei loc în casa de popas. Din vechime se spune că pe magi nu i-a înfricoșat tronul lui Irod, împăratul ; de aceea ei n-au dat urmare cuvintelor lui de a se întoarce și a-i spune unde au aflat pe Mîntuitorul. Ceea ce i-a înspăimîntat însă pe magi a fost nemărginita sărăcie a lui Iisus.

Dumnezeu fiind, Domnul nostru Iisus Hristos este pururea înveșmîntat în mărirea Sa dumnezeiască ; toate vîstieriile înțelepciunii și ale cunoștinței în El sînt ascunse ; atotputernic, sfînt, veșnic, El de-a dreapta Tatălui în ceruri șade. Dar, pogo-

rîndu-se din cer și venind pe pămînt ca om, s-a «golit pe sine, chip de rob luînd, făcîndu-se oamenilor asemenea și la înfățișare dovedindu-se ca un om ; și s-a smerit pe Sine ascultător făcîndu-se pînă la moarte și încă la moartea pe cruce» (Filip. II, 6—8).

În acest fel s-a golit Mîntuitorul nu numai de mărirea Sa dumnezeiască, dar și de demnitatea Sa omenească, arătîndu-se ca un rob, om lipsit de drepturi sau de bunuri, supus și sărac.

Astfel, dacă golirea sau deșertarea, despuierea ori lipsirea de mărire a Fiului lui Dumnezeu, Mîntuitorul, a fost necesară pentru mîntuirea noastră, atunci, pe drept cuvînt zice Apostolul : «Cunoașteți că... Hristos pentru voi a sărăcit, bogat fiind, pentru ca voi prin sărăcia Lui să vă îmbogățiți» (II Cor. VIII, 9). Deci, dacă pentru noi a sărăcit, pentru Sine El a rămas bogat ; dacă a venit pe pămînt, El n-a părăsit cerul ; dacă s-a făcut om, Dumnezeu fiind, El a rămas Dumnezeu. «O ! Adînc al bogăției înțelepciunii și cunoașterii lui Dumnezeu ; cît de ne de pătruns sînt judecățile Lui și de ne de urmat căile Lui» (Rom. XI, 33), zice Sfîntul Apostol Pavel în fața tainelor lui Dumnezeu. Iar Sfîntul Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul, în ziua luminatului praznic de astăzi, la nașterea întru smerenie, dar mai presus de fire, a Domnului nostru Iisus Hristos ne îndeamnă să ne unim glasurile și să cîntăm așa :

«Hristos se naște, măriți-L,
Hristos din ceruri, întîmpinați-L,
Hristos pe pămînt, înălțați-vă !»

Iubiți fii sufletești,

Nimic nu este mai plăcut pentru auzul nostru, în aceste zile, decît să reîmprospătăm în cugetele noastre istorisirea nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și nimic nu este mai înălțător și mai de folos evlaviei noastre decît să trăim în duhurile noastre frumusețea și mărirea dragostei lui Dumnezeu față de noi, făptura mîinilor și a suflării Sale de viață, față de întreaga lume văzută și nevăzută.

Fără nici o umbră de îndoială, noi păstrăm în tainița sufletului nostru mereu vie amintirea venirii Mîntuitorului, ca om, pe

pămînt. De aceea, de fiecare dată cînd privim icoana Nașterii Domnului, sîntem cuprinși de aceeași simțire sfîntă ca atunci cînd ne-am închinat în fața ei, întîia oară, și același fior tainic străbate de fiecare dată inimile noastre. Orice colind sau cîntec de stea, cîntările bisericești și citirile din Sfînta Scriptură, tot ceea ce ne aduce aminte de nașterea Domnului pare atît de nou, atît de proaspăt, atît de viu în sufletele noastre încît am putea da mărturie că faptele s-ar petrece acum, în prezența și în ființa noastră.

Astfel, împerechind în inimile noastre vremurile de odinioară cu clipele de acum, privirile noastre sînt atrase de arătarea îngerului Gavriil în fața Sfintei Fecioare Maria, la Nazaret, în Galileea. Parcă îi auzim glasul : «Bucură-te ceea ce ești plină de har. Domnul este cu tine... Iată, vei naște un fiu și vei chema numele lui Iisus...». După cîteva cuvinte de uimire și nedumere, Sfînta Fecioară și-a plecat fruntea în fața trimisului din ceruri ; ea a supus voința sa voinței lui Dumnezeu. Atunci, în clipa aceea, ascultarea ei desăvîrșită a deschis calea spre Betleem și de acolo spre împărăția lui Dumnezeu și spre viața cea veșnică. Roaba lui Dumnezeu se face maică a Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos, iar peste cetatea lui David se revarsă iarăși binecuvîntarea cerului.

Stînd lîngă păstori, auzim parcă și noi cuvintele îngerului Gavriil : «Iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul ; că, în orașul lui David, astăzi vouă s-a născut Mîntuitor, care este Hristos, Domnul. Și acesta este semnul pentru voi : veți găsi un prunc înfășat, culcat în iesle» (Luca II, 10—12).

Apoi, pentru adevărarea acestor cuvinte, mulțime de puteri cerești a început să cînte, în auzul lor, cîntare de laudă lui Dumnezeu, de pace pe pămînt și de dragoste întru oameni, zicînd :

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu
și pe pămînt pace,
întru oameni bunăvoire !»

Cuprinși de mirare și doritori să vadă cu ochii lor pruncul abia născut, păstori s-au dus în grabă spre Betleem și au găsit acolo «pe Maria și pe Iosif și pe prunc, culcat în iesle». Atunci au

istorisit ei Maicii Sfinte și Dreptului Iosif cele grăite lor de înger, iar spusele lor umpleau de bucurie pe cei ce le auzeau.

Alte semne dumnezeiești se adăugau apoi la mărturiile îngerilor și păstorilor. La Ierusalim, Dreptul Simeon și proorocița Ana dădeau mărturie că Iisus este Mîntuitorul. Iar magii de la Răsărit, înțelepți ai Perșilor, luîndu-se după o stea care mergea altfel decît celelalte stele, au înțeles că s-a născut un mare împărat în Iudeea și au pornit în căutarea Lui. Găsindu-L, cu bucurie s-au închinat Lui și i-au pus înaintea daruri : aur, smirnă și tămîie.

Bucuria nașterii Mîntuitorului a fost însă de scurtă durată. Pentru înțîia oară, prin sufletul Maicii Domnului a trecut sabia; Irod căuta să omoare pe Iisus. Puternicul stăpîn din Iudeea se lupta cu un prunc născut în cel mai sărac sălaș ; pronia cerească a ferit însă pe Iisus de cel rău. Noaptea, la îndemnul îngerului Domnului, Iosif a luat pruncul și pe mama Lui și au plecat în Egipt, unde au stat pînă la săvîrșirea lui Irod. Se împlinea în acest fel o veche proorocie ; alta i-a urmat îndată la împlinire : uciderea pruncilor din Betleem și din toate hotarele lui.

După moartea lui Irod, întorcîndu-se acasă, Iosif, Iisus și Maria au locuit în Nazaret. «Iar copilul creștea și se întărea cu duhul, umplîndu-se de înțelepciune și harul lui Dumnezeu era peste El» (Luca II, 40).

Iubiți fii duhovnicești,

Domnul nostru Iisus Hristos era așteptat și dorit ca Domnul păcii, ca Făcătorul de pace, cum mărturisesc vechii prooroci sau legenda veacului de aur. Iar, la nașterea Lui, îngerii din ceruri Il întîmpină, cîntînd imnul măririi lui Dumnezeu în cele înalte, al păcii pe pămînt și al bunăvoirii sau dragostei între oameni. Mai tîrziu, Sfîntul Apostol Pavel, în epistolele sale, pune pacea drept temelie a lucrării de mîntuire a oamenilor de către Domnul nostru Iisus Hristos. El zice că Hristos «a venit și pace a binevestit celor de departe și celor de aproape, căci printr-Însul avem, și unii și alții, apropiere către Tatăl...» (Efes. II, 17—18). Mîntuitorul este «pacea noastră», fiindcă El a unit pe cei des-părțiți, a nimicit vrăjmășia dintre oameni și, apoi, pe toți lao-

laltă i-a dus la pacea cu Dumnezeu. «Dumnezeu, zice Apostolul, a binevoit ca, prin Fiul Său pe toate cu Sine să le împace..., făcînd pace printr-Însul» (Col. I, 20).

Biserica, împlinind în lume însăși lucrarea pe care a săvîrșit-o Iisus, n-a încetat o clipă să trudească pentru dobîndirea, statornicirea și întărirea păcii în lume. Ea este deplin convinsă că Fiul lui Dumnezeu a venit la noi din ceruri ca să ne izbăvească de păcate și să aducă liniște în sufletele noastre zbuciumate de patimi, ca să strîngă laolaltă pe cei ce se dușmănesc și să-i ducă împreună în sînul Părintelui ceresc, în împărăția cerurilor.

A făgăduit, desigur, Mîntuitorul împărăția cerurilor tuturor celor care sînt lipsiți de patima lăcomiei după bunuri pămîntești, tuturor celor care nimicesc în sufletele lor pornirea sau pofta de avuție, celor care au sărăcia în duhurile lor. Celor care plîng le-a făgăduit mîngîiere, celor blînzi moștenirea pămîntului, celor care caută dreptatea îndestulare de dreptate, iar celor prigoniți pentru dreptate împărăția cerurilor. Cei curați cu inima vor vedea, în adevăr, pe Dumnezeu, dar făcătorii de pace se vor chema fiii lui Dumnezeu.

Iată, iubiții mei, ce frumos nume și cît de mare cîștig vom dobîndi noi dacă ne vom dovedi făcători de pace. Noi vom deveni fii ai lui Dumnezeu, iar de lucrarea comună a tuturor iubitorilor de pace vom beneficia noi și urmașii noștri, semenii noștri de pretutindeni, oamenii din întreaga lume.

Iubiți credincioși,

De pace în lume a fost, este și va fi nevoie totdeauna. Fiind starea firească de viețuire a popoarelor pe pămînt, pacea este mereu prezentă în preocupările oamenilor. Atunci cînd există trebuie să fie apărută, iar cînd lipsește trebuie căutată.

În vreme de pace, popoarele își pot împlini idealurile lor de progres, de dezvoltare materială și spirituală, de înflorire și întărire a țărilor lor ; își pot crea o civilizație și o cultură națională ; pot să-și petreacă viața potrivit cu posibilitățile și dorințele lor, în deplină libertate și independență ; în timp ce războiul nu aduce altceva decît nimicire de vieți omenești, distrugeri de bunuri personale și obștești, chinuri, dureri și amărăciuni. Din

ultimele două războaie, pe care cei mai în vîrstă le-au cunoscut, pierderile de vieți omenești se numără cu zecile de milioane, iar bunurile materiale și operele de artă distruse, de cine mai pot fi calculate ?

La rănilor din trecut, — care n-au fost deplin tămăduite nici pînă în vremea de astăzi —, se adaugă acum profunda îngrijorare pentru viitor. Fără justificări învederate, unele popoare sînt cuprinse de o adevărată manie a înarmării, de o furie a pregătirilor pentru război. Iar armele pe care le fabrică sau le acumulează unele state sînt de-a dreptul înspăimîntătoare. O confruntare nucleară între popoare, în cîteva ore, poate preface în scrum și pustiu un continent sau o țară, oricît ar fi ea de întinsă. De aceea astăzi cînd se vorbește de război și pace, toată lumea se gîndește la moarte și la viață. Astfel, a devenit cu totul actual cuvîntul din Scriptura Veche, care zice : «Iată, eu astăzi ți-am pus înainte viața și moartea, binele și răul... Alege viața ca să trăiești tu și urmașii tăi» (Deut. XXX, 15, 19).

Așadar, stă în puterea noastră, în voința noastră, în hotărîrea noastră să alegem viața, să alegem pacea, să alegem fericirea. Uniți cu toți iubitorii de pace din întreaga lume, noi putem împiedica declanșarea unui nou război, putem realiza pacea statornică pe pămînt. În acest scop, fiecare dintre noi și mai ales cu toții, laolaltă, avem datoria să ne exprimăm, verbal sau în scris, lămurit și ferm, împotrivirea noastră față de război, precum și voința noastră de pace, în întruniri, adunări și manifestații publice, pe plan local sau național, separat ori într-un glas cu iubitorii de pace din alte țări, din lumea întreagă.

Este adevărat că lupta pentru pace nu este ușoară. Dar, să păstrăm neclintită convingerea în triumful ei. În primul rînd, lupta pentru pace este o luptă dreaptă, o luptă pentru apărarea drepturilor firești ale oamenilor și popoarelor. În al doilea rînd, cu bucurie constatăm că numărul oamenilor și popoarelor iubitoare de pace este cu mult mai mare decît numărul iubitorilor de război. Apoi, cei ce luptă pentru pace se găsesc astăzi pretutindeni în lume, iar manifestațiile lor antirăzboinice exercită înriurire binefăcătoare asupra conducătorilor popoarelor. În același timp, nu trebuie să uităm o clipă că, pentru apărarea păcii, ca și pentru săvîrșirea oricărui lucru bun, ne vine pururea în ajutor Dumnezeu, Domnul Păcii. Așadar, neîncetat nădăjduind

în triumful ei, pacea să o propovăduim, pentru apărarea și întărirea păcii în lume să depunem toate strădaniile noastre, iar lui Dumnezeu pentru pace stăruiitor și fierbinte pururea să ne rugăm. Căci «El este Cel care lucrează în noi și ca să voim și ca să săvârșim pentru bunăvoină», adică pentru bună înțelegere între noi, pentru pacea a toată lumea, pentru dragostea între oameni (Filip. II, 13).

Este vrednic de amintit acum că și celelalte culte și religii din țară, împreună cu noi, se străduiesc să-și aducă contribuția lor pozitivă la apărarea păcii în lume. La recenta Adunare a conducătorilor și reprezentanților Cultelor din România, care s-a ținut la București în zilele de 25 și 26 noiembrie, cu participarea unor delegați de seamă din 17 state străine, după ce ne-am exprimat cu toții îngrijorarea față de înrăutățirea situației internaționale, am luat hotărîrea de a face tot ce stă în puterea noastră pentru a contribui din plin pentru statornicirea și apărarea păcii pe întreg pământul. În acest fel noi am făcut dovada că sîntem deplin integrați în marea mișcare națională pentru pace, care, după întruniri locale, a culminat cu marea Adunare populară de la București din ziua de 5 decembrie 1981, la care au participat sute de mii de oameni.

Noua inițiativă de pace a Președintelui Republicii noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, concretizată în Apelul Frontului Democrației și Unității Socialiste, se înscrie în viața poporului nostru ca act istoric național cu puternice rezonanțe mondiale. Pacea ne este necesară nouă, românilor; dar și altor popoare, lumii întregi. Angajarea întregului nostru popor, în frunte cu președintele țării, în acțiunea pentru dezarmare și îndeosebi pentru dezarmare nucleară, în acțiunea pentru împiedicarea fabricării bombei cu neutroni, în acțiunea pentru oprirea cursei înarmărilor și, în general, în lupta pentru apărarea păcii, constituie o dovadă de răspundere și de luciditate politică, internă și externă, de profund umanitarism și de înaltă gândire patriotică. De aceea, ne socotim cu toții, — ierarhi, cler și credincioși —, părtași în această luptă sacră.

Dumnezeu să ne ajute!

Odată cu acest cuvînt de învățătură și de îndemn, în ziua luminatului praznic de astăzi al Nașterii Domnului vă trimit tuturor arhierescă binecuvîntare și părintească îmbrățișare.

Al vostru de tot binele voitor și fără încetare către Domnul rugător,

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Justin". The signature is written in a cursive, flowing style with a long, wavy tail.

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

---

† ANTIM

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL EPARHIEI TOMISULUI ȘI DUNĂRII DE JOS

INTREGULUI NOSTRU CLER ȘI TUTUROR DREPTCREDINCIOȘILOR
CREȘTINI DIN ACEASTĂ ARHIEPISCOPIE, HAR, MILĂ ȘI PACE
DE LA DUMNEZEU-TATĂL ȘI DE LA DOMNUL NOSTRU IISUS
HRISTOS, IAR DE LA SMERENIA NOASTRĂ
ARHIEREȘTI BINECUVINTĂRI

*«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu
și pe pământ pace, între oameni
bunăvoire» (Luca 2, 14).*

Iubiți credincioși,

În fiecare an, la sărbătorile Nașterii Domnului, auzim această chemare sfântă de pace, trimisă de Dumnezeu, Tatăl nostru cel din ceruri, prin sfinții Săi îngeri, care, coborînd deasupra staulului de la peștera Betleemului, unde s-a născut Hristos, au adus oamenilor o veste minunată. Veacuri de-a rîndul, pînă în vremea noastră, aceasta încălzește inimile credincioșilor, luminează și călăuzește viața lor, potolește răutatea, lăcomia și vrăjmășiile din inimi și împodobește obiceiurile oamenilor.

Această solie de Sus este o mărturie a dragostei nemărginite, pe care Părintele Ceresc o poartă oamenilor și un testament al voinței Sale, ca toți cei ce sînt chipul și zidirea Sa să trăiască în pace și unire. De aceea s-a întrupat Mîntuitorul, ca să surpe zidurile vrăjmășiei de demult, să ne împace cu Dumnezeu și să ne încredințeze propovăduirea și slujirea împăcării.

Pacea devine astfel bunul cel mai de preț al vieții, pe care trebuie să ne silim a-l dobîndi pentru noi și pentru cei din jurul nostru. Însuși Hristos este cunoscut ca «*Domn al păcii*» (Isaia 9, 6), iar lucrarea Sa în lume este numită «*Evangelhia Păcii*».

Dăruindu-ne pacea cu Dumnezeu și sădind în sufletele noastre pacea lăuntrică, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a îndrumat totodată pașii spre pacea și trăirea în bună înțelegere cu semenii noștri de aproape și de departe, cu oamenii de pretutindeni. De aceea și Sf. Apostol Pavel ne îndeamnă, zicînd: «*Căutați pacea cu toți și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul*» (Evr. 12, 14).

Dragii mei fii sufletești,

Ca unii care, în anii aceștia de după eliberarea Patriei noastre, am gustat din bucuriile păcii și sîntem martorii unei perioade de bogate înfăptuiri, prin strădaniile unite ale întregului nostru popor, ne dăm seama că pentru a păstra aceste realizări și a ne asigura de îndeplinirea pe mai departe a năzuințelor noastre de mai bine, avem nevoie de pace.

Cu îngrijorare însă vedem că cerul senin al Europei, precum și din alte părți ale lumii, se întunecă de nori grei, care amenință pacea omenirii. Continentul nostru, vechi leagăn de cultură și civilizație, a devenit vatră de vrajbă primejdioasă pentru lumea întreagă, din pricina cursei nesăbuite a înarmărilor și a îngrămădirii în continuă creștere a armelor nucleare și altor mijloace de ucidere în masă.

Primejdia izbucnirii unui nou război mondial, de astă dată atotnemicitor de bunuri și vieți omenești, a stîrnit temeri îndreptățite și fiori de groază și a ridicat glasurile oamenilor pașnici din multe părți ale lumii, cu proteste și chemări stăruitoare la cuminenție și dreaptă judecată.

În aceste împrejurări de mare încordare, poporul nostru, întotdeauna iubitor de pace, a răspuns cu entuziasm la Apelul Frontului Democrației și Unității Socialiste pentru dezarmare și pace, adresat țării noastre și lumii întregi. Cu aceeași căldură, el a îmbrățișat în continuare și celelalte inițiative și propuneri constructive de pace ce au urmat ale Președintelui țării noastre, Nicolae Ceaușescu, ctitor de viață nouă, care și-a închinat întreaga ființă slujirii Patriei, păcii și cooperării între toate popoarele.

Marile manifestații care se desfășoară în țara noastră în orașe și sate, în instituții și în întreprinderi, constituie expresia fermă a voinței de pace a întregului nostru popor, îngrijorarea lui adîncă față de agravarea situației internaționale, precum și dorința lui de a ajuta omeneirea să se elibereze de povara mult prea grea și primejdioasă a înarmărilor. Însușelele chemări și demonstrații de masă, ce au loc, au menirea de a atrage atenția celor ce astăzi poartă răspunderea popoarelor și totodată de a aduce o contribuție la mobilizarea opiniei publice de pretutindenea pentru oprirea cursei înarmărilor și rezolvarea neînțelegerilor dintre state pe calea tratativelor, pentru apărarea independenței și suveranității popoarelor și a vieții lor pașnice și creatoare.

Iubiți fii sufletești,

Biserica Ortodoxă Română, strîns legată de poporul nostru, a primit cu multă căldură aceste inițiative de pace și dezarmare și îmbrățișează propunerea că nu prin vărsări de sînge și războaie nimicitoare trebuie să se stingă litigiile dintre popoare, ci pe cale pașnică. *«Înțelepciunea este mai de preț decît armele»*, se spune în Sfînta Scriptură (Ecl. 9, 18). Iar Fericitul Augustin zice: «Este mai de laudă să învingi războiul prin cuvînt, decît oamenii prin sabie, și să dobîndești pacea prin pace, decît prin război».

Biserica noastră, urmînd cuvîntul Domnului, care a zis : «*Eu am venit ca lumea viață să aibă și să aibă din belșug*» (Ioan 10, 10), propovăduiește neîncetat pacea și bunăvoința între oameni, iar astăzi își unește glasul ei, al slujitorilor și credincioșilor ei, cu al întregului popor și cu oamenii iubitori de pace de pretutindenea.

Ne bucură gîndul că, alături de noi, se află atîta mulțime de oameni din lumea întreagă, care doresc pacea ca și noi, și al căror număr este mult mai mare decît al celor care îndeamnă la război. De aceea credem că, atunci cînd glasurile iubitorilor de pace din lume se vor uni cu hotărîre împotriva războiului, primejdia acestuia va înceta.

Pe lîngă acestea, noi avem încredințarea Mîntuitorului Iisus Hristos că nu vom fi niciodată lipsiți de ocrotirea Sa, căci a zis : «*Iată eu cu voi sînt în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului*» (Matei 28, 20).

În calitate de creștini, ascultînd de cuvintele Sf. Apostol Pavel, care zice : «*Dumnezeu ne-a chemat spre pace*» (I Cor. 7, 15), se cuvine astăzi, mai mult ca oricînd, să ne deschidem auzul și inima la chemările pentru pace de la sfințele slujbe și să urmărim îndemmurile de la amvon, pentru sporirea dragostei față de semenii noștri. Dar mai ales se cade să ne rugăm fierbinte pentru pacea lumii, ca Dumnezeu să elibereze omenirea de teama și de amenințarea unui nou război mondial și să întărească încrederea și înțelegerea dintre popoare. Mai presus de aceasta, rugăciunea noastră să o însoțim și să o întărim cu lucrarea faptelor noastre pentru pace. Numai așa ne vom putea împărtăși de făgăduința Mîntuitorului, care zice : «*Fericiți sînt făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema*» (Matei 5, 9).

Dreptmăritori creștini,

Alăturîndu-ne la lupta poporului nostru pentru pace, se cade să punem cu toți umărul, cu și mai multă rîvnă, la strădaniile pentru sporirea bunăstării patriei noastre, pentru înfrumusețarea orașelor și satelor, pentru înmulțirea roadelor ogoarelor noastre.

Cu privirile îndreptate înainte către binele poporului nostru și cu încredere că binecuvîntarea lui Dumnezeu ne va însoți mai departe, doresc ca această zi de mare praznic, pe care am așteptat-o cu multă evlavie, să vă umple sufletul de pace și de lumina Betleemului și să primiți pe Pruncul Iisus în inimile și în casele voastre cu dragoste și bucurie.

Anul Nou, 1982, pe care-l vom întîmpina peste cîteva zile, să fie pentru țara noastră o treaptă nouă de înălțare în suișul ei, cu bogate rezultate și satisfacții pentru tot poporul. Iar pentru lume și întreaga omenire să fie un an de pace și destindere, an de bună colaborare între națiuni, pentru fericirea tuturor.

La mulți ani!

Al vostru către Domnul pururea rugător,

† ANTIM
ARHIEPISCOPUL TOMISULUI
ȘI DUNĂRII DE JOS

† ANTONIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI BUZĂULUI

**PREA CUVIOȘILOR STAREȚI, PREA CUVIOASELOR STAREȚE,
ÎNTREGULUI CIN MONAHAL, PREA CUCERNICILOR PREOȚI ȘI
DIACONI ȘI TUTUROR DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI DIN DE
DUMNEZEU-PĂZITA EPARHIE A BUZĂULUI**

**HAR, AJUTOR ȘI PACE DE LA DUMNEZEU, IAR DE LA NOI
ARHIEREASCĂ BINECUVÎNTARE**

Iubiți credincioși,

«Taina cea din veac ascunsă» despre care de atâtea ori vorbește Sfântul Pavel (Rom. XVI, 25 ; Efes. I, 9 ; Col. I, 26), s-a dezvăluit la plinirea vremii și atunci, toate profețiile care o vestiseră din cea mai adâncă vechime, prin simboluri, prin metafore și alegorii, s-au luminat și s-au clarificat dintr-o dată. Și taina, ascunsă de Dumnezeu chiar și îngerilor Săi, după cum ne spune cântarea bisericească, aceasta era : că Mântuitorul promis (Isaia LIX, 20 ; cf. Rom. XI, 26) s-a născut în Betleem și că El nu era altcineva decât însuși Fiul lui Dumnezeu.

Cea dintâi făptură omenească pe care a socotit-o Dumnezeu vrednică să așteaptă taină a fost chiar Fecioara binecuvîntată, profețită de Isaia (VII, 14) din care Cel promis urma să se nască în chip minunat. Îngerul Gavriil la Buna Vestire i-a spus că «Sfântul care se va naște se va numi Fiul lui Dumnezeu» (Luca I, 35). Apoi taina a fost dezvăluită, tot de un înger al Domnului, păstorilor din preajma Betleemului, îndată după naștere zicîndu-le : «Iată vă vestesc bucurie mare, care va fi pentru tot poporul : că astăzi în cetatea lui David, vi s-a născut Mântuitor, care este Hristos-Domnul» (Luca II, 10—11).

Mare taină ! Mai mare nici că se putea să fie. Și mare dezlegare ! De veacuri, de cînd ființa omenească, pămînteană, a început a gîndi și a-și pune întrebări, despre univers, despre pămînt, despre viață și despre sine, despre cauza a tot ce există și despre rostul lucrurilor, al vieții și al morții, toate răspunsurile pe care și le dăduse, sufereau de boala incertitudinii. Lipsite de informații exacte, totdeauna parțiale, cunoștințele omenești mergeau uneori destul de departe, dar niciodată nu ajungeau să fie sigure, să știe omul cu siguranță de unde vine și unde

merge și, mai ales, cum să-și trăiască viața ca să fie cu rost și în lumea aceasta și în cealaltă. Filozofi și profeți au încercat să dea în multe vremuri răspunsuri. Vechiul Testament cuprinde multe astfel de răspunsuri, dar omul Vechiului Testament primea descoperiri parțiale, mai întotdeauna umbrite de taine, de obicei sub formă de promisiuni că se vor împlini și se vor lumina mai târziu.

Și iată că acum, se naște în Betleem, Cel care va da în sfârșit răspunsuri. La toate întrebările. Pentru că El e însuși Fiul lui Dumnezeu, Cel de o ființă cu Tatăl, Cel care are toate răspunsurile, la toate întrebările posibile, Cel în răspunsurile Căruia nu mai poate exista nici o incertitudine, Cel Care știe și spune adevărul, ultimul adevăr despre totul și despre toate, despre viață și despre moarte și despre calea de urmat, pentru că «El este Calea, Adevărul și Viața» (Ioan XIV, 6).

Sfânta Scriptură a Noului Testament cuprinde învățătura Sa, răspunsurile Sale, garantate de calitatea Sa de Fiu al lui Dumnezeu. Cine altcineva ar putea da răspunsuri și învățături mai garantate decât acestea venind din partea lui Dumnezeu? Așa credem noi creștinii, de vreme ce credem că Cel ce s-a născut e cu adevărat Fiul lui Dumnezeu. Fără îndoială, multe din învățăturile Sale n-au fost cuprinse în cărțile Sfintei Scripturi, precum ne spune sfântul evanghelist Ioan, ucenicul direct al Domnului: «Sînt încă și multe altele cite a făcut Iisus, care, de s-ar fi scris cu de-amănuntul, mi se pare că nici în lumea aceasta n-ar fi încăput cărțile ce s-ar fi scris» (Ioan XXI, 25). Acestea nu s-au pierdut însă. Ele au rămas în Tradiția vie a Bisericii, în viața Bisericii de-a lungul veacurilor. Au fost transmise prin viu grai de către Sfinții Apostoli urmașilor lor, și așa din om în om, prin grija Bisericii, ele au ajuns pîndă în zilele noastre. Sfinții Părinți, Sinoadele ecumenice, slujbele Bisericii au păstrat tot ce ne-a rămas de la Mîntuitorul și așa, avem în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție, izvorul sigur al credinței și al cunoștințelor noastre, despre cum să trăim pe pămînt și cum să fim siguri că vom dobîndi și viața de veci, în Împărăția cerurilor.

Dreptcredincioși creștini,

Lumea Vechiului Testament trăia sub blestem și sub păcat (Fac. III, 16—24). De aceea și cunoștințele oamenilor acelor vremuri, despre Dumnezeu și despre lume, erau limitate și incerte. Cel născut în Betleem, Fiul lui Dumnezeu, a fost trimis de Sus să clarifice și să dezlege și această taină a blestemului și a păcatului strămoșesc, pentru care Adam și Eva au fost izgoniți din Rai, iar păcatul lor a fost moștenit de toți urmașii lor (Rom. V, 12). Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat în trup pămîntean, ca al nostru, «s-a micșorat pe Sine și a luat chip de rob, făcîndu-se asemenea oamenilor» (Filipeni II, 7), întru toate asemănător nouă afară de păcat, pentru ca, om ca noi fiind, să ne răscumpere prin jertfa Sa de păcatul cel vechi, să ne scoată de sub blestem, să ne împace cu Dumnezeu și să ne dea din nou «dreptul la viață» veșnică (Rom. V, 18). Odată cu aceasta, omului Noului Testament i s-a dat posibilitatea

să se schimbe și să-și înnoiască mintea, deschizându-i calea cunoașterii (Rom. XII, 2). Astfel, omul răscumpărat de Hristos, a devenit o făptură nouă: «Cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi» (II Cor. V, 17).

Nu vom putea măsura niciodată și nu vom putea niciodată cuprinde în întregime, cu mintea noastră, dimensiunile acestui eveniment extraordinar al pogoririi lui Dumnezeu printre oameni, ca Dumnezeu adevărat și om adevărat. Dar înțelegem totuși, și acest lucru e foarte mult, că numai așa era posibilă pătrunderea noastră dincolo de limitele pe care ni le impune condiția de făpturi pămîntești. Numai așa se putea deschide ochiului credinței noastre, fără porțițe deschise îndoielilor, cunoașterea celor de dincolo de pragul lumii acesteia, fără de care ne-am fi simțit în veci vecilor neîmpliniți. Înțelegem că Dumnezeu ne-a făcut o favoare peste așteptările noastre. Cînd nu mai puteam merge noi spre El, din pricina întunericii păcatului, a venit El la noi, ca o mare și limpezi-toare lumină. Ne-a iubit cu iubirea cea dintîi, din vremurile de demult ale Genezei. Ne-a restaurat în demnitatea de fii ai Săi, din care căzusem, și ne-a învățat că sîntem frați între noi și că trebuie să ne iubim.

Iată, iubiți credincioși, aceasta este dezlegarea tainei celei din veac ascunse, pe care Dumnezeu a pregătit-o și ne-a descoperit-o prin nașterea de la Betleem.

Ea s-a descoperit atunci, în Betleemul Iudeei pe vremea regelui Irod, dar se descoperă mereu, an de an ca și atunci, în Betleemul sufletelor noastre, reînnoindu-ne încredințarea că prin Cel născut și prin Evanghelia Sa, ne vine și nouă, aici și acum, «lumina cunoașterii» și că sîntem primiți din nou, ca fiul risipitor, la curțile Tatălui nostru. De aceea sărbătoarea Nașterii Domnului e sărbătorită cu bucurie. Întîlnim în aceste zile, cu acest prilej, în inimile noastre, pe de o parte sentimente de gingășie față de Prunc, Căruia îi cîntăm delicate colinzi, iar pe de altă parte sentimente de sfială plină de încărcătură gravă, pentru că știm și vedem că prin ochii Sfîntului Copil ne privește Fiul lui Dumnezeu din veșnicia Sa, de dincolo de gînd și de cuvînt.

Iubiții mei filii duhovnicești,

Să dăm slavă lui Dumnezeu că ne-a ajutat să ajungem cu sănătate și în pace, să sărbătorim și în anul acesta Crăciunul și, sperăm, și celelalte sărbători bisericești ale acestui anotimp. La Nașterea Mîntuitorului cetele îngerești vesteau: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14). Întotdeauna cuvîntul lui Dumnezeu către oameni a fost poruncă, urare, îndemn de pace: «Gîndurile pe care le am cu privire la voi, zice Domnul, sînt gînduri de pace și nu de nenorocire» (Ieremia XXIX, 11). Profetul Isaia și alți profeți visau o vreme în care «săbiile să fie prefăcute în seceri și lăncile în fiare de plug» (Isaia II, 4; Osea II, 20; Zaharia IX, 10); Sfîntul Pavel mereu spunea că «Dumnezeu ne-a chemat să trăim în pace» (I Cor. VII, 15), iar salutul Mîntuitorului era totdeauna «Pace vouă». Și

totuși, în lumea de azi, poate mai mult decât oricând în istorie, crește de la o zi la alta pericolul războiului. O cursă nebunească a înarmărilor, descoperirea și fabricarea de arme noi, de rachete și de bombe din ce în ce mai distrugătoare, amplasarea lor în poziții de tragere, îndeosebi în Europa, fac să crească pericolul și pun în primejdie nu numai viețile oamenilor, ci viața însăși de pe planeta noastră.

În loc să se cheltuiască produsul muncii oamenilor pe înlăturarea sărăciei, a foametei, a analfabetismului, a lipsei de locuințe de care suferă încă milioane de oameni, sume imense de bani se cheltuiesc pentru a se înmulți și a se perfecționa mijloacele de ucidere. E o mare nechibzuință și trebuie repede întreprins ceva pentru ca cei responsabili de soarta omenirii să revină la rațiune, la cumințenie, să renunțe la înarmări, să înceapă dezarmarea și retragerea rachetelor și a bombelor, pentru ca să ne eliberăm de coșmarul care pune din ce în ce mai mult stăpânire pe gândurile și destinele noastre.

Oamenii de pretutindeni vor pace. Vedeți desigur și citiți despre manifestațiile uriașe pentru pace în toate marile capitale ale lumii. Ați văzut că și în țara noastră voința de pace este unanimă, de la conducerea țării în frunte cu Președintele Nicolae Ceaușescu, pînă la ultimul cetățean. Adunări și marșuri pentru pace au strîns laolaltă toate categoriile de cetățeni, s-au trimis scrisori tuturor guvernelor și organizațiilor internaționale. Și cultele din țara noastră au organizat o mare Adunare în luna noiembrie, la București, cu participanți din țară și din străinătate, toți arătînd că principiile și convingerile religioase ale fiecăruia îndeamnă numai la pace și la rezolvarea tuturor conflictelor existente între state, pe cale pașnică, prin tratative și nicidecum prin război.

Viața este un bun sfînt, un dar dat oamenilor de Dumnezeu. Noi toți mărturisim în Simbolul Credinței că Duhul Sfînt e «Domnul de viață făcătorul». Și Psalmistul spune că Domnul «este izvorul vieții» (Ps. XXXVI, 9). Nu avem dreptul să luăm, ceea ce nu am făcut noi. Nimeni nu e îndreptățit să ucidă. Nici asupra propriei lui vieți nu are dreptul nimeni să atenteze, căci nu și-a dat-o el. De aceea Biserica îi condamnă pe sinucigași și nu-i îngroapă cu preot, și nici nu-i primește în biserică.

Vă chem, iubiți credincioși să fiți cu cugetul, cu inima și cu fapta apărători ai vieții. Iisus Hristos Cîl născut astăzi în peștera Betleemului a spus că El a venit din Cer printre oameni, «pentru ca lumea viață să aibă și din belșug aibă» (Ioan X, 10). Alăturați-vă tuturor celor care gîndesc și lucrează pentru ca lumea să aibă viață, să-și păstreze viața, să se poată bucura oamenii de munca lor, să nu tremure copiii pentru viața părinților, părinții pentru viața copiilor, fratele pentru viața fratelui. Și mai ales îndălțați către Dumnezeu rugăciuni stăruitoare «pentru pacea a toată lumea», așa cum ne povățuiesc rînduiețile noastre liturgice și cărțile noastre sfinte, avînd încredințarea că Dumnezeu răspunde și dă celui ce cere cu credință, cu speranță și cu dragoste față de Dătătorul vieții și față de tot omul, aproapele nostru.

Dreptmăritori creștini,

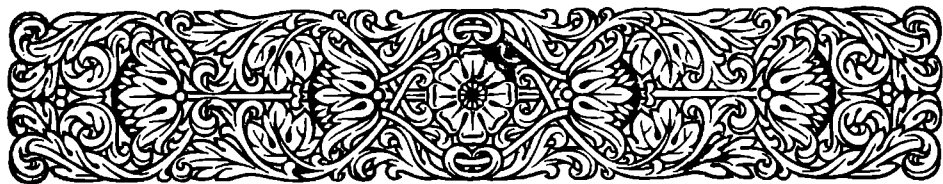
Rog pe bunul Dumnezeu să vă facă tuturor parte de Sărbători fericite, să fiți împreună cu familiile și să vă bucurați, așa cum se cuvine, de «toate bunătățile cele pămîntești», de roadele muncii pe care ați depus-o în anul ce stă gata să treacă, mulțumind lui Dumnezeu că v-a ținut în putere, că v-a ajutat să culegeți ceea ce-ați semănat, și că a dat anului împliniri și cele de trebuință la vreme.

Vine un an nou. Poetul zice: «Cu mâine zilele-ți adaogi, cu ieri viața ta o scazi». E în firea lucrurilor să fie așa. La fiecare bilanț de an nou, să ne bucurăm și să mulțumim pentru cele de care am avut parte, și să fim gata să ne bucurăm și să mulțumim și pentru cele ce ne stau înaintea. «Pentru cel înțelept — spune Solomon — cărarea vieții duce întotdeauna în sus» (Proverbe XV, 24), pentru că acesta știe să găsească fiecărei vârste farmecul și darurile ei. Numai să avem parte de pace!

Vă urez tuturor un an nou cu sănătate și cu fericire și în toate cu bună sporire.

Al vostru al tuturor către Domnul pururea rugător pentru voi,

† **ANTONIE**
EPISCOPUL BUZĂULUI

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA SFINȚII ARHANGHELI MIHAIL ȘI GAVRIIL

Bogat este numărul Sfinților pe care Sfânta noastră Biserică îi cinstește de-a lungul anului bisericesc. Ei alcătuiesc roada însutită a bobului de grâu care a murit pentru noi, roada jertfei Domnului nostru Iisus Hristos. Ei sînt pentru noi aducătorii darului lui Hristos pe care noi îl primim ca pe talantul înmulțit prin rîvna și jertfelnicia lor, ca unii care vor auzi de la stăpînul darului în ziua cea de apoi : «Bine slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost pusă, peste multe te voi pune, întră în bucuria Stăpînului Tău !» Sfinții alcătuiesc astfel «norul de martori» ai darului mîntuirii lui Dumnezeu în Hristos, al căror talant a fost rodit felurit, la unii prin puterea mărturisirii credinței, la alții prin puterea darurilor duhovnicești, dar la toți prin puterea jertfelniciei lor, putere cerească ce caracterizează lumea îngerilor.

○ În același chip se împărtășesc de puterea dumnezeiască a jertfelniciei și îngerii din ceruri, căci Hristos, Cuvîntul lui Dumnezeu este totodată și hrana îngerilor și a oamenilor. Îngerii care sînt și ei duhuri slujitoare ale lui Dumnezeu sînt mai presus de oameni prin aceea că la ei chipul lui Dumnezeu a rămas neimpuținat și ei sînt trimiși în lume să slujească oamenilor pentru întregirea chipului lui Dumnezeu din oameni și mîntuirea lor. Pecetea neschimbată a chipului lui Dumnezeu din Sfinții Îngerii, face ca trăirea lor să fie o continuă jertfă a arderii de tot și o continuă rugăciune de laudă și de preamărire a lui Dumnezeu, fapt pentru care lumina dumnezeiască a Duhului Sfînt îi îmbracă în strălucire cerească. În Hristos, Sfinții au învățat jertfelnicia de la «Îngerul sfatului celui mare» trimis nouă de Dumnezeu. Ei au putut deveni astfel frați cu îngerii, așa cum li se adresează aceștia ucenicilor Domnului după Înălțarea Sa la cer, deoarece prin puterea Duhului Sfînt ei aveau să devină aceiași slujitori la altarul de jertfă din care în Hristos se ia cărbunele cel curățitor de păcate spre mîntuirea lumii.

Sfînta Scriptură nu ne pomenește numele îngerilor decît mai ales ale Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, deoarece ei sînt cei mai bogați de istoria mîntuirii oamenilor. Ca voievozi și arhistrategi ai oștilor

celor cerești, numele acestor doi Sfinți Arhangheli este legat și de jertfa lor deosebită pe care au adus-o înainte de crearea omului, prin mărturisirea lui Dumnezeu înaintea îngerilor.

Numele Sfântului Arhanghel Mihail înseamnă «cine este ca Dumnezeu?» căci el a mărturisit pe Dumnezeu înaintea îngerilor lui Dumnezeu spre a pune capăt răzvrătirii îngerilor celor răi care prin mândria lui Lucifer au ales calea neascultării, a lipsei de jertfelnicie, a răutății, și de aceea, a lipsei luminii dumnezeiești și a umblării în întuneric. Dumnezeu a despărțit pe îngerii răi de cei buni, așa cum se osebesc lumina de întuneric și i-a lăsat pe îngerii cei ce au alunecat în trufie, să învețe ascultarea de Dumnezeu de la Biserica Sa cea dintii, care erau oamenii rânduți de Dumnezeu în rai. Dacă Satana și-a arătat pe față răutatea profanând Biserica lui Dumnezeu, nu i-a rămas decât să-i fie rinduită pedeapsa focului celui veșnic, în întunericul cel mai dinafară.

Îngerii lui Dumnezeu au rămas însă părtași la lumina dumnezeiască, la dragostea Sa părintească nemărginită față de lume, la izvorul nevinovăției Sale și la lucrarea Sa continuă pentru ca ogorul Domnului, roditor de spini și de pălămidă din cauza răutății Satanei, să devină din nou țarină a grului care se adună în hambare. Prin alegerea poporului Israel în istoria mântuirii, Dumnezeu a separat astfel țarina cea bună de vlăstarele sălbătice, pînă ce în Hristos a aruncat afară pe stăpînitorul lumii cel străin, ale căruia umblări sînt cele ale morții. Îngerii lui Dumnezeu au fost mărturisitorii puterii și slavei lui Dumnezeu celui atotșfînt, căruia singur i se cădea să judece și să biruiască pe cel rău. Astfel, cu acest fel de mărturisire, Arhanghelul Mihail s-a adresat Satanei: «Să te certe pe ține Dumnezeu». Iar acest lucru s-a și săvîrșit de către judecata dumnezeiască în Domnul nostru Iisus Hristos, care a dus pe pămînt lumina la biruință asupra întunericului și viața asupra morții. De aceea, la proslăvirea lui Hristos prin Înviere, de Sfintele Paști, Biserica creștină a preluat cuvintele Sf. Arhanghel Mihail, care sau împlinit ca o profeție despre adevărul lui Dumnezeu, lăudînd pe Dumnezeu în cîntarea: «Cine este Dumnezeu mare ca Dumnezeul nostru, Tu ești Dumnezeu, carele faci minuni».

Sfîntul Arhanghel Mihail este purtătorul sabiei duhului, care stă la hotarele sfințeniei lui Dumnezeu cu mărturisirea și jertfelnicia sa. El ne învață astfel că la aceste hotare noi trebuie să ne pregătim sufletește aducînd lui Dumnezeu jertfele noastre prin ascultare pînă la jertfa cea îngerească a arderii de tot, pe care Dumnezeu o răsplătește cu strălucirea luminii cerești. Sfîntul Arhanghel Mihail stă cu sabia duhului la hotarele sfințeniei lui Dumnezeu, deoarece pentru noi oamenii dincolo de aceste hotare se află pămîntul făgăduinței, locul mîntuirii noastre, așa cum s-a întîmplat și cu poporul Israel cînd a ajuns la hotarele țării sfinte, călăuziți de Iosua, după ieșirea din Egipt, așa cum citim în Sfînta Scriptură: «Aflîndu-se însă Iosua aproape de Ierihon, a căutat cu ochii săi și iată stătea înaintea lui un om: acela avea în mînă o sabie goală. Și, apropiindu-se Iosua de dînsul, i-a zis: «De-ai noștri ești sau dintre dușmanii noștri?». Iar acela a răspuns: «Eu sînt căpetenia oștirii Domnului și am venit acum». Atunci Iosua a căzut cu

fața la pământ, s-a închinat și a zis către acela : «Stăpîne, ce poruncești slugii tale ?». Zis-a către Iosua căpetenia oștirii Domnului : «Scoate-ți încălțămîntea din picioare, căci locul pe care stai tu acum este sfînt ! Și a făcut Iosua așa» (Iosua 5, 13—15).

Dacă Sfîntul Arhanghel Mihai ne arată calea jertfelor noastre înaintea lui Dumnezeu la hotarele sfînteniei cerești și ale mîntuirii noastre, un alt înger al Domnului, Sfîntul Arhanghel Gavriil, este purtătorul darului lui Dumnezeu către oameni. Numele său înseamnă «Puterea lui Dumnezeu» și este cel care vestește oamenilor minunile lui Dumnezeu și descoperă Sfintei Fecioare Maria «Taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută» a întrupării Fiului lui Dumnezeu, a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Sfînta noastră Biserică a rînduit prăznuirea Sfîntilor Arhangheli Mihail și Gavriil astăzi pentru faptele minunate ce s-au lucrat prin ei în istoria mîntuirii neamului omenesc, dar mai ales și ca modele cerești de jertfelnicie înaintea lui Dumnezeu și îndeosebi călăuze la începutul postului pe calea îngerească a pregătirii noastre pentru primirea cu vrednicie a Domnului nostru Iisus Hristos odată cu Nașterea Sa. Ei se fac pentru noi cheazășie jertfelor noastre înaintea lui Dumnezeu, de viață duhovnicească și a darului lui Dumnezeu de bucurie la care se fac părtași cerul și pămîntul, îngerii și oamenii. Ca cei ce străjuiesc astfel jertfele noastre la Sf. Altar al mîntuirii și darul lui Dumnezeu de bucurie, Sfîntii Arhangheli sînt prezenți și în iconostasele bisericilor noastre ortodoxe așa cum îi vedem zugrăviți pe ușile din dreapta și din stînga Sfîntului Altar.

Jertfele cele duhovnicești și darul bucuriei în Hristos, sînt cele două aripi îngerești cu care se într-armează cei ce se pregătesc să intre în «pămîntul făgăduinței», despre care Sfînta Evanghelie ne spune că el se află «în lăuntru nostru». Mărturisirea și preamărirea lui Dumnezeu, precum și bucuria mîntuirii noastre în Hristos sînt virtuțile la care ne călăuzesc sfîntii Arhangheli Mihail și Gavriil, ca pe niște arme ale păcii împărăției lui Dumnezeu pentru a sta împotriva ispitelor celui rău și a celor ce umblă în întuneric și pe căile morții. Sabia duhului, care este Cuvîntul lui Dumnezeu și crinul Bunei Vestiri a darului lui Dumnezeu, sînt aripile Sfîntilor Arhangheli Mihail și Gavriil, cu care ei ne ocrotesc în împărăția luminii și a păcii, ori de cîte ori cerem de la Dumnezeu în rugăciunea : «Înger de pace, credincios, îndreptător, păzitor sufletelor și trupurilor noastre de la Domnul să cerem», pînă ce Dumnezeu va risipi puterile întunericului din calea vieții noastre, în numele Domnului nostru Iisus Hristos. Căci «El este pacea noastră», așa cum ne învață și Apostolul ce s-a citit astăzi, deoarece prin jertfa Sa pe Cruce El ne-a făcut pe noi «împreună cetățeni cu sfîntii și oameni de casă ai lui Dumnezeu», pe care-L laudă toate puterile cerești, iar noi slavă îi înălțăm Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Diac. IOAN CARAZA

LA DUMINICA XXV-A DUPĂ RUSALII

Viața veșnică

Punctul cel mai îndepărtat în sudul Africii este «Capul Bunei Speranțe». Înainte se numea «Capul Furtunilor», deoarece aproape toate vapoarele ce treceau pe acolo, erau avariate de furtuni. Din momentul ce descoperitorul Indiilor, Vasco de Gama, a trecut pe acolo fără naufragiu,ocolind sudul Africii, toți navigatorii trec prin acest port fără nici o teamă.

Viața omului a avut și ea un punct înfricoșător — moartea, peste care nimeni nu putea trece fără frică. După ce Hristos Mântuitorul a trecut biruitor peste acest punct, trecem și noi peste moarte, fără nici o teamă. Prin biruința asupra morții, Răscumpărătorul lumii a marcat în istorie cea mai puternică confirmare a dumnezeirii Sale și concomitent ne-a deschis perspectiva unei vieți veșnice, *perspectiva veșniciei*. A înviat Domnul, vom învia și noi! Credința în învierea Lui, este credința în propria noastră înviere! Învierea trupurilor noastre ne-o confirmă În-suși Mântuitorul: «*Adevărat, adevărat zic vouă, că vine ceasul și acum este când morții vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și cei care vor auzi vor învia... Nu vă mirați de aceasta că vine ceasul în care toți cei din morminte vor auzi glasul Lui și vor ieși cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osîndirii*» (Ioan V, 25, 28—29). Învierea trupurilor noastre la sfîrșitul lumii, este spiritualizarea, eternizarea lor, cum ne accentuează divinul Învățător: «*Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică*» (Ioan III, 16).

Pericopa evanghelică, de astăzi (Luca X, 25—37) ne relatează despre acest loc, de o frumusețe negrăită, redîndu-ne clasicul dialog dintre Mîntuitorul și un învățător de lege, care venind la El, i-a zis:

«Învățătorule, ce să fac ca să moștenesc viața de veci? Iar Iisus a zis către el: Ce este scris în Lege? Cum citești?»

Iar el, răspunzînd, a zis: Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta și din tot sufletul tău și din toată puterea ta și din tot cugetul tău, iar pe aproapele tău ca pe tine însuși. Iar El i-a zis: Drept ai răspuns; fă aceasta și vei trăi» (Luca X, 25—28).

Întrebarea legiuitorului din Sf. Evanghelie, este și întrebarea noastră a credincioșilor, dornici de o renaștere internă spirituală, de o regăsire a echilibrului sufletesc.

Problema ce frămîntă omenirea din începuturile ei și de a cărei fericită dezlegare depinde tăria vieții pămîntești a credincioșilor, este, fără îndoială problema vieții veșnice.

Inaccesibilitatea ei pentru rațiunea umană, precum și insuficiența metodelor de investigație pozitivistă, nu sînt argumente care ar pleda pentru inexistența unei vieți viitoare. Viața care palpită tumultuoasă în jurul nostru e de asemenea plină de mistere insondabile, ce nu pot fi pătrunse de mintea noastră omenească.

Credința într-o viață viitoare răsare din străfundurile sufletului nostru, fiind un suspin adânc al tuturor credincioșilor găsind-o în istoria tuturor religiilor, ea făcând parte din patrimoniul universal al omenirii credincioase.

În mazdeism — cea mai veche religie a Persiei — paradisul e sediul luminii veșnice, e somptuoasa locuință, unde sufletele se odihnesc pe covoare de aur. La egipteni, cultul nemuririi era ideea centrală care organiza întreaga viață a imperiului. Credința în nemurirea sufletului există la chinezi din cele mai vechi timpuri, fiind nutrită de povestirile despre arătările morților în vis sau în stare de veghe. Prin moarte se nimicește numai trupul, iar sufletul care formează adevărata personalitate a omului, trăiește mai departe într-o regiune superioară.

În mitologia greacă, paradisul este olimpul rezervat zeilor ca o primăvară; iar eroii merg în frumoasele Cîmpii Elizée. Dogma centrală a religiei geților — strămoșii noștri ai românilor — era credința într-o viață viitoare. Sufletele după moarte merg la Zalmoxis și fericirea veșnică este gustată alături de acesta, undeva în nesfirșitul cerului albastru.

Oricare ar fi impuritățile superstițioase ale religiilor politeiste sau monoteiste precreștine, ideea veșniciei apare în doctrina acestora cu mai multă sau mai puțină amploare. Gîndul că ideile și realizările omului care schimbă fața lumii, nu sînt trecătoare, a angajat însă și filozofia ca susținătoare a nemuririi sufletului. Pitagora, Platon și Aristotel, cele trei mari glorii filosofice din antichitatea clasică, au făcut din nemurire o pîrghie a gîndirii lor.

Potrivit doctrinei creștine — cea mai înaltă și completă învățătură metafizică și etică — în accepția strictă a cuvîntului cu moartea, nu se sfîrșește și viața. Moartea nu este decît o piatră de hotar, o limită sumbră între viața de aci de pe pămînt și cea de dincolo, în sferele senine ale cerului. Ea nu este amurg al ființării, ci zbor spre o ființare mai înaltă — cum se exprimă atît de nimerit fericitul Augustin. Pasărea călătoare n-ar avea instinctul plecării din ținuturile cu iarnă cumplită, dacă nu ar exista un sud ospitalier care s-o primească. Sufletul nostru la fel tinde spre zările de azur ale transcendentului, ancorîndu-se în veșnicie, unde tronează cu adevărat calmul, echilibrul, seninătatea și beatitudinea.

Fără perspectiva veșniciei, zadarnice sînt toate năzuințele noastre spre fericire, zadarnice toate idealurile noastre. În sufletul nostru există o tendință neconținută de a cunoaște adevărurile, de a se înălța pe culmile desăvîrșiri morale și de a dobîndi fericirea. În viața noastră pămîntească nu ajungem însă la o cunoaștere absolută a adevărului, la realizarea deplină a binelui, la o fericire desăvîrșită. Năzuința credinciosului după fericire, adevăr și bine, o satisface numai eternitatea.

Ideea veșniciei ne obsedează mereu! În adîncul ființei noastre a credincioșilor, se zbugiumă dorul după alte tărîmuri, după fericirea negrăită, după veșnicie. E nostalgia paradisului! *«De aceea suspinăm în acest trup, dorind să ne îmbrăcăm cu locuința noastră cea din cer»* (II Corinteni V, 2).

Aceeași nostalgie după viața veșnică îl face pe Nicodim să meargă noaptea la Iisus, pe Zaheu vameșul să se urce în dud, pe Maria Magdalena să cadă cu lacrimi în ochi la picioarele Mântuitorului, iar pe ucenici să înfrunte cu zîmbetul pe buze suplicii infernale. Aceeași sfîntă nostalgie după viață veșnică ne aduce și pe noi aci la treptele altarului.

Ce este în esență viață veșnică, după care aspiră sufletul credinciosului și despre care ne relatează pricopa evanghelică de astăzi?

Viața veșnică, sinonimă cu fericirea veșnică, este starea paradisiacă, trăită în comuniunea iubirii și a măririi veșnice, dincolo de acest pămînt, într-o împărăție, unde — potrivit unei analogii figurative, soarele nu apune, lumina nu se stinge, primăvara nu încetează niciodată. E locul de bucurie nesfîrșită, de cunoaștere deplină, de pace adevărată, de frumusețe desăvîrșită și de fericire negrăită, loc zugrăvit atît de plastic în Apocalipsul lui Ioan. Acolo vom vedea pe Dumnezeu față către față, așa cum este El în esența-I spirituală.

Acolo vom avea parte de bunurile veșnice, cîm ne spune Sf. Apostol Pavel: *«Cele ce ochiul n-a văzut, urechea n-a auzit și la inima omului nu s-a suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El»* (I Corinteni II, 9).

Vechiul Testament abundă de nenumărate locuri pe care este fundamentată învățătura Bisericii despre o viață veșnică, viitoare. Astfel la Eclesiast XII, 1, 7 ni se spune: *«Adu-ți aminte de Făcătorul tău... pînă nu se întoarce duhul la Dumnezeu care l-a dat»*. Iar despre o răsplată a sufletului în viața viitoare, ne spune psalmistul: *«Nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici nu vei da pe cel cuvios al Tău. să vadă stricăciunea»* (Psalm XV, 10).

Noul Testament evidențiază și mai deplin învățătura despre existența unei vieți viitoare. În parabola despre bogatul nemilostiv și săracul Lazăr, citim: *«Și a murit săracul și a fost dus de către îngeri în sînul lui Avraam. A murit apoi și bogatul și l-au îngropat. Și în iad ridicîndu-și ochii, el care era în chinuri a văzut de departe pe Avraam și pe Lazăr în sînul lui»* (Luca XVI, 22—23).

Prin hotărîrea solemnă a Judecății de apoi, fiecare va primi răsplata cuvenită după faptele sale: *«Și vor merge aceștia la pedeapsă veșnică, iar drepții la viață veșnică»* (Matei XXV, 46). Iar Sf. Apostol Pavel spune atît de lămurit: *«Căci știm că dacă pămînteasca noastră locuință în cortul acesta se va desface, avem în ceruri zidire de la Dumnezeu, casă veșnică nefăcută de mînă»* (II Corinteni V, 1).

Sf. Părinți și scriitori ai Bisericii, de asemenea ne vorbesc despre o viață viitoare. Astfel Sf. Simeon Noul Teolog spune: *«Toată firea se va preface la învierea cea de obște și va deveni o locuință imaterială și duhovnicească și mai presus de orice simțire. Fiind duhovnicească și dumnezeiască se va uni cu lumea de sus și va deveni un alt paradis duhovnicesc, Ierusalimul ceresc, fiindcă s-a făcut asemenea cu cele cerești și s-a unit cu ele»*. Iar Fericitul Augustin redă în cuvinte atît de expresive, aspirația sufletului nostru spre infinit, spre veșnicie: *«Ne-ai făcut pentru Tine Doamne și neliniștit este sufletul nostru pînă ce se va odihni în Tine»*.

Omului credincios îi este dat să trăiască în lumina și căldura iubirii divine, ascultând încântat, satisfăcut și fericit simfonia veșniciei. Voim să moștenim viața veșnică, Ierusalimul cel ceresc, împărăția cerurilor? De noi depinde! Să ne conformăm viața sublimelor principii evanghelice, trăind în permanență sub faldurile de lumină ale cerului, în duhul transfigurator al doctrinei creștine. Să urmăm lui Hristos Mîntuitorul! Lui să-I dăm toată șoapta gîndului și toată dorința inimii noastre! Să ne împodobim sufletul cu nestematele virtuților alese, singurele care ne cuceresc fericirea paradisului nostalgic.

Să facem din inima noastră un altar aprins de flăcările iubirii față de Dumnezeu și a dragostei față de oameni. Să nu uităm o singură clipă noi credincioșii, că deși trăim pe pămînt, ne pregătim pentru fericirea negrăită în împărăția slavei lui Dumnezeu, clădită pentru veșnicie. Amin.

Pr. Dr. VICTOR VLĂDUCEANU

LA DUMINICA A XXXVI-A DUPĂ RUSALII (Despre egoism și dăruire)

«Iar Dumnezeu i-a zis: Nebune! În această noapte vor cere de la tine sufletul tău. Și cele ce ai pregătit ale cui vor fi?» (Luca 12, 20).

Dragostea nemărginită și nețârmurita purtare de grijă a lui Dumnezeu față de viața pămînteană și duhovnicească a omului au fost dovedite de Mîntuitorul Hristos în tot timpul vieții sale publice și, în mod deosebit, prin rostirea parabolei despre bogatul care i-a rodit țarina. Această parabolă, rînduită de Sfînta noastră Biserică în Duminica a XXVI-a după Rusalii, are un conținut scurt, dar cu o adîncă semnificație în viața creștinului, care trebuie să evite în orice împrejurare exemplul bogatului egoist și să-și agonisească prin faptele bune, comoara cea nepieritoare.

Mîntuitorul Hristos a rostit această pildă, pe cînd se afla în mijlocul mulțimii din care a răsunit glasul unui om, care îl ruga să-i ajute ca să împartă averea sa cu fratele său, gest pe care Fiul lui Dumnezeu l-a socotit ca o manifestare evidentă a lăcomiei și o îndepărtare de Dumnezeu, izvorul vieții celei adevărate (Ioan 6, 54). Cu acest prilej El a prevenit pe Sfîntii Apostoli să fugă de orice formă de lăcomie, care izolează pe om de Tatăl cel ceresc și îi întunecă toate strădaniile de a păstra în el neîntinat chipul și asemănarea lui cu Dumnezeu (Face-re 1, 26).

Ca și celelalte pilde rostite de Mîntuitorul și această parabolă are o permanentă valabilitate pentru viața religios-morală a creștinului, care poate fi ispitit și atras în păcatul lăcomiei din care se naște egoismul și face să dispară sentimentul de dăruire față de aproapele său.

Pentru dezvoltarea armonioasă a trăirii religioase, cuvintele acestei parabole nu trebuie să fie uitate niciodată de creștini, deoarece din cauza dorinței de acumulare a bogățiilor materiale se strecoară în inimile lor egoismul care-i înstrăinează de dreptul lor de a fi făpturi noi în Hristos (II Corinteni 5, 17) și răcește în ei sentimentul de dragoste față de aproapele (Romani 13, 8).

Dacă sentimentul de dăruire față de aproapele nostru ne apare ca o virtute în Sfânta Scriptură, egoismul poate fi socotit un păcat împotriva lui Dumnezeu, care dintru început l-a făcut pe om o ființă sociabilă, solidară cu natura înconjurătoare. Potrivit învățaturii creștine, omul este încadrat în cosmos și în societate, de aceea el simte nevoia de a comunica cu mediul înconjurător și de a întreține relații cu semenii săi. El poate deveni o personalitate numai dacă trăiește în comuniune cu alții și dacă între el și natură există o deplină solidaritate, el poate deveni stăpînul acesteia, așa după cum Dumnezeu a spus și primilor oameni după crearea lor (Facerea 1, 28). De asemenea, mîntuirea o poate obține numai dacă păstrează legătura cu Biserica, pe care Sf. Ap. Pavel o numește trupul lui Hristos (Efeseni 4, 4). În acest trup spiritual, el se desăvîrșește, trăiește din viața întregului și slujește acestui întreg, părăsește toate înclinările sale spre egoism și se conformează îndemnului paulin de a nu trăi pentru sine, ci pentru Dumnezeu (Romani 14, 7—8).

Ridicarea creștinului pe culmile perfecțiunii religios-morale este în mod sigur împiedicată de existența egoismului în cugetul său, de aceea, în această situație, Sfinții Părinți îl îndeamnă să-l părăsească, fiindcă fără el va ajunge să se identifice cu ceilalți semeni și laolaltă vor putea slăvi pe Dumnezeu (Romani 15, 6). Totodată, adevăratul credincios trebuie să fie pe deplin convins că acest păcat îi imobilizează elanul său de a lupta pentru binele semenilor săi și de a urma după cuviință viața în Hristos, adică de a fi în sînul Bisericii și a acționa mereu pentru instaurarea unei vieți pașnice și îmbelșugate pe acest pămînt.

În orice moment trebuie evitată înclinarea noastră spre egoism, deoarece el cauzează izolarea noastră de frații noștri și ne determină să ne apropiem prea mult de bunurile trecătoare și să nu facem nimic pentru săvîrșirea faptelor bune, tezaurul cel nepieritor și care ne îmbogățește înaintea lui Dumnezeu (Luca 12, 21).

Fără să-și dea seama, egoistul își pierde calitatea de bun creștin, în cugetul său se întunecă chipul lui Dumnezeu, Care este iubire și «oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu» (I Ioan IV, 7—8). Prin urmare, el nu slujește lui Dumnezeu, ci diavolului, se împotrivesc binelui și caută răul care, așa cum ne învață Sf. Vasile cel Mare, «nu este o creatură vie și însuflețită, ci o dispoziție a sufletului opusă virtuții».

Din egoism se nasc și alte păcate ca : necredința, răzbunarea, nepăsarea, arghirofilia, invidia, fraticidul și altele, de aceea el este socotit, pe bună dreptate, rădăcina tuturor păcatelor și care nimicește cea mai desăvîrșită dintre toate virtuțile creștine — iubirea. Virtutea iubirii prin care creștinul se dăruiește pentru cauza dreaptă a semenului său, este centrul vieții creștine (I Corinteni 13) și constituie cea dintîi și cea mai

mare poruncă din lege : «să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău și din tot cugetul tău și din toată puterea ta, iar pe aproapele tău ca pe tine însuși» (Luca 10, 27). Prin iubire creștinul se solidarizează în bine cu ceilalți oameni, se identifică cu semenii săi împlinind astfel, poruncile lui Dumnezeu.

Medicamentul cel mai de preț și eficient împotriva egoismului, este dăruirea, deschiderea noastră către fratele nostru; împodobirea cugetelor și inimilor noastre cu virtutea dragostei prin mijlocirea căreia se îmbogățește ființa umană. Dăruirea înseamnă exteriorizarea sentimentului de dragoste, garanția sigură a realizării personalității și fructificarea tuturor ocaziilor de a ajuta oamenii, pentru ca ei să fie fericiți, așa după cum a făcut și Mântuitorul Hristos, când a vindecat pe cei suferinzi și a săturat pe cei flămânzi (Matei 14, 15; Marcu 8; Luca 5; Ioan 9 etc.).

Unde lipsește virtutea dragostei nu poate exista nici dăruire sinceră și nici cuget curat, totul se reduce la fățarnicie, la ivirea impasului moral dintre creștini și la împovărarea lumii cu plăceri și poftă trupești. În astfel de stare este firească sporirea numărului celor răi, declanșarea instinctelor lor minore, care străvesc milioane de vieți omenești, imense bunuri materiale și spirituale și cauzează atâtea boli, foamete, jafuri și sărăcie.

Sub influența spiritului egoist, creștinul este amăgît de bucuria lucrurilor trecătoare și devine robul plăcerilor trupești, de aceea el nu se mai dăruiește binelui tuturor, scopurilor înalte ale oamenilor și nici libertății la care este chemat de Iisus Hristos prin împărtășirea cu Sfintele Taine. Este străin de căldura prieteniei, generozitatea inimii, egalitatea frățească, adică este lipsit de cele mai nobile sentimente, care izvorăsc din virtutea dragostei și cu ajutorul cărora poate să contribuie la progresul culturii și civilizației umane.

Un om egoist este mereu nemulțumit, agitat din cauza fericirii semenului său, incorect față de cei din jurul său, absent de la toate eforturile umane menite să slujească viața și bunăînțelegere dintre oameni și popoare.

Pe marginea textului biblic se pot spune multe lucruri despre egoism și dăruire, însă din cele expuse pînă acum am adus mărturii suficiente ca să ne facem o imagine generală asupra rolului lor pozitiv și negativ în viața noastră duhovnicească. Reamintind că egoismul este rădăcina tuturor păcatelor, inclusiv a lăcomiei după bunuri materiale și neglijarea trebuințelor adevărate ale sufletului, se cuvine, frați creștini, să ne îndepărtăm, fără ezitare, de la toate pornirile noastre, care îl slujesc și ne duc pe drumul osîndeii în viața de dincolo. Egoismul este incompatibil cu milostenia creștină, cu dăruirea noastră cauzei sfinte a desăvîșirii creștine la care ne îndeamnă însuși Mântuitorul Hristos, Care s-a jertfit pe cruce, ca să ne facă fii ai lui Dumnezeu și moștenitori ai Împărăției cerurilor.

Căzînd în păcatul egoismului, vom sluji ființelor potrivnice lui Dumnezeu și ocrotitoare ale forțelor întunericului, vom pierde chiar calitatea de fii ai lui Dumnezeu; stăruind în virtutea dragostei, desigur să ne dăruim întreaga ființă vieții creștine, făcînd ca pe acest pămînt să

triumfe binele, pacea și bucuria în Duhul Sfînt. Să avem credința tare în biruința luminii divine asupra întunericului morții, în izbînda mesajului păcii, care a răsunit la Nașterea Domnului în peștera din Betleemul Iudeii : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Pe firmamentul vieții noastre duhovnicești să strălucească ca un diamant de mare preț virtutea, rugînd pe Bunul Dumnezeu să ne întărească în săvîrșirea faptelor bune, care formează în ceruri comoara cea nepieritoare. Viața noastră pămîntească să fie în deplină armonie cu cuvîntul Sfîntei Evanghelii, ca să slujim lui Dumnezeu cu frică, cu credință și cu dragoste. Amin.

Diac. Asist. Dr. Em. CORNÎTESCU

LA DUMINICA A XX-A DUPĂ RUSALII

Străbătînd urcușul duhovnicesc al postului, Sfînta Biserică ne asistă la tot pasul cu sfaturi și îndemnuri pilduitoare din Cuvîntul și Viața Mîntuitorului, reamintindu-ne mereu scopul nostru final : mîntuirea și viața veșnică. Pentru că, deși prins în viltoarea atîtor frămîntări, creștinul, ca unul ce nu are cetate statomică pe pămînt, trebuie să țintească mereu cerul, locul menirii și al cetățeniei sale (Evrei XIII, 14 ; Filipeni III, 20). «Pentru că știm — mărturisește Sf. Apostol Pavel — că dacă acest cort, locuința noastră pămîntească se va strica, avem zidire de la Dumnezeu, casă nefăcută de mîină, veșnică, în ceruri. Căci de aceea și suspinăm în acest trup, dorînd să ne îmbrăcăm cu locuința noastră din ceruri» (II Cor. V, 1—2).

În Duminica de astăzi ni s-a reamintit dialogul dintre Mîntuitorul și un tînăr iudeu, frămîntat tocmai de întrebarea : «Ce să fac ca să moștenez viața veșnică ?». Pentru că, deși căutase să împlinească întocmai legea dată de Moise, tînărul simțea că îi lipsește ceva, că n-a făcut totul încît să se poată socoti fiu al împărăției. Văzînd sinceritatea lui, Iisus l-a iubit (Marcu X, 21) și i-a spus : «Un lucru îți lipsește : mergi și vinde-ți averile și împarte-le săracilor. Apoi, vino și urmează-Mi Mie». Dar, pentru că tînărul s-a înrîstăat, bogat fiind foarte, Iisus a adăugat : «Cu anevoie vor intra cei bogați în împărăția lui Dumnezeu. Mai lesne este să treacă o cămilă prin urechea acului, decît să intre un bogat în împărăția lui Dumnezeu» (Luca XVIII, 22—25).

În procesul desăvîrșirii spirituale, de o deosebită importanță este dezlipirea de bunurile materiale și trecătoare și atașarea de cele spirituale și veșnice. Bunurile materiale, ca lucrare a mîinilor lui Dumnezeu, nu sînt rele, dar pot deveni păgubitoare atunci cînd nu sînt folosite corect, adică atunci cînd sînt folosite abuziv, în detrimentul aproapelui, și cînd, prin atenția ce li se dă, devin scop și idol al vieții.

Sînt multe exemple prin care se arată că iubirea bunurilor celor trecătoare întunecă ochii sufletului și înăbușă ca o buruienă fără de

rod și nefolositoare florile virtuților, îndeosebi iubirea. Vom aminti acum doar unul: unui bogat i-a rodit țarina din belșug și pe cînd, în orbirea lui, se frămînta cum să-și strîngă mai multe bunuri pentru un trai lung și fericit, verdictul divin, aspru dar drept, îi anunță pieirea, asigurînd că «tot așa va fi și cu cel ce-și adună comori pe pămînt și nu se îmbogățește înaintea lui Dumnezeu» (Luca XII, 21). De aceea, zice Mîntuitorul: «Nu vă strîngeți comori pe pămînt, unde le mănîncă moliiile și rugina, și unde le sapă și le fură hoții, ci strîngeți-vă comori în cer, unde nu le mănîncă moliiile și rugina și unde hoții nu le sapă, nici nu le fură. Pentru că, unde este comoara voastră, acolo va fi și inima voastră» (Matei VIII, 19—20). Nu poate sluji cineva în același timp, în mod egal, lui Dumnezeu și lui mamona (Matei VI, 24), nu poate iubi pe semenul său aflat în lipsuri, iubindu-și pătimaș averile. Exemplul cel mai grăitor în acest sens este interlocutorul Mîntuitorului; el dorește desăvîrșirea, dar o concepe în felul său specific, ca pe o stearpă împlinire de prescripțiuni, care nu trebuie să-i afecteze avutul și bunăstarea. Odată afectate acestea, el uită de desăvîrșire, uită de aproapele, uită chiar de mîntuirea proprie, și cade biruit de lene și orbire duhovnicească.

Tîlcuind pericopa Evangheliei de astăzi, Sfîntul Vasile cel Mare compară pe tînărul bogat, rivnitor după desăvîrșire, cu un călător care, voind să viziteze un oraș renumit, face o cale lungă pînă la zidurile lui. În cele din urmă, copleșit de toropeală, nu intră în lăuntru cetății și face calea întoarsă, făcînd fără nici un folos osteneala suportată (*Cuvînt către cei bogați*, 3, P. G. 31, 285 D).

Tînărul bogat nu se împărtășește de bunurile Împărăției pentru că, deși îndestulat de bunuri materiale, este sărac duhovnicește. Este lipsit de iubire, de acea putere oare topește asperitățile sufletesti, și în virtutea căreia sufletul capătă dimensiunea infinitului, îmbrățișînd cu egală afecțiune pe toți cei de o fire cu el. Or, împlinirea celorlalte porunci fără căldura dragostei este fără sens, pentru că în iubire se cuprinde toată Legea și Proorocii (Matei XXII, 39). Fără iubire, celelalte porunci duc pînă în preajma împărăției, dar nu împărtășesc de bunurile ei.

Iubirea ne duce lîngă tronul lui Dumnezeu, zice Sf. Ioan Gură de Aur, pentru că însușirea de a iubi este comună omului și lui Dumnezeu (Omilia 23, 4 la Romani, P. G. 60, 619). Iubirea, zice același Sfînt Părinte, este rădăcina, izvorul și mama tuturor bunurilor; dacă nu există iubire, toate celelalte sînt zadarnice (Despre incomprehensibilitatea lui Dumnezeu 1, 1, P. G. 48, 701—702). Iubirea este mijlocul de asemănare cu Dumnezeu (Omilia 52, 4 la Matei, P. G. 58, 523, 528).

Iubirea este bogăția cea nepieritoare (I Cor. XIII, 8 și 13), este Dumnezeu. Desigur, iubirea nu trebuie înțeleasă ca o atitudine pasivă de admirație sau compătimitare, ci ca un sentiment materializat în fapte de întrajutorare față de semenul aflat în nevoi (*Idem*, Omilia 4, 3 la Epistola către Efeseni, P. G. 61, 34—35).

Pilduitoare în acest sens sînt îndemnurile pe care Sfinții Părinți le dau contemporanilor lor și îndeosebi celor avuți de a-și asigura cele veșnice cu cele materiale și trecătoare. «Cu cît mai mult iubești bogăția, zice Sfîntul Vasile cel Mare, cu atît mai mult o pierzi, dacă nu

împărtășești și pe alții din cele ce ai. Fă-te adevăratul ei stăpîn și asigură-ți dinainte prețul ei în cer». «Poate și se va părea curios ceea ce-ți spun, dar un lucru este adevărat: cînd bogăția este risipită în felul în care poruncește Domnul, rămîne în posesiunea noastră, dar cînd este păstrată, o pierdem. Pentru că, zice Scriptura: Domnul a risipit de bună-voie și a împărțit celor sărați, de aceea dreptatea lui va rămîne în veac» (Psalm 119, 9 *Către cei bogați*, 2, P. G. 31, 284 B).

Mîntuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, «s-a golit de slava Sa cea cerească» (Filip. 2, 7) pentru ca omul să fie îmbrăcat în mărire și lumină, «bogat fiind a sărăcit, pentru ca noi să fim întru îndesulare» (II Cor. 8, 9). N-a luat doar chipul omului, ci s-a identificat cu acesta, ridicîndu-l din umilința păcatului, pe tronul dumnezeirii. Față de acesta ne îndeamnă la faptele milosteniei trupești și sufletești. Față de acesta, aflat în lipsuri, ne îndeamnă la iubire și compasiune.

Fie ca împlinind poruncile Sale de a da apă celui însetat, acoperă-mînt celui gol și adăpost celui nevoiaș, să auzim la vremea marelui și înfricoșatului județ: «Veniți binecuvîntații Tatălui Meu de moșteniți împărăția, care v-a fost pregătită vouă de la întemeierea lumii. Amin.

Pr. prof. CONST. CORNÎTESCU

LA SFÎNTUL IERARH NICOLAE

— 6 Decembrie —

«Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au grăit cuvîntul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința» (Evrei XIII, 7).

După învățătura noastră ortodoxă, sfinții sînt creștinii care s-au străduit, prin viața și faptele lor, să urmeze Mîntuitorului Hristos. Sfințenia morală pe care au cîștigat-o sfinții, constă deci în urmarea lui Hristos, în iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele. Pe acești creștini, care s-au impus semenilor săi printr-o astfel de viață, Sfînta Biserică i-a ridicat la rangul de sfinți, propunîndu-i credincioșilor ca exemple de viață, și recomandîndu-i acestora spre deosebită cinstire. Unul dintre acești creștini, care a întrupat în viața lui pe Mîntuitorul Hristos și care s-a făcut părtaș iubirii față de aproapele, a fost și Sfîntul Nicolae, pe care îl prăznuim astăzi.

Sfîntul Nicolae s-a născut în anul 280 d.Hr., în orașul Patara din provincia Likia a Asiei Mici, din părinți temători de Dumnezeu, cu numele de Teofan și Nona. Aceștia i-au dat numele de Nicolae, ceea ce tîlmăcit înseamnă biruitor de popor, și l-au crescut în dreapta credință ortodoxă. Tinerețea și-a păstrat-o în deplină curăție, hrănit fiind de cu-

vintele Evangheliei. După moartea ambilor părinți, s'cerăți de o ciumă năprasnică la trei zile unul după altul, rămas singur și urmînd cu toată rîvna sfaturilor evanghelice, Sfîntul Nicolae și-a împărțit toată averea rămasă de la părinți celor săraci, bolnavi și neputincioși. La vîrsta de 23 de ani, a fost hirotontit preot de unchiul său, Nicolae, episcopul cetății Mira. La 24 de ani a fost numit egumen al unei mînăstiri. În prigoana lui Dioclețian, care a făcut atîția mucenici și prin părțile noastre, Sfîntul Nicolae a fost aruncat în temniță, ținut în lanțuri și bătut cu biciul, încît urmele ranelor i-au rămas întipărite toată viața pe trupul său. Scăpînd cu viață din prigoana lui Dioclețian, Nicolae a fost ridicat la treapta de episcop al cetății Mira. În anul 325 Sfîntul Nicolae se afla printre cei 318 Sfinți Părinți adunați la primul sinod ecumenic, care au statornicit dreapta credință, condamnînd eresul lui Arie. La acest sinod, arhiereul de Mira Likiei s-a dovedit a fi apărător aprig al dreptei credințe.

Sfîntul Nicolae a pășit pragul acestei vieți trecătoare la 6 decembrie în anul mîntuirii 342. Sînt deci peste 16 secole de cînd marele arhiereu din Mira Likiei a adormit în Domnul, și cu toate acestea nimbul sfințeniei lui luminează și acum cu aceeași tărie, strălucește și-n zilele noastre fără împușinare sau umbrire, căci după cuvîntul înțeleptului Solomon «cei drepiți vor fi vii în veacul veacului» (Înțelep. lui Solomon, V).

Multe sînt vredniciile cu care a fost împodobit sufletul mare al acestui cinstit ierarh. Și credința cea puternică dovedită pînă la suflarea cea mai de pe urmă, și viața neprihănită ca a îngerilor celor fără de trupuri pămîntești, și blîndețea, și înțelepciunea, și înfrînarea, al căror desăvîrșit învățător s-a arătat, așa cum îl cîntă Biserica prin glasul stranelor, și săvîrșirea minunilor. Dintre toate acestea, cea mai de seamă vrednicie a făpturii sale din această lume rămîne fapta de adevărată dragoste creștină, de binefacere, de întrajutorare a aproapelui, de nealipire a inimii sale de bunurile materiale, bunuri cu ajutorul cărora el a ajutat, a mîngîiat, a scos din suferințe și a făcut victorioși pe atîția oameni împotriva deznădejdiei, a necazurilor și a lipsurilor, a păcatelor și a morții.

Marele ierarh Nicolae a preamărit pe Dumnezeu nu numai prin rugăciunile sale, prin predicile sale, ci mai ales prin slujirea aproapelui său. Sfîntul Nicolae a fost veșnic preocupat de a-L întîlni pe Hristos. Ca preot și apoi ca arhiereu, L-a întîlnit și s-a împărțit cu Trupul și Sângele Său la Jertfa Euharistică. L-a căutat și L-a întîlnit la locurile sfinte din Palestina, unde a mers pentru a se închina Celui care a binevoit a umbla trupește în cetatea lui David. Dar L-a întîlnit și L-a recunoscut mai cu osebire în semenii săi, pentru care Hristos S-a întrupat la plinirea vremii, S-a răstignit și a înviat, restabilind chipul lui Dumnezeu în om.

Nu putem să punem de acord viața noastră creștinească publică cu viața particulară, decît prin iubirea manifestată față de aproapele. Acest adevăr îl desprindem cu prisosință din viața Sfîntului Nicolae, care a fost chemat de glasul Domnului din mănăstirea Sion, pe care o zidise

unchiul său, Nicolae, episcopul Patarelor, prin cuvintele : «Nicolae, să intri în nevoința poporului dacă dorești să fii de mine încununat... Nicolae, nu este aceasta holda pe care ai să mi-o aduci roadă, și pe care o aștept de la tine ; ci întoarce-te către oameni, ca să se preamărească prin tine numele meu» (Arh. Nifon N. Ploeșteanu, Viețile Sfinților, vol. IV, Buc. 1904, p. 327).

Intr-adevăr, Sfântul Nicolae s-a întors către oameni, a intrat și s-a identificat cu voința poporului, a slujit acestuia învrednicindu-se a fi încununat de Hristos Domnul.

Cuvintele adresate Sfântului Nicolae se adresează creștinilor din toate veacurile. Slujirea aproapelui este deci roada pe care o așteaptă Hristos de la noi.

În fiecare din aproapele nostru, îl putem întâlni și recunoaște pe Hristos Domnul, în cetățile noastre, așa cum L-a întâlnit și recunoscut și Sfântul Nicolae în cetatea Patara. Putem merge cu Hristos pe drumul Emausului, și cu toate acestea ochii noștri să nu vadă și inima să nu-L înțeleagă, dacă pe cei zidiți după chipul și asemănarea Lui nu-i cunoaștem, nu-i înțelegem și nu-i slujim.

Pentru creștinii tuturor veacurilor, milostenia și purtarea de grijă ce a arătat-o pentru oameni Sfântul Nicolae, rămîne lucrul cel mai vrednic de pomenit din faptele vieții sale.

Întîmplîndu-se în ținuturile Likiei foamete mare și poporul aflîndu-se la mare strîmtoare, arhiereul lui Dumnezeu, Nicolae, s-a milostivit spre poporul cel înfometat și s-a arătat noaptea în vis unui negustor din Italia, care umpluse o corabie cu grâu și voia să meargă în altă parte. Dîndu-i trei galbeni arvună, i-a poruncit să meargă în cetatea Mira și acolo să-și vîndă grful cu prețul dorit. Arătîndu-se ascultător, negustorul a venit în cetatea Mira și a vîndut grful, mulțimii înfometate. Vă dați seama iubiți credincioși cită slavă și mulțumire i-au putut aduce lui Dumnezeu cei ce-L invocaseră în ajutor în pragul morții ? Ce mulțumire i-a putut aduce hrănitorului ei cel minunat, Sfântului Nicolae, mulțimea scăpată de foame ? Cîți dintre noi iubiți credincioși înălțăm măcar rugăciune către Dumnezeu pentru aproapele nostru ?

Mîna tînărului preot și apoi a ierarhului Nicolae a fost întinsă către cei săraci, ca un rîu cu apă multă ce curge cu îndestulare. Cine nu cunoaște milostenia pe care Sfântul Nicolae a făcut-o în cetatea Patara, unui om al vremii de atunci, dintre cei slăviți și bogați, care mai pe urmă a rămas sărac și neslăvit ? Acesta se învrednicise a avea și trei copile, dar în situația precară în care ajunsese, cugeta să-și determine fetele la desfrînare pentru a-și cîștiga hrana și îmbrăcămintea. Auzind preotul Nicolae de lipsa bărbatului aceluia, a mers în miez de noapte și i-a aruncat o pungă de galbeni pe fereastra casei. Sfântul s-a întors în taină la casa sa, în taină zic de oameni, dar nu de Dumnezeu. În taină a cugetat să-i dea aceluia milostenia cu îndurare pentru următoarele pricini : întii pentru ca să scape de slava omenească după cuvintele Evangheliei —

Luați aminte să nu faceți milostenia voastră înaintea oamenilor ; și al doilea ca și pe bărbatul acela care odinioară era bogat, și ajunsese la mare sărăcie, să nu-l rușineze, căci sfântul care era un bun cunoscător al sufletelor semenilor săi, știa cât de greu este celor ce din măreție și bogăție cad în sărăcie.

Pe Sfântul Nicolae trebuie să-l cinstim și pentru spiritul său de dreptate care a incununat faptele sale pămîntești.

Arhiereul lui Dumnezeu a slobozit din mina călăilor pe trei oameni osîndiți pe nedrept la moarte, de Eustatie dregătorul cetății Mira, care luase mită de la niște oameni înrăiți în rele. A scăpat de la moarte pe alți trei conducători de oști, care fuseseră condamnați de împărat în urma unor intrigi și ueltiri mincinoase ale unor slujbași imperiali.

Sfântul Nicolae s-a arătat grabnic ajutător tuturor celor ce se aflau întru nevoi, celor care-l chemau în ajutor cu rugăciunea lor. În timp de furtună corăbierii aflați în primejdii îl chemau în ajutor, osîndiții soartei îl invocau în rugăciunile lor să lumineze mințile dregătorilor ca să nu fie uciși sau condamnați pe nedrept, înfometaii îl rugau să le dea pâinea cea de toate zilele, fecioarele îl rugau să le ajute să-și întemeieze un cămin cinstit și în legea creștinească, bătrînii îl chemau să le ușureze povara bătrînețelor, copiii îl rugau să le aducă danuri. Iată de ce, iubiți credincioși, lumea creștină îl numește pe Sfântul Nicolae grabnic ajutător al celor întru nevoi și împlinitor al dorințelor.

Pentru faptele sale, Dumnezeu l-a învrednicit pe Sfântul Nicolae și cu puterea săvîrșirii de minuni. A salvat o corabie cu oameni de la înec ; a înviat un om, a tămăduit bolnavii etc. Pentru aceste minuni creștinii i se adresau încă din vremea vieții lui pămîntești cu cuvintele : «Sfinte al lui Dumnezeu de nu ne vei ajuta cu rugăciunile tale către Dumnezeu, îndată ne vom cufunda în această adîncime și vom pieri».

Desigur, pentru creștinii zilelor noastre, faptele sale pline de milostenie și grijă față de om, de aproapele său, rămîn vrednice pilde de urmat. Om al rugăciunii, al slujirii semenilor și al rîvnei pentru desăvîrșirea morală, iată prin ce a fost caracterizată viața celui între sfinți părintele nostru Nicolae, care s-a arătat biruitor al răutății, desăvîrșit în cuvîntul învățăturii adevărate și păstor ales al turmei lui Hristos.

Drept învățînd cuvîntul adevărului, Sfântul Nicolae a certat și muștrat cu asprime pe toți cei care se îndepărtaseră de la mărturisirea lui Hristos cu credința și cu fapta.

Prin viața sa, Sfântul Nicolae ne poate adresa și nouă cuvintele Sfîntului Apostol Petru : «Fiți și voi sfinți în toată purtarea voastră» (I Petru I, 15).

Ziua de astăzi în care serbăm amintirea Părintelui nostru Nicolae, arhiepiscopul din Mira Likiei, făcătorul de minuni, ajutătorul cel grabnic și mijlocitorul cel preaales către Dumnezeu, este ziua în care reflec-

tăm la icoana vieții lui pămîntești. Ori de cîte ori prăznuim cinstirea acestui sfînt, slujba acestui praznic, descoperă credincioșilor, spre pildă vrednică de urmat, nenumărate virtuți. Unele înfățișează desăvirșirea vieții sale personale : tăria credinței, înțelepciunea, blîndețea, înfrînarea, bunătatea, smerenia, răbdarea etc. Altele arată spiritul său de dăruire și iubire jertfelnică, ca de pildă : milostenia, purtarea de grijă și ajutorarea celor din nevoi, apărarea și ocrotirea celor obidiți și împilați, mîngîierea celor întristați și altele asemenea acestora.

Troparul Sfîntului Nicolae sintetizează toată această bogăție de virtuți, cu care a fost încununat în timpul vieții sale pămîntești. «Îndreptător credinței și chip blîndețelor, învățător înfrînării...» sînt cuvinte care pun în evidență cele trei virtuți — credința, blîndețea și înfrînarea. În primul rînd credința, pentru că ea este temelia vieții noastre creștine. «Cel ce crede în Mine — zice Mîntuitorul — acela se va mîntui». Deci în primul rînd stă virtutea credinței în Iisus Hristos, în adevărul Evangheliei Lui, de care Sfîntul Nicolae s-a făcut părtaș cu vrednicie.

Sfîntul Nicolae s-a făcut părtaș și chip blîndețelor, așa cum stă bine oricărui creștin. S-ar părea că blîndețea este o slăbiciune și că omul blînd întotdeauna nu ajunge la rezultate, și de multe ori are rezultate tocmai nedorite. De fapt însă, nu există putere mai mare decît blîndețea, decît bunătatea care izvorăște din dragostea față de Dumnezeu și de om, pentru că aceasta este ca o căldură sufletească, o flacăra care nu te orbește, care nu se manifestă zgomotos, pe care aproape că nici n-o simți, dar care cu vremea, încetul cu încetul, te pătrunde și te leagă de izvorul bunătății, de izvorul blîndeții, de izvorul dragostei. Dumnezeu însuși este bunătate și dragoste ; și blînd și smerit a venit Iisus Hristos în lume. Și tocmai această bunătate, această blîndețe, această smerenie, această dragoste nemărginită a lui Iisus, care a mers pînă la jertfă, a cucerit și cucerește suflete. De aceea și sufletele noastre trebuie să fie stăpînite de această blîndețe, de această bunătate, de această dragoste care se revarsă din Iisus Hristos, pe care Sfîntul Nicolae a întrupat-o cu atîta vrednicie, pe care și noi creștinii trebuie să o sălășluim în sufletele noastre. Iată, așadar, darul pe care ni-l aduce praznicul de astăzi — îndemnul de a ne împodobi cu cele trei virtuți : credința, blîndețea și înfrînarea.

În tradiția noastră creștină, românească, există un vechi obicei, ca în zi de Sîn' Nicolae copiii să primească un dar de la părinții lor. Cîți dintre noi nu am așteptat această zi cu nerăbdare, întrebîndu-ne ce ne aduce Sîn' Nicolae ? Dar ce ne aduce nouă, celor de azi ? Iubiți credincioși, Sf. Nicolae ne aduce nouă, celor de azi, pilda vieții lui, jertfelnicia pentru semenii săi, dragostea sa creștinească pentru copii, tineri, bătrîni. Acesta este darul de preț pe care trebuie să-l primim cu toți în ziua de azi. Este un dar scump, pe care noi creștinii trebuie să-l primim cu cuget curat, și-n dorința de a urma faptelor celui între sfinți Părin-

tele nostru Nicolae din Mira Likiei. Acesta este, aşadar, şi darul pe care trebuie să-l dăm şi noi semenilor noştri : slujirea aproapelui, dar mai trebuie să mai dăruim ceva — mulţumirea noastră lui Dumnezeu. Cei care ne învrednicim de asemenea dar, trebuie să mulţumim lui Dumnezeu, cu cuvintele bărbatului miluit de Sfântul Nicolae, zicînd : «...arată-mi pe cel ce slujeşte voii Tale celei milostive şi bunătăţii Tale celei iubitoare de oameni ; arată pe îngerul Tău cel pămîntesc, pe cel ce ne păzeşte pe noi de păcat... care ne izbăveşte de gîndurile cele rele».

Sfîntul Nicolae este cinstit în mod deosebit de credincioşii Bisericii noastre strămoşeşti, ca un apărător al celor nedreptăţiţi, al celor apăsaţi. El a apărat pe cei nedreptăţiţi, a salvat pe cei care au fost condamnaţi la moarte fără judecată şi fără dreptate, a hrănit cu pîine populaţia cetăţii sale atunci cînd a fost bîntuită de foamete, a fost deci un ierarh al poporului, legat de nevoile şi aspiraţiile poporului său. Aproape în oricare biserică vei intra vei vedea la loc de cinste icoana Sfîntului Nicolae ; multe biserici îl au ca hram, mulţi creştini şi creştine îi poartă numele. Un cuvînt de felicitare am bucuria să adresez acum, în numele acestor sfinte biserici, tuturor aceluia care poartă numele Sfîntului prăznuit de noi astăzi, rugîndu-L pe Bunul Dumnezeu să le dăruiască sănătate deplină, viaţă îndelungată şi împlinirea sfintelor lor năzuinţe de mai bine sub calda ocrotire a Bunului lor Părinte.

Ultimul nostru gînd se îndreaptă acum, iubiţi credincioşi, cu smerenie către Sfîntul Nicolae, vasul cel ales al harului dumnezeiesc. El este lauda fecioarelor, cu el se mîndreşte corul anahoreţilor, fiindcă le-a imitat viaţa ; cu el se mîndreşte corul Apostolilor, fiindcă şi lor le-a urmat rîvna pentru casa Domnului ; cu el se mîndreşte corul preoţilor căci dascăl minunat a fost al turmei sale, cu el se laudă corul mucenicilor, căci împreună cu ei a pătitit pentru Hristos ; pe el îl urmează creştinul care înfăptuieşte pilda samarineanului milostiv. Pe el îngerii îl laudă neîncetat, că deşi om fiind, a trăit ca îngerii. El s-a arătat din pruncie a petrece în tovărăşia cărţilor de zidire sufletească, a rugăciunilor celor gînditoare de Dumnezeu, a iubirii de frumos şi de semenii săi.

Pe acela ce este podoaba ierarhilor şi lauda părinţilor, izvor de minuni şi credincioşilor mare folositor, adunîndu-ne, o iubitorilor de prăznuire, prin faptele noastre să-l cinstim, şi cu cîntări de laude să-l lăudăm zicînd : Îndreptător credinţei şi chip blîndeţelor, învăţător înfrînării te-a arătat pe tine turmei tale, adevărul lucrurilor. Pentru aceasta ai cîştigat cu smerenia cele înalte, cu sărăcia cele bogate. Părinte ierarhe, Nicolae, roagă-te lui Hristos Dumnezeu să mintuiască sufletele noastre.

A m i n.

Pr. Asist. Dr. NICOLAE DURĂ

I. CE TREBUIE SĂ ȘTIM CÎND INTRĂM ÎN BISERICĂ ¹ (Predică preliturgică)

În predica de azi, voi răspunde, la întrebarea : *Ce trebuie să știm cînd intrăm în biserică ?* Întrebarea aceasta, spre deosebire de întrebările la care am răspuns în duminicile trecute, naște un grup de 17 întrebări. Cu ajutorul lui Dumnezeu, voi răspunde la fiecare, dar nu într-o singură predică, ci în trei pentru ca la sfîrșit, unind toate răspunsurile să avem răspunsul la întrebarea matcă. Începem cu cea dintîi :

1. *Ce rugăciuni zicem, cînd intrăm în biserică ?*

Uni creștini, după exemplul preoților, intrînd în biserică, spun cuvintele Psalmului V, 7—8 : «Voi intra în casa Ta și în frica Ta, mă voi închina în sfîntă biserică Ta. Povățuiește-mă, Doamne, la dreptatea Ta». Alții spun cuvintele vameșului smerit : «Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosului !» (Luca XVIII, 13), sau : «Doamne, miluiește-mă !» etc.

Orice rugăciune s-ar spune și oricît de scurtă ar fi, este bună. Să se spună numai. Să nu intrăm în biserică, cum intrăm într-o sală de teatru. Biserica este Casă sfîntă de rugăciuni, este Casa Domnului și bunul creștin, de la prima cruce pe care ș-o face intrînd pe ușă, trebuie să se roage. Ajunserăm la a doua întrebare :

2. *Cum ne închinăm la icoane și pînă cînd ?*

Am cercetat, toate cărțile noastre de slujbă și n-am găsit scris în nici una, rînduiala de care să se conducă credincioșii laici, cînd se închină pe la icoane. În liturghier se arată numai cum trebuie să se închine preoții și diaconii, care se pregătesc să liturghisească. Ei vin mai întîi în mijlocul bisericii, și după ce se pleacă în fața scaunului arhieresc, se duc în dreptul Ușilor Împărătești și spun «rugăciunile mici» : «Slavă Ție... Împărate ceresc... Tatăl nostru» și încă alte două către Dumnezeu și una către Maica Domnului. Vin apoi, în fața icoanei Mîntuitorului, a Maicii Domnului, a hramului, a sfîntului Ioan Botezătorul și a celorlalți sfinți din rîndul prim al catapetesmei, la icoana de pe iconostas și spun în dreptul fiecărei icoane cîte o rugăciune sau tropar, se închină și o sărută. I-ați văzut fiecare cum se închină, așa cum m-am închinat și eu astăzi, înainte de a începe slujba.

Cred că după preoți și diaconi s-au luat creștinii, cînd au început să se închine și ei pe la icoane sau numai la iconostas, cum fac unii. Sînt puțini însă, cei care știu să spună rugăciunile pe care le spun preoții la icoane. Laicii evlavioși spun de obicei următoarele rugăciuni : În fața icoanei Mîntuitorului : «*Iisuse Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă !*» În fața icoanei Maicii Domnului : «*Maica Domnului, roagă-te pentru mine păcătosul !*». În fața icoanelor sfinților : «*Sfinte (cutare), roagă-te lui Dumnezeu pentru mine păcătosul !*». Sînt foarte potrivite aceste rugăciuni telegrafice, pentru că nu este timp să zăbovim, cînd alții așteaptă la spatele nostru să se închine și ei.

1. Din volumul-manuscris, «Ție Doamne», *Predici liturgice*.

Închinarea pe la icoane este, semnul văzut al cinstirii sfințelor icoane din partea noastră sau, mai bine-zis, al cinstirii chipului ceresc al sfinților de pe ele, cinstire ce trece la Dumnezeu creatorul tuturor. Închinarea se face mai înainte de începerea sfințelor slujbe. Cine vine târziu să nu se mai închine pe la icoane! Să ia loc smerit și fără zgomot, în urma credincioșilor, care au venit înaintea lui. Să nu tulbure liniștea celor care ascultă sfânta slujbă. Cu umblatul sau închinarea lui nelatimp, să nu scandalizeze pe credincioșii, care au venit la timp și acum se roagă în gând ori cîntînd, la locul lor.

A văzut cineva pe vreun preot închinîndu-se pe la icoane în timpul slujbei? Cred că nu. Deci, este cazul să «faceți ce face popa», dacă nu faceți ce zice el. Și el zice așa: «*În timpul cînd se săvîrșește orice slujbă în biserică, nu se cade să se închine cineva pe la icoane!*». Vă aduceți aminte că, răposatul Patriarh Miron, după reparația catedralei, legase cele două strane cu două șnururi groase prin fața iconostasului. Întrebat ce scop au aceste șnururi, a răspuns: «Ca să nu se mai închine lumea pe la icoanele împărătești în timpul slujbei. Ia închipuiți-vă că ar veni numai 24 de credincioși la biserică și toți ar dori să se închine la icoanele împărătești și cele din jur. Dacă numai cinci minute ar dura închinatul unuia și tot le-ar trebui două ceasuri ca să se închine toți cei douăzeci și patru. Ce s-ar alege atunci de Utrenie și Liturghie? Gîndiți-vă însă, că vin sută de credincioși la biserică. Închipuiți-vă ce zarvă ar fi dacă s-ar închina toți pe la icoane și cît timp ar trebui? În Grecia — păstrătoarea tradiției celei mai ortodoxe — credincioșii nu se închină pe la icoanele împărătești, Duminica. Și nimeni dintre Sfinții Părinți n-a sfătuit pe credincioși, ca atunci cînd vin la biserică să se închine pe la icoane, mai ales Duminica». Trecem, la a treia întrebare:

3. *Ce metanii facem la biserică și cînd ingenunchem?*

S-a obișnuit ca, în biserică să se facă două feluri de metanii: Metanie mare, atingîndu-se pămîntul cu genunchii, mîinile și fruntea, și 2. Metanie mică, cu plecarea capului pînă la brîu și mîinile la piept sau în jos pe lîngă corp. De asemenea este obiceiul la noi, să se ingenuncheze la cîteva momente din Sfînta Liturghie ca: La ieșirea cu Sfînta Evanghelie, cînd se citește Sfînta Evanghelie, la ieșirea cu cinstitele Daruri, cînd se sfințesc Darurile și se cîntă de către credincioși «Pe Tine Te lăudăm» în timpul cîntării Axionului etc.

Au fost și sînt credincioși, de la apostolul Iacob, episcopul Ierusalimului pînă la cei din vremea noastră, care sînt în stare să asculte în genunchi orice slujbă. În genunchi, omul nu vede ce este în jurul său și pare că se poate concentra mai mult în rugăciune. Una este însă rugăciunea noastră particulară, acasă ori în biserică, înainte de începerea slujbei, și alta este rugăciunea publică, rugăciunea tuturor din timpul slujbei în biserică. La rugăciunea publică, trebuie să ne rugăm toți la fel și potrivit zilei în care se face slujba. Într-un fel ne rugăm Duminica și într-alt fel ne rugăm în celelalte zile ale săptămîinii, în ce privește poziția.

Acest lucru l-au avut în vedere sfinții Părinți de la primul Sinod ecumenic, la anul 325, când au hotărît : «*Deoarece sînt unii, care pleacă genunchii Duminica, precum și-n zilele Cincizecimii, pentru respectarea acestora în fiecare parohie, sfîntul Sinod a socotit să se aducă rugăciuni lui Dumnezeu stînd în picioare*»². S-a simțit nevoia ca, la anul 691, Sinodul al șaselea ecumenic să reinnoiască hotărîrea Sinodului I ecumenic, dar într-o formă mai clară : «*Canonicește am învățat de la purtătorii lui Dumnezeu Părinții noștri, a nu pleca genunchii duminica, cinstind învierea lui Hristos. Deci, ca să nu fie în neștiință această băgare de seamă, facem cunoscut credincioșilor, ca după intrarea preoților în Altar, la Vecernia sîmbetei, după obiceiul ce stăpînește, nimeni să nu plece genunchii pînă la Vecernia Duminicii viitoare*»³.

Deci, Duminica nu se fac metanii mari și nici nu se îngenunchează în timpul slujbei în biserică ; și aceasta spre cinstirea Învierii Domnului, care este zi de bucurie și nu de întristare. Știut este că îngenuncheările au fost și sînt semne ale întristării și pietății, mai ales în timp de post și pocăință.

Respectăm noi aceste hotărîri ale Sfintelor Sinoade ? Da și nu ! Priviți la credincioșii care vin Duminica la biserică ! Unii nu fac metanii mari și nu îngenunchează în timpul Sfintei Liturghii, după practica de la sfîntul Munte și din Grecia întregă, unde se respectă cu sfințenie pînă în zilele noastre hotărîrile sfintelor Sinoade. Practica aceasta au adus-o la noi grecii și macedonenii. O țin apoi cu sfințenie călugării în mînăstiri. Alții fac metanii mari Duminica și îngenunchează în timpul Sfintei Liturghii la momentele numite. Ei fac acest lucru din neștiință, confundînd slujbele din timpul săptămîinii, cînd poți să stai în genunchi tot timpul, cu slujbele din ziua de Duminică.

— Ce este de făcut ? — Să respectăm hotărîrile sfintelor Sinoade ! Să le facem cunoscute și altora și să-i sfătuiam să le respecte ! La rugăciunea publică, toți să ne rugăm la fel ! Urmează întrebarea a patra :

4. Pînă cînd putem aduce daruri și pomelnice la sfîntul Altar ?

Sînt unele biserici ortodoxe, unde darurile și pomelnicele nu le aduc credincioșii la ușa Altarului, să le dea direct preotului slujitor, ci epitropii le primesc la ușa de la intrare în biserică și ei le aduc, mai multe odată la Altar.

Pînă s-o introduce și la noi acest bun obicei, rămînem așa cum sîntem : fiecare își va aduce darul și pomelnicul la Altar, dar numai pînă la începutul Sfintei Liturghii sau cel mai tîrziu pînă înainte de ieșirea preotului cu cinstitele Daruri.

— De ce numai pînă la ieșirea cu cinstitele Daruri ?

— Pentru că, normal, numai pînă atunci se pomenesc pomelnicile la sf. Proscomidie, iar preotul nu trebuie să fie întrerupt în timpul Liturghiei credincioșilor.

În legătură cu aducerea darurilor la Altar este și întrebarea :

2. Canonul 20.

3. *Pidalion*, canonul 90, București, 1933, p. 221.

5. Se bate în ușa sfântului Altar ?

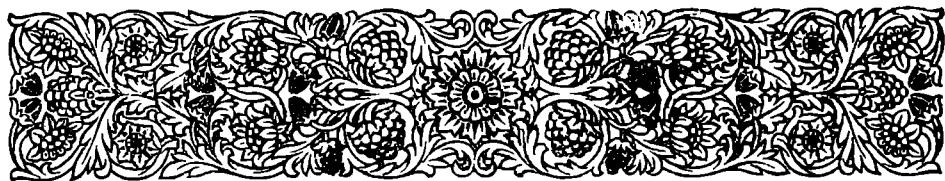
Unii credincioși venind cu daruri la Altar sau pentru altă treabă, bat în ușă, fără să știe că nu se bate în ușa sfântului Altar. De ce nu se bate ? Pentru că pe ușa Altarului este pictată o icoană și nu se bate în icoană. Este un lucru nepios să bați într-o icoană, și apoi, dacă toți cîți vin la Altar ar lovi-o, s-ar strica în cîțiva ani, dacă nu în cîteva luni. Afară de asta, preotul pomenește, în acest timp, alte pomelnice sau se roagă zicînd partea ce i se cuvine din slujbă și nu este bine să fie tulburat sau întrerupt. Cînd are timp liber, vine el singur la ușă să ia darurile și pomelnicele, fără să fie chemat ori făcut atent.

Poporul nostru, a avut puțini ani de pace și liniște în decursul istoriei lui. Din această cauză, văm mai trece încă timp, pînă ce toți ortodocșii își vor cunoaște cum trebuie tezaurul credinței și rînduiala cultului, lăsate lor moștenire de strămoși.

Pînă atunci, cei care știu să se roage la intrarea în biserică ; cei care știu cum, cînd și pînă cînd se închină la icoane ; cei care știu cînd se îngenunche pentru metanii sau pentru rugăciuni în biserică ; cei care știu pînă cînd se pot aduce daruri și pomelnice la sfîntul Altar ; cei care știu că nu se bate în ușa sfîntului Altar, să nu disprețuiască pe cei care intră în biserică și se trădează că, nu știu ceea ce știu ei și ceea ce ar trebui să știe. Toți cei care știm aceste rînduieli, să povățuim cu dragoste pe cei mici și pe cei mari rămași acasă ori la lucru, să-i învățăm oriunde ne adunăm și putem să stăm de vorbă creștinește. Așa fi place lui Dumnezeu și El va răsplăti fiecăruia strădania de luminare a semenului său. Așa să fie !

Pr. Dr. Gh. PASCHIA

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ADEZIUNEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA NOUA INIȚIATIVĂ DE PACE A ROMÂNIEI

În vremea noastră, pacea se identifică — mai mult ca oricînd — cu însăși viața. Dar, la fel cu viața, pacea presupune o neconținută luptă pentru înfrîngerea adversităților care se profilează astăzi mai distrugătoare ca oricînd.

S-a spus că lumea contemporană are în față atîtea probleme grave de rezolvat, încît n-ar mai trebui să aibă timp și pentru război. Și totuși, elanul și efortul creator al omului nu au fost nicicînd mai amenințate ca în zilele noastre de spectrul unui nou război, incomparabil mai distrugător decît cele precedente. Competiția înarmărilor, care a ajuns la dimensiuni fără precedent, neliniștește tot mai mult opinia publică. Fabricarea și acumularea de noi arme, tot mai sofisticate și mai devastatoare, creează riscuri extrem de grave pentru toate popoarele lumii.

De aceea, puternicul val protestatar ridicat în calea amenințării unei noi conflagrații războinice, de oamenii doritori de bine din diferite țări, din toate continentele și în mod deosebit de popoarele din Europa, a găsit un puternic suport în acțiunile prin care poporul român și-a făcut cunoscută voința sa de apărare a celui mai prețios drept al omenirii : dreptul la viață.

Această voință s-a concretizat recent în *Apelul pentru dezarmare și pace* lansat, la inițiativa președintelui Nicolae Ceaușescu, de Frontul Democrației și Unității Socialiste — for larg reprezentativ al întregului popor român —, în ziua de 30 octombrie a acestui an.

Iată cîteva din îndemnurile cuprinse în acest document de un profund umanism și o înaltă conștiință a responsabilității pentru binele și fericirea omenirii, care exprimă voința poporului român de a lupta, împreună cu celelalte popoare, pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru dezarmare și pace :

«Adresăm tuturor organizațiilor de masă și obștești, maselor populare din toate țările Europei, ale Americii, de pe toate continentele apelul de

a acționa în cea mai strînsă unitate pentru trecerea la înfăptuirea obiectivelor stringente ale securității, destinderii și colaborării internaționale.

Să acționăm pentru instaurarea unui climat în care toate popoarele să se poată dezvolta liber și suveran, la adăpost de orice amestec sau agresiune din afară !

În interesul păcii și liniștii pe planeta noastră, să ne ridicăm cu toată energia împotriva politicii de continuare a înarmărilor !

...Să spunem un NU hotărît bombeii cu neutroni ! Să ne ridicăm cu fermitate pentru scoaterea în afara legii a tuturor armelor de distrugere în masă !

Să acționăm hotărît, împreună cu toate popoarele, cu toate conștiințele lucide de pe continent, pentru a evita ca Europa să fie nimicită în cadrul unei conflagrații nucleare !

...Să cerem în modul cel mai ferm ca minunatele cuceriri ale genului uman, ale științei și tehnicii moderne să fie puse exclusiv în slujba păcii și progresului — și nu a distrugerii și a războiului !

Să conclucrăm strîns pentru a determina pe promotorii înarmărilor să renunțe la pozițiile lor periculoase, să pună capăt cu desăvîrșire politicii de înarmări, folosirii forței și amenințării cu forța, astfel ca toate problemele să fie soluționate numai și numai prin tratative, pe cale pașnică !

...Să asigurăm înfăptuirea dreptului fundamental al tuturor popoarelor la viață, pace și libertate, printr-o largă mișcare unită a tuturor forțelor iubitoare de pace, să împiedicăm izbucnirea unui nou război, să instaurăm liniștea și securitatea pe planeta noastră !».

Această inițiativă de pace a găsit un puternic ecou în rindurile opiniei publice din țara noastră.

Împreună cu întregul popor român, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au întâmpinat cu entuziasm vibranta chemare către toți oamenii de bine de pretutindeni.

Participantii la adunarea care a lansat acest apel — între care s-au numărat și reprezentanții ai cultelor din țară — și-au exprimat atașamentul lor la propunerea președintelui României de a se iniția largi acțiuni de masă pentru apărarea cauzei păcii.

Luînd cuvîntul, Prea Fericitul Patriarh Iustin a făcut cunoscută adeziunea hotărîtă a clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române la această inițiativă. Prea Fericirea Sa a arătat că angajarea fiilor Bisericii noastre în lupta pentru apărarea păcii reprezintă un imperativ care rezultă din însăși credința creștină. În temeiul acestei credințe, sîntem doritori să slujim viața și să contribuim la propășirea ei și să condamnăm cu toată asprimea, ca pe unul din cele mai grave păcate, încercările care urmăresc distrugerea vieții și — prin aceasta — a însăși operei de creație a lui Dumnezeu.

Consfătuirea Cultelor religioase din România

Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste a fost primit cu viu interes și de către conducătorii, slujitorii și credincioșii cultelor din țara noastră.

Pentru a da expresie profundelor sentimente care animă pe toți cei ce, în virtutea credinței religioase pe care o mărturisesc, iubesc pacea și se simt responsabili de soarta omenirii, conducătorii și reprezentanții cultelor din România s-au întrunit în ziua de 9 noiembrie 1981, la Palatul patriarhal din București, în cadrul unei consfătuiri asupra modalității de sprijinire — de pe poziția lor specifică — a noii inițiative românești de apărare a păcii.

În cuvîntul de deschidere a consfătuirii, Prea Fericitul Patriarh Iustin a relevat importanța Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, a exprimat adeviziunea totală a clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române la acest apel și a subliniat responsabilitatea cultelor religioase față de intensificarea acțiunilor consacrate păcii și dezarmării.

Aceeași adeviziune au exprimat-o conducătorii și reprezentanții celorlalte culte, prezenți la consfătuire, care s-au declarat gata de a participa la toate acțiunile pentru pace care vor avea loc în țara noastră.

La propunerea Prea Fericitului Patriarh Iustin, patricipanții au adoptat hotărîrea organizării unei conferințe a cultelor religioase din România, pentru pace și dezarmare, la București, în zilele de 25 și 26 noiembrie 1981, la care să participe delegați ai tuturor cultelor din țară, precum și invitați ai Bisericilor și organizațiilor religioase din străinătate. În legătură cu aceasta, plenul consfătuirii cultelor a ales o comisie de organizare, care a fost însărcinată cu întocmirea programului acestei conferințe.

În încheierea lucrărilor, a fost adresată o telegramă Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România și Președinte al Frontului Democrației și Unității Socialiste, în care se spune :

Mult stimată și iubite Domnule Președinte,

«Luînd cunoștință cu deosebită bucurie și satisfacție de Apelul Frontului Democrației și Unității Socialiste pentru dezarmare și pace, lansat la inițiativa Domniei Voastre, conducătorii cultelor religioase din Republica Socialistă România întruniți astăzi 9 noiembrie 1981 la Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române, își exprimă totala lor adeviziune cu conținutul acestui însuflețitor Apel, precum și hotărîrea lor fermă de a mobiliza întregul cler și credincioșii lor pentru a participa activ la acțiunile pentru dezarmare și apărarea păcii.

În acest scop, în deplină unitate de vederi, am hotărît să convocăm în zilele de 25 și 26 noiembrie a.c., o Conferință a tuturor cultelor religioase din țara noastră, cu participarea și a unor reprezentanți ai Bisericilor și organizațiilor religioase din străinătate, pentru a exprima voința arzătoare a tuturor slujitorilor și credincioșilor de a trăi în pace, de a apăra pacea și de a spune un NU hotărît acelor care amenință dreptul fundamental al oamenilor și al popoarelor la viață, la pace, la o existență liberă și demnă».

Sesiunea extraordinară a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române

În același scop, al exprimării opiniilor față de Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a întrunit în sesiune extraordinară în ziua de 10 noiembrie 1981.

Deschizând ședința, Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit o cuvîntare în care a subliniat următoarele idei :

De la terminarea celui de al doilea război mondial, omenirea, deși s-a aflat de mai multe ori pe marginea prăpastiei, a reușit totuși să evite declanșarea unei noi conflagrații. În vremea din urmă, primejdia unui război distrugător a devenit însă tot mai iminentă, prin intensificarea cursei înarmărilor, sporirea bugetelor militare ale statelor și preconizarea fabricării de noi arme de exterminare, cum este cazul recent al bombei cu neutroni. În această atmosferă de nesiguranță și încordare mondială, președintele României vine și spune un categoric NU războiului, afirmînd totodată hotărîrea nestrămutată de pace a poporului român. Apelul pentru dezarmare și pace, lansat de Frontul Democrației și Unității Socialiste și aprobat unanim de poporul român, devine un document istoric de cea mai mare importanță. Pretutendeni, în adunări speciale organizate în întreprinderi și instituții, oamenii muncii din țara noastră și-au spus cuvîntul de adeviune la acest apel, cerînd oprirea cursei înarmărilor și rezolvarea problemelor litigioase.

În legătură cu aceasta, Prea Fericirea Sa a propus să se dea citire, în plenul Sfântului Sinod, Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

După citirea Apelului, de către P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, membrii Sfântului Sinod au luat cuvîntul, subliniind următoarele :

Pacea este o poruncă divină și totodată idealul cel mai sfînt și bunul cel mai de preț al omenirii. Cel de al doilea război mondial a provocat omenirii distrugerii uriașe. Totuși în vremea noastră mai există oameni care nu doresc pacea, care nesocotesc dreptul omenirii de a trăi în pace, prosperitate și fericire și care în loc să-și pună rezultatele muncii lor în slujba păcii, le pun în slujba distrugerii. Cursa înarmărilor a ajuns să depășească orice imaginație. Noile arme de distrugere în masă, rachetele cu rază medie de acțiune și bomba cu neutroni amenință grav existența întregii noastre planete. Tăcerea în fața acestui uriaș pericol care planează asupra omenirii este un păcat din cele mai grave. Lumea trebuie trezită la rațiune. Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste este, în această privință, un document istoric, un ecou internațional.

De aceea, membrii Sfântului Sinod și-au dat adeviunea unanimă la această vibrantă chemare de pace, angajîndu-se că se vor situa, împreună cu clerul și credincioșii ortodocși români, în primele rînduri ale slujitorilor păcii, spunînd un categoric NU războiului.

În încheierea sesiunii, la propunerea Prea Fericitului Patriarh Iustin, s-a adoptat textul unei telegrame de adeviune a Sfântului Sinod la Apelul

pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, care a fost expediată Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu. În telegramă se spune :

Mult stimat Domnule Președinte,

«În această vreme de mare cumpănă pentru destinele omenirii, când nori negri și grei se ridică amenințători la adresa păcii și a vieții pe planeta noastră, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au luat cunoștință cu viu interes și satisfacție de Apelul Frontului Democrației și Unității Socialiste pentru dezarmare și pace, adresat tuturor locuitorilor pământului României precum și popoarelor din toate țările lumii.

Document izvorât dintr-o apreciere lucidă și realistă a situației din lumea de azi, în care cursa înarmărilor face ca pe glob să se acumuleze forțe uriașe de distrugere, inițiativa lansată de Domnia Voastră vine să stimuleze în noi toți voința de pace și hotărârea de a contribui prin toate mijloacele la păstrarea și apărarea ei. Înțelegem inițiativa Domniei Voastre ca pe un act de înflăcărat patriotism, ca pe un act de iubire față de Patria noastră pentru a cărei liniște, pace, independență, suveranitate și libertate sînteți un exemplu de luptător pentru noi toți. Inițiativa Domniei Voastre este în același timp un act de înalt umanism, de preocupare pentru întreaga lume, pentru toți oamenii de pe pământ care, ca și noi, vor să trăiască în pace, să creadă, să muncească și să se bucure în tihnă de roadele muncii lor.

Exprimîndu-și deplina lor adeziune față de vibranta chemare, fără precedent, inițiată de Domnia Voastră, devenită document istoric al neamului nostru, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în sesiune extraordinară în ziua de 10 noiembrie 1981, vă asigură că împreună cu clerul și toți fiii Bisericii nu vor precupeți nici un efort pentru a-și spori activitatea de slujire a idealurilor de pace promovate de Domnia Voastră. Clerul și credincioșii noștri vor îndălța rugăciuni pentru pacea a toată lumea, participînd activ la toate acțiunile destinate acestui nobil scop. În adunările credincioșilor, în conferințele preoțești, în Seminariile și Institutele teologice, precum și în adunările forurilor centrale și eparhiale ale Bisericii vor propovădui dreptul sfînt al popoarelor la viață, la pace și demnitate umană.

Păstrători ai învățăturii despre pace a Bisericii noastre, continuatori ai tradițiilor și idealurilor de pace ale poporului român și solidari cu foști oamenii doritori de bine de pretutindeni, cu lupta legitimă a acestora pentru apărarea vieții, spunem un NU hotărît cursei înarmărilor, manifestîndu-ne în același timp, încrederea în viitorul luminos al păcii și înfrățirii dintre oameni și popoare.

Profund legați de interesele superioare ale patriei, vă încredințăm de devotamentul nostru desăvîrșit, precum și de sprijinul nostru statornic pentru acțiunile pe care le inițiați și înfăptuiți neobosit, pentru fericirea poporului nostru și pentru apărarea păcii în lume».

PREȘEDINTELE SFÎNTULUI SINOD

† IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Inițiative și acțiuni pentru pace în cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române

Alături de întregul popor român, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și-au manifestat adevărată deplină la noua inițiativă de pace a României.

În toate bisericile s-au făcut *rugăciuni speciale* pentru pace în lume.

În cadrul slujbelor religioase, preoții au rostit *predici*, în care au atras atenția asupra primejdiei înarmărilor și au adresat credincioșilor îndemnul de a-și spori eforturile în lupta pentru apărarea păcii.

În Seminariile și Institutele teologice au avut loc *întâlniri* ale elevilor, studenților, doctoranzilor și cadrelor didactice, în cadrul cărora a fost citit și comentat textul Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste. Întâlnirile au fost prezidate de ierarhii din raza de activitate a școlilor teologice respective.

În *conferințele de orientare a clerului* din luna noiembrie 1981, prezidate peste tot de către ierarhi, s-a dat citire Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, iar un mare număr de preoți au luat cuvântul, exprimându-și deplina adevărată deplină pentru adoptarea acestui document istoric.

Același lucru s-a făcut și cu ocazia *conferinței teologice interconfesionale* care a avut loc în ziua de 23 noiembrie, la Institutul teologic universitar din București.

De asemenea, în sesiunile de încheiere de an ale *Adunărilor episcopale*, care au avut loc tot în luna noiembrie, un punct din ordinea de zi a fost dedicat prezentării Apelului pentru dezarmare și pace al F.D.U.S. și exprimării adevăratei deplină membrilor adunării la acest apel.

Punctul culminant al acestor acțiuni, care a marcat încununarea pe linie bisericească și religioasă a manifestărilor legate de noua inițiativă românească pentru pace, l-a constituit *Adunarea Cultelor din R. S. România pentru dezarmare și pace*, care și-a desfășurat lucrările în zilele de 25 și 26 noiembrie 1981, la Institutul teologic universitar din București.

REDAȚIA

ADUNAREA CULTELOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA PENTRU DEZARMARE ȘI PACE

(București, 25—26 noiembrie 1981)

În fața primejdiei crescînde a unei conflagrații care amenință omnia zilelor noastre, noua inițiativă românească pentru pace, concretizată în Apelul pentru dezarmare și pace adresat de F.D.U.S. tuturor organizațiilor și oamenilor doritori de bine din întreaga lume, a găsit un larg ecou și o deplină adevărată deplină în rîndurile slujitorilor și credincioșilor cultelor religioase din România. Această atitudine a fost exprimată plină

de marea adunare a cultelor din Republica Socialistă România pentru dezarmare și pace, care a avut loc la Institutul teologic din București în zilele de 25 și 26 noiembrie 1981.

Au participat 235 de delegați ai cultelor religioase din România și 42 de invitați de peste hotare, la care s-au adăugat invitați aparținând unor organizații obștești din România — ca : Frontul Democrației și Unității Socialiste, Consiliul Național al Păcii, Asociația România ș.a. —, reprezentanți ai Radioteleviziunii și ai presei din țară și din străinătate.

Au fost de față de asemenea reprezentanți ai Departamentului Cultelor, în frunte cu Dl. Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor.

Culte religioase din România au fost reprezentate după cum urmează :

Biserica Ortodoxă Română : 146 delegați, sub conducerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin Moisescu ;

Biserica Romano-Catolică : 21 delegați, sub conducerea Mons. Francisc Augustin (Arhiepiscopia Bucureștilor) și a P.S. Episcop Iacob Antal (Episcopia Alba-Iuliei) ;

Biserica Evanghelică Luterană C.A. : 9 delegați, sub conducerea Em. Sale Episcopul Albert Klein ;

Biserica Evanghelică Luterană S.P. : 5 delegați, sub conducerea Em. Sale Episcopul Paul Szedressy ;

Biserica Reformată : 10 delegați, sub conducerea Em. Sale Episcopul Gyula Nagy (Eparhia Cluj-Napoca) și Em. Sale Episcopul Laszlo Papp (Eparhia Oradea) ;

Biserica Unitariană : 6 delegați, sub conducerea Em. Sale Episcopul Lajos Kovács ;

Biserica Creștină de Rit Vechi : 4 delegați, sub conducerea P. S. Episcop Chiprian Savici ;

Arhiepiscopia Armeano-Gregoriană din București : 3 delegați, sub conducerea P. S. Arhiepiscop Dirayr Mardichian ;

Vicariatul Ortodox Sîrb din Timișoara : 2 delegați, sub conducerea P. C. Pr. Vladimir Marcovici ;

Cultul Mozaic : 4 delegați, sub conducerea Em. Sale Șef-Rabinul Moses Rosen ;

Cultul Musulman : 5 delegați, sub conducerea D-lui Imam Regep Salih ;

Cultul Creștin Baptist : 6 delegați, sub conducerea D-lui Cornel Mara ;

Cultul Creștin Adventist de Ziua a Șaptea : 5 delegați, sub conducerea D-lui Dumitru Popa ;

Cultul Creștin după Evanghelie : 4 delegați, sub conducerea D-lui Victor Dumitrescu ;

Cultul Penticostal : 5 delegați, sub conducerea D-lui Pavel Bochian.

La invitația cultelor religioase din România, au luat parte la această adunare pentru pace și o serie de personalități bisericești și religioase de peste hotare. Iată lista acestora :

1. Prof. Dr. SAVA AGOURIDIS, de la Facultatea de teologie din Atena — Grecia ;

2. Pr. GEORGE ATTYAH, de la Arhiepiscopia Ortodoxă Broumana, Patriarhia Antiohiei, Liban ;
3. Pr. VAHAN BELIAN, parohul Bisericii Armene din Sofia, Bulgaria;
4. Em. Sa MELCHIOR BENT, șef-rabinul Cultului Mozaic din Danemarca ;
5. Prof. KARL BEYER, de la Seminarul din Wiedenest — R. F. Germania ;
6. Past. JAUQUES BLANDENIER, conducătorul Adunărilor creștine libere din Elveția ;
7. Pr. Prof. Dr. ION BRIA, delegatul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Geneva — Elveția ;
8. I. P. S. Mitropolit DAMASCHINOS de Tranoupolis, directorul Centrului Ortodox al Patriarhiei de la Chambésy — Geneva ;
9. Dl. LAMBERT DELONG, super-intendent al Bisericilor Penticostale din R. F. Germania ;
10. Prof. Dr. GEORGE GALITIS, de la Facultatea de teologie din Atena — Grecia ;
11. Dl. DIETHER GERMAN, secretarul I. A. R. F. — R. F. Germania ;
12. Prof. GIUSEPPE CHIBERTI, Torino — Italia ;
13. Past. DILL GRUNBAUMM, conducătorul Adunărilor creștine libere din Anglia ;
14. Em. Sa IMRE GYENCE, Episcopul Bisericii Reformate din Austria ;
15. Prof. Dr. PETER HAUPTMANN, Münster — R. F. Germania ;
16. Dl. HEINZ HOPF, director cu probleme de relații publice al Organizației Adventiste din Berna — Elveția ;
17. Dl. JOHN DAVID HOPPER, reprezentant pentru Europa al Convenției de Sud a baptiștilor din S.U.A. ;
18. Prof. Dr. JEAN MICHEL HORNUS, Selly Oak College, Birmingham — Anglia ;
19. Dr. KARL IMMER, membru al Consiliului de conducere al Bisericii Evanghelice din R. F. Germania ;
20. Prof. Dr. JORG JEREMIAS, de la Facultatea de teologie evanghelică din München — R. F. Germania ;
21. Past. KARL HEINZ KNOPPEL, Președintele Adunărilor libere din R. F. Germania ;
22. P. S. Episcop-vicar KYRILLOS, Arhiepiscopia Ortodoxă Broumana, Patriarhia Antiohiei, Liban ;
23. I. P. S. Mitropolit MELITON al Calcedonului, Patriarhia Ecumenică, Istanbul — Turcia ;
24. I. P. S. Arhiepiscop METHODIOS al Thiatirelor și Marii Britanii ;
25. Prof. Dr. JURGEN MOLTMANN, de la Universitatea din Tübingen — R. F. Germania ;
26. Em. Sa MARTIN NAROV, șef-rabinul Cultului Mozaic din Suedia ;
27. Prof. Dr. NIKOS NISSIOTIS, de la Facultatea de teologie din Atena — Grecia ;
28. Past. Dr. HEINZ OHME, Frankfurt am Main — R. F. Germania ;

29. Prof. Dr. STYLIANOS PAPADOPOULOS, de la Facultatea de teologie din Atena — Grecia ;
30. Mons. FRANCO PIZZAGALLI, reprezentantul ecumenic al Arhiepiscopiei Romano-Catolice a Milanului — Italia ;
31. Dl. FERENZ POCSI, președintele Adunărilor Evanghelice libere din Ungaria ;
32. Pr. Dr. DUMITRU POPESCU, director de studii al Conferinței Bisericii Europene, Geneva — Elveția ;
33. P. S. Episcop SAVA al Șumadiei, reprezentantul Patriarhiei Serbiei ;
34. Past. HENRIC SCHERZ, președintele Seminarului Biblic Pentecostal din R. F. Germania ;
35. Dl. ROY SCHMIDT, secretarul Bisericii Unitariene din Anglia ;
36. Prof. GIUSEPPE SEGALLA, de la Seminarul Vescovile, Padova — Italia ;
37. Prof. CLAUDIO STERCAL, de la Facultatea de teologie din Milano — Italia ;
38. Dl. JEAN URBAN, președintele Adunărilor creștine libere din Cehoslovacia ;
39. Prof. Decan Dr. KEITH WARD, de la Trinity College, Cambridge — Anglia ;
40. Prof. dr. ULRICH WICKERT, de la Facultatea de teologie evanghelică din Berlinul de Vest ;
41. Past. Dr. GLEN GARFIELD WILLIAMS, secretarul general al Conferinței Bisericii Europene, Geneva — Elveția ;
42. Prof. Dr. NICOLAE ZABOLOTSKY, reprezentantul Patriarhiei Moscovei.

Lucrările Adunării pentru dezarmare și pace a cultelor din R. S. România au început miercuri, 25 noiembrie, desfășurându-se în ședințe plenary și în secții de lucru.

Prezidiul adunării plenary a fost alcătuit din : Prea Fericitul Părinte IUSTIN MOISESCU, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române ; I. P. S. Mitropolit TEOCTIST ARĂPAȘ al Moldovei și Sucevei ; P. S. Episcop ANTONIE PLĂMĂDEALĂ al Buzăului ; P. S. Episcop IACAB ANTAL, conducătorul Episcopiei Romano-Catolice din Alba Iulia ; Mons. FRANCISC AUGUSTIN, conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București ; Em. Sa Episcopul ALBERT KLEIN, conducătorul Bisericii Evanghelice C. A. Sibiu ; Em. Sa Episcopul PAUL SZEDRESSY, conducătorul Bisericii Evanghelice S. P. Cluj-Napoca ; Em. Sa Episcopul GYULA NAGY, președintele Sinodului Bisericii Reformate ; Em. Sa Episcopul PAPP LASZLO, conducătorul Eparhiei Reformate Oradea ; Em. Sa Episcopul KOVACS LAJOS, conducătorul Bisericii Unitariene ; P. S. Episcop KIPRIAN SAVICI, reprezentant al Cultului Creștin de Rit Vechi ; I. P. S. Arhiepiscop DIRAYR MARDICHIAN, conducătorul Arhiepiscopiei Armeano-Gregoriene ; Em. Sa MOSES ROSEN, șef-rabinul Cultului Mozaic ; Dl. REGEF SALIH, imamul comunității musulmane din București ; Dl. CORNEL MARA, președintele Cultului Baptist ; Dl. DUMITRU POPA, președintele Cultului Adventist de Ziua a Șaptea ;

DI. VICTOR DUMITRESCU, prim-delegat al Cultului Creștin după Evanghelie ; DI. PAVEL BOCHIAN, președintele Cultului Penticostal.

Au fost desemnați de asemenea următorii membri ai Secretariatului adunării plene : P. S. Episcop VASILE TÎRGOVIȘTEANUL, vicar patriarhal ; Arhid. Prof. CONSTANTIN VOICU, rectorul Institutului teologic universitar Sibiu ; DI. IOACHIM ȚUNEA, consilier cu relațiile externe ale Cultului Baptist ; Pr. Prof. DUMITRU RADU, prorectorul Institutului teologic universitar din București ; DI. VICTOR IACOBEB, consilier la Arhiepiscopia Romano-Catolică București ; Pr. CONSTANTIN PĂRVU, consilier-vicar la Administrația Patriarhală ; DI. Prof. CHRISTOPH KLEIN, prorectorul Institutului teologic protestant unic — secția germană.

Sedința a fost deschisă de Prea Fericitul *Iustin Moiescu*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care a salutat pe participanții din țară și de peste hotare, prezenți la această adunare. În continuare, Prea Fericitul Sa a prezentat următoarea expunere, intitulată :

«DEZARMAREA ȘI PACEA ÎN LUMEA ACTUALĂ»

*Prea onorați conducători ai Cultelor religioase,
Stimate Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
Distinsă Adunare,*

«Împreună cu toți oamenii lucizi de pretutindeni, constatăm cu profundă îngrijorare, agravarea situației internaționale. Se continuă vechi conflicte și apar altele noi în diferite zone ale lumii ; cursa înarmării nucleare a intrat într-o escaladare fără precedent ; rachetele sînt pregătite pentru a intra în acțiune, iar noi arme cu mare putere de distrugere sînt fabricate într-o parte sau alta a lumii. Discuțiile între marile puteri sînt uneori atît de ascuțite încît există teama apariției unor momente de încordare, care ar putea lăsa armele să vorbească. În fața acestei primejdii, diferite organizații și foruri internaționale au inițiat discuții și au adoptat rezoluții cu privire la măsurile de dezarmare, dar, din nefericire, n-au reușit să determine și acțiuni concrete pentru trecerea lor în faptă.

De aceea, cercuri tot mai largi din întreaga lume sînt acum conștiente de necesitatea unor marșuri sau întruniri mari de oameni, care să exprime cu fermitate dorința lor de pace, încetarea cursei înarmărilor și îndeosebi a înarmării nucleare, pentru a se ajunge în sfîrșit la dezarmarea totală și generală.

Asemenea manifestări pentru pace, cu participare mare de oameni din toate categoriile sociale și de toate vîrstele, se desfășoară acum în multe orașe ale lumii. Ele sînt bine privite de populație și, fără îndoială, își vor aduce aportul lor la apărarea păcii.

Inițiativa Președintelui țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, concretizată în «APELUL PENTRU DEZARMARE ȘI PACE» al Frontului Democrației și Unității Socialiste, — cel mai larg organism reprezentativ din România, la care participă organizațiile socialiste, de masă

și obștești, deci și Cultelor religioase —, a găsit un puternic ecou nu numai în întreg poporul nostru ci și peste hotare, determinând crearea unui curent de opinie generală prin care toți cetățenii și-au exprimat, pe diferite căi, adeziunea lor fierbinte la acest autentic program al păcii.

Această nouă și strălucită acțiune de consolidare a păcii în Europa și în lumea întreagă, prin reducerea cheltuielilor militare, prin dezarmare totală, printr-un acord general de pace, se desfășoară desigur pe plan național; ea se integrează însă, în chip cu totul special în activitatea noastră, a conducerilor și credincioșilor Cultelor religioase care, prin chemarea și misiunea noastră, trebuie să fim propovăduitori și slujitori ai păcii.

În climatul de unitate al tuturor locuitorilor patriei care s-a statornicit în România după eliberare, a urmat în chip firesc realizarea păcii confesionale, stabilindu-se între Culte raporturi de înțelegere, prietenie și colaborare. Păstrându-și propria lor identitate confesională, ele cooperează pe tărîmul ecumenismului practic local și sprijină eforturile poporului nostru de consolidare a vieții celei noi și de înaintare a popoarelor omenirii contemporane pe calea păcii, a bunei înțelegeri și a ajutorării reciproce.

Conducătorii Cultelor din România s-au întâlnit în repetate rînduri, pe parcursul anilor, în cadrul unor consfătuiri frățești. Prin conferințe teologice interconfesionale, prin moțiuni de protest împotriva unor acte de agresiune în lume, prin semnarea unor apeluri pentru pace etc. Cultele au desfășurat și desfășoară o rodnică activitate de consolidare a păcii și înfrățirii oamenilor. Teologii noștri au adus, de asemenea, contribuții importante prin studiile elaborate în legătură cu pacea, dreptatea socială, libertatea, neatîrnarea, educarea tineretului în spiritul păcii și al bunei înțelegeri ș.a.m.d.

Acum, pentru zilele acestea s-a organizat această adunare pentru dezarmare și pace, în care să ne putem ridica glasurile noastre unite cu ale tuturor oamenilor de bine din lume, pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru promovarea unei politici îndreptată spre eliberarea omenirii de coșmarul unui nou flagel mondial, pentru asigurarea păcii, securității și colaborării între toate popoarele lumii.

Sîntem fericiți că Adunarea aceasta a Cultelor are loc într-o vreme cînd, în întreaga țară, se desfășoară mari manifestații pentru afirmarea voinței de dezarmare și pace a întregului nostru popor. În acest fel se face dovada că toți conducătorii și credincioșii diferitelor Culte religioase din țară împărtășesc entuziasmul pe care l-a declanșat noua inițiativă pentru pace a Președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu.

Sîntem foarte bucuroși, în sfîrșit, că Adunarea noastră pentru dezarmare și pace este onorată de prezența Domnului Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor și a altor reprezentanți ai unor autorități de Stat. Le mulțumim din toată inima pentru cinstirea pe care ne-o fac și îi asigurăm de toată prețuirea noastră.

În chip cu totul deosebit mulțumim oaspeților noștri de peste hotare, împreună-lucrători cu noi pe diferite planuri bisericești, care au luat oboseala să vină în mijlocul nostru zilele acestea. De data aceasta ei

au putut să dobândească mai multe cunoștințe despre țara noastră, despre Bisericile noastre, despre noi românii. În special ei au putut să cunoască unele laturi ale activității noastre bisericești. Alaltăieri, s-a desfășurat aici o conferință teologică interconfesională; ieri, Institutul teologic, la împlinirea centenarului său, a pus piatra de temelie pentru zidirea de noi construcții pentru studenți și a unui centru ecumenic; astăzi și mâine, Cultele religioase țin Adunare pentru dezarmare și pace. Peste toate acestea vă dați seama, iubiți oaspeți, de realizările poporului nostru prin muncă, în vreme de pace, precum și de aspirațiile poporului nostru pentru noi înfăptuiri în viitor. Vă veți da seama, îndeosebi, din discuțiile noastre de aici, de dimensiunile idealului nostru pentru pace desăvârșită în lume, pentru cooperare între popoare, pentru fericire pe pământ.

Îmbrățișându-vă frățeste vă întâmpinăm cu urarea de bună venire în mijlocul nostru.

Onorată Adunare,

Se spune deseori că fiecare epocă își are problemele ei. Uneori o liniște desăvârșită se aterne pe un continent sau altul, dând oamenilor răgazul să înainteze în cultură și civilizație, în bunăstare materială și progres spiritual, în înțelegere și comuniune frățescă; alteori frământări sociale sau mișcări de eliberare națională se nasc unele după altele, lăsînd după ele bucurii sau întristări; cele mai amare sînt însă vremurile de pregătire a războaielor, de trăire a grozăviilor războaielor înseși, apoi de vindecare a rănilor lor.

Fără îndoială, vremea noastră va rămîne în istorie ca epocă de mari cuceriri sociale, epocă de înfrîngere a rasismului și a altor discriminări, epocă de eliberare a popoarelor și, printre altele, epocă de mari cuceriri în cele mai de seamă ramuri ale științei. În același timp epoca noastră este dominată de cea mai mare mișcare care a cuprins vreodată lumea, de mișcarea pentru apărarea păcii.

În actualele condiții de viață a omenirii pacea nu se realizează singură. Așa cum se spune deseori, pacea trebuie cucerită. Pentru aceasta este necesară, în primul rînd crearea unei atmosfere de pace, a unui climat favorabil viețuirii popoarelor în bună înțelegere, în prietenie, în dragoste. În această privință Cultele religioase pot și trebuie să-și aducă întreaga lor contribuție. Prin însăși structura lor, Cultele religioase nu trebuie să se limiteze la crearea omului păcii; ele trebuie să se angajeze în societatea umană, în viața popoarelor și a omenirii pentru a-și aduce aportul lor la crearea atmosferei de pace în lume.

Unul din scopurile manifestărilor pentru apărarea păcii, care se desfășoară acum în țara noastră și în multe orașe din lume este acesta. În al doilea rînd ele fac cunoscută voința omenirii de pace și determină guvernele respective să meargă, împreună cu propriile lor popoare, pe calea păcii.

Aceste manifestări populare pot fi periodice. În orice caz ele nu sînt permanente, în timp ce activitatea Cultelor pentru pace face parte

din însăși misiunea lor. De aceea lucrarea lor pentru apărarea păcii trebuie să fie permanentă.

În același timp, odată cu crearea atmosferei de pace în lume este absolut indispensabilă dezarmarea. Nu se poate menține climatul de pace al omenirii cu arma în mână.

După multă vreme, oameni și popoare, organizații populare, științifice, literare sau de altă natură, cer stăruitor să se pună capăt înarmărilor, să se încheie înțelegeri între popoare pentru dezarmare, îndeosebi pentru dezarmare nucleară.

Cu toate acestea, cursa înarmării se continuă, dacă nu într-un ritm mai rapid, în orice caz cu eficiență mai sporită. Nu erau de ajuns ucigătoarele arme așa-zise clasice; au fost fabricate bombe atomice sau nucleare; acum se vorbește de arma cu neutroni, de rachete și de multe alte mijloace de distrugere.

Reprezentanții religiilor din întreaga lume și-au spus de multe ori cuvântul lor răspicat în favoarea dezarmării și păcii. În acest scop s-au ținut conferințe, au fost publicate cărți, s-au întrunit congrese naționale sau mondiale. Lupta pentru pace continuă în toată lumea. Un climat de pace s-a creat; el trebuie însă intensificat. Dar în domeniul reducerii cheltuielilor militare și realizării dezarmării s-a făcut prea puțin. Exemplul României de a reduce cheltuielile militare de câțiva ani încoace n-a fost urmat pe plan mondial. El rămâne însă cea mai frumoasă dovadă pe care un popor pașnic a dat-o lumii pentru a arăta în mod concret voința sa de pace.

Este adevărat că roadele concrete ale strădaniilor pentru pace nu sînt vădite. Dar nu se poate spune că truda aceasta a fost zadarnică. Încetul cu încetul s-a creat o atmosferă de pace, de încredere în puterea de oprire a războiului, de convingere în biruința păcii. Acum se poate spune că, în adevăr, lumea este convinsă de necesitatea și posibilitatea de menținere a păcii. Îndeosebi este vrednic de remarcat faptul că, alături de cei mai în vîrstă, alături de cei care au trăit grozăviile războiului, se găseesc acum, ținînd în mîinile lor puternice steagul păcii, generațiile mai tinere. Acest fapt cinstește tineretul lumii de astăzi. El a înțeles că întregul lui viitor este dependent de pacea lumii. .

Iar dacă ne întoarcem însă și ne întrebăm: ce rezultate concrete a avut lupta pentru apărarea păcii, pînă acum? Cugetînd la tot ce s-a petrecut în ultimele trei decenii trebuie să recunoaștem că de mai multe ori omenirea a trecut în acest timp destul de aproape de prăpastia războiului. Puterea rațiunii mînată de voința de pace a biruit; un război mondial a fost oprit să se dezlănțuie. Cu toate că singele n-a încetat să curgă aproape nici un moment, în perioada care s-a scurs, după ultimul cataclism mondial, totuși un cataclism pe măsura armelor actuale a fost împiedicat să izbucnească.

Distinsă asistență,

De multe ori pacea este privită ca simplă lipsă de război în lume. Dar, în esența ei, pacea are un caracter pozitiv. Ea este însușirea sau caracteristica firească a viețuirii popoarelor în înțelegere unele cu altele,

respectându-și unele altora drepturile firești și bunurile proprii și privindu-se unele pe altele ca părți egale ale comunității omenești, ale lumii. Astfel pacea are rădăcina ei în dreptate; iar dacă una sau altele din laturile dreptății este încălcată, pacea în lume este tulburată.

Principalele drepturi firești ale fiecărui popor sînt: libertatea, independența și suveranitatea. Fiind strîns legate de demnitatea națională, la aceste drepturi nici un popor nu renunță de bunăvoie, după cum nici un om nu renunță, de bunăvoie, la demnitatea sa de om. Prin știrbirea acestor drepturi, suprimîndu-se egalitatea desăvîrșită dintre popoare, se creează neînțelegeri, conflicte și pricini de războaie. Dimpotrivă, libertatea, independența și suveranitatea tuturor popoarelor întăresc simțămîntul de egalitate și creează, în mersul lor spre progres, condițiile de trecere de la pace la prietenie, iar de la prietenie la dragoste.

Despre dragostea dintre popoare se vorbește puțin. Aceasta însemnează că oamenii au simțul măsurii foarte dezvoltat; ei respectă marile adevăruri. După milenii de chemări cerești dragostea n-a izbutit să-și facă sălaș în inimile tuturor oamenilor. Noi n-am ajuns încă nici la respectarea integrală a dreptății.

Și din acest punct de vedere, noi, oamenii religiilor, sîntem datori să recunoaștem în fața lui Dumnezeu marea noastră vină.

Oamenii se mulțumesc cu puțin și de multe ori nu îl au nici pe acesta. Neputînd sau fiind împiedicați să se ridice pe scara legăturilor dintre ei pînă la treapta dragostei, la treapta unirii spirituale desăvîrșite, ei sînt satisfăcuți dacă dreptatea le este reazim statornic în viața lor. Pacea întemeiată pe dreptate a devenit, în vremurile noastre, idealul suprem al popoarelor iubitoare de viață, de bunăstare, de bucurie. De aceea, pacea este cîntată și frumos înfățișată în poezie; este slăvită de scriitori și analizată de cugetători; este integrată în doctrinele sacre ale tuturor religiilor din lume.

Dobîndirea și păstrarea ei este însă cu mult mai dificilă. În lăuntru nostru pururea noi avem aceste alternative; binele sau răul, viața sau moartea, pacea sau războiul. Fiecare din noi poate alege ori una ori alta. Avem posibilitatea alegerii. N-avem însă dreptul să alegem răul, moartea sau războiul. Războiul însemnează nu numai răul și moartea noastră ci și răul și moartea altora, răul și moartea urmașilor noștri. Pe scurt, cînd zicem război ne gîndim la moarte, la mizerie, la durere și la tot răul, la nenorocire, iar cînd zicem pace, ne gîndim la viață, la bunăstare, la bucurie și la tot binele, la fericire. De aceea, fără a sta pe gînduri, sîntem datori să alegem pacea. Această hotărîre acum o luăm fiind ea cu totul firească. «Ea nu este neînțeleasă și nici departe de noi, cum se spune în Vechea Scriptură. Ea nu-i în cer ca să zicem: Cine se va sui pentru noi la cer ca să ne-o aducă și să ne-o dea, s-o auzim și s-o facem? Și nu este ea nici peste mare, ca să zicem: Cine se va duce pentru noi peste mare, ca să ne-o aducă, să ne facă s-o auzim și s-o împlinim? Ci cuvîntul acesta este foarte aproape de noi; el este în gura noastră și în inima noastră, ca să-l împlinim. Iată, astăzi înaintea noastră se găsesc viața și moartea, binele și răul... să alegem viața ca să trăim noi și urmașii noștri» (Deut. XXX, 11—19).

Așadar este în firea lucrurilor și în voința lui Dumnezeu să alegem binele, viața și pacea ca să trăim noi și urmașii noștri. Desigur putem să facem și altfel, dar călcăm legea firească a dreptății și porunca lui Dumnezeu, care a zis «Să nu ucizi». Nimeni n-are dreptul să ridice viața aproapelui său, nici chiar pe a sa, fiindcă nu el și-a dat-o; nu este el creatorul ei. Sîntem în adevăr liberi; libertatea este cel mai de preț bun al omului. Dar n-avem dreptul să facem din libertate un acoperămint al răutății (I Petru II, 16). Noi împlinim faptele dreptății, nu de silă, ci în mod liber, socotindu-le firești și bine plătute lui Dumnezeu. Libertatea, în concepția noastră, nu poate fi confundată cu pasivitatea față de bine sau de rău, ori cu dreptul de a alege binele ori răul. Omul are în sine înclinarea spre bine, care este mereu întărită de puterea lui Dumnezeu, fiindcă «Dumnezeu este cel ce lucrează în noi și pentru a voi și pentru a lucra pentru bunăvoință» (Filip. II, 13).

El deschide inimile noastre spre a primi binele, fără a ne sili însă; el ne atrage spre Sine fără a ne constrînge. Astfel în libertate deplină noi alegem binele care ne este nouă și semenilor noștri folositor și pe care îl voințește Dumnezeu și-l manifestă în rînduieșile firii sau îl descoperă oamenilor în alt chip.

În libertatea sa, omul, ridicîndu-se din domeniul dreptății în sfera dragostei, subordonează binelui aproapelui binele său. El lasă aproape-lui nu numai ceea ce i se cuvine, ci îi dăruiește și ceva din al său; uneori îi dă totul și, la nevoie, însăși viața sa.

Ca și dragostea de Dumnezeu, dragostea de aproapele, prieten sau vrăjmaș, nu are limite. Omul care iubește pe Dumnezeu se unește cu El, după cum Dumnezeu se unește cu omul îndumnezeindu-l și păstrîndu-l în Sine, iar omul care iubește în adevăr pe semenul său se unește cu el, făcîndu-se amîndoi un singur om și împăcați între ei se unesc laolaltă cu Dumnezeu (Efes. II, 15—16). Astfel se realizează pacea între oameni și pacea omului cu Dumnezeu. O asemenea dragoste este temelie a vieții religioase și a vieții sociale potrivit cu învățătura creștină.

Departate de a se iubi unul pe altul, cele mai multe popoare din lumea actuală se află într-o stare de neîncredere între ele, într-o stare de neînțelegere, de tensiune și chiar de conflicte rareori întîlnite în istoria lor multimilenară. Și ceea ce este mai dureros este faptul că această situație tinde să se înrăutățească, puțînd da naștere la confruntări militare. Pare de necrezut și totuși este adevărul. În locul formării unei conștiințe mondiale responsabile față de pacea popoarelor, factorii de răspundere din multe țări s-au angajat pe calea unei teribile înarmări, ca și cum viața oamenilor ar fi inexpugnabilă. Viața omenească este atît de subredă încît puterea armelor de care dispune omenirea astăzi este cu totul prisositoare.

S-ar părea că înarmarea a devenit un scop în sine, nu un mijloc pentru a se purta un război. Pe lîngă armele care au răpit un nume ce stătea bine unei anumite literaturi sau arte, au apărut acum cele mai ucigătoare unelte de distrugere a vieții, a tuturor bunurilor create de om sau de natură: bombe atomice, rachete nucleare, vapoare și avioane de luptă, arme chimice, bacteriologice ș.a.m.d.

În fața înarmării actuale o variată gamă de simțăminte ne cuprinde spiritul. Sîntem uimiți, văzînd extraordinara putere omenească de a smulge naturii atîtea și atît de grozave mijloace de distrugere. Sîntem nedumeriți totuși de faptul că acei care cunosc atît de mult în domeniul lor de activitate uită că în holocaustul care ar putea cuprinde lumea, și cu sprijinul lor, vor fi și ei, împreună cu soțiile, copiii și bunurile lor. Ne este apoi sufletul trist, constatînd că geniul uman este împins să construiască arme de tot felul în loc să se îndrepte spre cuceriri care ar aduce oamenilor fericirea.

Ne înspăimîntăm la gîndul că milioane și milioane de oameni vor putea fi nimiciți ; bătrîni cu frumoasele lor plete albe, tineri în floarea vîrstei, copii gingași, femei și bărbați, făuritori de tot felul de mașini și unelte, lucrătorii ogoarelor, scriitori, savanți și artiști, tot ceea ce este mai de preț pe lume.

Neînțelegerile politice, criza economică și înarmarea merg mînd în mîndă, împingînd popoarele spre ură, înarmare și război. De aceea este imperios necesar să se restabilească climatul de pace în lume, să fie rezolvate pe calea tratatelor toate neînțelegerile ; o nouă ordine economică internațională bazată pe principii noi să fie cît mai curînd înfăptuită, iar dezarmarea și îndeosebi dezarmarea nucleară, care poate provoca marele cataclism al omenirii, să înceapă cît mai curînd.

În actuala situație mondială, dezarmarea constituie imperativul major al timpului nostru, fiind în același timp, soluția radicală pentru evitarea războiului și statornicirea păcii trainice în lume. De aceea noi cerem cu fermitate oprirea cursei înarmărilor, cu prioritate a înarmării nucleare, încetarea alocării de noi sume pentru creșterea potențialului militar al statelor și reducerea treptată a stocurilor de arme pînă la desființarea lor completă.

Culte noastre religioase din România, pe baza doctrinelor lor și cu bogata lor experiență acumulată în trecutul lor, sînt deplin conștiente de importanța păcii în lume și bine pregătite pentru noi și noi acțiuni în favoarea dezarmării și apărării păcii. Noi sîntem solidari cu întregul nostru popor și luăm parte la toate strădaniile pentru zidirea unei vieți noi în țară și pentru apărarea păcii în lume. De aceea ne-am însușit inițiativa Domnului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, lansată în cadrele Frontului Democrației și Unității Socialiste, și am primit cu multă bucurie Apelul de Dezarmare și Pace, pentru ca război să nu mai fie niciodată în lume.

Ca și a altor popoare, aproape întreaga noastră istorie este un șir de strădanii și lupte pentru îmbunătățirea nivelului de trai, pentru libertate și apărarea patriei.

Astăzi, el cunoaște dulceața libertății, o viață îndestulată și satisfacțiile pe care i le dă munca sa. El cunoaște însă, în primul rînd, demnitatea sa de om. Este stăpîn în țara lui și respectă pe toți care-l respectă pe el ; întinde frățescă mîndă oricărui om cîstit și vrea să trăiască în pace cu toți oamenii de pe pămînt.

Avuțiile pămîntului îi aparțin, iar roadele muncii îi aduc îndestulare pe măsura trudei lui. De aceea el își iubește patria, prețuiește pacea și trudește cu fermitate pentru apărarea ei.

Este adevărat că războiul nu este iminent, cum zic cei care nu se încadrează activ în marele front al păcii. Dar, el pare a se profila la orizont. Norii negri care se îndreaptă către noi sînt prevestitori de rele. Dacă înțelegem noi bine semnele vremii, de nu va fi oprit la timp, războiul al treilea mondial va putea să vină peste noi. Să nu ne lăsăm seduși de teoriile privitoare la înarmare pentru apărarea păcii, la înarmare pentru intimidare, la înarmare pentru înarmare. Armele sînt fabricate pentru a fi folosite ca mijloace de nimicire a oamenilor și a bunurilor lor.

Dar, chiar, dacă lăsîndu-ne cuprinși de un optimism exagerat, am admite că un viitor război n-ar avea dimensiunile unui holocaust absolut, totuși dezarmarea este nu numai un mijloc de evitare a războiului, ci și o realizare excepțională pentru economia mondială. Statisticile arată că cheltuielile militare au atins un nivel uluitor, în timp ce lipsurile de tot felul, bolile și necazurile se țin lanț în unele părți ale lumii. Înarmarea în sine este un rău; ea este cauza principală a actualei crize economice din lume.

Menționăm aici că, în ilustrarea înțeleptei sale politici de dezarmare, nu de puține ori România a cerut, cu argumente temeinice, lichidarea blocurilor militare, încheierea de tratate de renunțare la forță și la amenințarea cu forța, asigurarea egalității popoarelor mici cu popoarele mari și garantarea securității reale a tuturor statelor, diminuarea cheltuielilor militare, folosirea fondurilor economisite prin dezarmare la înlăturarea sărăciei ș.a.m.d.

Cererile acestea ne aparțin și nouă, ierarhiei și credincioșilor Cultelor religioase din iubita noastră patrie, România. Le înfățișăm înaintea auzului Dvs., le repetăm și le susținem cu toată fermitatea.

Toți sîntem angajați cu întreaga noastră ființă în lupta pentru binele poporului nostru, în lupta pentru viața patriei noastre, în lupta pentru apărarea păcii lumii.

Avem în adevăr privirile noastre ațintite spre înălțimile cerului, dar noi trăim acum pe acest pămînt, pe care-l iubim și nimic din ceea ce este bun pămîntesc binecuvîntat de Dumnezeu nu este disprețuit de noi.

Bucuria de a trăi în lumea aceasta este adînc înrădăcinată în ființa noastră. Viața aceasta este cel mai mare dar dumnezeiesc făcut omului. Chiar marii apologeți ai bucuriei vieții din cealaltă lume nu șovăiesc să arate cinstire pentru viața actuală. Oricît de frumos și atrăgător ar fi paradisul, spunea un gînditor modern, omul caută să ajungă în el cît mai tirziu.

Astfel, bucuria de a trăi dă vieții noastre un sens dumnezeiesc; avem viață ca și Dumnezeu. De aceea datori sîntem să o păzim ca pe un bun dumnezeiesc.

În acest context, lupta pentru apărarea păcii, ca luptă pentru apărarea vieții, dobîndește dimensiuni noi în concepțiile noastre religioase. Astfel, la temeurile firești ale apărării păcii noi adăugăm, în fața credincioșilor noștri, temeuri religioase, — un argument mai mult pentru sporirea strădaniilor noastre în cea mai frumoasă luptă a popoarelor din toate vremurile, în lupta pentru apărarea păcii.

Noua inițiativă de pace a Președintelui Republicii noastre România, Domnul Nicolae Ceaușescu, a găsit un răsunset puternic în inimile în-

tregului nostru popor. Manifestările care se desfășoară în aceste zile pe întreg cuprinsul patriei constituie cea mai elocventă dovadă de voința poporului nostru de a trăi în pace cu toate popoarele lumii și totodată dovadă de participare a țării noastre la lupta pentru apărarea păcii în lume».

Cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin a fost primită cu interes și însuflețire de întreaga asistență.

În continuare, au luat cuvîntul mai mulți vorbitori din țară și de peste hotare.

Vorbitorii români au afirmat dorința unanimă de pace a slujitorilor și a credincioșilor cultelor religioase din țara noastră, hotărîrea acestora de a sprijini toate acțiunile pentru înlăptuirea dezarmării și păcii și adeviziunea lor la noua inițiativă pentru pace cuprinsă în Apelul pentru dezarmare și pace al F.D.U.S.

Vorbitorii de peste hotare s-au alăturat poziției adoptate de cultele religioase din România în problema dezarmării și păcii, au relevat importanța noii inițiative românești pentru pace și au exprimat hotărîrea lor de a sprijini această inițiativă, ca și acțiunile pentru pace care se afirmă în prezent tot mai puternic în întreaga lume.

În după-amiaza zilei de 25 noiembrie, lucrările Adunării cultelor s-au desfășurat în cadrul a patru secții, care și-au concentrat atenția, discuțiile și concluziile asupra unor diferite aspecte ale problemei dezarmării și păcii.

În urma discuțiilor, la care au participat un număr de 70 de vorbitori, români și invitați străini, fiecare secție și-a concretizat concluziile în cîte un raport.

P. S. Episcop *Antonie Plămădeală* al Buzăului a prezentat o sinteză a acestor concluzii, după cum urmează :

Secția I-a a discutat *«Aportul cultelor religioase la promovarea păcii și înțelegerii între popoare».*

Raportul secției a arătat că, mai ales în ultimele decenii, toate cultele din țara noastră, însuflețite de un autentic spirit ecumenic și unite prin aceeași dorință de pace, au militat fără încetare pentru o lume a bunei înțelegeri, pentru rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor, căutînd, prin slujitorii și credincioșii lor, să atragă atenția asupra pericolului unui nou război și să se antreneze în toate acțiunile menite să afirme dreptul la viață, la liniște, la libertate, prin pace. Cultele au folosit, în cadrul acestor acțiuni, argumente bazate pe învățăturile Sfintei Scripturi, argumente ale gândirii teologice și ale experienței religioase specifice fiecărei religii și tradiției fiecărui cult. Toate, fără excepție, au afirmat și afirmă sfințenia vieții, originea ei divină și dreptul exclusiv al lui Dumnezeu de a dispune de ceea ce El a dat.

Toți vorbitorii au socotit starea de pace drept singura firească și demnă de ființa rațională care este omul. În acest sens, reprezentanții cultelor s-au dedicat propovăduirii păcii de pe amvoane, educației pen-

tru pace, promovării ideii de destindere și colaborare, de dialog și tratative, în locul dialogului barbar al armelor și al bombelor din ce în ce mai distrugătoare.

Vorbitorii și-au exprimat, cu hotărîre, adeziunea la propunerile de dezarmare, retragere a bombelor și rachetelor nucleare și de realizare a unui echilibru de forțe la cotă minimă, și nu la cea maximă, extrem de primejdioasă și mereu în ascensiune. Cei care au luat cuvîntul au arătat că de multe ori, în această direcție au fost antrenate presa și literatură teologică, și, de asemenea, că nu s-au încetat niciodată rugăciunile pentru pace. S-a arătat că pacea se va putea menține prin strădania tuturor, prin înlăturarea cauzelor generatoare de conflicte, prin acțiuni unite și susținute, toți reprezentanții care au luat cuvîntul declarîndu-se angajați din tot sufletul în aceste eforturi colective ale oamenilor de bine din lumea de azi.

Secția a II-a s-a preocupat de: *«Poziția cultelor religioase față de cursa înarmărilor și a consecințelor ei, inclusiv celor ecologice»*.

Raportul secției a arătat că vorbitorii au manifestat o profundă îngrijorare față de intensificarea continuă a cursei înarmărilor, devenită un fenomen planetar, cu consecințe negative dintre cele mai grave pe plan social, economic, politic și ecologic. Ea nu numai că adîncește diviziunile existente, mărește decalajele care provoacă crize economice și energetice și perturbază echilibrul ecologic, dar reprezintă și o uriașă și absurdă risipă de fonduri și de inteligență omenească, demne de o cauză mai bună. Aceasta, cu atît mai mult cu cît lumea are încă nevoi mari; subdezvoltarea e un fenomen cunoscut de toți, milioane de oameni care mai mor încă de foame sînt o tristă realitate, analfabetismul, de asemenea. Cîte resurse și ce sume imense s-ar putea elibera pentru astfel de scopuri nobile și umane dacă s-ar trece la dezarmare și dacă s-ar opri cursa înarmărilor. Toți vorbitorii din secția a II-a s-au pronunțat în acest sens, arătînd că astfel de măsuri ar fi în concordanță cu cele mai profunde dintre convingerile lor religioase și anume: afirmă dreptul la viață al oamenilor și al popoarelor; consideră resursele ca fiind un drept al tuturor, menite să promoveze propășirea și dezvoltarea; cer ca toate cuceririle geniului omenesc să servească omului, nu să-l amenințe și să-l distrugă; socotesc natura, pămîntul acesta al nostru și mediul înconjurător, un dar al lui Dumnezeu care trebuie apărat de degradare și de pierderea capacității de a fi sursă de bucurie și de bunuri pentru viață.

Vorbitorii au evocat viziunile profeților care întrevedeau o lume în care săbiile vor fi transformate în pluguri și lăncile în securi și au cerut, cu patosul simțirii inimii și cu argumentele rațiunii, ca visurile acestea să devină realități azi, în lumea noastră, pînă nu este prea tîrziu. Cităm din raport: *«De pe pozițiile noastre religioase spunem un NU hotărît războiului, cursei nesăbuite a înarmărilor, risipei și sacrificiilor inutile și absurde pentru înarmări, și un DA răspicat vieții, dezarmării, destinderii și dezvoltării pașnice a popoarelor, solidarizîndu-ne și sprijinînd pe toți acei care luptă neabătut pentru stoparea cursei morții, a înarmărilor și transformarea ei într-o cursă a vieții, a păcii și progresului tuturor»*.

Secția a III-a și-a îndreptat preocupările asupra temei : «Noua ordine economică mondială, garanție a păcii statornice în lume, în lumina moralei religioase».

Raportul secției a reținut, din intervențiile vorbitorilor, constatarea marilor decalaje din lumea de azi, adevărate surse de conflicte, care întrețin situații de dezzechilibru și nedreptate și, în multe părți, focare de nemulțumire și de război. Decalajele nu vor putea fi reduse și, în cele din urmă înlăturate, decât prin tratative energice care să garanteze accesul tuturor la resursele de materii prime și energetice, prin cooperarea economică reciproc avantajoasă, prin ajutorarea țărilor subdezvoltate, într-un cuvânt prin instaurarea în lume a unei noi ordini economice mondiale.

Dezarmarea, așa cum s-a spus și în celelalte secții, ar elibera valori imense care ar putea ajuta la reducerea decalajelor și la reechilibrarea lumii, ceea ce, fără îndoială, ar garanta pacea, securitatea și propășirea tuturor popoarelor. O lume mai bună și mai dreaptă, schimbarea structurilor de injustiție, printr-o nouă ordine economică, deci pe cale pașnică, ar fi o cheazăsie sigură a păcii, iar cultele își afirmă suportul lor, bine argumentat pe temeuri religioase, pentru susținerea necesității zidirii unei astfel de lumi. Ele au în învățăturile lor temeuri pentru egalitatea tuturor oamenilor, națiunilor și popoarelor; ele afirmă complementaritatea și interdependența înșilor, a națiunilor și a popoarelor; ele consideră bunurile și resursele ca fiind bunuri ale tuturor oamenilor de care trebuie să se folosească în comuniune; ele au convingerea că toți oamenii și toate popoarele au drepturi egale la dezvoltare. Toate acestea și-ar putea găsi o soluționare prin statornicirea în lume a unei noi ordini economice mondiale, egalitatea, echitatea, sînt, în învățătura tuturor religiilor, cele mai sublime stări care garantează ordinea morală în lume, așa cum a voit-o Dumnezeu. O nouă ordine economică mondială ar fi deci o ordine morală și oamenii plini de credință religioasă n-o pot decât sprijini.

Secția a IV-a a discutat tema : «Sprijinirea de către cultele religioase a propunerilor românești privind securitatea și cooperarea în Europa».

Vorbitorii din secție s-au referit pe larg la propunerile românești prezentate în foruri internaționale, în declarațiile bilaterale, în apeluri și în declarații de politică externă, afirmîndu-și acordul cu conținutul lor realist, generos, umanist, oferind întotdeauna soluții raționale, avantajoase pentru toate părțile.

Principiile și prevederile cuprinse în Actul Final de la Helsinki, citate pe larg în raportul secției, au prilejuit vorbitorilor referiri la eforturile depuse de România pentru ca toate statele semnatare să treacă în concret la aplicarea lor, numai acest lucru putînd garanta în fapt securitatea și cooperarea. Fără traducerea lor în practică, ele rămîn principii moarte, fără nici un impact asupra Europei și a lumii amenințate de insecuritate și război. Vorbitorii au arătat că, de la început cultele din România au sprijinit atît Actul Final de la Helsinki, cît și propunerile românești care, mai întîi au dus la redactarea și semnarea lui, și apoi au militat pentru traducerea prevederilor lui în fapt. Toți și-au

declarat acordul cu principiile de bază ca : egalitatea, suveranitatea, independența popoarelor, neamestecul în treburile interne ale altor state, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța, reglementarea diferențelor prin tratative, lichidarea blocurilor militare, dezarmarea și stăvilirea cursei înarmărilor, ca și cu convocarea unei Conferințe generale pentru încredere și dezarmare în Europa, care să continue ceea ce s-a hotărât la Helsinki. S-a cerut respectarea acestor principii, aplicarea lor, și au fost salutate orice alte mijloace menite să întărească încrederea între state și să garanteze securitatea și pacea.

Toți vorbitorii din cele patru secții, și-au exprimat, în unanimitate, adeziunea lor la lupta pentru pace și la măsurile menite să apere și să promoveze pacea. Ca și în adunarea plenară, și în secții s-a exprimat adeziunea participanților la noua inițiativă de pace a Președintelui României și la Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

De asemenea, și în secții, ca și în plenară, s-a făcut de către mai mulți vorbitori propunerea de a se vota o *Moțiune* și de a se alcătui o *Chemare* a cultelor din România către toate Bisericile și religiiile lumii, către guverne, către organizațiile internaționale și către toți oamenii de bine, pentru pace, dezarmare și bună înțelegere între oameni și popoare.

În ziua de 26 noiembrie, lucrările Adunărilor cultelor au continuat în sesiune plenară.

Au luat cuvîntul o nouă serie de vorbitori, reprezentanți ai cultelor din țară și invitați de peste hotare.

Vorbitorii din țară au dezbătut principalele probleme actuale legate de dezarmare și pace, luînd poziție hotărîită împotriva cursei înarmărilor, a fabricării și stocării de noi arme distrugătoare, a bombei cu neutroni, cerînd oprirea amplasării rachetelor cu rază medie de acțiune în Europa și retragerea celor existente și pronunțîndu-se pentru instaurarea unui climat de pace, înțelegere și conlucrare între toate națiunile.

Vorbitorii străini au subliniat în intervențiile lor voința de a se alătura la inițiativele și acțiunile pentru pace care apar tot mai insistent în întreaga lume și care urmăresc adoptarea unor măsuri concrete de dezarmare, pînă la lichidarea oricărui stoc de arme nucleare și atomice.

Pentru a exprima adeziunea fermă a cultelor religioase din România la vibrantul Apel pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, care reflectă programul de pace și cooperare între popoare, inițiat de președintele țării noastre, plennul Adunării a adoptat următoarea

MOȚIUNE :

«Însuflețiți de noua inițiativă de pace a Președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, și de APELUL pentru dezarmare și pace, adresat tuturor cetățenilor Patriei noastre, precum și tuturor organizațiilor și oamenilor de bine din întreaga lume, de către Frontul Democrației și Unității Socialiste, noi, conducătorii și re-

prezentanții tuturor cultelor religioase din Republica Socialistă România, ne-am întrunit în zilele de 25 și 26 noiembrie 1981, pentru a da expresie atitudinii noastre față de problemele majore, care preocupă tot mai mult omenirea de azi.

Conștienți fiind de faptul că escaladarea fără precedent a cursei înarmărilor, mai ales a celor nucleare, a amplasării de noi rachete cu rază medie de acțiune în Europa, a producerii de noi tipuri de arme de distrugere în masă, cum este bomba cu neutroni, duc la continuarea stării de încordare și conflicte, punind tot mai mult în pericol securitatea și independența popoarelor, pacea și buna înțelegere între oameni.

Indemnați fiind de preceptele noastre religioase și pentru a preveni o catastrofă ce ar distruge planeta noastră, noi, conducătorii și reprezentanții cultelor religioase din România, dând expresie sentimentelor și voinței tuturor membrilor comunităților noastre, ne exprimăm adevărată fermă și totală la Apelul pentru pace și dezarmare al Frontului Democrației și Unității Socialiste, prin care s-a manifestat voința unanimă de pace și libertate a întregului popor român.

Alături fiind de toți oamenii de bună credință din țara noastră și din întreaga lume, vom spori rugăciunile noastre pentru pacea și bunăstarea lumii, vom fi propovăduitori ai păcii în mijlocul credincioșilor noștri, pe care îi vom însufleți să participe activ la tot ce se întreprinde în slujba păcii și a încrederii în viitorul pașnic al omenirii.

La îndemnul vibrant al Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, vom continua prin mijloace proprii să aducem contribuția noastră la înfăptuirea mărețului program de pace, libertate și bună înțelegere între oameni și popoare, inițiat de Președintele Nicolae Ceaușescu, de România socialistă, în scopul prevenirii și înlăturării pentru totdeauna a pericolului unui război nuclear, pentru crearea unei lumi mai bune și mai drepte, pentru un viitor fericit al tuturor oamenilor de pe planeta noastră».

Totodată, plenul Adunării a adoptat, cu vie însuflețire, un document intitulat: «CHEMAREA cultelor din Republica Socialistă România pentru dezarmare, pace și bună înțelegere între oameni și popoare», având următorul text:

«Conducătorii și reprezentanții Cultelor religioase din România, împreună cu distinșii oaspeți de peste hotare, în consensul mărturisirilor noastre de credință și în numele credincioșilor noștri pe care îi călăuzim întru împlinirea năzuințelor lor spirituale, întruniți în marea adunare consacrată păcii, ce a avut loc la București în zilele de 25 și 26 noiembrie 1981, pentru a dezbate situația internațională actuală, sint cutremurați de marele pericol care planează asupra omenirii.

Împreună cu toți oamenii de bine de pretutindeni, constatăm cu profundă îngrijorare escaladarea fără precedent a cursei înarmărilor, mai ales a celei nucleare, continuarea stării de încordare și conflicte, accentuarea dorinței de dominare, consolidarea în mod nejustificat a zonelor de influență, sporind tot mai mult pericolul la adresa securității și independenței popoarelor, a păcii și buneii înțelegeri între oameni.

În fața primejdiei crescînde a unui nou război, noi, slujitorii altarelor, care propovăduim pacea, dreptatea, egalitatea și fraternitatea între

oameni și popoare, avem datoria sfântă să acționăm concret pentru împiedicarea distrugerii vieții pe planeta noastră, știind că viața este cel mai prețios dar făcut de Dumnezeu oamenilor.

Conștiinți de misiunea și responsabilitatea noastră pentru păstrarea valorilor universale ale geniului uman, în numele adevărului și binelui suprem, care stau la temelia credinței fiecăruia dintre noi și, solidari cu întregul popor român, precum și cu iubitorii de pace din întreaga lume, ne identificăm acțiunile pentru salvarea păcii pe planeta noastră.

Am considerat ca o datorie de conștiință să răspundem, împreună cu întregul popor român, la Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, cel mai larg organism reprezentativ din țara noastră — care cuprinde toate organizațiile de masă și obștești, precum și cultele religioase — care a fost lansat la inițiativa domnului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România și adresat tuturor popoarelor de a acționa în cea mai strinsă unitate pentru trecerea imediată la îndeplinirea obiectivelor stringente ale securității, destinderii și colaborării internaționale.

Având în credința noastră temeiuri pentru promovarea idealurilor omenirii contemporane, Cultele religioase din România își aduc contribuția lor la consolidarea păcii între oameni și popoare, spunând un NU hotărât războiului și cursei înarmărilor. Ele socotesc că o nouă ordine economică mondială poate fi o garanție pentru statornicirea păcii în lume și sprijină cu mijloacele lor specifice propunerile românești privind securitatea, cooperarea și pacea în Europa și în întreaga lume.

Cu aceste convingeri, noi, reprezentanții Cultelor religioase din România, adresăm guvernelor tuturor statelor, Organizației Națiunilor Unite, precum și tuturor oamenilor doritori de bine din întreaga lume, chemarea stăruitoare de a acționa neabătut împotriva intensificării cursei înarmărilor, pentru dezarmare generală și, în primul rând, pentru dezarmare nucleară, pentru reducerea cheltuielilor militare, pentru oprirea amplasării și desfășurării pe continentul european a rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune, pentru retragerea și distrugerea celor existente, pentru interzicerea producerii și folosirii bombei cu neutroni și a altor arme deucidere în masă.

Adresăm, în același timp, chemarea noastră tuturor Bisericilor, tuturor religiilor și organizațiilor religioase din întreaga lume, de a-și spori rugăciunile lor către Cel Atotputernic pentru pacea, bunăstarea și fericirea tuturor, de a educa pe credincioșii lor în spiritul dragostei de Dumnezeu și de oameni, al încrederii și respectului unora față de alții, de a intensifica relațiile interconfesionale, interreligioase și interumane, în vederea slujirii omului de azi, a sprijinirii idealurilor sale de pace, dreptate, libertate și bunăstare, de a organiza pe plan local, regional și continental, întruniri prin care să se promoveze angajamentul ferm în slujba apărării vieții, a relațiilor de prietenie, armonie și cooperare între toți oamenii, de a crea în sufletele credincioșilor redobândirea spiritului de încredere reciprocă și în viitorul pașnic al omenirii.

Slujitori și credincioși ai tuturor religiilor, oameni de bunăcredință din întreaga lume,

Înălțați-vă glasurile ca niște trâmbițe ale păcii, și spuneți răspicat

NU cursei înarmărilor !
 NU amplasării de rachete și bombe cu neutroni în EUROPA !
 NU morții nucleare !
 Vegheați la pacea lumii, vegheați la viața lumii !
 Viață și pace planetei noastre !»

CONDUCĂTORII CULTELOR
 DIN
 REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

În încheierea lucrărilor, a luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, care a spus :

Distinsă Adunare,

În cursul zilelor de ieri și de azi au exprimat punctele lor de vedere și ale Bisericilor lor sau organizațiilor lor, cu privire la viețuirea popoarelor în bună înțelegere, prietenie și pace, un număr de 114 vorbitori din țara noastră, precum și din : Anglia, Austria, Bulgaria, Cehoslovacia, Danemarca, Elveția, R. F. Germania, Grecia, Italia, Iugoslavia, Liban, S.U.A., Suedia, Turcia, Ungaria, U.R.S.S. Argumentele lor teologice de bază n-au fost străine unele de altele ; înfățișarea lor a fost însă diferită. Acest fapt a dat Adunării noastre un frumos colorit, care consistă în diversitatea de manifestare a aceleiași credințe. Ceea ce a fost mai important rămîne totuși unitatea noastră de gândire, unitatea noastră de slujire a Bisericilor în favoarea păcii, unitatea noastră de luptă pentru salvarea vieții oamenilor. Am fost deci cu toții de acord să intensificăm climatul de pace în lume ; să cerem dezarmarea și, în primul rînd, dezarmarea nucleară ; să păstrăm pacea și să o întărim pentru ca niciodată să nu mai fie război pe pămînt ; să apărăm pacea pentru a ne putea menține viața, viața omenirii, viața națiunilor, viața noastră proprie, viața fiecăruia dintre noi.

Dacă lăsăm la o parte toate argumentele religioase sau filozofice, divine sau firești, care au fost amintite aici în favoarea păcii și a vieții, să ne plasăm pe o platformă profund omenească, nu putem ignora adevărul că fiecare om își iubește viața sa și nu acceptă să i-o ia nimeni, bineînțeles dacă nu este vorba de o jertfă voluntară pentru un ideal înalt, pentru Dumnezeu sau pentru omenire, pentru credință sau pentru patrie, pentru o idee sau pentru o persoană. Iubirea propriei sale vieți, în concepția creștină, este o datorie pentru orice om. De aceea, orice om are obligația să se opună distrugerii vieții sale, după cum, din spirit de solidaritate, se opune distrugerii vieții altor oameni. Așadar, orice om poate zice, pe bună dreptate :

NU războiului total, fiindcă printre cei morți voi fi și eu ;

NU războiului local, fiindcă, dacă trăiesc în zona unde va fi acest război, printre cei morți voi putea fi și eu ;

NU războiului limitat, fiindcă printre cei care vor muri s-ar putea să fiu și eu ;

NU oricărui mijloc de ucidere în masă sau individuală, NU oricărei crime, fiindcă victima s-ar putea să fiu eu.

Așadar, în numele vieții sale, orice om este dator să spună un NU categoric oricărui fel de război, oricărui fel de nimicire a vieții.

Distinsă Adunare,

Să-mi fie îngăduit, la încheierea lucrărilor Adunării noastre, ca, în numele Cultelor religioase din România, să exprim mulțumiri tuturor celor care s-au ostenit pentru organizarea întâlnirii noastre, ierarhi, profesori, personal administrativ, traducători, studenți ș.a.

Mulțumim Domnului Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor și colaboratorilor săi, care ne-au dat tot sprijinul pentru buna pregătire și desfășurare a lucrărilor noastre.

Mulțumim presei și radioteleviziunii, care au făcut cunoscută publicului Adunarea noastră.

Mulțumim îndeosebi cinstiților noștri oaspeți, care au luat ostenală să fie zilele acestea între noi. Le mulțumim pentru cuvintele lor însufleșite în favoarea păcii și pentru sentimentele de prietenie pe care le-au exprimat față de noi, față de țara noastră, față de Președintele țării noastre, care a luat recent noua inițiativă pentru consolidarea păcii.

Fie-mi iarăși îngăduit ca, în numele tuturor Cultelor religioase din România și în numele oaspeților noștri dragi, să adresez un salut cald al tuturor Bisericilor din lume, tuturor organizațiilor, tuturor celor care luptă pentru dezarmare și pace.

Îndeosebi salutăm pe toți cei care manifestă acum pentru apărarea păcii, în răsărit sau în apus, la nord sau la sud, în orașe, mari sau în sate, cu cuvântul, cu fapta, din toată inima și cu tot sufletul lor.

Un gând frumos închinăm fraților noștri români, care în aceste zile au arătat în fața întregii lumi ferma lor hotărâre de apărare și întărire a păcii. Și cu această ocazie asigurăm pe fiii noștri duhovnicești, întreg poporul român, că acolo unde sînt și vor fi ei, sîntem și vom fi și noi în mijlocul lor, sprijinindu-i în realizarea idealurilor lor.

Iar Președintelui Republicii Socialiste România, al cărui recent Apel pentru dezarmare și pace a fost evidențiat de un mare număr de vorbitori în ședințele plenare și în comisii, se cuvine, așa cum am propus unii dintre noi, să-i adresăm o telegramă cu următorul conținut :

Mult Stimat Domnule Președinte,

Conducătorii și reprezentanții Cultelor religioase din Republica Socialistă România, întruniți în Adunarea Cultelor pentru dezarmare și pace, care s-a ținut la București în zilele de 25 și 26 noiembrie 1981, cu participarea unor reprezentanți ai vieții religioase din străinătate, dezbătînd tema : «DEZARMAREA ȘI PACEA ÎN LUMEA ACTUALĂ», își exprimă totala lor adevărată la noua inițiativă de pace a României, personal a Domniei Voastre, căreia i-a dat elocventă expresie vibrantul APEL pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, către toți fiii pămîntului românesc și către toate popoarele planetei noastre.

Strălucita Dumneavoastră inițiativă de pace, în contextul deosebit de grav al încordării situației internaționale, a escaladării fără precedent a cursei înarmărilor, ne mobilizează și pe noi, slujitorii cultelor, la acțiuni ferme și imediate pentru dezarmare și triumful cauzei păcii, împreună cu poporul român și cu toți oamenii de bine de pretutindeni.

Insufleșitorul APEL pentru dezarmare și pace, care corespunde celor mai adânci năzuințe ale lumii de azi, își găsește o perfectă concordanță cu înseși credințele și convingerile noastre religioase, care ne îndatorează să fim propovăduitori și slujitori ai păcii și binevoitori între oameni și popoare.

Dând expresie voinței noastre ferme de a sluji interesele majore ale omenirii contemporane, între care realizarea dezarmării și păcii se situează pe primul plan, ne angajăm cu toată ființa noastră să sprijinim mărețele acțiuni ale popoarelor care luptă cu energie și fermitate pentru biruința rațiunii pașnice, a dezarmării și salvării vieții pe pământ.

PREZIDIUL ADUNĂRII CULTELOR RELIGIOASE
DIN
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Adunarea Cultelor religioase din R. S. România s-a încheiat cu un dejun festiv, oferit de Prea Fericitul Patriarh Iustin în cinstea participanților, urmat de un concert de muzică religioasă, patriotică și cîntece pentru pace, susținut de Corul studenților Institutului teologic din București și de Corala Patriarhiei Române.

Pr. GH. BOGDAN

ADUNAREA PENTRU PACE DE LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

În ziua de 11 noiembrie 1981 a avut loc, în prezența P. S. Episcop-vicar Roman Ialomiteanul și a domnilor inspeciori Ioniță Ștefan și Niță Pascu din Departamentul Cultelor, în sala de festivități a Seminarului teologic din București, adunarea elevilor, cadrelor didactice și a oamenilor muncii din această instituție de învățămînt teologic, manifestare în cadrul căreia s-a exprimat adeziunea unanimă la «Apelul pentru dezarmare și pace» lansat de F.D.U.S. în 30 octombrie 1981, și s-a dat glas dorinței ca ideile cuprinse în acest document să devină o realitate, ca în lume să se statornicească dreptatea, colaborarea și pacea.

Apelul, căruia i s-a dat citire de către Dl. Prof. Mihail Plătică, a fost ascultat cu deosebită atenție și cu viu interes de către cei prezenți, din rîndul cărora numeroși vorbitori au ținut să exprime dorința fierbinte ca războiul să fie înlăturat din viața popoarelor și pacea să triumfe în lume.

Elevul Popa Ștefan, anul V, după ce a prezentat sumbra și spectaculoasa dezvoltare a tehnicii moderne, de purtare a războiului, a arătat că țara noastră s-a manifestat permanent împotriva războiului, Apelul «lansat sub semnul gândirii și politicii pacifiste a Președintelui Nicolae Ceaușescu» fiind o încununare a eforturilor de pînă acum de pace depuse de țara noastră și că pe această linie Biserica Ortodoxă Română nu a rămas nici ea în afara acestui reviriment național și internațional al luptei pentru pace și dezarmare, iar «noi elevii acestui seminar teologic, ca orice oameni de bună credință luînd cunoștință de Apelul

Frontului Unității și Democrației Socialiste, de poziția Bisericii Ortodoxe Române în contextul luptei generale pentru pace, ne exprimăm și noi adevărată totală față de acest document de referință și ne declarăm cu toată puterea punctul de vedere în sensul sprijinirii acestor eforturi ale statului și Bisericii noastre, de excludere a încordării în lume, pentru edificarea unei atmosfere de pace și bună înțelegere între toate țările și popoarele globului».

Elevul Cojocaru Ion din anul IV, după ce a exprimat în cifre elocvente numărul și puterea de distrugere a armelor și a arsenalului militar contemporan, a arătat că «prin Apelul Frontului Democrației și Unității Socialiste poporul nostru se adresează lumii întregi pentru a zidi o pace traică în întărirea încrederii și securității internaționale, pentru edificarea unei lumi a păcii și colaborării, pentru salvarea culturii și civilizației umane și de aceea acest apel are un puternic ecou în sufletele și inimile tuturor, nouă ca «teologi și slujitori ai altarelor străbune — amintindu-ne, să nu uităm niciodată că Mîntuitorul a venit în lume, aducînd cu El mesajul păcii de unde și obligația de a face totul pentru a demonstra că sîntem fideli următori ai Domnului păcii — să înălțăm pururea rugăciuni fierbinți pentru a păstra pacea pe pămînt».

În cuvîntul său, elevul Popa Ion, anul III, a prezentat pericolul înarmării nucleare pentru Europa, asupra căreia planează o gigantică sabie a lui Damocles, echivalînd cu 154.066 bombe de tip Hiroșima, pericol care impune cu necesitate acțiuni viguroase în favoarea păcii în cadrul căreia și noi elevii Seminarului teologic cerem să se dea glas convingerii noastre că forțele păcii vor triumfa asupra forțelor războiului și ca închinătorii ai lui Hristos știind că pacea este o poruncă a lui Dumnezeu, iar făcătorii de pace fiii ai lui Dumnezeu se vor chema, să nu încetăm munca și lupta noastră pînă în «ziua în care pe pămînt va domni pacea, înțelegerea și dragostea».

În numele elevilor de anul II a vorbit elevul Neagu Marin care în cuvinte emoționante a spus: «Sîntem tineri și nu cunoaștem ororile războiului decît din poveștile bunicilor și părinților, din manualele de istorie, cărți și filme, și ne dăm prea bine seama ce înseamnă un nou război. Dorim ca toți să devenim slujitori ai lui Dumnezeu, care ne-a chemat spre pace, căci El «nu este al neorînduiei ci al păcii» (I Cor. XIV, 33), de aceea cei care sîntem chemați să propovăduim «Evanghelia păcii» (Efes. VI, 15), să ne alăturăm făcătorilor de pace și să spunem un NU hotărît acestei nelegiuite curse a înarmărilor pentru ca să putem îndeplini în pace dumnezeiasca misiune la care am fost chemați, de a aduce «slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14), care, sînt și «dorințele Duhului Sfînt» (Romani VIII, 6).

P. C. Prof. Diac. M. Velea a arătat în cuvîntul său că tuturor oamenilor de bună credință le este scumpă pacea, pentru că toți luptă cu mijloacele ce le stau la îndemînă, în acest sens apreciînd strădaniile compozitorilor care prin mijloace artistice au exprimat aceste nobile idei care și acum se găsesc ecou și materializare în viața și munca elevilor noștri care și acum ca și-n numeroase alte ocazii, prin executarea unor piese

corale avînd ca temă pacea, trăiesc înaltele idealuri de pace și dreptate la care ne cheamă și Apelul Frontului Unității și Democrației Socialiste.

Dl. Prof. Nicu Octavian, a evidențiat faptul că din tot ce s-a exprimat pînă acum se poate constata că «elevii, cadrele didactice, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au luat act cu satisfacție și mîndrie patriotică dar în același timp și cu sentimente de îngrijorare și responsabilitate, de Apelul Frontului Democrației și Unității Socialiste: cu satisfacție și mîndrie patriotică pentru că apelul reprezintă o nouă inițiativă de pace a României socialiste, care se adaugă altor multe propuneri și acțiuni constructive atît pe plan național cît și la nivel internațional; cu un sentiment de îngrijorare pentru că acest Apel — document, manifest — ne aduce înaintea ochilor imaginea sumbră ce planează asupra lumii, exprimată pentru specialiști în puterea distrugătoare a unor arme moderne, pentru economist în cifre ce se cheltuiesc cu producerea lor, iar pentru omul de rînd în proporția distrugerilor; cu un sentiment de responsabilitate concretizat prin prezenta manifestație, prin care se dă glas dorinței noastre de pace, de colaborare, de înțelegere, de dreptate în lume, în nota speranțelor exprimate de Apelul Fronului Democrației și Unității Socialiste și în conformitate cu mesajul și optimismul scripturistic de pace și între oameni bunăvoire.

În încheiere, P. S. Episcop-vicar mișcat de elanul tineresc în nota căruia s-a desfășurat această manifestație a apreciat spiritul de revoltă, sentimentele de îngrijorare și totodată înalta ținută civică a elevilor seminariști, arătînd că în condițiile actuale cînd asupra omenirii planează pericolul și mai mare al bombei cu neutroni, asemenea atitudini se impun din partea tuturor oamenilor de toate vîrstele și din toate continentele pentru ca factorii de răspundere să fie nevoiți a lua măsurile de preîntîmpinare a unui cataclism mondial, atîta timp cît nu-i încă prea tîrziu, cît timp pacea mai poate și trebuie să fie salvată.

S-a dat apoi citire de către P. C. Director Dumitru Dima telegramei pe care cei prezenți au hotărît să o adreseze președintelui țării, în care se spune :

Doamna Președinte,

Elevii, profesorii și oamenii muncii din Seminarul teologic ortodox din București au luat cunoștință, cu deosebit interes, de noua inițiativă de pace al cărei promotor sînteți și își exprimă deplina adevărată față de nobilele și mărețele idei cuprinse în Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, idei care atestă permanenta dvs. preocupare față de soarta națiunii noastre, față de soarta întregii omeniri, față de tot ceea ce a creat valoros de-a lungul timpurilor.

Conștienți de gravă povară pe care o reprezintă pentru întreaga omenire cursa înarmărilor, ca și de gravul pericol pe care acesta îl reprezintă pentru viața oamenilor, alături de toți oamenii clarvăzători și doritori de bine de pretutindeni, ne exprimăm și noi cu hotărîre protestul împotriva fabricării, stocării sau amplasării oricărui fel de arme, distrugătoare de vieți omenești și de bunuri materiale și spirituale.

Ne exprimăm, totodată, hotărîrea fermă, ca în domeniul nostru de activitate, să ne îndeplinim cu toții, cu toată conștiinciozitatea îndatoririle ce ne revin potrivit cu misiunea noastră pentru a promova între oameni nobilele idealuri de pace și bună înțelegere, de stimă și respect reciproc.

Adunarea s-a încheiat în acordurile solemne ale imnului Frontului Democrației și Unității Socialiste, în nota de entuziasm și optimism general ce caracterizează tînăra generație dornică de a trăi în pace și colaborare cu toate țările și popoarele lumii.

Prof. Nicu D. OCTAVIAN

PUTERNICĂ MANIFESTARE PENTRU PACE, PENTRU VIAȚĂ

În calendarul politic românesc și european, ziua de 5 decembrie 1981 marchează profund și semnificativ intensificarea luptei pentru pace, pentru viață pe planeta noastră. În această zi, la București a avut loc o mare demonstrație încheiată cu o grandioasă adunare populară pentru pace, după ce, în toate localitățile țării s-au desfășurat adunări și marșuri consacrate păcii. În cadrul acestei istorice adunări, Președintele Nicolae Ceaușescu a rostit o vibrantă cuvîntare, dînd expresie voinței ferme a poporului român de a nu admite războiul, escaladarea cursei înarmărilor, promovarea politicii de forță și dictat.

La această istorică adunare au luat parte peste 300.000 de cetățeni din Capitală și delegați din cele 40 de județe ale țării, muncitori, țărani, intelectuali, studenți, elevi, oameni de toate vîrstele și profesiile, români, maghiari, germani și de alte naționalități, care, într-o unică voință și într-un unic gînd au manifestat pentru o Europă a păcii, pentru o lume a păcii, pentru responsabilitate și rațiune, pentru dreptul la viață al tuturor popoarelor, drept ale cărui consolidare și dezvoltare sînt condiționate exclusiv de existența unui climat de destindere reală, de securitate trainică și înțelegere internațională.

Desfășurată într-un moment cînd pe continentul nostru, ca și în întreaga lume, se intensifică și se extind acțiunile maselor largi consacrate luptei pentru dezarmare și pace, grandioasa adunare populară de la București a dat o înaltă și elocventă expresie hotărîrii României de a continua și dinamiza un efort constituit, de mult timp, drept un reper-cheie al politicii externe a statului nostru : acțiunea laborioasă și tenace pentru transformarea continentului nostru într-un tărîm al muncii pașnice, al colaborării și înțelegerii într-o lume a colaborării, a echității și justiției, a păcii.

Magistrala cuvîntare a Președintelui României, Domnul Nicolae Ceaușescu, rostită la 5 decembrie în fața sutelor de mii de bucureșteni și — prin intermediul transmisiei directe la radio și televiziune — țării întregi, cuvîntare pătrunsă de un vibrant umanism, de o clară viziune politică asupra comandamentului major al păcii, al resurselor și efectelor ei în planul edificării unei civilizații prospere pe planeta noastră, s-a constituit într-un adevărat manifest, militant și responsabil, lucid și

viabil, adresat popoarelor lumii, factorilor politici într-un moment când soarta omenirii se află într-un periculos balans între dreptul rațiunii și forța exacerbată a absurdului.

Imperativul păcii și al destinderii, trecerea imediată la măsuri concrete de dezarmare, în primul rând la dezarmare nucleară, transformarea fondurilor și mijloacelor destinate pregătirii unei catastrofe generale într-o acțiune planetară de dezvoltare economico-socială, împlinirea dezideratelor esențiale și legitime ale popoarelor, trecerea de la vorbe la fapte în planul edificării unei lumi mai drepte și mai bune. Toate aceste obiective, care se completează și se determină reciproc, au căpătat în cuvîntarea Președintelui Nicolae Ceaușescu dimensiuni și implicații de o mare forță mobilizatoare. Se poate aprecia că excepționala alocuțiune a Președintelui României a fost o prezentare necruțătoare a adevărului în legătură cu nebuneasca și alarmanta cursă a înarmărilor, a aberației și periculozității imense a acestei curse, o sinteză strălucită a marilor și acutelor responsabilități ce stau în fața generațiilor de azi, pentru destinul de mîine al umanității.

Se poate spune pe drept cuvînt că magistrala cuvîntare a Președintelui României este un manifest pentru pace și program românesc pentru pacea mondială, definind cu excepțională argumentație politică, filozofică, morală, aspirația fundamentală a poporului român aflat, întotdeauna și, deci, și în acest ceas critic al istoriei, într-un consecvent și ferm consens cu aspirațiile tuturor popoarelor.

«S-a ajuns la un asemenea stadiu al înarmărilor — spunea în magistrala sa cuvîntare Domnul Nicolae Ceaușescu — încît orice nouă acumulare de arme, îndeosebi nucleare, poate declanșa o catastrofă mondială.

A fost luat atomul de la menirea lui firească și a fost învățat săucidă.

S-a închis atomul în bombe de zeci și sute de kilotone sau megatone, care pot semăna moartea, abisul, întunericul.

Se construiesc grote subterane în speranța că nu poate pătrunde acolo atomul ucigaș.

Se înșală însă amarnic acei care cred că se vor putea salva de la piere, ascunzîndu-se.

Cei ce vor dezlănțui atomul pot fi siguri că nu vor scăpa de forța sa nimicitoare !

Și dacă s-ar întimpla, printr-o minune, să rămînă în viață, să fie siguri că nu vor scăpa de judecata dreaptă, aspră a oamenilor, a popoarelor.

Să fie lăsat atomul liber, la locul lui firesc, în materie !

Să punem atomul să producă milioane și miliarde de kilowați-ore energie !

Să lășăm atomul să aducă lumină în sate și orașe, în fabrici și uzine, în casele oamenilor, să le ușureze munca, să le facă viața mai bogată, mai frumoasă».

După Apelul Frontului Democrației și Unității Socialiste, după Apelul de vast ecou mondial adresat de Marea Adunare Națională tuturor guvernelor, parlamentelor și popoarelor semnatare ale Actului final de

la Helsinki, după strălucitul demers al Președintelui României de a se adresa Președinților Leonid Ilici Brejnev și Ronald Reagan în legătură cu negocierile de la Geneva, cuvîntarea Domnului Nicolae Ceaușescu la marea adunare populară de la București consfințește linia de pregnantă continuitate a politicii românești într-un domeniu cardinal al contemporaneității: efortul plenar și sistematic, conceput și promovat ca un program unitar și coerent, consacrat stimulării puternice și luptei pentru pace, îngrădirii și eliminării pericolului de a transforma forța dreptului în dreptul forței.

În cuvîntare s-au reliefat direcțiile posibile și necesare ale dezangajării militare, s-au subliniat căi și mijloace de deblocare a actualei situații a înarmărilor, s-au conturat modalități de abordare constructivă a complexe chestiuni în legătură cu negocierile privind dezarmarea.

Totodată, s-a subliniat, din nou, caracterul indispensabil al unei largi și reale participări a tuturor popoarelor europene, a statelor continentului nostru, la abordarea și soluționarea dosarului dezarmării.

Încununînd suita de acțiuni pentru dezarmare și pace din țara noastră, una din cele mai mari ce au avut loc în ultimul timp în Europa, grandioasa adunare populară din Capitală a făcut să răsune cu o putere mai mare decît oricînd dorința fierbinte de pace a poporului român, care, într-o deplină unanimitate, și-a ridicat glasul împotriva pericolelor de moarte ce pîndesc viitorul Europei.

Pentru observatorii străini, impresionați de fermitatea cu care un întreg popor își afirmă profunda ostilitate în fața războiului și atașamentul nezdruccinat la cauza păcii, cuvintele Președintelui României socialiste, întărite de suportul unanim al cetățenilor țării, au pus în lumină profunda semnificație internațională a mișcării pentru pace din țara noastră, legătura ei intimă cu acțiunile similare din alte colțuri ale continentului european.

S-a dovedit și cu acest prilej că poporul român contribuie din plin, grație strălucitei inițiative de pace a Președintelui Nicolae Ceaușescu la intensificarea luptei împotriva cursei înarmărilor, pentru dezarmarea generală, pentru o Europă fără arme nucleare, pentru un continent al colaborării fructuoase, al păcii și înțelegerii între națiuni.

Biserica noastră, împreună cu celelalte culte din România, au sprijinit cu căldură strălucita inițiativă de pace a Președintelui Nicolae Ceaușescu. În unitățile sale administrative, protopopiate, eparhii, în școlile sale de toate gradele au avut loc ample manifestări în sprijinul păcii și dezarmării. De asemenea, reprezentanți ai clerului nostru au participat și au luat cuvîntul în adunările ce au avut loc în capitale de județ. Așa după cum se știe, aceste manifestări ale cultelor pentru pace au avut corolar Adunarea consacrată păcii și dezarmării din luna noiembrie a.c. la București, unde au participat reprezentanți ai tuturor cultelor din țara noastră, precum și invitați de peste hotare.

Ne exprimăm speranța că Dumnezeu va binecuvînta strădaniile «făcătorilor de pace» și că nu va lăsa pămîntul pradă pustiirii.

Pr. GH. BOGDAN

ȘTIRI ECUMENICE

La Llandaff (Cardiff—Anglia), s-a ținut o ședință a comunității mixte ortodoxo-anglicane cu tema «Biserică și Biserici».

La Skolholt (Irlanda), s-a ținut o ședință ortodoxă internațională pentru dialogul cu luteranii.

La Abo-Turku (Finlanda), s-a ținut un dialog ortodox-rus și luteran-finlandez, privind restabilirea unității bisericești (Internat. Kirchl. Zeitschrift 1/1981).

La München a decedat, în vîrstă de 56 de ani, Alex Proc (născut la Cernăuți în 1925), președintele Comitetului ecumenic al preoților ortodocși din R. F. Germană. (Internationale Kirchliche Zeitschrift 1/1981).

Facultatea teologică ortodoxă din Sofia—Bulgaria, a îndeplinit o jumătate de secol de funcționare. Mulți dintre profesorii ei și-au făcut studiile teologice la facultățile teologice ortodoxe române (Internationale Kirchliche Zeitschrift 1/1981).

La Sossers-Enschede (Olanda), s-a înființat prima Minăstire ortodoxă siriană cu hramul «Sfintului Gavriil», cuprinzînd un seminar teologic și un centru ecumenic. Odinioară a fost acolo o minăstire romano-catolică (Okumenische information 37/1981).

În Franța, la Montgeron, s-a înființat o «frăție ortodoxă sîrbă» (Internationale Kirchliche Zeitschrift 1/1981).

Minăstirea Iberer din Muntele Athos, și-a prăznuit un mileniu de existență (Internationale Kirchliche Zeitschrift 1/1981).

Vaticanul a sărbătorit 800 de ani de la nașterea cunoscutului teolog apusean Francisc de Assisi. S-a organizat și un marș ecumenic internațional de la Siena la Assisi (Italia). (Begegnung 10/1981).

Revista romano-catolică «Begegnung», pentru «Biserică și Societate» din Berlinul răsăritean, înregistrează 20 de ani de apariție lunară regulată.

Universitatea Gregoriană-Vatican, care există de 428 de ani, a înființat o catedră specială pentru «problemele sociale». Evident, catedra este azi necesară (Begegnung 10/1981).

Asociația Bisericilor și societăților religioase din Berlin, a organizat o serie de conferințe cu temele: «Evoluție și creațiune», «Religie și artă», «Iisus în imaginea religiilor», «Boală și credință», «Familie și religie» (Okumenische Information 37/1981).

Arhiepiscopul de Canterbury, Robert Runcie și Arhiepiscopul vechi-catolic de Utrecht, Marinus Kok, au săvîrșit împreună, la Londra, un serviciu divin, comemorînd «jubileul de aur», al convenției de intercomuniune între Biserica anglicană și Biserica Vechi-catolică, încheiată în 1931 la Bonn (R. F. Germania) (Okumenische Information 37/1981).

Bisericile evanghelice din Austria au sărbătorit jubileul de două secole de la publicarea «Edictului de toleranță», prin care li s-a dat libertate religioasă în statul austriac de altădată. S-au ținut pretutindeni servicii divine, conferințe și expoziții religioase. În expoziția de la Viena s-a expus și un potir al lui Martin Luther (Evanghelische Information 42/1981).

Consiliul Ecumenic al Bisericilor (Geneva), a dat Ligii societăților de Cruce-Roșie, un cec de 150.000 dolari pentru ajutorarea celor în suferință din cauză inundațiilor din China. Faptă creștinească. (Evanghelische Information 39/1981).

Peste 22 milioane dolari a cheltuit Alianța Mondială a Societăților biblice pentru traduceri, tipăriri, difuzarea Bibliei. Recent a fost tradusă pentru prima dată în 5 dialecte din Zair (Africa). (Evanghelische Information 42/1981).

În adunarea generală a Conferinței panafricane a Bisericilor (118 Biserici din 33 țări africane), din anul acesta, ținută cu lozinca: «În urmarea lui Hristos», s-a spus, între altele: «Biserica lui Hristos nu cunoaște nici culoarea pielii, nici granița și dialogul între Biserici nu trebuie să se reducă la un dialog între birocrati». (Evanghelische Information 32/1981).

Noua revizuire — 1975 — a traducerii Bibliei făcute odinioară de Martin Luther a produs multă discuție pro și contra în teologia luterană actuală. «Societatea germană de filologie» spusese în 1886 că «Biblia lui Luther, ca monument al limbii germane, este intangibilă și deci trebuie să rămână în forma ei originală..., dar Biblia lui Luther nu este numai un monument lingvistic al timpului trecut, ci ea trebuie să fie înțeleasă în toate timpurile». Deci, se spune în cercurile teologice luterane, o traducere biblică nu înlocuiește exegeza biblică, dar ea este totdeauna și o exegeză ajutând și contribuind la înțelegerea corectă a textului respectiv. Evident, o traducere trebuie să țină seama și de limba timpului, căci sînt noțiuni care erau de toți înțelese cu veacuri în urmă, dar în contemporaneitate le înțelege numai un mic grup de specialiști, totdeauna însă trebuie păstrat sensul corect al textului, adevărul nepietrificat al noțiunilor. Biblia — spune teologia protestantă — este izvorul întregii învățături religioase din care trăiește comunitatea religioasă creștină. Seacă sau îngheață acest izvor religios, atunci și comunitatea se abate de la adevărul religios. De acest fapt trebuie să se țină seama și la revizuirea Bibliei lui Luther, ceea ce nu-i cazul, exprimă unii teologi lutherani ca privire la traducerea din 1974. De aici discuții (Evanghelische Kommentar 10/1981).

Vaticanul a fixat pentru ziua păcii mondiale din anul 1982, lozinca: «Pacea, darul lui Dumnezeu pentru oameni» (Begegnung 10/1981).

Diac. Prof. OREST BUCEVSCI

Publicarea textelor pregătitoare pentru dialogul dintre ortodocși și vechii-orientali

«Noi recunoaștem în fiecare din noi unica credință ortodoxă a Bisericii. Cinci-sprezece secole de îndepărtare nu ne-au făcut să ne abatem de la credința Părinților noștri (...) Asupra esenței dogmei hristologice cele două tradiții ale noastre continuă să se găsească într-un acord deplin și profund cu tradiția universală a Bisericii Una și nedespărțită. Acordul nostru se extinde dincolo de doctrina hristologică, îmbrățișînd și alte aspecte ale tradiției autentice».

Aceasta este convingerea fundamentală care s-a impus teologilor ortodocși și vechi-orientali de la prima lor întâlnire neoficială de la Aarhus—Danemarca, în 1964, și care a crescut de-a lungul celorlalte întâlniri; Bristol—Marea Britanie, în 1967, Geneva—Elveția, în 1970 și Addis-Abeba—Etiopia, în 1971.

Textele declarațiilor comune alcătuite cu ocazia acestor patru întâlniri neoficiale dintre reprezentanții celor două Biserici au fost publicate de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, la Geneva, într-un volum intitulat «*Does Chalcedon divide or unite? Towards convergence in Orthodox christology*» (Calcedonul, un sinod care divide sau unește? Spre o convergență în hristologia ortodoxă), 1981.

Pregătit de Mitropolitul Paulos Mar Gregorios, Past. William Lazareth și Prof. Nikos Nissiotis, volumul cuprinde de asemenea listele participanților la cele patru întâlniri neoficiale, lista completă a tuturor comunicărilor care s-au prezentat, care toate au fost publicate în engleză în «*The Greek Orthodox Theological Review*», ca și textul integral al unora dintre acestea, însoțite de note luate în cursul discuțiilor care au urmat.

Dacă textele publicate la Geneva arată profunđa convergență existentă între ortodocși și vechi-orientali în ceea ce privește credința lor în Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat, ele trasează și drumul dialogului și indică cu claritate care sînt și obstacolele — mai ales canonice și ecleziologice — care trebuie să fie depășite în viitor.

Bisericile Vechi-Orientale — care n-au recunoscut Sinodul IV ecumenic de la Calcedon, sînt; Biserica coptă din Egipt (7 milioane credincioși), Biserica din Etiopia (14 milioane), Biserica Armeană (3 milioane), Biserica Siriană (circa 300 mii) și Biserica din India (1 milion credincioși).

Luată în 1971, hotărîrea de a începe un dialog a fost reîntipărită în 1979, în reuniunea de la Chambésy (unde am fost reprezentați de I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei și Dl. Prof. Nicolae Chițescu, n.n.). Tinerii ortodocși reuniți în vara lui 1980 la Valamo—Finlanda și-au manifestat dorința unității și a restabilirii comuniunii, într-o moțiune adresată episcopatului celor două Biserici (S.O.P. nr. 61, oct. 1981), p. 3—4).

Simpozionul asupra Sinodului II ecumenic de la Constantinopol ținut la Tessalonic

La Centrul patriarhal pentru studii patristice de la Tessalonic—Grecia a avut loc, între 25—27 august 1981, un Simpozion dedicat Sinodului II ecumenic de la Constantinopol, ținut în anul 381. Reunit cu binecuvîntarea Patriarhului Ecumenic Dimitrios I, Simpozionul s-a deschis printr-o Sfîntă Liturghie în capela minăstirea Vlatadon.

Sesiunea a fost inaugurată de I. P. S. Mitropolit Pantelimon al Tessalonicului și de Prof. Panaghiotis Cristu, directorul Centrului.

Au fost prezentate următoarele comunicări științifice:

1. Prof. Constantin Bonis, membru al Academiei din Atena — Evenimentele care au precedat convocarea Sinodului II ecumenic și activitatea Sf. Grigore Teologul la Constantinopol;

2. Prof. Elias Moutsoulas, Sinodul III ecumenic și Sf. Grigore de Nissa;

3. D-na Alikei Stuyanaki, Personalitatea împăratului Teodosie;

4. Pr. Prof. Ioan Romanidis, Bazele teologice ale dogmei Sfintei Treimi;

5. Dr. Atanasie Teoharis — Bazele biblice ale învățături asupra Sf. Duh la Sf. Grigore Teologul;
  6. Arhim. Maxim Lavriotis — Evoluția eclezială a Sinodului al II-lea ecumenic de la Constantinopol;
  7. Prof. Nicolae Tomadakis — Influența Sinodului II ecumenic asupra imnografiei liturgice ortodoxe și în special asupra lui Roman Melodul;
  8. Teodor Detorachis, Sinodul II ecumenic în calendarul bisericesc și în imnografie;
  9. Prof. Teodor Zissis, Participarea occidentalilor la Sinodul II ecumenic;
  10. Protoiereu George Metalinos, Interpretarea canonului VII al sinodului II ecumenic de «colivades» și Constantin Oikonomou;
  11. Pr. Dionisie Dionisiadis, Sf. Canoane ale Sinodului II ecumenic după Nicodim Aghioritul;
  12. Ieromonah Anastasie Papaioanou, Sinodul II ecumenic și relațiile Bisericilor între ele;
  13. Prof. E. Chryssos, Canoanele Sinoadelor II și III ecumenic și jurisdicția Episcopului de Constantinopol;
  14. Prof. A. Anghelopoulos, Biserica Iliricului și Sinodul II ecumenic;
  15. Prof. Teodor Provatakis, Reprezentarea Sf. Duh sub formă umană în iconografia ortodoxă;
  16. D-na Caterina Calamartzi-Catzarou, Reprezentarea Sinodului II ecumenic în manuscrisele bizantine ilustrate;
  17. Jean Tavlakis, Icoane post-bizantine de proveniență atonită avînd ca temă Sinoadele ecumenice;
  18. Prof. Panaghiotis Cristou, Caracterul Sinodului II ecumenic.
- Fiecare contribuție a fost urmată de discuții (Episkepsis, 15 sept. 1981, p. 3—4).

Al V-lea Congres internațional al Societății de drept a Bisericilor Răsăritene de la Salonic

Al V-lea Congres internațional al Societății de drept a Bisericilor Răsăritene s-a ținut la Salonic—Grecia, între 22—27 septembrie 1981, cu participarea a peste 100 canoniști din 17 țări. Congreșele anterioare avuseseră loc succesiv la Viena, Creta, Ravena și Regensburg.

Societatea de drept a Bisericilor Răsăritene a fost întemeiată în anul 1969 și-și are sediul la Viena. Scopul său este colaborarea științifică între specialiști în drept canonic oriental și în izvoarele și instituțiile de drept canonic și face studii comparate ale diferitelor legislații folosite în Orient. Unul din scopurile practice ale Societății este de a procura membrilor săi mijloacele de a se cunoaște mutual, de a se reuni, de a ușura informarea lor științifică și de a susține activitățile lor (Art. 4 din Statut, cf. «Typos» nr. 55 din 15 octombrie 1981, p. 6). Societatea este administrată de un Consiliu, alcătuit dintr-un președinte — ales pe trei ani — ajutat de un vicepreședinte și de trei consilieri, plus un secretar. Societatea organizează periodic congrese și publică revista «Kanon».

Congresul internațional al Societății de drept a Bisericilor Răsăritene a fost organizat de I. P. S. Mitropolit Pantelimon Radopoulos de Tiroli și Serention, prorecto-

rul Universității din Salonic, asistat de profesorii Constantin Vavuskos, Ioan Annastasiu, Spyros Troianos și Atanasie Anghelopoulos.

Au fost studiate două teme: a. principiul oikonomiei bisericești și b. căsătoriile mixte.

S-au primit mesaje din partea Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic Dimitrios I, a Prea Fericitului Arhiepiscop Serafim al Atenei și a P. S. Episcop Ramon Torrella Cascante, vicepreședintele Secretariatului pentru promovarea unității creștine al Bisericii Romano-Catolice, Secretariat care a fost reprezentat la Congres de Rev. Emanuel Lanne.

Sedința solemnă de deschidere a început prin alocuțiunea Prof. Willibald Plöckl (Viena), președintele Societății, urmată de cea a Mitropolitului Pantelimon Radopoulos. Au mai rostit cuvinte de salut Dl. Nicolas Martis, Ministrul de Nord al Greciei, Dl. Mihail Papadopoulos, primarul orașului Salonic și Dl. Ioan Hatziotis, rectorul Universității din Salonic. În mesajul său, Mgr. Ramon Torrella Cascante a subliniat importanța și contribuția Societății de drept a Bisericilor Răsăritene la apropierea Bisericilor Ortodoxă și Romano-Catolică, ca și la promovarea dialogului teologic oficial început în anul 1980.

Temele Congresului au fost tratate în următoarele comunicări: 1. Mitropolitul Pantelimon Radopoulos, Căsătoriile mixte, Oikonomia, bazele lor teologice; 2. P. S. Episcop Pierre L'Huilhier (New York), Oikonomia după tradiția Bisericii Ortodoxe; 3. Rev. Prof. Ivan Zuzek (Roma), Oikonomia, obiect de studiu pentru Comisia pontificală pentru revizuirea dreptului canonic al Bisericilor Orientale; 4. Prof. Constantin Vavuskos (Salonic), Căsătoriile mixte conform legislației bisericești în vigoare în Grecia; 5. Prof. Spyros Troianos (Atena), Căsătoriile mixte conform legislației canonice — punct de vedere ortodox; 6. Rev. Petru Tocănel (Roma), Căsătoriile mixte conform legislației Bisericii Romano-Catolice după Conciliul Vatican II și conform Schemelor Comisiilor Pontificale; 7. Prof. Awmi Barsum (Cairo), Căsătoriile mixte conform legislației Bisericii copte; 8. Prof. R. Popetodorov (Sofia), Tradiția și practica ortodoxă a oikonomiei și căsătoriile mixte în țările slave; 9. Prof. Petru Landau (Regensburg), Căsătoriile mixte conform dreptului bisericesc în vigoare în Germania; 10. I. P. S. Bartolomeu (Constantinopol), Problema oikonomiei astăzi.

La sfârșitul fiecărei comunicări, congresiștii își exprimau punctul lor de vedere, multe probleme apărând în cursul discuțiilor. Într-adevăr, temele Congresului puneau o problemă mai profund decât simpla examinare a legislației canonice, adică bazele teologice și în special ecleziologice ale acestei legislației asupra căsătoriilor mixte și a aplicării principiului oikonomiei în materie canonică.

Într-o prezentare a acestui Congres, revista «Typos» (nr. cit., p. 8) scria: «Pentru a affronta problema căsătoriilor mixte în lumina oikonomiei bisericești trebuie să examinăm sacramentalitatea și eclezialitatea comunităților creștine cărora aparțin soții. Atitudinea canonică și pastorală a fiecărei Biserici privind căsătoriile mixte depinde de modul de recunoaștere al eclezialității și sacramentalității celelalte Biserici și comunități creștine. Problema este acum de a vedea dacă trebuie să se recurgă la canoanele vechi privind ereticii și schismaticii pentru a orienta relațiile interconfesionale ale timpului nostru. Ortodoxia tinde spre «akrivie», adică spre observarea riguroasă a vechilor canoane față de neortodocși în materie sacramentală. Biserica Catolică, convinsă că în ea subzistă Biserica sfință, apostolică și sobornicească, și că în Bisericile Ortodoxe răsăritene, deși acestea nu sînt încă în deplină comuniune cu ea, se realizează taina lui Hristos și a Bisericii Sale, a reexaminat poziția sa față de necatolici, în sensul aplicării principiului oikonomiei. Ambele Biserici, Ortodoxă și

Catolică, declară că deplina comuniune sacramentală presupune restabilirea deplinei comuniuni în credință».

O concluzie importantă a participanților la acest Congres a fost că prescripțiile canonice pot aduce soluționări satisfăcătoare diferitelor probleme care apar în aplicarea principiului oikonomiei și în cel al căsătoriilor mixte (cf. «Episkeysis» nr. 260 din 15 octombrie 1981, p. 8).

În cursul aceluiași Congres, Societatea de drept a Bisericilor Răsăritene și-a ținut Adunarea plenară și a ales noul său Comitet executiv, în următoarea alcătuire; președinte, Prof. Willibald Plöckl de la Universitatea din Viena—Austria; vicepreședinte, I. P. S. Mitropolit Pantelimon Radopoulos de Tyrol și Serention, profesor de drept canonic la Facultatea de teologie și prorector al Universității din Salonic; trei consilieri, aleși pe trei ani, și anume: Rev. Prof. Ivan Zuzek S. J., profesor la Facultatea de drept canonic oriental a Institutului Pontifical de Studii Orientale din Roma și secretarul Comisiei pontificale pentru revizuirea dreptului canonic al Bisericilor Orientale; Dl. Spyros Troianos, profesor de drept bisericesc la Facultatea de drept a Universității din Atena și director general în Ministerul Cultelor din Atena și Pr. Prof. Mesrob Krikorian; secretari sînt Prof. R. Potz și D-ra B. Schinkele.

Al VI-lea Congres internațional al Societății de drept a Bisericilor Răsăritene va avea loc în septembrie 1983 la Freiburg im Breisgau (R. F. Germania) cu tema generală «Episcopul în Biserica lui Hristos» și va fi organizat de Prof. Carl Fürst (Episkeysis, 15 oct. 1981, p. 7—8).

Apariția volumului francez din «SYNODICA» asupra datei Paștilor

A apărut Synodica, vol. V, Chambésy—Geneva, 1981, cuprinzînd versiunea franceză a proceselor verbale ale reuniunii ținute la Chambésy în anul 1977 asupra problemei datei Paștilor, mai precis asupra celebrării comune a Sf. Paști în aceeași Duminică pentru toți creștinii.

Volumul se deschide printr-un «avant-propos» al I. P. S. Mitropolit Damaschin de Tranoupolis (Patriarhia Ecumenică) și printr-un raport introductiv asupra situației actuale a serbării datei Paștilor alcătuit tot de I. P. S. Sa.

Sînt prezentate apoi rapoartele asupra aspectelor istorico-canonice ale problemei, citîndu-se mai ales hotărîrile Sinodului ecumenic de la Niceea din 325 și consecințele lor actuale (Pr. Prof. Ene Branște de la Institutul teologic universitar din București; P. S. Episcop Pierre l'Huilier de Cherson — actualmente Arhiepiscop în Statele Unite ale Americii și Prof. John Errikson); un studiu astronomic al Prof. George Contopoulos, considerații asupra aspectelor ecumenice ale problemei (Past. Lukas Vischer din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Mons. Eleuterio Fortino din partea Bisericii Romano-Catolice; Rev. John Wymburn pentru Biserica Anglicană); aspectele pastorale, sociologice și culturale ale problemei (I. P. S. Mitropolit Ignatie de Lattaquilé, actualmente Patriarhul Bisericii Antiohiene, Arhimandrit Nikon Petrinakis), în sfîrșit raportul Prof. Nicolae Osorghin asupra independenței de Paștile evreiesc pentru determinarea celui creștin.

Volumul conține în plus și procesul verbal complet al discuțiilor la care au luat parte, în afara rapoartelor; I. P. S. Mitropolit Paul al Suediei (Patriarhia Ecumenică), I. P. S. Mitropolit Ghermanos de Petra, I. P. S. Arhiepiscop Vasile al Bruxellesului (Bise-

rica Ortodoxă Rusă), I. P. S. Mitropolit Antonios de Xanti, Pr. Prof. Nicolae Klvarov (Biserica Ortodoxă Bulgară) și Dl. George Bekatoros, apoi textul oficial al concluziilor la care au ajuns participanții și, în anexă, tabelul precis al datelor astronomice ale Paștilor pînă în anii 2.200 și 2.500 pe baza meridianelor de la Greenwich și Ierusalim («Epkisepsis» nr. 260, din 15.10.1981, p. 6—7).

Prima întîlnire oficială a reprezentanților ortodocși și protestanți în Franța

La 15 octombrie 1981 a avut loc la Chateney—Malabry, lîngă Paris, prima întîlnire oficială la nivel de responsabili între Bisericile Ortodoxe din Franța și Federația Protestantă Franceză. S-au trecut în revistă diferitele sectoare în care are loc, în Franța, o colaborare între ortodocși și protestanți, căzîndu-se de acord asupra întăririi acesteia în următoarele domenii; reflexiune și învățămînt teologic, în special la nivelul Institutului Sf. Sergiu și a Facultăților protestante de teologie; mărturie evanghelică la radio și televiziune; informare și relații între comunitățile locale.

P. C. Pr. Prof. Ion Bria de la Institutul teologic din București, secretar pentru relații cu ortodocșii al Comisiei «Misiune și Evanghelizare» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor a făcut introducerea la lucrări, prezentînd comunicarea «Semnificația misionară a Sf. Euharistiei» (text complet francez în «S.O.P.», nr. 62, nov. 1981, p. 15—20) spunînd, între altele: «Absența comuniunii euharistice între creștini este un punct slab al mărturiei noastre misionare... Comunitatea creștină nu poate comunica credința decît dacă este o comunitate în comuniune... Actul însuși al celebrării euharistice este actul misionar central prin excelență...».

Participanții au evocat dîrerea de a nu putea participa la euharistia comună, pentru ortodocși unitatea de credință trebuind să preceadă comuniunea. «În ziua în care vom ajunge la un acord asupra sensului misterului euharistic, celelalte probleme între noi se vor rezolva» — a declarat un alt teolog ortodox.

Delegația ortodoxă, condusă de I. P. S. Mitropolit Meletios, președintele Comitetului interepiscopal ortodox, era alcătuită din I. P. S. Arhiepiscop Georges Wagner, PP. SS. Episcopii *Adrian Botoșăneanul*, (Patriarhia Română), Gabriel (Patriarhia Antiohiei) și Ieremia (Patriarhia Ecumenică), din PP. CC. Preoții Argenti, Bobrînskoi, Fyryllas, *Aurel Grigoraș*, parohul comunității ortodoxe române din Paris, Headley, Hery, Kniazev, Melia, Renneteau și Salibi, d'ac. Michel Evdochimov și laicii Andronikoff, Elisabeth Behr-Sigel, Kulomzin și Tchekan, redactorul «S.O.P.»-ului.

Delegația protestantă era condusă de pastorul Jacques Maury, președintele Federației protestante din Franța, și alcătuită din pastorii Bois, Carrez, Coester, Domon, Dumas, Fischer, Galtier, Klein, Le Monnier, Marquet, Mathis, Montsarrat, Nicholas, Rigaud și Thobois. («S.O.P.» nr. 62 din nov. 1981, p. 3—4).

Vizita în Europa a Patriarhului Bisericii Etiopiene

Patriarhul Tekle Ha'manot al Bisericii Etiopiene, ales în 1976 în fruntea unuia dintre cele mai mari Biserici Vechi-Orientale, care numără 14.000.000 credincioși, a efectuat, în toamna anului 1981, o călătorie în Europa, la invitația unor Biserici.

Astfel, între 8—11 octombrie 1981, Patriarhul Bisericii Etiopiene a făcut o vizită oficială în R. F. Germania, la invitația Bisericii Evanghelice din această țară, având convorbiri cu Pastorul Eduard Loshe, președintele Bisericii Evanghelice din R. F. Germania.

În continuare, între 12—16 octombrie a.c., Patriarhul Tekle Haimanot a fost oaspetele Bisericii Romano-Catolice din Austria. Aici a vizitat mai multe mănăstiri, a predicat la misiunea pontificală în catedrala catolică «Sf. Ștefan» din Viena și a avut convorbiri cu Em. Sa Cardinalul Franz König, arhiepiscop catolic al Vienei și primate al Bisericii Catolice din Austria.

În drum spre Etiopia, Patriarhul Tekle Haimont s-a oprit la Roma unde a fost primit, la 17 octombrie a.c., de Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul al II-lea («S.O.P.» nr. 62, nov. 1981, p. 2).

Sărbătorirea Sinodului II ecumenic la Lyon

La 18 octombrie 1981 s-a sărbătorit oficial la Lyon cel de al XVI-lea Centenar al Sinodului II ecumenic de la Constantinopol din 381.

O Sf. Liturghie ortodoxă a fost săvârșită în catedrala greacă din localitate de către I. P. S. Mitropolit Damaschin de Tranoupolis și I. P. S. Mitropolit Fotios de Imbros, de episcopul grec Vlassios al Lionului. Au asistat Mgr. Germain Delorme, vicarul Cardinalului Renard al Lyonului, P. S. Episcop Zaharias al Bisericii armenice și pastorii Escande al Bisericii reformate și Kaltenmary al Bisericii luterane. Predica a fost rostită de Rev. P. Michalon, responsabil catolic pentru ecumenism la Lyon.

În seara aceleiași zile, Mitropolitul Damaschin de Tranoupolis a predicat în catedrala catolică «Sf. Ioan» din Lyon în cadrul missei prezidate de Em. Sa Cardinalul Renard al Lyonului («S.O.P.», nr. 62, nov. 1981, p. 4).

Continuarea dialogului ortodoxo — vechi-catolic

Cea de a IV-a reuniune plenară a Comisiei mixte de dialog între ortodocși și vechii-catolici a avut loc între 15—22 septembrie 1981 la Zagorsk, Moscova.

Copreședinții reuniunii au fost I. P. S. Mitropolit Damaschin de Tranoupolis (Patriarhia Ecumenică) și Episcopul Léon Gauthier, conducătorul Bisericii vechi-catolice din Elveția.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. S. Episcop Adrian Botoșaneanul, vicarul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală și Pr. Prof. Ștefan Alexe de la Institutul teologic universitar din București.

Comisia mixtă pentru dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Vechilor-Catolici a redactat și adoptat patru texte de acord — pregătite în martie 1981 în timpul unei sesiuni de lucru restrinse la Berna — care constată o identitate în învățătura celor două Biserici asupra următoarelor puncte: autoritatea Bisericii și în Biserică; infailibilitatea Bisericii; Sinoadele; necesitatea succesiunii apostolice. Aceste texte vor fi supuse pentru aprobare autorității Bisericilor respective. («S.O.P.» nr. 61, octombrie 1981, p. 6—7).

A IV-a întâlnire a tinerilor ortodocși din Belgia

Între 23—25 octombrie 1981 a avut loc la Montgauthier, lângă Namur, în Belgia, cea de a IV-a întâlnire a tinerilor ortodocși din Belgia cu tema «A înțelege și a trăi liturghia».

Printre oratori s-au aflat Pr. Simion de la mănăstirea Maldon (Marea Britanie), Pr. Petru Kesnahov de la Fraternitatea ortodoxă din estul Franței și Bernard Frinkinh, iconograf olandez («S.O.P.» nov. 1981, p. 5).

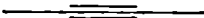
Al III-lea Congres interconfesional monahal de la Lyon

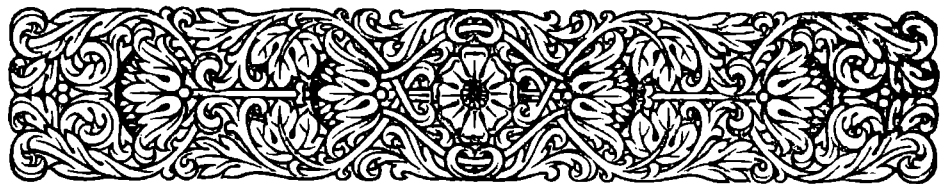
Între 14—21 octombrie 1981 s-a ținut la Lyon cel de al III-lea Congres mondial interconfesional cu tema generală «Rugăciune și tradiții spirituale».

Între monahii prezenți s-au aflat și doi ortodocși, Pr. Tihon de la mănăstirea Zagorsk de lângă Moscova și Pr. Vasilios Karaiannis de la Centrul ortodox de la Chambésy.

Participanții la Congres au asistat, duminică 18 octombrie 1981, la festivitățile de la Lyon prilejuite de comemorarea a 1600 ani de la Sinodul III ecumenic din 381 («S.O.P.» nr. 62, nov. 1981, p. 5).

Lector Dr. CEZAR VASILIU

DIN GRAIUL VECHILOR CAZANII

MITROPOLITUL MARTIR ANTIM IVIREANUL, CTITOR AL RETORICII CULTE ROMÂNEȘTI.

Strada Antim din București își întortochează traseul parcă pentru a evita cuprinderea ei de către vacarmul din centrul orașului, iar într-un anumit loc, în dreptul numărului 29, o curte accentuează evaziunea retrăgându-se mult de la linia sinuoasă a trotuarului și producând un hiatus în continuitatea ei. Zidurile groase, de cărămidă aparentă, imprenuitoare, par să fi decupat un fragment dintr-o epocă veche și s-o fi conservat în plin centru bucureștean, cu obstinație eroică împotriva treptății moderne care produce schimbări totale în sectoarele vieții citadine. Și, într-adevăr, cine pătrunde în incinta acestei curți, pe sub bolta bogat pictată, are sentimentul că intră în universul de o eleganță arhaică al unui sfârșit de ev. Parcă aici au înghețat la un loc sfârșitul secolului șaptesprezece în amestec cu începutul celui următor, căutând ca unul să-l petreacă pe celălalt așa cum o gazdă și-ar petrece oaspetele. Totuși viața de aici nu este încheiată, automatele ceasornicului s-au trezit și ele, iar acum continuă să desfășoare vremea în paralel cu anii moderni pe care îi trăiește capitala țării. Odată trecut pe sub «tunelul» ce comunică astfel cu o insulă de timp de mult apus, ai în față silueta din cărămidă aparentă, înaltă, impunătoare de respect și meditație, ridicată aici, în mijlocul Bucureștiului, în fosta mahala «a popii Ivașco» de către cel ce a rămas în amintirea timpului și țării cu numele de Antim Ivireanu și închinată de el Tuturor Sfinților. Mitropolitul Antim, georgianul care și-a contopit viața cu a Țării Românești, a îmbogățit zestrea artistică a capitalei cu acest edificiu ce se alătură altor alte semne de pe vatra românească ce evocă sacrificiile pentru independență. Ctitorul însuși a înglobat ideea de independență în destinul acestei măiestruoase biserici, arătând că «desăvârșit vom voi(i)m să fie slobodă, nesupusă și nestăpînită de nici un fel de obraz, nici de domnul țării, nici de arhiereul carele va fi după vremi, nici de vreunul din boțari».

Peste curtea largă dominată de somptuoasele ziduri întărite de bătrînețe, parcă plutește spiritul de libertate și independență al acestei dedicații, rămas dintr-o epocă în care stăpînirea agresivă otomană și pătrunderea abuzivă fanariotă dominau viața politică și economică a Valahiei, precum și moșii și mănăstiri, iar acest spirit este în amestec cu afurisenia, înfricoșătoare ca un blestem, aruncată peste timp la adresa celor ce vor face altfel. Deasupra bisericii și la intrarea ei, un sobor de turlă de cărămidă și de stâlpi de piatră sculptată după modelul neocorintic veghează parcă la aplicarea

acestui testament. În latura din dreapta a curții, un paraclis cu aceeași aură arhitectonică, se ridică pe niște trepte pentru a diminua diferența de înălțime dintre cele două lăcașuri. Interiorul paraclisului are o liniște tainică. Zugrăveala pereților migălită de gustul lui Tattarescu și a icoanelor, ieșită de sub penelul unor meșteri încarcă această liniște cu gânduri imaculate, iar o ușă sculptată, care se deschide greoi și rar veghează ca sufletele dinăuntru să comunice cu pacea dumnezeiască.

În continuarea paraclisului, curtea este mărginită de fostele chilii și gândul te duce la figurile de acești care le populau. Pătrunzând înăuntru, unde se află constituită o expoziție memorială, te și întâmpină un tablou înalt pină sub bolta încăperii: este vlădica Antim cu barbă prelungă, albă, în odăjdii, așa cum este înfățișat pe zidurile mănăstirii Govora, iar pe o parte și de alta, se află portretele lui Constantin Brâncoveanu și Ștefan Cantacuzino, cei doi domni ai Țării Românești sub care mitropolitul Antim a păstorit eparhia Ungrovlahiei. O stampă ni-l înfățișează pe călugărul tipograf Antim lucrind la teascurile tipografiei mitropoliei din București. O alta îl arată ca ieromonah conducător al aceleiași tipografii. Au mai fost transplantate în aceste chilii imagini din locurile unde a trăit, a lucrat și a păstorit Antim pe care Țara Românească l-a avut tipăritor de cărți, călugăr și stareț la Snagov, episcop și organizator de mănăstiri în eparhia Rîmnicului, mitropolit și editor la Tîrgoviște. Indiferent de locul ocupat în ierarhia bisericească, nu s-a înstrăinat niciodată de îndeletnicirea tiparului pentru care avea o vocație specială. Imagini de epocă ne aduc în fața ochilor ziduri ctitoriale erodate de timp, iar altele, recente, ne înfățișează biserici și clopotnițe restaurate care denotă statornicirea unei venerații contemporane față de virtuțile trecutului. Reproduse cu file tipărite, gravuri fixate pe hîrtie, xilografii, broderii dau mărturie asupra priceperii și sîrguințelor de tipograf, sculptor, miniaturist, xilograf, desenator, caligraf, de om cu gusturi subtile, precum și de îndrumător spiritual, care l-au adus și l-au împămîntenit pe țarina noastră pe acest georgian, fost rob la turci. Pentru mai bună examinare, ne plecăm asupra expozitelor, file cu stema Munteniei basarabe, file de evanghelii, o gravură din *Cheia înțeleșurilor*, o alta din *Evanghelia greco-romană* (1693) cu textul pe două coloane, afectate celor două limbi, «poarta din față» a *Psaltirei* (1694), desene, litere și vignete din *Evanghelia* de la Snagov, dar tot așa ne-am pleca și în semn de venerabilă omagiere a marelui talent multilateral, a părintelui spiritual și om de vastă cultură ivireanul din munții Caucaz care și-a consacrat viața cauzei poporului român. O stampă ne aduce în față o scenă de acum aproape 280 de ani: patriarhul Atanasie Dubas al Antiohiei alături de Constantin Brâncoveanu și mitropolitul Antim în tipografia de la Snagov, reinstalată apoi la Alep în Siria (1704). Pe atunci, în Valahia, Antim era promotorul unei industrii a tiparului și tipăriturilor, vestită în întreg răsăritul european. De aici, de sub teascurile lui Antim, ieșeau cărți tipărite în română, slavonă, neogreacă, turcă și arabă; de aici, din Valahia, a plecat nu numai o tipografie pentru Alep, ci și prima tipografie a Georgiei, cu care Antim a ținut să-și înzestreze și să-și omagieze țara sa de baștină. *Liturghierul georgian* are pe ultima filă cîteva versuri românești transpuse în alfabetul gruzin, iar exemplarele *Evangheliei* georgiene, tipărită la Tiflis în anul 1709 sînt înzestrate cu o dedicație manuscrisă a marelui ivirean și în același timp român în care el ține să mărturisească atît de mișcător: «credințioasa și creștineasca și marea însufleșire au stat a fi rful cel cu curgerile de aur, dintru carele au curs aceste patru izvoară, ale rumânilor, ale elinilor, ale aravilor, ale iverilor tipare».

Trecind prin celelalte chilii, se mai poate admira o colecție de icoane de superioară ținută artistică, iar, pentru a încheia ocolul curții, vom aminti că o tipografie și o bibliotecă cu care Antim a înzestrat începuturile de viață ale mănăstirii ce, în

cluda «diatei» sale că să nu fie închinată nici unei feți omenești, poartă chiar numele său, această zestre de mult dispărută ne este reamintită de către o vastă bibliotecă prezentă azi sub oblăduirea Sinodului în forma unui mare depozit de cultură cercetată cu mult interes de atîți specialiști și amatori. După cum se vede, contururile acestei însule de epocă veche rămasă într-un mijloc de urbe în continuă mișcare și înnoire sînt perpetuate nu numai de ziduri groase, ci și de elemente spirituale pe cît de arhaice pe atît de trainice.

Iar în mijlocul acestei curți ce îndeamnă la meditație și la scrutarea profunzimilor trecutului, se află înaltul și înălțătorul monument de artă, biserica Antim, ridicată de «eu smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim Ivireanu, pentru ca să fac puțin folos sufletului meu și să aib pomenirea mea cea de toate zilele și în viață și după moarte, m-am apucat de am înălțat din temelie acest sfînt lăcaș în slava lui Dumnezeu și întru cîntarea Tuturor Sfinților și cu acea puțin agonisită ce mi-au dăruit mila lui Dumnezeu și am cîștigat și eu cu multe osteneți și cu sudoarea feței mele am săvîrșit-o și am înfrumusețat-o precum se vede». Odată intrat în biserică, pe ușa de stejar sculptat chiar de mîna mitropolitului, ai sentimentul pios că ai pătruns în universul artistic din epoca lui Ivireanu și Brîncoveanu. Cauți amvonul și te aștepti să-l vezi pe însuși vlădica vorbind poporenților. Îi recompu: statura înaltă, împunătoare, de truditor cu minile și cu fruntea, împodobită de o barbă albă de dureri, și parcă simți că ochii lui te scrutează pînă în adîncul sufletului, ai vrea să-i deslușești trăsăturile gruzine, așa cum ai vrut și în fața tabloului din muzeu și ți-l închipui cum se pregătește să adreseze o «didahie». Îmaginezi pînă sub cupola mare și ai sentimentul că ești ocrotit de înălțimi celeste, iar absidele îți dau sentimentul că ești îmbrățișat... Parcă îl vezi pe vlădică avînd brațele larg deschise ca și cînd ar vrea să-i cuprindă pe toți cei din biserică, pe toți ortodocșii din Ungrovlahia păstoriți de el. Îmbr-o asemenea situație, toți cei de față, voleydo, boieri și norod vor fi făcut liniște și-și vor fi ațintit privirile și auzul către mitropolit și vor fi ascultat vibrațiile unei voci la care nu știi ce să admiri: timbrul grav sau căldura ce-ți cuprinde sufletul: «Iubiții mei creștini!»...

Biserica Antim este un dar făcut Bucureștiului pentru a fi cuprins în tezaurul de artă al capitalei, dar nu este întregul dar al lui Ivireanu făcut către istoria noastră culturală și către istoria independenței noastre. Pentru prima și-a dat geniul talentului său prodigios, pentru cealaltă și-a dat viața. Avînd în vedere împrejurările în care a apărut Ivireanu în viața țării, se poate spune că s-a înscris perfect în conștința epocii, față de marii lui contemporani nu a constituit o excepție, dar epoca era ea de excepție. Domnitor era Constantin Brîncoveanu, om de o ambiție oltenească ce continua altă ambiție, tot oltenească: pe cea a lui Matei Basarab. El a înzestrat țara cu o arhitectură specifică acestui pămînt și a presărat în Muntenia și în Țara Făgărașului numeroase giuvaeruri de artă brîncovenească. Și-a îndreptat privirile către apus de unde a importat adaosuri venețiene, cum s-a întîmplat cu palatul de la Mogoșoaia, dar nu este singurul împrumut din arta apusului. Chiar și oameni, în special italieni, erau aduși din Apus pentru a da mai multă strălucire curții sale și inițiativelor sale culturale dominate de influența neogrecescă. Dar arhitectura brîncovenească încoronează o dorință străbună românească: aceea de pace și tihnă, pentru că atunci cînd acestea s-au arătat chiar în răstimpuri de scurtă durată, s-au dovedit a fi deosebit de fructuoase pentru noi. Și, într-adevăr, puține sînt inițiativele arhitectonice care să inspire atîta pace, să utilizeze atîta simplitate eleganță și să îndemne la meditație în măsura în care reușește să le facă pe toate acestea arta brîncovenească. Iar de la Brîncoveni ne-a mai rămas ceva: convingerea că pentru

cinste merită să-ți pui capul pe butuc. În vremea lui Brîncoveanu, trona scrisul lui Radu Greceanu, limba română căpătase o ținută literară prin tipărirea Bibliei de la București și prin contribuțiile cronicarilor munteni și moldoveni. E drept că Muntenia avea un Năsturel sau un Radu Popescu, dar nu ajunsese să aibă un Miron Costin, un Neculce sau un Dosoftei, însă efectele apariției acestora în Moldova erau simțite și în Muntenia ca și în Transilvania. Vremurile erau grele, dar erau mărețe. Lupta pentru menținerea unei dependențe cît mai puțin otomană dădea vremurilor un plus de măreție. Iar Antim a fost la înălțimea acestei măreții, și de aceea el nu constituie o excepție față de ceilalți români ai timpului, pentru că ansamblul împrejurărilor istorice și culturale erau ele de excepție.

Dar, din păcate, gustul artistic al voievodului și ambițiile sale culturale erau în discrepanță cu traiul poporului. Mărirea latifundiilor, cum ar fi — de pildă — cele ale Cantacuzineștilor sau ale mănăstirilor, se produce pe seama pauperizării maseilor țărănești. Numeroase sate de țărani liberi devin sate de țărani înrobiți. Acțiunile țărănești în fața justiției cu scopul de a-și apăra starea de moșteni erau anulate de falsul grosolame. Acest lucru se petrecea odată cu pătrunderea culturii neogrecești, odată cu pătrunderea proprietarilor greci în viața economică a țării și cu înstrăinarea averii funciare românești în folosul proprietăților mănăstirești grecești. Veleitățile artistice ale lui Brîncoveanu și întreținerea luxului exorbitant de la curtea domnitorului se desfășurau pe un fond de cheltuieli enorme. Pe de altă parte, cererile otomane deveneau tot mai mari și tot mai dese. Așa s-a ajuns la munca subjugată și la un număr de 42 de dări oficializate. Spectrul birului se ridica deasupra țării odată cu faima europeană a domnului Brîncoveanu. E de ajuns să spunem că o călătorie a lui Brîncoveanu la Adrianopol a costat 400 pungi de galbeni, iar odată cu terminarea călătoriei a început seria unor noi cheltuieli: scene din această călătorie au fost pictate pe tavanele și pereții palatului nou construit de pe malul lacului Mogoșoaia, destinat unuia din feciorii domnului Anton Maria del Chiaro, admiratorul și secretarul lui Brîncoveanu a scris în limba italiană o istorie a vremii voievodului Brîncoveanu, tradusă în românește de S. C. Cristian (1929) dar vrînd să-i fie favorabilă domnului nu putea să ocolească anumite adevăruri. El spunea despre Brîncoveanu că «știe să jupoale oaia fără să o facă să țipe» și ne mai informează că printre acuzațiile aduse de turci vasalului valah, se afla și «adunarea unor mari sume de bani» ceea ce «a împovărat cu multe și grele impozite care nu erau înainte în vigoare, în vremea domnitorilor, predecesorii săi», precum și lărgirea moșiilor domnești, acumularea de sume în depozitele financiare ale unor bănci austriece și italiene. Puterea otomană nu putea ierta așa ceva într-o perioadă de degingoladă, cînd dezastrul din fața Vienei a deschis imperiului turc perspective sumbre.

Domnul Brîncoveanu și-a dat seama că dezvoltarea tiparului în Muntenia poate atrage dezvoltarea literaturii și pătrunderea culturii străine mai înainte care o poate stimula pe cea românească. În acest sens cere ajutor de la patriarhia Constantinopolului care, interesată în răspîndirea culturii grecești în lumea ortodoxă, recomandă cu căldură pe un tînăr Andrei, lucrător tipograf în tipografia patriarhiei și tot atît de bun sculptor, gravor, miniaturist și artist în arta broderiei. Recomandărilor patriarhului Dionisie Seroglanul al Constantinopolului s-au alăturat cele ale patriarhului Dositei al Ierusalimului. Biografia acestui Andrei, originar din Iveria (numele de atunci al Gruziei de azi, cunoscută și sub numele de Georgia) clarifică doar în unele puncte ale ei mari, era interesantă dar dramatică, iar în partea ei românească a continuat să fie tot atît de interesantă, agitată, întunecată și tragică.

Copil de creștin georgian, cu o constituție fizică rfvnită de negustorii de oameni, pe la vârsta de 16 ani este răpit și vîndut ca rob. Talentul lui multilateral îi ușurează însă situația și soarta. El învață limba turcă și arabă, iar talentul lui de sculptor determină pe ivireni dîn Peninsula Balcanică să-i răscumpere libertatea, după care trece sub oblăduirea patriarhiei Constantinopolului, unde lucrează ca tipograf și unde învață limba slavonă odată cu însușirea aprofundată a limbii și culturii eline și neogrecești. Pe atunci se visa reinvierea imperiului bizantin sub egidă grecească, urmînd ca ortodoxia să poarte același caracter, dar tendința formării unor noi națiuni după modelul formării națiunilor neolatine occidentale era o realitate, ce descuraja visurile noului bizantinism, care de fapt, era mai mult grecism. Această realitate avea s-o constate și tînărul tipograf adus de la Țarigrad, atunci cînd, cerut de Constantin Brîncoveanu, ajunge la București în 1690.

Îngă clopotnița bisericii Mitropoliei dîn București exista pe atunci o tipografie. Aici a lucrat mai întîi tipograful nostru. Apoi el s-a încredințat chiar conducerea tipar- niței, drept care a fost nevoit să învețe limba română. Dar pe măsură ce își însușea limba, a trebuit să constate că în Valahia există o cultură proprie, cu un folclor im- presionant de bogat, cu tradiții ce o individualizează în mod original în spațiul bal- canic, ca și în cel ortodox. Andrei s-a căsugărit, luînd numele de Antim, s-a mutat la mîmăstirea din Snagov, unde a continuat să dezvolte arta tipografică, devenînd chiar stareț.

La început, el a tipărit cărți grecești, dar și-a dat seama că românii renunțaseră la limba slavonă ca limbă de cult, pentru că era necunoscută de popor, iar limba grecească, din același motiv, nu avea șanse mai bune, așa că tipărirea de cărți reli- gioase în limba pămîntenilor era acum imperios necesară. Artă tipografică a evoluat, datorită lui Antim spre industrie. Așa se face că de la noi au plecat tiparnițe și cărți în limbile greacă, slavonă, turcă și arabă, după cum mărturisesc multe infor- mații. Antim însă și-a dat seama că pentru a scrie în limba română era nevoie să cunoască subtilitățile acestei limbi, să-i cunoască spiritul care-i întreține viața. Limba română nu putea fi luată separat de viața poporului român. Așa a trecut Antim să cunoască viața obidită a țăranelui, rolul uneori patriotic, alteori fumeșt al boierimii, precum și istoria țărilor române. De aici a început formarea unei conștiințe românești a lui Antim, numit și Ivireanu după originea sa caucaziană. Așa au terminat toți străinii, inclusiv oamenii de cultură, care s-au apropiat de poporul român: prin asi- milare totală. În acest sens Antim avea suficiente ascendente: Cantacuzimeștii în Valahia, Suzana Vorantffy (mai tîrziu sașii Kurtz și Roth în Transilvania), Vasile Lupu în Moldova sînt doar cîteva dîn foarte multe exemple ce se pot da. Căutînd să cu- noască viața și tradițiile poporului român, Antim a devenit un admirator al românilor și unul ce și-a contopit viața cu cea a pămîntenilor.

«Că ce lucru iaste mai iubit robului, decît slobozirea lui? Și ce iaste mai drag streinului, decît întoarcerea la moșia sa?» se întreabă Antim într-o «didahie», ară- tîndu-se adeptul libertății în general și al libertății românești în particular. Ca unul ridicat, după cum chiar el spune, «dîn pămînt sărac și dîn noroi» nu putea să fie nepă- sător la sărăcia și necazurile poporului pe care-l elogiază ca păstrător al credinței «curată și nespurcată», iar din practicile bunătății el face un principiu religios: «Nici un lucru nu iaste atît de priimit înaintea lui Dumnezeu ca facerile de bine ce să fac la săraci și la sfințele beserici».

Munca de culturalizare și de cunoaștere începută la București și Snagov, parte integrantă a formării conștiinței sale ortodoxe și românești, e continuată în eparhia

Rîmnicului. Pentru că în primăvara anului 1705 este ales episcop de Rîmnic de către un sinod de arhierei prezidat de patriarhul Ierusalimului. Aici a înființat o tipografie cu o activitate bogată desfășurată pe parcursul multor ani și a organizat viața mănăstirească. Prețuirea dată de el oamenilor simpli își lărgeste marginile continuu: «Nu se cuvine cinstea și lauda numai oamenilor celor mari și bogați, că sînt vrednici acestui dar și cei mici și smeriți; că măcar că cei mari strălucesc cu hainele cele de mult preț și cei mici n-au cu ce să-și acopere trupul, cei mari se odihnesc pre așternuturi mari și frumoase, și cei mici se culcă pre pămîntul gol și pre pae; aceia însoțiți cu mulțime de slugi, iar aceștia lipsiți, pustii și de ajutor, și de prieteni; aceia între răsfățări și între bogății, iar aceștia între priméjdii și între stricăciuni. Înșă cu toate aceste măriri despărțite, nu se cuvine celor mici mai pușimțică cinste și dragoste, decît aceia ce se cuvine celor mari și bogați, nici este cu dreptate celor mari să li se închine lumea și pre cei mici să-i batjocorească; de aceia să se teamă și pre aceștia să-i obidească, de aceia să se rușineze, pre aceștia să-i înfrunteze...».

După aproape patru ani de episcopat Antim este chemat spre o treaptă superioară. Mitropolitul Teodosie, după patruzeci de ani de slujbă în capul Bisericii Ortodoxe a Ungrovlahiei, se stinge din viață, lăsînd drept dorință testamentară alegerea lui Antim pe locul său. După ce se obține consimțămîntul Patriarhiei de la Constantinopol, în ziua de duminică 22 februarie 1709, după oficierea liturghiei de către patriarhul Alexandriei, în prezența domnului țării, așa cum ne spune în cronica sa Radu Greceanu — «au trimis măriia sa pe Ștefan Cantacuzino marele postelnic cu carita cea frumoasă domnească și cu alai frumos la sfînta mitropolie de l-au proscalisit să vie la curte, pe carele aducîndu-l pre scara cea mare, pre Divan, s-au împreunat cu măriia sa, sărutîndu-i mîna și făcîndu-i frumoasă orăție de păstoria ce i s-au dat, iproci». Cuvîntarea ținută atunci este un exemplu de modestie, de umilăntă creștină, de elogiu adus țării și poporului, dar și un prilej favorabil afirmării principiilor sale după care înțelegea să-și păstorească turma. El și-a început cuvîntarea cu un moto luat din Evanghelia: «Veniți după Mine și voi face pre voi păscari de oameni!». Iar după ce expune semnificațiile apelului făcut de Iisus către oamenii simpli ce se îndeletniceau cu pescuitul ca să-L urmeze pentru a propovădui prin ei îndreptarea oamenilor, își arată și el micimea în fața lui Dumnezeu: «Pentru acia dară nu iaste minune, iubiții miei ascultători și cinstiți și de neam boiari, de m-au rînduît și pre mine Dumnezeu și m-au pus, om mic fiind, la mică turmă, la dumneavoastră, pre carii eu nu vă am, mici turmă mică, și mare și înaltă; mare pentru buna închinăciune și dreapta credință care o păziți curată și nespurcată, fiind încungiurați și îngrădiți întră hotarile celor striimi de feliu și împesurați de atita nevoi și scirbe ce vin todeauna, neînțecat, de la cei ce stăpînesc pămîntul acesta». Antim avea o vrajă în verbul lui, iar atunci el a probat în fața domnului și a boierilor una din virtuțile limbii române, aceea de a putea să încălzească, să impresioneze și să convingă ascultătorii, adică aptitudinile ei retorice, literare, iar cînd, prin cuvinte atît de simple, au fost subliniate motivele care fac să se aibă în vedere măriția Valahiei, vodă Brîncoveanu va fi încercat un sentiment de mîndrie. Mîndrie că el conduce un popor demn, mîndrie pentru că într-o astfel de împrejurare nu se vorbește nici în slavonă, nici în greacă, ci în română, mîndrie pentru că a adus — el și nu altcineva — în țară un asemenea mare om. Referirile la silniciile ce vin din partea celor ce stăpînesc pămîntul acesta, vor fi produs poate un șoc, dar el, ca fost rob la turci, «ridicat din pămînt sărac și din gunoi», nu putea să se facă a nu vedea stăpînirea turcească.

Semnificativ era conduita pe care și-o propunea pentru timpul cît va sta în scaunul mitropoliei: «...Dumnezeu n-au căutat la micșorarea și netrebnicia mea, nu

s-au uitat la sărăcia și streinătatea mea (...) și m-au învățat, nevrednic fiind, la această stăpînă și mare vrădnicie a arhieriei, și m-au trimis la dumneavoastră să vă fiu păstoriu, părintele sufletesc, rugătoriu către Dumnezeu pentru buna sănătate și spăsenia dumneavoastră și a cinstitelor dumneavoastră case: purtătoriu de grije la cele ce ar fi spre folosul mîntuînții, și să vă fiu de mîngiere la scirbele robiei cei vavilonești a lumii acesteia (...) și dimpreună cu dumneavoastră să pătinesc la toate cîte va aduce ceasul și vremea; pentru care lucru am datoria să priveghez cu osîrdie și fără de lene, ziua și noaptea, în tot ceasul, pentru folosul și spăsenia tuturor de obște...». Radu Greceanu ne spune că șezînd puțin la voroavă, au poruncit mărița sa de au mers toți boiarii de i-au sărutat mina, iar mai sus pomenitul vel postelnic au mers cu sfinția sa de l-au dus iar la sfînta mitropolie».

Rămas singur, poate că se va fi gîndit voleyvodul că are un mitropolit vrednic făuritor de cultură, dar se arată a fi și încomod...

*

Potrivit rosturilor sale de vlădică, precum și celor propuse pentru viitoarea existență în capul treburilor bisericesti, el avea datoria să fie mai întîi de toate un dascăl al poporului, un povățuitor părintesc al supușilor săi alături de care, la nevoie, va trebui să pătinească. Practica lui de părinte creștin nu izvora numai dintr-o erudiție pe care nu mulți o posedau, și nici numai din trecutul său de rob persecutat de o religie care îngăduia sclavia, el avea convingerea că prin creștinism lumea se poate mîntui și că religia sa oferă suficiente puncte de sprijin pentru o viață morală. Creștinismul lui, precum și îndatoririle sale față de țară și față de fiii săi sufletești izvorau din convingeri filozofice, din principii pedagogice și din comandamente istorice. De aceea sfaturile sale nu se adresau numai creștinilor de rînd, ci mai întîi de toate celor chemați să imprime cel mai potrivit mers evenimentelor. Din acest considerent, îndemnul lui aveau de multe ori un ton imperativ: «...și precum zic să faceți; că nefăcînd să știți bine că vă voi pedepsi bisericeste cu pravila și pre dreptate, nefăcîndu-vă nici o năpaste; și încă și pre cari să vor arăta semeți și tari de cap și nu să vor supune poruncii bisericesti fi vom pedepsi cu domnia. Și nimeni să nu scotească din voi și să zică în inima lui: «dar ce treabă are vlădica cu noi, nu-și caută vlădicia lui, ci să amestecă într-ale noastre? De n-ați știut pînă acum și de n-au fost nimeni să vă învețe, iată că acum veți ști că am treabă cu toți oamenii cîți sînt în Țara Românească, de la mic pînă la mare, și pînă la un copil de țîță, afară de păgîni și din cei ce nu sînt de o lege cu noi. Căci, în seama mea v-a dat stăpînul Hristos să vă pasc sufletește, ca pre niște oi cuvîntătoare, și de gîtul meu spînzură sufletele voastre, și de mine vra să ceară pre toți, iar nu de la alții, pînă cînd vă voi fi păstor».

Predilecția lui pentru aforism și pentru exemplificarea acestuia poate fi ușor remarcată în cuvîntările sale: «Hristos zice: pre cum pohtiți voi să vă facă vouă oamenii, faceți și voi lor». Și după ce ilustrează această maximă cu fapte pe care le-am dori cu altele, reprobabile, pe care umi comit față de oameni din care delațiunea e asimilată uciderii, el încheie tot cu un citat creștin, de valoare paremiologică: «...voi cuteza a zice, ne facem mai înțelepți și decît Dumnezeu și nu ne aducem aminte că înțelepciunea lumii acesteia este nebunie înaintea lui Dumnezeu».

Sînt numeroase referirile și chiar citatele din filozofii clasici, ceea ce, departe de a avea aerul că etalează o erudiție de paradă, constituie idei la care a aderat și care îl orientează. Astfel «zice un filosof: anul cel bun nu-l face mulțimea rodurilor, cît îl face dreptatea stăpînitorului», iar altul «fu întrebat: care cuvînt este mai bun

pentru ca să trăiască omul mai bine și mulțumit? Au răspuns: acela numai carele păzește dreptatea întocmal la toți». Pe Heslod îl citează cu scopul de a arăta cele două rosturi ale împăraților pe pământ: «unul pentru ca să le facă dreptate (oamenilor) și altul ca să ridice strimbătățile de la mijloc». Pe această temă el își dezvoltă ideile în cuvântarea ținută la sărbătoarea sfinților împărați Constantin și Elena cu aluzii chiar la domnitorul Munteniei de față la slujbă.

De la înscăunarea sa arhierescă și pînă în ultima zi a vieții, n-a încetat să povățuiască oamenii — potrivit chiar «didahiilor» pronunțată în prima zi de vladicie ca să făptuiască «toate cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt iubite, toate cîte sînt cu nume bun și lăudate». În privința binefăcărilor, Antim nu dădea numai sfaturi, îndrumarea lui o constituiau mai întîi de toate faptele sale. În timpul lui Antim, au funcționat în Muntenia cinci tipografii. Mare parte din tipărituri și din venituri erau destinate scopurilor creștinești, printr-un altruism potrivit cu starea și demnitatea domnitorului și a mitropolitului. Del Chiaro ne spune că «Antim făcu în București șase edificii din fundament, o măreață mănăstire cu o prea frumoasă biserică în onoarea tuturor sfinților». Chiar mitropolitul spune undeva despre ridicarea mănăstirii pe care azi bucureștenii o numesc Antim, că «din ostenele mele cele multe, din tipăritul cărților și din milosteniile îndurătorilor creștini, ne-am învrednicit și am ridicat din temelie biserică frumoasă aci în București (...) zidit-am împrejurul ei chilii destule și alte lăcașuri...». Pentru întreținerea mănăstirii, Antim a înzestrat-o cu «moșii, mori, stupi și dobitoace de tot felul». Dispozițiile testamentare lăsate de el arată că din veniturile acestei mănăstiri se vor răsplăti 14 oameni pentru slujba bisericii, se vor face milostenii către săraci și către cei întemnițați, se vor îmbrăca, întreține sau înzestra copii sau fete sărace, se vor acoperi cheltuielile de înmormîntare din casele nevoiașe, se vor hrăni trei copii «ce ar învăța carte și dascălul lor să-și ia plata ostenelei din mănăstire» și se vor ține «două tipografii: una grecească și alta românească, pentru folosul oștei și pentru agoniseala casei». Pentru meșterii tipografi a lăsat dispozițiuni amănunțite, precizînd pînă și simbria cuvenită osteneții lor. Este un exemplu de colegialitate de breaslă, pentru că mitropolitul Antim ținea să arate că înainte de a urca treptele ecleziastice a fost tipograf. Chiar în timpul vladiciei a lucrat cu mîna zăburii de tipografie sau sculpturi. Voia să fie pomenit și ca meșter tipograf!

Dar dania cea mai mare către cultura noastră este de ordin spiritual: o constituie «didahiile» sale, adică predicile sale cu ocazia unor sărbători. El le zicea *didahii*, *învățăturii* sau *cazaniile*, pentru că porneau de la evanghelia ce se citea în ziua respectivă, dar se deosebeau total de cazaniile lui Coresi sau Varlaam atît prin conținut cît și prin formă. Învățăturile lui țineau seama de spiritul evangheliei pe care o explica, dar și de auditoriu, erau ca un dialog cu ascultătorii ale căror întrebări și replici erau presupuse chiar de către ascultător. Conținutul lor nu era încremenit în tiparele slujbei în limba slavonă, ci vii, adaptate la problemele zilei, la moravurile timpului și la mentalitățile ascultătorilor. Prin didahiile sale, limba română este verificată și sub aspectul potențelor retorice, examen pe care îl trece printr-o ținută artistică impecabilă. Desigur că meritul de a tipări cărți religioase în limba română, «spre trebuința preoților și a norodului» este mare, ciștigul realizat de limba română este tot atît de însemnat, dar debutul pe care-l face, prin el, retorica în cultura noastră, rămîne de domeniul genialității.

Ce conțin didahillele lui Antim Ivireanu în afară de precepte religioase? Vom reține, mai întâi, un inventar, larg desfășurat, al moravurilor din vremea lui.

Sudalma, ca rea «specialitate» românească îi provoca multă revoltă, pentru că era un nărav ce izbea neplăcut și pe străinii în trecere pe la noi: «Ce neam înjură ca noi de lege, de cruce, de cuminecătură, de morți, de pomene, de luminare, de mormînt, de suflet, de colivă, de prescuri, de ispovidanie, de botez, de cununie și de toate tainele sfintei biserici? Și ne ocărim și ne batjocorim înșine legea, cine dintre păgîni face aceasta?».

Delațiunea este îdît atît de mult în atenția lui Antim: «Dară tu, căci urăști pre fratele tău atît cît nici în ochi nu vrei să-l vezi, ci-l porți pizmă și-l zavistulești pre la unii, pre la alții, ca să-i faci pagubă și să-l supui, să-l sărăcești, tu adevărat, nu ești creștin, nici om pe pămînt; că ești singur Satana, carele au pîrît pre Dumnezeu la Adam». Blamează obiceiul de a da mai mult «pre la cîrciume, pre la hore și pre la jocuri» și mai puțin pe la biserică, iar unii, atunci cînd vin, în loc de a se împărtăși din «hrana duhovnicească», «vorbesc și rid și fac cu ochiul unul altuia, mai rău decît la cîrciume».

Ca observator al moravurilor epocii sale, el le înfățișează prin cuvinte și comparații sugestive: «Căci fiind orbiți de deșertăciunile cele lumești, nu ne bucurăm la altceva fără numai la lucrurile întunericului veacului acestuia, și sîntem porniți cu toții spre răutăți ca o roată cînd dă de vale și nu se poate opri».

Cochetăria feminină, luxul exagerat erau socotite de vlădică, de asemenea, niște deșertăciuni. Dînd-o pildă pe Sara, anume împrejurarea cînd își primea oaspeții frămîntînd pline, el spunea: «...la scoate mîna Sarei! O văd plină de cocă. Scoate și mîna unei muleri de acum! O văd plină de inele și de scule. Caut și văd fața Sarei, plină de piele! (făină — n.n.). Văd și fața unei muleri de acum plină de fleacuri drăcești».

După cum se vede, Antim nu este un simplu observator al moravurilor. El ia și atitudinile potrivite, uneori sub forma pamfletului, ironiei sau satirei virulente. Astfel, în predica la Stretenia Domnului ne spune: «A cincea poruncă zice să nu ucidem, iar noi de nu putem ucide cu bățul sau cu sabia, ucidem cu limba și, de nu putem ucide pre alții, ne ucidem și ne omorîm înșine pre noi, cu faptele cele rele (...). A noua poruncă zice să nu pohtim muierea vecinului, iară noi mijlocim ca să știe și el de acel lucru, iară să nu zică nimic, că apoi nu e bine de el». Fățărnicia și modul perfid de a trata obligațiile față de legea creștină, aduce accente caustice care ar putea genera adevărate scene de umor, dar el se oprește la o atitudine satirică: «Și cînd mergem să ne ispovedim, nu spunem duhovnicului că mîncăm carnea și munca fratelui nostru, creștinului, și bem sîngele și sudoarea feței lui, cu lăcomiile și cu nesațul ce avem; ci spunem cum că am mîncat la masa domnească miercurea și vine-rea pește și în post raci și untdelemn și am băut vin. Nu spunem că ținem bălaurul cel cu șease capete, zăvistia, încuibată în inimile noastre, de ne roade totdeauna fiicații, ca rugina pre fier și cariuul pre lemn, ci zicem că n-am făcut nimănuși nici un rău; nu spunem strîmbătățile ce facem totdeauna, clevetiriile, volle vegheatate, fățăriile, mozaviriile, vînzările și pîrile ce fac unul altuia, ca să-l surpăm din cîntea lui; ci zicem: am face milă, ci nu ne dă mîna, că avem nevoi multe și dări și avem casă grea și copilași cam gloată, și oameni mulți cari să ocrotesc pre lîngă noi». Dar spiritul său de observație, precum și cel ironic ating o culme atunci cînd vorbește de cel bogat care folosește «doi duhovnici, unul la țară și altul la oraș, la cel de la țară si duce ca la un prost, spune păcatele ce le socotește el că sînt mai mari, iar

la cel de la oraș spune păcatele ce le socotește că sînt mai mici, neguțătorînd și meșteșugînd taina ispovedaniei».

Alături de modul satiric și ironic la care Ivireanu recurge deseori, în didahiile lui găsim și alte virtuți artistice. Antim, care era și un artist plastic, a compus și în scris tablouri într-o tulburătoare mișcare, cu viziuni ce pendulează între apocaliptic și lirism inedit în literatura română pînă la el. Al. Piru spune că «înainte de Eminescu, Antim a numit luna «stăpîna mării» și tot el, evocînd un episod evanghelic, a dat cea dintîi imagine plastică a furtunii pe mare». Iată episodul de care e vorba: «de toate părțile să sufle vînturi mari, să se strîngă împrejurul vîntului nori negri și deși, toată marea să spumege de mărire și pretutindenea să se înalțe valurile ca niște munți; mi se pare că o văz corabia apostolilor că să luptă cu multă sălbăticie în turburarea mării, de o parte o bat valurile, de altă parte o turbură vînturile, de o parte o ridică spre cer, de altă parte o pogoară la iad».

Predica la Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu reușește să fie un mare poem în proză, compus din alte mai mici poeme în proză. S-ar putea spune că această specie literară care, dacă nu începe cu Antim, cunoaște în timpul lui o culme artistică neatinsă de nimeni pînă atunci și doar de foarte puțini pînă astăzi. Iată un fragment, urmînd să revenim asupra acestei cuvîntări cînd vom vorbi despre calitățile oratorice ale lui Antim: «Aleasă este cu adevărat ca soarele, pentru că este încununată cu toate razele darurilor dumnezeiești și strălucește mai virtos întru celelalte lumini ale cerului; aleasă este și frumoasă ca luna, pentru că cu lumina sfințeniei stinge celelalte stele; și pentru marea și minunata strălucire de toate șireagurile stelelor celor de taină se cinstește ca o împărăteasă; aleasă este ca revărsatul zorilor, pentru că ea a gonit noaptea și toată întunecimea păcatului și au adus în lume ziua cea purtătoare de viață; aleasă este că este izvod, care cu curgerile cereștilor bunătați adapă sfînta biserică și tot sufletul creștinesc; aleasă este că este chiparos carele cu înălțime covîrșește cerurile, și pentru mirosul cel din fire s-a arătat departe de toată stricăciunea; aleasă este, că este crin, că măcar de-au și născut între mărăcini, mărăcinii nenorocirii cei de obște, iar nu și-au pierdut niciodată podoaba albiciunii; aleasă este, că este nor, care n-au ispitit nici o greime a păcatului; mai aleasă este pentru că este fecioară mai înainte de naștere; fecioară în naștere; și este o adîncime nepricευtă a bunătaților și o icoană însuflețită a frumuseților celor cerești. Este o grădină încuiată din care au ieșit floarea cea neveștejită; și o fîntînă pecătuită, din care au curs izvorul vieții, Hristos».

În fine, nu se poate trece peste un alt conținut al «învățăturilor» sale: printre avalanșa de citate evanghelice, de metafore literare, pilde moralizatoare, imagini portretistice, apar aluzii și «apropouri» legate de stări de lucruri și de oameni din contemporaneitatea sa. Cei mai mulți cercetători ai operei lui Antim, vorbesc în special de atitudinea sa **antiotomană, despre referirile la «scîrbele robiei cei vavilonești» și la «atîtea nevoi și scîrbe, ce vin todeauna neîncetat de la cei ce stăpînesc pămîntul acestă»**. În scrisorile către brașoveni, el dezvăluie o realitate cruntă, învinuînd pe turci că «ne-au încărcat cu dările cît este peste puțința săracilor și nu mai conțenesc cu ceruțul». Dar vehemența lui s-a îndreptat și asupra boierilor pămînteni sau a hrăpăreșilor greci. El sublinia perfidia boierilor care fac pomeni din acumulările mijlocite de jaf, pentru că așa cum am mai spus, asupra turcească se desfășura în paralel cu arghirofilia și abuzurile boierimii și administrației: «iar de vom da milă din jafurile ce facem mai multă osîndă vom cîștiga». În altă didahie, mai spune: «noi pohtim să ne cinstească toți, să ne dea toți plocioane și daruri, să ne dea de să ne

mult milostivul și îndurătorul Dumnezeu, ca să te păzească pre măriia ta, încununat cu slavă și cu cinste, întreg și sănătos, în ani mulți, cu multă fericire».

Cu timpul, relațiile lui Antim cu Brîncoveanu s-au deteriorat pînă într-atîta încît domnul l-a cerut să facă «paretesis», adică să dea demisia, se pare nu numai în urma străduințelor de a corija stăpînirea, ci și în urma intervenției mitropolitului în treburile politice (după cum spun și cronicarii Radu Popescu și Radu Greceanu), precum și în urma unor intrigi manevrate chiar de duhovnicul domnului, Mitrofan Tasiu, călugăr din Athos, doritor să înlocuiască în scaun pe Antim, apoi ajuns mitropolit de Nisid. Printre altele i se spunea că nu mai este dorit ca mitropolit deoarece a făcut multe datorii, nu are o origine română și că s-a vîrît mult în politică, militînd pentru o apropiere cu Petru, țarul Rusiei. În urma luptei de la Stămilești, turcii începuseră să-l suspecteze pe Brîncoveanu care avea acum nevoile de o acoperire în fața acestora, deși domnul a lăsat multă libertate mitropolitului său în acest scop. Tactul politic al lui Brîncoveanu l-au scutit pe domn să sufere consecințele pe care le-a suportat Dimitrie Cantemir, iar cînd a văzut că o alianță cu țarul înseamnă pierderea brumei de independență a țării și înlocuirea unei suzeranități cu alta, Brîncoveanu a preferat totuși pe turci, pentru că cel puțin îi lăsau limba și credința strămoșească, precum și dreptul la o cultură proprie. Mitropolitul a scris de două ori domnului, ripostînd cu indignare și spulberînd toate acuzațiile aduse. Sînt destul de cunoscute aceste scrisori, din care n-au lipsit logica, punerile la punct, aluziile și punerea domnului în situația de a vedea nedreptățile ce le-ar comite dacă și-ar menține hotărîrea. Bunele relații au fost apoi restabilite și Antim a continuat să rămînă vlădică al Ungrovlahiei.

*

Fără îndoială că opera de seamă a lui Antim Ivireanu, așezată alături de contribuția sa la dezvoltarea limbii noastre literare, la românizarea slujbei religioase și a limbii de uz administrativ, la răspîndirea învățăturilor morale în mijlocul poporului o constituie «didahiile». Acestea, în număr de 28, la care se mai pot adăuga cîinci panegirice și cuvîntări ocazionale, îl fac pe Antim cititor autentic al genului retoric în literatura română. (Tot în conținutul mării sale opere artistice mai trebuie să cuprîndem o capodoperă a sa în genul artei plastice: *Chipurile Vechiului și Noului Testament*, o suită de 515 portrete și 3 schițe, cu chenare de o finețe deosebită, o lucrare bogat împodobită și dedicată lui Brîncoveanu. Cuprinde genealogia proorocilor, patriarhilor și regilor de la Adam pînă la Hristos. Originalul se află la Chiev unde a fost adus de la Chișinău. St. Berechet spune că «este cea mai însemnată capodoperă de calligrafie și zugrăveală eșită din mîinile lui Antim, conținutul plastic prezentîndu-se (în combinația așa de artistică a culorilor și în finețea trăsăturilor)).

Fără îndoială că Antim cunoștea regulile retoricii, formulată de Corax din Siracusa, în condițiile demosului antic elin, înzestrată cu forme flexionare de către Gorgias, în interferențele cu filozofia realizate de Platon și așa cum este clarificată de către Aristotel, în elementele de construcție și în cele de participare a figurilor poetice. Luată ca o artă a vorbirii spre a convinge, arta de a vorbi bine, cum o definește Quintilian («ars bene dicendi») retorica lui Antim, de natură cultă, este produsul unui talent, dar mai ales al unui meșteșug însușit prin studierea măștrilor oratoriei. Preponderența demonstrației și argumentației, a raționamentului silogistic și a figurilor vorbirii, toate aceste elemente care reies din didahiile sale nu pot fi rodul numai al intuiției, iar mulțimea de citate din filozofii antici (are și o carte cu învățături «filosoficești» scrisă în grecește) arată că pentru el discursul era o operă de construcție

fericească, să ne grăiască de bine, să ne facă toț după pohta noastră, să nu ne stea nimene împotriva, nici să ne zică nimica de am face verice rău. Iar noi pohtim să osîndim pre toți, să nu dăm nimănuu nimica, să nu facem nimănuu nici un bine, nici să se folosească nimenea de noi; pre toți îi hulim, pre toți îi grăim de rău, pre toți îi pîrim...». Se pare că moravurile vremii erau în decădere, revitalizarea moralității Antim o vedea în aplicarea preceptelor creștine, dar situația generală a țării asupra de suzeranitatea turcească, lăcomia grecească și abuzurile boierescii, îl fac să exclame întocmai ca apostolii strînși pe corabie și îngroziiți de furtună: «Doamne! mîntuiește-ne că pierim». Antim aruncă o privire asupra motivelor pierzaniei: «...toți pătimesc, toți sînt în scîrbă (mîhnire — n.n.), toți suspină sub jugul cel greu al nevoiei (...). Și cum dar se va mîntui norodul, cum se va scutura această ticăloasă (sărmană — n.n.) de țară de sarcina cea grea a relelor ce o supără?...». Și, cum proceda în toate cazurile, el indică și soluția: unirea și bunătațea.

Pornind de la remarcă ce privea obiceiul ca la lăsatul postului de brînză oamenii să-și ceară iertare unii altora pentru necazurile pricinuite, și dregătorii să treacă prin fața domnului țării în același scop, el spune boierilor: «Am înțeles cum că este obiceiul de vă adunați seara în divan și faceți puțină orajie înaintea domnului și după aceea cereți iertăciune. Și măcar că nu mi s-au întîmplat pînă acum să văz cu ochii, iar foarte mi-au plăcut și am fericit obiceiul bun ca acesta, că este lucru cuvios a cere iertăciune de la stăpîn și unul de la altul și nu numai mai marii noștri, nu numai întru această zi, ce vom să intrăm în zilele sfîntului post, ci pociu zice că să se cuvine să cerem iertăciune în toate zilele». Iar postul îi prilejudește relevări și învățături care pe boieri poate i-au nemulțumit: «Ce folos a fi galbin și ofilit de post, iar de pismă și de ură a fi prins? Ce folos este a nu mînce carne și cu hule a rupe carnea fraților noștri?».

Nici domnul Brîncoveanu nu a fost cruțat, iar bănuielile ce le va fi avut la instalarea lui Antim în scaunul mitropolitan aveau să se confirme și chiar să ia o turnură neplăcută. Învățătura lui la sărbătoarea sfinților Constantin și Elena, la care a fost de față și domnul Constantin Brîncoveanu este încărcată nu numai de aluzii ci și de imperative. El arată, mai întii rosturile unei domnii ideale: «să nu socotească împărații și stăpînitorii pămîntului cum că i-au pus Dumnezeu să șază pre scaun frumos numai spre vedere înaintea ochilor omenescii, împodobiiți cu veșmînte scumpe, cu cumuna în cap și cu schiptrul cel de aur în mînă, că numai singură dreptatea iaste de-i face cinstiț la norod». Luînd drept pildă pe patronul zilei, argumentînd cu citate din filozofii, din proorocul David și din sfinții apostoli, spune clar că atunci cînd «într-o politie strălucște dreptatea sînt cei supuși pururea norociți, că zicea un filosof: anul cel bun nu-l face atît mulțimea rodurilor, cît îl face dreptatea stăpînitorului». «De ce i se spune mare împărat? — se întreabă el, vorbind de împăratul bizantin Constantin cel Mare, trecut și în rîndul sfinților creștini. Pentru că «precum scrie Eusevie că lumea l-a numit pre sfîntul Constantin mare împărat, nu atît pentru biruințele cele mari ce au făcut la războaie, cît pentru marile faceri de bine ce au făcut supușilor lui. Și încăș adaugă de zice cum că nici cu un mijloc nu să bucura, pînă cînd vedea pre vreunul trist înaintea lui. Hrana și îmbrăcămîntea nu le avea săracii de la alții fără numai de la el. Nenumărat era mulțimea săracilor cari alerga la el să le ajute și nici unul nu să întorcea deșărt de dorita mîngîiare». Și ca să fie clar de ce se atribuia acel «tituluș» de «cel Mare», adresîndu-se voievodului valah și-a închis cuvîntarea ca și cînd ar fi încheiat o fabulă: «drept acélea dară, mă rog și eu, măcar că sînt și nevrédnic, să mijlocească cu călduroasele lui rugăciuni pre

literară. În timpul lui Antim, în secolul 17, tehnica persuasiunii era la apogeu. Nicolas Boileau împropătează amintirea anticilor, predicile lui Bossuet susțin clericalismul și-și leagă doctrina de realitățile vremii («Mor de foame, da, Domnilor, mor de foame pe pământurile voastre, în castelele voastre, în orașe, pe cimpii, la usile și în preajma caselor voastre; nimeni nu le vine în ajutor» — spune el în Predica bogatului celui rău), iar La Bruyère nu vorbește despre milă, ci despre drepturile celor mulți alături de care se declară răspicat, iar Fénelon, în numele dreptății îl înfruntă pe rege. În acel timp, la extrema estică a Europei, Antim era un omolog al lor. Cu nimic n-a fost mai prejos arta lui de a acestora, cu nimic n-au fost mai prejos ideile lui Antim de cele ale contemporanilor săi francezi.

Ne aflăm în secolul în care limba română se afirmă ca limbă literară, limbă de cult și ca limbă de cancelarie, în secolul în care tinăra literatură cultă din țările române capătă un caracter profund românesc, iar luminile ei, aprinse de Ureche, Vallaam, Miron Costin, Dosoftei, Radu Greceanu, Radu Popescu, Dimitrie Cantemir și Ion Neculce, rămân nestinse pînă astăzi. Dar ideile democratice ale lui Antim, nu le găsim în paginile nici unuia din ei. Cronicarii erau adepții unei ordini feudale, domnul și boierii reau intangibili, dar marele orator Ivireanu, vorbea așa cum vorbeau mințile luminate ale Apusului. El, alături de Dimitrie Cantemir și Constantin Brincoveanu, a fost promotor autentic al spiritului european la noi. Însă ideile lui Antim și consonanța lor cu cele progresiste ale Europei secolului 17 și 18 merită un studiu aparte.

Eugen Negrici dedică retoricii lui Antim un volum dens în care studiază cu o meticulozitate mai mult decît vrednică și cu o competență autoritară aspectele elocinței mitropolitului muntean și, cu aceasta, începuturilor genului oratoric în literatura română. («Antim. Logos și personalitate»). El începe prin a arăta că vlădica Antim «așează creația sa pe întreaga rețea de reguli omiletice, excluzînd improvizajia. Compozițional, predica e meditată, chibzuită lucid și, cu toată naturalitatea și vigoarea ei, relevă un caracter scriptic. Ea constituie o revoluție și în sens beletristic, avansînd ideea de public. Stilul cazaniei iese, astfel, din stereotipie și se subordonează relației predicator-auditor. Privită de-aproape, opera mitropolitului e un dialog trunchiat, în care unul din parteneri preîntîmpină obiecțiile și ia asupra sa răspunsurile. Toate faptele conduc la ideea că actul de mașterie al discursului românesc nu poate fi în altă parte». Acest aspect al operei lui Antim este relevat oarecum recent, pentru că numai tipărirea tardivă a didahiilor sale a limitat influența lor în oratoria românească.

Cuvîntările lui respectă cele trei capitole ale discursului (introducere, tratare și încheiere), încep cu un moto care fixează clar tema și cu un apelativ cald, ca o mîngîiere paternă: (Blagosloviții creștini, Fejii mei iubiți, Iubiții mei ascultători etc.), își începe argumentația cumpătat, trece la un stil pasionant, recurge uneori la vehementă și termină printr-un apel răscolitor de cugete, printr-o învățătură moralizatoare sau printr-o rugăciune colectivă căreia el îi dă glas ca demn și responsabil reprezentant al creștinilor lui încredințați spre păstorie.

Întocmai ca și Boileau, Antim Ivireanu realizează în cuvîntările sale un exordiu prin care compune tablouri într-un limbaj simplu, neafectat, constituînd o introducere în atmosferă printr-un început poetic sau de natură biblică. Un astfel de exemplu îl oferă «didahia la Duminica Floriilor»: «O, cît sînt de minunate sămnaie bucuriei, ce arată astăzi Ierusalimul, la intrarea domnului Hristos! Ca pre un biruitoriu îl primăște. Toată cetatea iaste întru întîmpinarea lui. Norodul și mulțimea, toată rînduiala i se înclină cu cucerie și toată vîrsta îl cînstêște cu laude. Unii aștern hainele lor pe pămînt ca să treacă și alții cu frunzele copacilor îi împodobesc calea. Alții merg înainte cu stîlpări și alții în urmă cu ramuri!».

Tratarea temei se face printr-o argumentare caracterizată de logică riguroasă, discernământ, competență, abundență informațională, analiză laborioasă și deducție surprinzătoare. Argumentația lui respectă schema epicheremei în care fiecare premiză a silogismului are un supliment de motivație. O astfel de mostră ne oferă el în cuvântarea «la duminica Sf. Dumitru», unde comparația cu corabia apostoilor este încărcată de semnificații puternice, servind atât argumentul logic cât și expresivitatea literară. Referirea la un personaj sau la o maximă citată cu sublinierea numelui autorului, uneori chiar un eveniment devine pivot al tratării. În această parte a discursului găsim câte un portret, o descriere vie, un pamflet, o conturare de caractere sau un imn religios.

Potrivit procedurii anastomazelor, toate ramificațiile părților sînt apoi strînse într-o sudură care dă expunerii un aspect unitar. Este de asemenea interesant de studiat felul cum se face trecerea de la un episod la altul, și mai ales cum se face trecerea de la exemplul biblic la aplicația învățăturii în lumea înconjurătoare. Tranziția se realizează uneori printr-o avalanșă de întrebări puse direct ascultătorilor sau prin autointerogații: «Dară noi, acum, că ne numim creștini, de pe ce fapte bune socotiți că ne vom putea arăta creștinătatea și blagoceștiia ce avem și să fim aleși, și despărțiți de neamul ce zicem noi că sînt păgîni?» («La Duminica Vameșului»). De cele mai multe ori răspunsul cade ca un imperativ logic. De asemenea, corelarea antonimelor într-un expozeu mai larg duce nu numai la o trecere fericită, ci și la o sudare a părților alăturate: «Că ce folos iaste trupul să fie deșart de bucate, iar sufletul a-l umplea de păcate; ce folos iaste a fi galbini și ofilit de post, iar de pismă și urficiune a fi aprins; ce folos iaste a nu bea vin și a fi beat de veninul miniei. Din acest exemplu mai reiese și procedeul repetiției, foarte mult utilizat. Epanalepsa, ca figură retorică prin care se realizează armonia compozițională, nu numai că era cunoscută de el de la clasicii elocinței, dar în duhul lui verbal, prin repetarea ritmică a unei fraze, originală sau de împrumut din Evanghelie, se omogenizează cu conținutul exegetic și cel poetic, așa cum se poate vedea în «învățătura la Adormirea prea sfintei născătoare de Dumnezeu». Aici, fraza atribuită ingerului prevestito («bucurate ceia ce ești plină de har, Domnul e cu tine») se spune de patru ori, cu ea începînd și sfîrșind predica, plus că pe parcurs mai întîlnim și variante. Repetiția oratorică are aici și rosturi poetice: «aleasă iaste» se înșiruie în unul din cele mai frumoase poeme în proză: «Aleasă iaste cu adevărat, că soarele pentru că iaste cu toate razele darurilor dumnezeiești... Aleasă iaste și frumoasă ca luna, pentru că lumina sfînteniei stinge celelalte stéle... Aleasă iaste ca revărsatul zorilor... Aleasă iaste că iaste izvor... Aleasă iaste că iaste chiparos... Aleasă iaste că iaste crin... Aleasă iaste că iaste nor... Aleasă iaste că iaste fecioară...». Apoi întîlnim de cinci ori «pre aceasta» («Pre aceasta au văzut-o Moisi în muntele Sinaei, ca un rug aprins și nu ardea») ca să ajungă la fondul temei, veșnica adormire: «Aceasta astăzi să mută de pre pămînt la ceriu; lasă întristarea și să duce la bucurie, lasă ceale de jos și priimește ceale de sus; lasă ceale stricăcioase și cîștigă ceale nemuritoare și veșnice...». La fel procedează și pentru a sublinia semnificațiile zilei Adormirii: «Astăzi își dă prea sfînt sufletul ei în miinile fiului ei și cu cinstiri îngerești și apostolești să petreace cîstit trupul ei în satul Ghethsimani spre îngropare. Astăzi ceriul întinde (...) și priimește pre ceia ce ce au născut pre cela ce nu-l incape toată zidirea. Astăzi se mimunează toate puterile cerești zicînd una către alta...» etc.

De multe ori Antim își începe predica printr-o etalare smerită a nepriceperii și păcătoșeniei sale. Procedul falsei modestii este un obicei nu întotdeauna necesar în oratorie. La Antim el se corelează cu tonalitatea potolită a exordului și cu sobrietatea care deschide perorația (expresie luată în sensul ei clasic, de încheiere a unui discurs). După exemplul lui Cicero, el recapitulează seria de argumente, iar potrivit uzanțelor elocinței de amvon din secolul XVII, trece la încheierea patetică a perorației printr-o rugăciune colectivă, un îndemn părintesc mișcător sau printr-o legătură a temei cu situația imediată: «Pentru aceasta vă pohtesc, feții mei, așa să vă rugați, pururea și tot de odată. Și mai virtos întru aceste vremi ce s-au înmulțit nevoile».

În retorica lui Antim sînt reunite o operă religioasă, o alta de mare vorbitor, precum și o operă beletristică. Unitatea aceasta are la bază figurile de gândire, figurile de cuvînt, figurile armoniei, ale elocvenței sacre, precum și cele de construcție. Retorica lui Antim este o rezultată a acestor figuri ale limbajului din care e bine să enumerăm: interogația; antiteza («foarte mă întristez că obiceiul iaste frumos la vedere și rău la pricipere») prin aceasta înțelegînd și alternanța apropiată a unor elemente ca pămînt-cer, materie-spirit (mic este la vedere și mare la pricipere), muritor-etern etc.; prolepsa prin care se imaginează un adversar căruia îi dă replica potrivită («și de să va lumeca cineva cu firea și va zice în mintea lui că nu știu ce grăiesc (...) trebuiaște acela ce va gîndi acel lucru să neargă mai întii să întrebe...»); paralela; pilda; epanalepsa; prosopopeea; preteritia; hiperbola; apostrofa; exclamația; invocația; epifonemul; inversiunea; asociațiile de cuvînte de naturi diferite («cu o tăcere oarecare, blîndă»; «gîndul cel trupesc»; «vînturi mai sănătoase și văzduhuri mai de folos»; «mila cea bogată»: «tina răutății», «ciurul «chibzuielii»); elipsa; calificarea; aglomerarea de atribute în ritm binar sau ternar («nu ne lipsiți de călduroasa voastră folosință și de puternicul vostru acoperămînt», «spre lauda, spre cinstea și spre prăznuirea voastră») etc. Variabilitatea stilistică se impune și prin psalmodieri în spiritul imnurilor sacre din Bblie, din care împrumută nu numai tonul, ci și ritmul. Aici este un sector în care fantezia lui Antim se arată a fi a unui adevărat poet, mai ales atunci cînd laudă creația divinității, și venirea Mîntuitorului. Un astfel de pasaj este recitabil: «Cu adevărat, tu ești stăpînul a toată făptura, tu ești mîntuitorul lumii, tu ești Dumnezeuul nostru, pre tine cu mare pohtă te așteptăm, de tine doriiam, de tine însetoșiam, pre tine adăst de atîta vrême. Ție mă închin, pre tine te rog ca celuia ce ești stăpînul vieții și al morții, tu mă slobozește cu pace acum din lumea aceasta și din trupul acest stricăcios, că te-am văzut cu ochii mei, mîntuitorul meu. Slobozește-mă dintru această viață, să merg în iad, să spui de venirea ta în lume, să-i mîngii pre acei ticăloși (sărmani — n.n.) și dosădiți ce sînt întru închisoare de atîtea ani...». Mai este de adăugat că demonstrația întreprinsă de Eugen Negrici, prin volumul amintit, este edificatoare asupra calităților oratorice ale lui Antim, fără să neglijeze și scăderile. Am alăturat și noi argumentelor lui cîteva remarci în scopul ideii de citorism a retoricii culte românești. Numele lui trebuie așezat înaintea celor ale lui Simion Bărnuț, M. Kogălniceanu, Barbu Catargiu, Al. Lahovari, Titu Maiorescu, Delavrancea, N. Filănescu, Tache Ionescu.

După detronarea și decapitarea lui Constantin Brâncoveanu (cu care mitropolitul se împăcase), Antim a continuat să rămînă în scaunul lui și sub Ștefan Canta-

cuzino, vărul fostului domn, vel-postelnicul care îl adusese cu «carita domnească» la înscăunare, dar odată cu înscăunarea lui Mavrocordat, primul domn fanariot, îi vine și sfârșitul, atît de dorit de turci. Sînt destul de cunoscute împrejurările morții sale, care seamănă atît de mult cu cel al protectorului său, Constantin Brâncoveanu: arestarea, caterisirea lui de către patriarhia ecumenică de la Constantinopol, torturarea și, în fine, asasinarea lui (1716), după ce sub pază strașnică, a fost frecuit peste Dunăre. În ciuda caterisirii, Antim a lăsat duioase amintiri în conștiința poporului nostru care a continuat să-i cinstească opera și să-l considere un martir al românilor. Astfel: paraclisul început de el lângă biserica ridicată de el a fost terminat după moartea mitropolitului de către Matei Roset, reconstruit în 1812 și reparat din nou în 1860 cînd a fost înzestrat cu pictura lui Tattarescu. În 1951 i s-a făcut o altă restaurare. La 1795 biserica și anexele au fost și ele restaurate și întărite, apoi preluate, ca metoh, de către episcopia de Argeș. În 1838 este serios avariata de un cutremur, după care arhitectul Schlatler i-a făcut alte turle, de data aceasta de lemn (1857). Biserica este repictată (1860—1863) de Petre Alexandrescu, cînd vechea tîmplă din piatră a fost înlocuită cu una de lemn. Chiliile, din care unele arseseră în 1907, au fost reparate în 1909 și 1935. În 1947 au fost refăcute turlele, după modelul original, revenindu-se la cărămidă aparentă, iar în 1950 s-au pictat turlele noi și pridvorul și s-a spălat restul picturii. Din respect pentru opera marelui Antim și pentru numele lui, s-a căutat să se păstreze stilul construcției, să se îmbogățească așezămîntul din punct de vedere arhitectural.

- Opera scrisă este cu timpul dată la iveală, iar în 1916 se militează pentru canonizarea lui Antim, idee care n-a putut fi finalizată din cauza izbucnirii războiului. Pentru aceasta, era nevoie ca mai întîi să se ridice caterisirea, lucru care s-a realizat în 1966, după stăruitoare și laudabile intervenții la patriarhia Constantinopolului din partea patriarhului român Justinian Marina. Împlinirea a 250 de ani de la moartea lui Antim a fost încununată de acest eveniment, concomitent cu restaurarea «complexului Antim», lucrare întreprinsă de Patriarhia Română, Direcția Monumentelor istorice și Departamentul Cultelor. Cu această ocazie s-a scos tîmpla de lemn (trimisă la Londra) și s-a așezat cea veche, de piatră, adusă de la lapidariul din curtea bisericii Stavropoleos. Acoperișul bisericii a fost învelit cu aramă, iar fostele chilii cu șindrilă (de azbociment). În fine, s-a căutat recompunerea vechii alcătuirii și totodată complexul a mai fost înzestrat cu un muzeu ce îmbogățește amintirea despre Antim cu imagini, stampe etc., cu o expoziție permanentă de artă bisericească, realizarea unui lapidar în turnurile chiliilor, iar în toamna anului 1966 a avut loc solemnitatea comemorării, într-o atmosferă și în împrejurări de mare deferență, a 250 de ani de la moartea martirică a lui Antim din Iveria despre care spunea tipograful ardelean Ștefanovici trimis de el să continue munca de tipograf la primele tipărituri din Georgia: «...ca pre un mărgăritariu scumpu, legatu cu aur întru vindere, oarecînd fiind prețuit, și din țara ta scos, și în partea locurilor noastre adus și nemerit, al strălucit ca o rază luminoasă».

Astăzi intri în acest monument restaurat care păstrează în mijlocul unui timp de fierbinți transformări, o parte din opera marelui vladică pe care noi îl situăm printre marii români militanți pentru cultură și independența țării, intri în această insulă de liniște și respirație arhaică a unei opere mărețe, cauți parcă figura veneratului părinte, o recompuți după atîtea elemente pe care le vezi și pleci îngîndurat

În stradă, în strada Antim, cu care municipalitatea, la rîndul ei, ține să aducă aminte bucureștenilor de această grandioasă personalitate din epoca renașterii românești, ne-am mai întors o dată fața către biserica ce-i poartă numele vlădicăi, și, înainte de a ne vedea de drum, ne închinăm creștinește. E închinăciunea cu care e dator fiecare român față de cel ce ne-a lăsat o capodoperă și sufletul său.

ION DIANU

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ: *Anton Maria del Chiaro Fiorentino*: Revoluția Valachiei (în «Viața Românească», Iași 1929); *Șt. Dinulescu*: Viața și activitatea mitropolitului Țerei Românești (Cernăuți, 1886); *Antim Ivireanu*: Opere (ediție critică îngrijită și prefațată de Gabriel Ștrempel, editura Minerva, 1972); *Radu Greceanu*: Istoria Țării Românești (ediție de Constantin Greceanu, 1959); *Radu Popescu*: Istoriile Țării Românești (ediție C. Greceanu, 1963); *Eugen Negrici*: Antim. Logos și personalitate (editura Minerva, 1971); *Pr. Dr. Olimp N. Căciulă*: Solemnitatea comemorării a 250 de ani de la moartea martirică a mitropolitului Antim Ivireanu (în B.O.R. nr. 9—10 din 1966); *Nicolae Stoicescu*: Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București (Ed. Academiei R.P.R. 1961); *Ș. Columbeanu, Radu Valentin*: Constantin Brîncoveanu și epoca sa (Ed. Științifică, 1967); *Pierre Fontanier*: Figurile limbajului (Ed. Univers, 1972); *Al. Piru*: Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830 (Ed. Științifică, 1977); *N. Cartoian*: Istoria literaturii române vechi (Ed. Minerva, 1980); *Fl. Constantiniu, Șerban Papacostea*: Aspecte ale rumâniei în ultimele decenii ale veacului al XVII-lea (Revista Arhivelor nr. 2/1960); *Sorina Bercescu*: Istoria literaturii franceze (Ed. Științifică, 1977).

ARTICOLE ȘI STUDII

ASPECTELE DOGMATICE ALE SINODULUI AL II-LEA ECUMENIC (Constantinopol, 381)

Cu prilejul aniversării a 1600 de ani de la Sinodul al II-lea ecumenic (6—7 iunie 1981), Patriarhul Dimitrios al Constantinopolului a trimis Bisericii Ortodoxe o entuziastă epistolă-enciclică patriarhală, citită la începutul ceremoniilor, în care proslăvește pe Domnul Dumnezeu cel Unul întreit, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh și apoi Biserica Sa, Templul său nemuritor: «Mare este Domnul Dumnezeu și minunate sînt lucrările Sale», scrie el, citind Apocalipsa (15, 3) și «nici un cuvînt nu va fi de ajuns ca să preamărească minunile Sale». E mare căci «El voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului» (I Tim. 2, 4). E mare prin toate lucrurile minunate și vrednice de laudă pe care le-a făcut și continuă să le săvîrșească pentru sînta Sa Biserică, «pe care a dobîndit-o prin însuși singele Său» (Fapte 20, 28).

Toate acestea vin «de la Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfînt», continuă enciclica și «Duhul cel unul ne face să fim un singur Trup și să ne naștem din nou» — Duhul Sfînt cel ce zidește cele ale Bisericii. Căci dacă Duhul n-ar fi prezent, Biserica n-ar fi alcătuită; și faptul că Biserica este zidită, este un semn evident că Duhul este prezent», scrie mai departe, citind pe Sf. Ioan Hrisostom («Omilia asupra Cincizecimii», A. I., 3—4, P.G. 50, 459). Duhul Sfînt, Cel ce locuiește în Biserică și în inimile oamenilor ca într-un templu care sfințește neconținut Biserica și o călăuzește la tot adevărul» (Ioan 16, 13).

Trecînd la sărbătorirea marelui eveniment al Bisericii creștine, Patriarhul Dimitrios amintește mai departe: «Iubiți frați și copii prea iubiți în Domnul, opera acestui sinod a fost cu adevărat strălucită. Pentru aceasta, mare este bucuria Bisericii la această aniversare pentru care exprimăm sentimente de recunoștință și de venerare lui Hristos, Ziditorul Bisericii, care ne-a făcut vrednici, pe voi și pe noi, de a sărbători și de a sărbători împreună, cu bucurie și din toată inima această măreață aniversare. Convocarea a fost făcută prin invitația împăratului Teodosie cel Mare «potrivit unei evlavios decret» (v. Adresa Sinodului către prea credinciosul Împărat Teodosie cel Mare...», în *Mansi*, Conciliorum amplissima Collectio, III, 557) și, îndeosebi, nu după o rimduială juridică străină Bisericii, ci de acord cu obiceiul care se îndătinase mai înainte, chiar din epoca lui Constantin cel Mare, cel ce, după consultarea căpete-

niilor Bisericii din jurul său, convocase I-lul Sinod ecumenic de la Niceea (Rufin, *Historia Ecclesiastica*, A, I, 217—218, P.L., 21, 267, «...ex sacerdotum sententia...»).

Acest sinod a terminat lucrările într-un răstimp cu adevărat scurt, din mai până în iulie, și, cu binecuvântarea lui Dumnezeu, sub președinția a trei oameni sfinți, Meletie al Antiohiei, mort în timpul Sinodului, Grigorie Teologul și cel care i-a urmat pe tronul orașului, Patriarhul Nectarie...

Acest Sfânt Sinod — primul în istoria sinoadelor —, a avut prilejul de a fi caracterizat și numit într-un răstimp scurt, de abia la un an după sfîrșitul lucrărilor sale, «ecumenic», de o adunare de episcopi convocată din nou în capitață și care s-a pronunțat asupra operei îndeplinite (v. istoricul Teodoret în *Istoria sa Bisericească*, E, 9, 214, P.G. 82, 1217, cf. al VI-lea canon al celui de al II-lea Sinod ecumenic, care este de asemenea opera Sinodului din 382, Rallis-Potlis *Syntagma ieron canonon*, II, Atena, 1852, p. 180—182). A fost un eveniment rar și chiar cu totul nou, oricare ar fi semnificația adîncă — după literă și sens — al acestui cuvînt. Acest Sinod a fost cu adevărat ecumenic»¹.

Tradiția bisericească a numit sinodul al II-lea ecumenic «Sinodul sfinților», după misiunea lui de a restabili învățătura Sinodului I de la Niceea — mai ales prin anatemizarea ereticilor, care se lepădau de învățătura principală a Creștinismului — Întruparea Fiului lui Dumnezeu însuși —: Arianismul, Sabeliamismul și Apolarismul. Dar acest sinod a fost numit așa, mai ales fiindcă hotărârile lui au fost susținute de mari mărturisitori și sfinți ca niciunul dintre Sfințele Sinoade. După cei trei sfinți președinți ai acestui sinod pomeniți, teologii amintesc că «În afară de Sf. Grigorie de Nisa și Sf. Petre al Sebastei, au venit la Constantinopol pentru acest Sinod, mulți alți Episcopi, vestiți pentru sfințenia vieții lor, sau pentru zelul lor pentru credință, sau pentru învățătura lor, sau pentru înălțimea gândirii lor, «ca Sf. Amfilochiu al Iconiului, Heladu al Cezareei din Capadocia, Optimus al Antiohiei din Pisidia, Diodor din Tars, Sf. Pelagiu al Laodiceei, Sf. Evloghie al Edesei, Acaciu din Bereea, Isidor din Cirus, Sf. Chiril al Ierusalimului, Ghelasiu al Cezareei din Palestina, Vitus al Carreii, Dionisie din Diospole, Avram din Batnes și Antioh din Samosata — toți trei mărturisitori —, Bosfor din Colonia și Otreius din Metitima și mulți alții ale căror nume apar cu cinste în istorie. Așa încît poate că nici n-a existat un sinod în care să se fi găsit un mai mare număr de mărturisitori și de Sfinți»².

Noi vom adăuga la aceștia pe Terentius (Gherontius) de Tomis, episcopul Scythiei Minor (Dobrogea), căci în *Istoria sinoadelor* (Mansi, Conc. III, col. 557) citim că înainte de plecarea de la Sinodul din Constantinopol și anume, în ziua de 9 iulie 381, participanții sinodali au adresat o epistolă împăratului Teodosie I, informîndu-l despre rezultatul lucrărilor lor și că acesta, mulțumit de rezultatul lucrărilor, a emis un decret la 30 iulie același an potrivit căruia toate Bisericile să fie de îndată redat Episcopilor, care mărturiseau aceeași Dumnezeire a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh și care erau în comuniune cu Nectarie, Patriarhul Constantinopolului și anume:

1. Dimitrios, Patriarhul ecumenic, *Epistola enciclică la a 1600-a aniversare a celui de al II-lea Sinod ecumenic*, în rev. «Episkepsis», nr. 254 din 15 iunie 1981, număr special intitulat «Célébration du seizième centenaire du III-e Concile Oeuménique», (6—7 iunie, 1981), p. 7, 8, 9.

2. Dr. Methodios G. Fouyas, Arhiepiscop de Axum, *The Person of Jesus Christ in the decisions of the ecumenical Councils* (Central printing Press, Addis Ababa, 1976), p. 45, nota 19, în care citează «*Ist. Eccles.*», XXVIII, 63 de Orsi după Henry R. Percival, «The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church», 1899 (ed. nouă, 1956), Michigan, p. 162.

toate Bisericile din Imperiul de Răsărit, printre care este citată Scythia Minor, condusă de episcopul Terentius (Gherontius). După ce enumeră Bisericile, care aveau unitatea doctrinară, rămânând totuși autocefale (adică nedependzând de alte metropole ale Imperiului), — potrivit părții finale a canonului II al aceluiași Sinod al II-lea ecumenic —, decretul hotărăște că toți cei care nu sînt în comuniune cu căpeteniile care se aflau în fruntea acestor Biserici «trebuie socotiți caeretici și declarați ca atare și alungați din Biserică» (Codex Theodosianus XVI, 1, 3)³.

Studiul Sinodului al II-lea ecumenic este impresionant prin mulțimea și forța ereziilor care i-au dat naștere. Din această pricină fusese prevăzut și dorit de marii sfinți al epocii intermediare între primele sinoade ecumenice pentru ca să se poată concentra comunitățile ortodoxe și să se precizeze adevărata învățătură. Cu vreo douăzeci de ani înainte, Sf. Atanasie cel Mare arăta ce mare nevoie era să se completeze Simbolul de la Niceea privitor la învățatura despre Sfîntul Duh^{3 bis}, iar Sfîntul Vasile cel Mare scria un tratat despre Sfîntul Duh pentru a arăta, întări și feri învățatura cea adevărată, de erezii.

Cunoașterea ereziilor, care au obligat pe Teodosie cel Mare să convoace Sinodul, se impune fiindcă ea arată și mulțimea și puterea lor.

Ele continuau opera destructivă a arianismului pe de o parte, și, pe de altă, manifestau din ce în ce mai puternic macedonianismul și apolinarismul — atacînd convergent a doua și a treia Persoană, a Sf. Treimi.

De aceea vom continua aici cu amintirea acestor erezii, care au tulburat așa de mult doctrina și viața Bisericii ecumenice în veacul al IV-lea și vom face în cadrul primului canon al Sinodului al II-lea ecumenic, provocat de ele.

În prealabil amintim, de asemenea, că deciziile unui sinod ecumenic au fost studiate și prețuite din felurite puncte de vedere: Compararea sinodului trulan quinzi-sex cu cel de al VII-lea, de pildă, ar evidenția unele deosebiri adînci de preocupări.

Dar, în general, se poate afirma că principalele probleme ale vechilor sinoade ecumenice au fost de ordin dogmatic și canonic, ele formulînd doctrina și definitivînd organizarea Bisericii primare. Astfel, primele două sinoade ecumenice au fost o adevărată luptă pentru apărarea marilor adevăruri treimice, adică învățatura despre dumnezeul Fiului și a Duhului Sfînt, pe cînd celelalte cinci sinoade au formulat mai ales învățături hristologice, alături de numeroasele rînduiri canonice, care, cu timpul, s-au dovedit din ce în ce mai necesare.

Precizăm că în această luptă doctrinală, Biserica creștină era preocupată cu adevărat și de ideea ecumenistă a unității, dar mai ales de mîntuirea prin adevărată credință, pe care ea era datoare s-o propovăduiască. În acele vremuri, Statul, după cum se știe, manifesta și el tot interesul pentru unitatea de credință, care ajută la menținerea unității politico-sociale, potrivit ideii dominante pe atunci. De aceea, lupta

3. Episcopul Tomisului e numit în *Mansi* (Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, t. III, Florentiae, 1759, reproducere Paris-Leipzig, 1901, col. 572) *Gherontius*, iar în t. VI, col. 1181 *Terentius*; Codex Theodosianus, XVI, 1, 3, ed. Haenel, col. 1478 îl numește *Terennius*. Vezi Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol (381)*, în rev. «Studii Teologice», seria II-a 1969/5—6, p. 351, nota 104, care reproduce și alte păreri. Vezi și revista «Învieerea» din Ierusalim art. *Arhiepiscopia de Tomis în preajma Sinodului II ecumenic*, de pr. Drd. Gheorghe Jărpă-lău, p. 3.

3 bis. Sfîntul Atanasie cel Mare, *Către Iovian, despre credință*, Migne, P. G. 26 813 sq. și *Epistola către Episcopii africani*, I, P. G. 26, 1032.

Bisericii și a Statului, când împreună, când separat, s-a manifestat cu putere în această epocă.

În acest studiu, vom expune câteva aspecte ale operei dogmatice ale Sinodului al doilea ecumenic. Simplificând complexul istoric al vremii, se poate spune că Sinodul al II-lea ecumenic a manifestat trei mari preocupări din punct de vedere dogmatic și anume :

I. Excluderea din Biserică prin anateme a tuturor ereziilor care mai dăinuiau încă, după Sinodul de la Niceea ;

II. Expunerea învățaturii dogmatice și ortodoxe, și

III. Formularea simbolului de credință niceo-constantinopolitan.

I. Excluderea din Biserică a tuturor ereziilor, care mai dăinuiau încă după sinodul de la Niceea.

Această excludere a ereziilor s-a făcut anatematizându-le prin canonul I al Sinodului al II-lea ecumenic de la Constantinopol ; unele dintre ele au fost citate nominal.

Textul acestui canon, cu formă canonică și cuprins dogmatic, este următorul : «Sfinții Părinți adunați la Constantinopol au hotărât să nu se anuleze credința celor trei sute și optsprezece Părinți adunați în Niceea Bitiniei ; ci ea să rămână validă și anatematizată să fie orice erezie și mai cu deosebire aceea a Eunomienilor, adică a Eudoxienilor, și aceea a Semiarienilor, adică a Pnevmatomahilor, și aceea a Sabellienilor, și aceea a Marcelienilor și aceea a Fotinienilor și aceea a Apolinariștilor»⁴.

Cea dintii erezie anatematizată nominal este aceea a episcopului *Eunomiu* al Cizicului, care susținea, pe la anul 360, că Duhul Sfânt a fost creat prin voința Tatălui cu colaborarea Fiului și ca atare i se cade cinstea celei dintii și celei mai însemnate dintre creaturi, adică îndată după Tatăl și după Fiul. Această erezie este socotită drept urmare a Arianismului, care, deși n-a pus imediat problema Sfântului Duh, — din care cauză simbolul de la Niceea a mărturisit simplu credința în Sfântul Duh : «Credem și în Sfântul Duh», fără alt adaos —, totuși, după ce a tăgăduit de-o ființime și deci unitatea ființei Fiului cu a Tatălui, era cu neputință să nu ridice în continuare și problema raportului ființei Sfântului Duh cu aceea a Tatălui și a Fiului. E ceea ce a făcut *Eunomiu* al Cizicului.

După el s-a luat și contemporanul și superiorul său, *Eudoxiu*, episcop al germanilor, apoi al Antiohiei și, în sfârșit al Constantinopolului, — de unde a trimis pe *Eunomiu* la Cizic, ca episcop.

Învățaceii lui *Eunomiu* erau însă mai radicali în tăgăduirea dumnezeirii Sfântului Duh, neadmițând nici o asemănare a celei de a doua și a celei de a treia Persoană a Sfintei Treimi cu Tatăl ; de unde numirea lor de «Anomei».

Ca atare, botezau din nou pe cei ce intrau în comunitatea lor, printr-o singură afundare, în numele Tatălui (așa cum vedem din canonul 50 apostolic).

Canonul I anatematizează pe *Semarieni*, identificându-i cu *Pnevmatomahii*, care au și provocat convocarea Sinodului al II-lea ecumenic. Așa cum ne informează *Sozomen* și *Teodoret*, *Macedoniu*, căpetenia lor, învăța că Sfântul Duh este o creatură, inferior ingerilor. *Semarienii* și-au însușit această erezie și canonul îi identifică cu *Pnevmatomahii*. Sub împăratul apostat *Iulian*, ei și-au răspândit învățătura — mai ales că *Macedoniu* a devenit Patriarhul Constantinopolului — și la sinodul al II-lea

episcopii pnevmatomahi erau în număr de 36. După această dată au mai ținut unele sinoade împreună cu semiarieni, care negau și unitatea Fiului cu Tatăl, pe care se spune că pnevmatomahii o mărturiseau.

Canonul anatematizează și pe *Sabelieni*, care tăgăduiau deosebirea Persoanelor Sfintei Treimi, fiind ca punct de plecare combaterea subordinaționismului hristologic sub toate formele. Conducătorul Sabelienilor a fost Sabelie, trăitor în veacul al III-lea, ca episcop al Ptolemaidei din Pentapolea Libiei. Este anatematizat sub papa Calist I (între 218—223) și apoi de unele sinoade locale din veacul al IV-lea. Din pricina învățăturii lor că Tatăl și Fiul ar fi una și aceeași Persoană — parțial potrivit învățăturii ortodoxe, care le atribuie aceeași ființă dumnezeiască —, au fost numiți și *patripasleni*, fiindcă logica impunea concluzia că și Tatăl a pățimit pe cruce odată cu Fiul, cu care forma o Persoană indivizibilă.

Patripasianismul era învățătura lui *Praxea*, care a demonstrat la Roma, după Tertulian, afirmând că Tatăl s-a întrupat personal în Fiul, formînd cu El o Persoană unică și apoi pățimînd și murînd cu El pe cruce. Aceeași erezie va fi dezvoltată de *Noet*, tot în prima jumătate a veacului al III-lea ca și de Sabelie.

Marcelienii, pe care-i anatematizează, de asemenea, Canonul I al celui de al II-lea Sinod ecumenic, apar pe la mijlocul veacului al IV-lea. Erezia lor se datorește episcopului *Marcel al Ancirei* și ea își are punctul de plecare, ca și Sabelianismul și Patripasianismul, tot în lupta lipsită de înțelegerea necesară împotriva Arianismului și în apărarea nenuanțată teologic a unității Fiului cu Tatăl.

Ereziarhul *Marcel* a fost aspru combătut de Eusebiu al Cezareei și de mai mulți Sfinți Părinți din veacul al IV-lea; lui i s-ar datora după unii patrologi cuvintele simbolului niceo-constantinopolitan «a căruia împărăția nu va avea sfîrșit», care ar osîndi învățătura lui *Marcel*, după care, la sfîrșitul lumii se va sfîrși și împărăția lui Hristos, ba chiar însăși ființa Lui ⁵.

Urmează anatematizarea adepților lui *Fotie*, episcopul Sirmiului, ucenic al lui *Marcel al Ancirei*, păstrînd învățătura lui *Pavel din Samosata*. Domnul nostru Iisus Hristos era pentru el un simplu om, iar Fiul lui Dumnezeu era cuvîntul prin care Dumnezeu, Duhul, își manifesta voința creatoare. Mîntuitorul Iisus Hristos este începătură omenească prin *Maria* și a servit ca instrument de răspîndire a învățăturii dumnezeiești. Se știe că Fotinienii, cunoscuți în Apus, au fost osîndiți mai întîi în anul 345, de un sinod local, și această osîndă a fost repetată și extinsă.

La sfîrșit canonul anatematizează pe *Apolinariști*, adepți ai episcopului *Apolinarie* al *Laodiceii* din Siria — cărturar și neîmpăcat dușman al arianismului, ca și ceilalți ereziarhi amintiți. Aplicînd trihotomia platonice (trup-suflet-duh) la Hristologie și înlocuind ultimul element prin Logos, el a explicat astfel unirea dumnezeirii cu firea omenească, în persoana Mîntuitorului. În acest fel, însă, el tăgăduia de fapt

4. Traducerea citată — cu mici modificări, după: Dr. *Nicodim Mișa*, *Canoanele Bisericii Ortodoxe, însoțite de comentarii, vol. I, partea a II-a (canoanele sinoadelor ecumenice)*, traducere făcută de *Uroș Kovincici*, protoierul ortodox sîrbesc al Aradului și Dr. *Nicolae Popovici*, profesor la Academia teologică din Arad (Arad, Tipografia diecezană, 1931), p. 79; de aici am folosit și unele părți ale bogatelor comentarii făcute acestui canon (tradus după *Sintagma Ateniană*), de la p. 79 la p. 91, evitînd total indicațiile bibliografice antice, care nu ne aparțin și pentru care trimitem la sursă.

5. A se vedea în *op. cit. supra*, p. 83—86, toate indicațiile bibliografice patristice asupra osîndirii *Marcelianismului*, ca și combaterea apărării lui făcută de unii teologi romano-catolici.

plinătatea firii omenești, lipsindu-L de sufletul rațional al oamenilor. Erezia lui, care zădărnicea opera ontologică mintuitoare a Fiului întrupat, a fost combătută de principalii Părinți bisericești, ai veacului al IV-lea și, concomitent, a fost condamnată de mai multe sinoade locale, iar pînă la urmă și de Sinodul al II-lea ecumenic⁶.

Acum, la sfîrșitul acestui paragraf dureros, amintim că noianul de erezii, care a bîntuît Biserica în epoca dintre primele două sinoade ecumenice, a fost descrisă în culori impresionant de sumbre de către marii Părinți contemporani ai Bisericii, care sînt socotiți marile ei lumini izbăvitoare prin scrierile și acțiunea lor. Amintim, în treacăt, cum descriu această epocă Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigore Teologul: «...Biserici întregi au căzut în cursele eretice ca în ascunzătoare și au pierdut și viața și bunurile, pe cînd altele, printre dușmanii Patimii mintuitoare, care au pus stăpînire pe conducere, au naufragiat din credință... pentru că răcindu-se pretutindeni dragoste... nu mai există dojană caritabilă, suflete creștine, lacrimi mînglietore...» se plîngea Arhiepiscopul Cezareei (în «Despre Sfîntul Duh», XXX, 77—78; Migne, P.G. 32, 213, 216). Iar Sfîntul Grigore, descriind actele de violență, folosite în aceste adevărate lupte sîngeroase dintre diferitele comunități, cu ocuparea sîntelor locașuri, cu jafuri și profanare de altare, cu persecuții, ravagii, ucideri cu pietre, atacuri mortale..., trage concluzia că s-a depășit și ceea ce se numește de obicei «nenorocire» (în «Poeme», B., 1, 5, 6 și 11; P. G. 37, 1022, 1023 și 1074)⁷.

II. Expunerea dogmatică a Sinodului al II-lea ecumenic de la Constantinopol.

Anatematizarea amintită mai sus a tuturor ereziilor care s-au manifestat între cele două sinoade ecumenice, arată problemele grave, cu care era confruntată Biserica în epoca amintită. Centrul de efervescentă al acestor erezii era *arianismul*. Împărțirea pe tabere a arianismului avea să ducă, cu timpul, nu numai la slăbirea, ci și la dispariția lui. În secolul al IV-lea, însă, el a cuprins și teologia Sf. Duh și căpetenia noii erezii era chiar un fost arhiepiscop al Constantinopolului, Macedonie; dar, peçum se știe partizanii săi, ca și ai lui Arie cu o jumătate de veac mai înainte, erau în mare minoritate față de cei 50 de episcopi ortodocși din Imperiul Roman de Răsărit, prezenți la Constantinopol, numărînd numai 36 de episcopi.

Pierderea actelor sinodale, care ne-ar fi putut informa despre dezbaterile, care au dus atît la aceste anatematizări (repetînd pe unele ale Sinodului de la Niceea), cît și la întărirea hotărîrilor lui, este remediată numai parțial prin *Epistola Sinodului întrunit la Constantinopol în 382*.

Această Epistolă, trimisă papii Damasus al Romei și episcopilor apuseni afirmă fidelitatea lor față de învățătura tradițională «formată de cei 318 Părinți la Niceea» și «în expunerea alcătuită anul trecut în Sinodul ecumenic de la Constantinopol». În această Epistolă se recunoaște că învățătura expusă în ea este numai un rezumat al celei formulate cu un an înainte la Sinod. Cuprinsul ei este următorul: «Noi am rămas la credința evanghelică hotărîtă de cei 318 Părinți la Niceea. Voi și noi și toți cîți nu răstălmăcesc cuvîntul adevăratei credințe, trebuie s-o aprobăm ca pe cea mai veche credință, în armonie cu Botezul, care ne învață să credem în numele

6. Condițiile reprimirii în Biserică a ereticilor au fost atribuite mai tîrziu Sinodului al II-lea ecumenic; ele sînt mai puțin de ordin dogmatic, decît de ordin canonic.

7. Dimitrios, Patriarhul ecumenic, *op. cit.*, p. 9.

Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, adică într-o singură Dumnezeuire, putere și ființă a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, de aceeași cinstită și demnitate, a cărei împărăție e veșnică, în trei ipostasuri, adică în trei Persoane desăvârșite. Noi nu primim nici erezia lui Sabelie, care amestecă ipostasurile sau le nimicește însușirile, nici blasfemia eunomiemilor, arienilor și pnevmatomahilor, care desparte ființă, natura sau Dumnezeuita și introduc în Treimea cea necreată, de o ființă și veșnică, ceva posterior, fie creat, fie de altă natură.

Iar învățătura despre Întruparea Domnului o păstrăm nestrămutată, deoarece nu primim că alcătuirea trupului Cuvîntului n-a avut nici suflet, nici rațiune, sau n-a fost desăvârșită, cunoscînd că El a fost mai înainte de toți vecii Dumnezeu-Cuvîntul desăvârșit, Care în zilele cele de pe urmă s-a făcut om pentru mîntuirea noastră.

Acestea sînt deci, pe scurt, cele referitoare la credința, pe care o predicăm noi după rînduiala Apostolilor. Despre acestea veți putea să vă lămurii mai pe larg, binevoind a căuta în tomosul întocmit de Sinodul întrunit la Antiohia (379), și în expunerea alcătuită anul trecut în sinodul de la Constantinopol (381), în care am mărturisit mai pe larg credința și am întocmit atunci actul de anatematizare contra inovațiilor eretice⁸.

Această epistolă, sau tomos, sau mărturisire, sau expunere dogmatică a hotărîrilor Sinodului al II-lea ecumenic, trimisă în formă de scrisoare la Roma, este deosebită de simbolul constantinopolitan, despre care vom aminti mai tîrziu. În ea Părinții Sinodului recomandă, pentru o mai completă informare, atît expunerea credinței făcută cu un an mai înainte, la Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol, amintită mai sus, cît și tomosul întocmit de Sinodul întrunit la Antiohia cu doi ani mai înainte.

Problema, care a făcut absolut necesară convocarea Sinodului al II-lea ecumenic, a fost de ordin treimic: «Trebuia să se formuleze definitiv pentru întreaga creștinătate, egalitatea, consubstanțialitatea și unitatea Persoanelor Sfintei Treimi, a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh. Arianismul provocase o mulțime de erezii (amintim pe Fotieni), care atacau nu numai dumnezeirea Fiului, ci, implicit, și pe a Duhului Sfînt, neadmițînd, de pildă, asemănarea celor de a două și a treia Persoană cu Tatăl (anomeii); Eunomiienii susțineau că Sf. Duh este cea dintîi creatură a Tatălui prin Fiul; semiarienii au extins erezia lor asupra Duhului Sfînt și, cu Macedoniu, vor primejdui unitatea Bisericii și vor impune convocarea Sinodului a toată lumea creștină pentru combaterea celor 36 de episcopi pnevmatomahi ai săi etc. Au apărut și unele erezii, care greșiseră profund crezînd că combat arianismul. În această categorie pot fi socotiți sabelienii, care tăgăduiau deosebirea Persoanelor Sfintei Treimi; ei erau foarte aproape de patripasienii Praxea și Neot și de marcelieni, peșum am amintit mai sus. Sub aceeași osîndă se afla Apolinarie al Laodiceei, dușman al arianismului, care înlocuia ultimul element al trihotomismului platonice la firea omenească a Mîntuitorului cu Logosul, tăgăduind astfel plinătatea ei și făcînd cu neputință lucrarea mîntuirii ontologice.

8. Teodoret din Kyros, în *Istoria bisericească*, V, 9, 10 sq. G.C.S. 44, 292—293, P. G. LXXXII, 1216—1217, ed. a II-a, 1954, preluată de F. Scheidweiler; textul grec și traducerea în limba germană, se poate vedea la Prof. Adolf-Martin Ritter, în *Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol*, col. «Forschungen zur Kirchen- und Dogmengeschichte», Band 15, Studien zur Geschichte und Theologie des II. Ökumenischen Konzils (Vandenhosch und Ruprecht in Göttingen, 1965), p. 303, nota 4, și p. 304; cf. trad. românească a Pr. Prof. Ioan Râmureanu, în *Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381) — Simbolul Constantinopolitan*, în «Studii Teologice», seria II, anul XXI, nr. 5—6, mai-iunie, 1969, p. 361—362.

Opera aceasta de ruinare lentă a Creștinismului, tăgăduind existența Sfintei Treimi, egalitatea și identitatea însușirilor celor trei Persoane dumnezeiești, precum și întruparea deplină a Mîntuitorului, a fost nimicită de Sinodul al II-lea ecumenic. Ea fusese stăvilită de Sinodul I ecumenic de la Niceea. Marii sfinți și dascăli ai creștinătății — Sf. Atanasie, mai ales cu Epistola către Serapion, Sfîntul Vasile cel Mare, cu tratatul «Despre Sfîntul Duh», Sfinții Grigorie Teologul și Sf. Grigorie de Nisa, Sf. Epifanie, Sf. Ambrozie cu numeroase opere pnevmatologice — au apărut în mod strălucit adevărata învățătură creștină revelată. S-a arătat că învățătura pnevmatomahilor a însemnat a doua etapă a luptei pierdute a arienilor împotriva Sfintei Treimi: Dacă ar fi izbîndit la Niceea, ar fi învins și la Constantinopol — ceea ce nu s-a întîmplat și nu trebuia să se întîmple⁹.

III. Formarea Simbolului de credință niceo-constantinopolitan.

Sfinții Părinți ai Sinodului al II-lea ecumenic și-au pus și problema completării simbolului de credință niceean. Primul sinod ecumenic a proclamat numai credința «și în Duhul Sfînt», în al VIII-lea articol și n-a mai adăugat nimic la această învățătură pentru ca să nu se mai pună alte probleme; ele au fost ridicate totuși de chiar Arhiepiscopul Macedonie al Constantinopolului, care avea să fie condamnat pentru aceasta ca eretic, în chiar fosta lui reședință arhiepiscopală. Erezia lui Apolinarie și celelalte manifestări ariene au făcut necesare nu numai completări, ci și omisiuni din vechiul simbol niceean, pentru ca astfel, reformulat de cei 150 de Sfinți Părinți, simbolul celor 318 participanți la Sinodul de la Niceea să răspundă problemelor ridicate și dezbătute în intervalul dintre aceste două etape ale istoriei Dogmaticii creștine din epoca ecumenică. Noua reformulare avea să precizeze astfel pe cea veche în ce privește punctele de învățătură deja expusă, pe de o parte, iar pe de altă parte avea să completeze articolele vechi — ca, de pildă, pe cel al VIII-lea, cu învățătura despre Sfîntul Duh, despre Biserică, despre Taina Sfîntului Botez, despre Înviere și viața de veci. Aceste completări fuseseră scoase în relief de marii învățători și de autoritățile bisericești ale vremii. Astfel, Sfîntul Grigore Teologul, afirmă într-o scrisoare că Sfinții Părinți de la Constantinopol «voiau să reformuleze punctul care fusese exprimat într-un mod nedeplin» — referindu-se la articolul al VIII-lea al simbolului de la Niceea —, deoarece «în acea vreme nici nu se pusese această întrebare»¹⁰. De asemenea, Sfinții Părinți declară ei înșiși în scrisoarea amintită mai sus, trimisă la Roma, la un an după ținerea celui de al II-lea Sinod ecumenic, că acolo ei «mărturisiseră credința mai pe larg»¹¹.

9. Pr. Prof. Ioan Mihălcescu, *Istoria Bisericească Universală pînă la 1054*, ediția a IV-a (Buc., editura Tipografiei Cărtilor Bisericești, 1932), p. 157.

10. Sfîntul Grigore de Nazianz, *Scrisoare a 102-a Migne*, P.G., 37, 193.

11. Vezi *istoricul* pe larg al *autorității* lui la Pr. Prof. Ioan Rămureanu, în studiul citat mai sus, p. 362 sq.; de asemenea, Prete J. Mihălcescu, *La Théologie Symbolique au point de vue de l'Eglise Orthodoxe Orientale*, Paris, 1932, p. 27—36; Hr. Papadopoulos, *Simbolul Sinodului al II-lea ecumenic*, studiu istoric și critic (în grecește), Atena, 1924; tradus de Prof. T. M. Popescu, în numerele 5, 7, 8, 9, îndeosebi p. 449—454, din rev. «Bis. Ort. Rom.», seria veche, XLIII, 1925; N. Chițescu, *Sobornicitatea Bisericii*, în rev. «Studii Teologice», VII, 1955, nr. 3—4, p. 151 sq. Hr. Andrușos, *Symbolica*, traducere din limba greacă de Prof. Iustin Moisescu, București, 1955, p. 28—29; Prof. A. Spassky, *Istoria învățăturii dogmatice în epoca sinoadelor ecumenice*, vol. I, *Problema trinitară (Istoria învățăturii creștine despre Sf. Treime)*, în rusește, Serghieiev Posad, 1906, p. 591—592; «Programme des cours du Séminaire théologique de Cham-

Autoritatea acestui simbol de credință este primită de toate Bisericele creștine. Originea lui a fost atribuită chiar de unii istorici ortodocși din veacurile trecute unor sfinți, mari teologi ai veacului al IV-lea, ca Sf. Grigore de Nisa, Sf. Grigore de Nazianz; alții l-au crezut opera Sf. Epifanie ori a Sf. Chiril al Ierusalimului. Unii protestanți (Harnack, Caspari) i-au contestat autenticitatea, necunoscând sau neluând în considerație tomosul din 382; iar unii teologi romano-catolici de altă dată nu s-au pronunțat categoric pentru autenticitatea lui, din pricina articolului al VIII-lea, cu învățătura despre purcederea Sfântului Duh fără «Filioque». Încetul cu încetul, anglicani și protestanți, ori catolici ca Schwartz, i-au redat autoritatea, arătând, de pildă, că, chiar dacă au existat formule identice în Simboale preexistente, autoritatea lui nu e micșorată de acest fapt.

În consensul ecumenic de astăzi romano-catolicii n-au ezitat nici ei să comemoreze separat al II-lea sinod ecumenic la Roma, tot la sărbătoarea Rusaliilor (6—7 iunie). Delegatul Patriarhiei ecumenice, Mitropolitul Damaschin de Tranșilvania, a fost invitat cu acest prilej să țină în catedrala Sf. Petru și în cadrul slujbei Vecerniei din 6 iunie, o omilie, pe care a terminat-o cu cuvintele înflăcărate ale Prof. Yves Congar, cu care acesta încheiase un strălucit seminar despre Sinodul al II-lea ecumenic, ținut la Centrul ortodox al Patriarhiei ecumenice de la Chambésy, la 26 mai: «Fraților, vă iubesc. Vă iubesc așa cum sînteți și pentru ceea ce sînteți. Aș dori ca într-o zi să mă împărtășesc cu voi din același Potir, din singele lui Iisus, plin de focul Duhului»¹².

În darea de seamă făcută acestei comemorări s-a notat că papa a propus ca predica din basilica Sf. Petru să fie ținută (pentru prima dată în istoria Bisericii Romano-Catolice), de un episcop ne-romano-catolic. Iar din punct de vedere teologic ortodox s-a subliniat faptul că papa, în Omilia sa asupra Rusaliilor, s-a referit la articolul din Crezul niceo-constantinopolitan, privitor la Duhul Sfânt, fără adaosul Filioque, atît de originalul grec, cît și în traducerea latină, care — pînă astăzi — n-a fost niciodată rostită în catedrala Sf. Petru, fără acest adaos¹³.

Biserica Ortodoxă a păstrat cu sfințenie tradiția sinodală ecumenică a marilor ei autorități și teologii ei au primit cu entuziasm îndreptățirile științifice, care s-au adus în decursul vremii în sprijinul ideii că partea a doua a simbolului niceo-constantinopolitan, adică articolele VIII-XII și refacerea primei părți sînt opera Sfinților Părinți ai Sinodului al II-lea ecumenic. În sprijinul acestei păreri se amintește de scrisoarea de mulțumire, trimisă împăratului Teodosie de Părinții Sinodului al II-lea ecu-

bésy sur le II-e Concile Oecuménique», în rev. «Epispepsis», nr. 248, 15 martie, 1981, p. 7—12; Patriarcat oecuménique. Célébration du seizième Centenaire du II-e Concile Oecuménique, 6—7 Juin, 1981, în rev. «Epispepsis», nr. 254, 15 Iunie, 1981; A. Harnack, Lehrbuch der Dogmengeschichte, ed. V-a, vol. II, Tübingen, 1931, p. 276; Konstantinopolitanisches Symbol, în «Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche», ed. III-a, vol. VI, Leipzig, 1902, p. 15—16; Ed. Schwartz, Das Niceenum und des Constantinopolitanum auf die Synode von Chalcedon», în «Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft», nr. 23 (1926), p. 38—88, J. Hort, Two dissertations; II. On the Constantinopolitan Creeds and other Creeds of the fourth Century, Cambridge, 1876; Prof. A. Martin Ritter, Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol, cit. supra, Göttingen, 1965, partea a II-a, «Simbolul de la Constantinopol», p. 132—181; A. Greiner, Le St. Esprit, ce méconnu, Paris, Strassbourg, 1961.

12. Prof. Yves Congar, *Synthèse générale de la problématique pneumatologique. Réflexion et perspectives.*

13. «Epispepsis», nr. 255, 1 iulie, 1981: *La célébration du II-e Concile Oecuménique. Représentation du Patriarcat Oecuménique à la célébration de la Pentecôte à Rome*, p. 2—8.

menic, în care se spune: «În timpul în care ne-am întrunit la Constantinopol, potrivit edictelor măriei voastre, am reinnoit armonia dintre noi, apoi am stabilit scurte formule, de credință, confirmând doctrina Părinților de la Niceea și amatematizînd ereziile ivite contra ei, iar pe lângă aceasta am stabilit și canoane speciale pentru bunul mers al Bisericii»¹⁴.

În Scrisoarea a doua a Sf. Grigore de Nazianz, adresată preotului Cleodniu, se exprimă aceeași idee a întregirii învățăturii niceene prin aceea a Sinodului al II-lea constantinopolitan: «Deoarece mulți caută informații despre credință venind la cucernicia ta și în acest scop mi-ai cerut și mie o definiție scurtă și o normă a credinței mele, și-am scris cucerniciei tale ceea ce știam și mai înainte de a-ți scrie, fiindcă eu n-am preferat niciodată și nici nu pot prefera altceva față de credința de la Niceea, formulată de Sfinții Părinți, care s-au adunat acolo pentru nimicirea ereziei ariene, ci sint și voi fi, cu ajutorul lui Dumnezeu, pentru credința aceea niceeană, întregind ceea ce s-a spus de ei mai puțin cu privire la Sfintul Duh, căci aceasta nu se tulbură întru nimic, deoarece trebuie știut că Tatăl, Fiul și Sfintul Duh, sint o singură Dumnezeuze, cunoscînd că Sfintul Duh este Dumnezeu»¹⁵. În cuvîntarea aniversară amintită Patriarhul ecumenic Dimitrios a precizat, printre altele, că Sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon a recunoscut și confirmat în mod solemn autoritatea Sinodului al II-lea ecumenic, asemenea aceleia a Sinodului de la Niceea, așa cum reiese clar din documentele lui oficiale: «...și Aetiū, prea cuviosul diacon al Constantinopolului a citit textul cărții în felul următor: Credința sfință, pe care au mărturisit-o cei o sută cincizeci de sfinți Părinți, fiind conformă cu aceea a Sfintului și Marelui Sinod al Niceei». Și toți Prea Sfinții Episcopi au confirmat-o prin strigăte, zicînd: «Aceasta este credința tuturor; aceasta este credința celor dreptmăritori; așa credem noi toți»¹⁶. Biserica creștină a cerut la Liturghie credincioșilor ca mărturisirea dragostei dumnezeiești, care unește într-o singură dumnezeire cele trei Persoane, să fie săvîrșită în căldura aceleiași dragoste și, să pecetluiască astfel o credință puternică, care unește pe cei ce o mărturisesc, zicînd: «Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gînd să mărturisim, pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfintul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită». Sinodul al III-lea ecumenic de la Efes a proclamat neschimbabilitatea veșnică a I-ului Sinod ecumenic, precizînd că «nu va fi îngăduit a mărturisi, a scrie sau a compune un simbol de credință, altul decît cel definit de Sfinții Părinți...»¹⁷.

Așa a ajuns acest simbol *textul de autoritate universală în Biserica creștină*: «Toate popoarele care s-au învrednicit să primească Botezul spre mîntuire, sint botezate cu singura condiție de a primi (simbolul acesta)»¹⁸.

14. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. III, Florentiae, 1759, reproduction Paris-Leipzig, 1901, col. 557. v. Grummel, *Les registres des actes du Calcedon*, 1932, sq., t. I, p. 2—3; O. Braun, *Syrische Texte für die erste allgemaine Synode in Konstantinopol*, în *Orientalische Studien für Th. Nöldek*, vol. I, Leipzig, 1906, p. 463, culese din «Codex Syracus», 82, al Bibliotecii Vaticanului, Vezi A.—M. Ritter, *op. cit.*, supra, p. 240—241, și Pr. prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 370.

15. Sfintul Grigore de Nazianz, *Scrisoare a II-a către Cleodniu contra lui Apollinarie*, P.G., XVII, 193, C; cf. A.M. Ritter, *op. cit. supra*, p. 157 sq., 240, 258; Pr. Prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 370—371.

16. Mansi, VI, 956—957; cf. VII, 108—117, în care se proclamă caracterul pur și nefalsificat al Simbolului de la Constantinopol — fapt confirmat și de următoarele sinoade ecumenice.

17. Col. Rallis și Potlis, al VII-lea canon, în *Syntagma ieron canon* II, p. 200 și Mansi, V, 308—309.

18. Henoticonul împăratului Zenon, din 482, citat de Patriarhul ecumenic Dimitrios; vezi rev. «Episkepsis», cit. supra, p. 11.

Decanul Facultății Protestante din Paris, patrologul Marc Lods, a închinat Sinodului II ecumenic și simbolului său două studii substanțiale¹⁹, din care cităm, în contextul de mai sus: «*Reformatorii au recunoscut autoritatea celor trei simboale ale Bisericii vechi...*; aceste texte au fost multă vreme tipărite la loc de cinste în edițiile Bibliei: Simbolul, zis al lui Atanasie, este prea puțin cunoscut la noi și e păcat; simbolul, zis apostolic, este cel mai răspândit la protestanți; cit despre simbolul de la Niceea-Constantinopol este singurul dintre cele trei, care e cu adevărat ecumenic, întrucât este singurul cunoscut de Bisericile Orientale... Caracterul ecumenic al simbolului de la Niceea ar fi de ajuns, se pare, pentru a-i da locul dintii. Se mai poate ține seama de faptul că stilul său colorat, modalitatea sa ritmată, repetițiile alternative ale compoziției sale, sînt tot atîtea calități, care-l fac cu totul potrivit pentru a fi recitat de comunitatea de credincioși»²⁰.

Încadrîndu-se perfect în predania ortodoxă a autorității unice a Sinoadelor ecumenice, marele istoric grec al teologiei ortodoxe, profesor și mai apoi Mitropolit al Bisericii Greciei, Hrisostom Papadopoulos, a formulat următoarea concluzie a unor studii îndelungate și profunde, asupra scrierilor Sfinților Părinți, Sinoadelor ecumenice și asupra Simbolului niceo-constantinopolitan: «Acest simbol n-a existat înainte de Sinodul al II-lea ecumenic nici la Epifaniu al Ciprului, nici la Chiril al Ierusalimului, ci a fost compus în el și predat Bisericii de el. Conținutul lui e de perfect acord cu opera sinodului și cu chestiunile dogmatice care l-au preocupat»²¹.

Traducerile în românește ale acestui studiu de către fostul său discipol și apoi distins profesor și decan al Facultății de teologie din București, Teodor M. Popescu, a dat un temelie indiscutabil acestei probleme. Ea a primit în zilele noastre o confirmare științifică definitivă prin opera savantului profesor protestant Adolf-Martin Ritter, «Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol», pe care noi l-am folosit, de altfel, din abundență în această lucrare.

Pr. Prof. Ioan Rămureanu, încheind eruditul său articol asupra acestui subiect, citat, de asemenea, de noi, trage concluziile firești pentru Teologia și Biserica Ortodoxă²², amintind studiile ortodoxe principale din veacul nostru și numind pe profesorul Papadopoulos de la greci, pe A. Spaski și pe A. P. Lebedev și N. Balotov la ruși, iar la români pe Pr. Prof. Ioan Mihalcescu, Mitropolitul Moldovei de mai târziu, cu a sa Teologie simbolică, tradusă de noi în franțuzește, pe care-l vom cita aci, ca pildă de respect al adevărului și de smerenie. El a scris acolo despre savantul studiu al profesorului Papadopoulos: «Biserica și Teologia ortodoxă nu pot decît să adere fără ezitare la această concluzie și să fie recunoscătoare eminentului savant»²³.

Prin Simbolul niceo-constantinopolitan, primele două sinoade ecumenice ale Bisericii creștine au pus o nouă piatră la temeliea unității ei. Deosebirea dintre «ousia» și «hypostases» atît de mult discutată, mai ales în cadrul Arianismului, Sabelianismului, Apolinarismului și Pnevmatomahismului, este din nou precizată și de al II-lea sinod ecumenic — pe lângă adaosurile privind pe Duhul Sfînt, Biserica, Botezul, învierea și viața veșnică. E bine să amintim aici că unii teologi protestanți au arătat iz-

19. Marc Lods, *Le concile oecuménique de Constantinople, 381*, în rev. «Christianisme au XX-e siècle», din 15 martie 1981, nr. 11, p. 6 sq. și *Le Symbole de Nicée-Constantinople, 381*, în rev. «Le Christianisme au XX-e siècle», din 23 martie 1981, nr. 12, p. 6 sq.

20. Idem, *Le Symbole de Nicée-Constantinople, 381*, cit. supra, p. 6.

21. Cf. mai sus, nota 7, Prof. Hrisostom Papadopoulos, *op. cit.*, nota 7.

22. Pr. Prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 372—373.

23. Prêtre J. Mihalcescu, *La Théologie Symbolique au point de vue de l'Eglise Orthodoxe Orientale*, Paris, 1932, p. 34.

voarele unora dintre formulele sinodului constantinopolitan²⁴; (numim «Simbolul constantinopolitan», simbolul de la Niceea și Constantinopol).

Simbolul de la Constantinopol, adică cel de la Niceea refăcut, are omisiuni și adaosuri, pe care le-a cerut evoluția disputelor dogmatice în răstimpurile dintre primele două Sinoade ecumenice și pe care le-au menționat și discutat marii Părinți ai «veacului de aur»; le vom menționa în continuare.

La articolul I, Sinodul al II-lea ecumenic a adăugat «*Făcătorul cerului și al pământului*», împotriva celor care pretindeau că Dumnezeu, Duhul absolut se putea întina atingându-se de materie, creînd-o; căci materia este rea și esența răului, afirmău manihei și marcioniții.

La articolul II, Sinodul al II-lea ecumenic a făcut în crez o omisiune și un adaos: a eliminat cuvintele care afirmău nașterea Fiului «*din liința (ec tis ousias) Tatălui*», ce puteau fi interpretate în consens sabelian, deși erau categoric împotriva arianismului. În același timp, al II-lea Sinod ecumenic a adăugat cuvintele «*mai înainte de toți vecii*», împotriva arienilor, dar servind oarecum sabelianismul lui Marcel de Ancira, care amesteca cele trei Persoane. Din această pricină, Sinodul al II-lea ecumenic a adăugat la articolul VI cuvintele «*șade de-a dreapta Tatălui*», care împreună cu articolul VII întărește deosebirea Persoanelor odată cu afirmațiile anti-ariene. La acest articol s-a adăugat la crearea lumii văzute și nevăzute, din cer și de pe pământ, învățătura că ele *au fost făcute prin Fiul*, care le rînduiește și apoi le înnoiește prin întruparea Sa în lume, eliminându-se cuvintele «*cele din cer și cele de pe pământ*».

La articolul al III-lea, cel de al II-lea Sinod ecumenic a adăugat învățătura că Fiul s-a pogorît «*din cer*» și s-a întrupat «*din Duhul Sfînt și din Maria Fecioara*», împotriva lui Apolinarie, care învăța că Iisus Hristos s-a născut ca om numai parțial (trupul și suflet animal: psihyalogos, acel «psihylogiky» sau «mous», adică spiritul sau sufletul rațional, fiind înlocuit de Dumnezeire).

Al II-lea Sinod ecumenic precizează în articolul IV, tot împotriva apolinarismului, plînatatea firii omenești, că «*s-a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont*» și «*s-a îngropat*».

La al VI-lea articol, Sinodul ecumenic citat adaugă că «*șade de-a dreapta Tatălui*», împotriva lui Fotin din Sirmium, care tăgăduia veșnicia lui Iisus Hristos ca Dumnezeu-om și în același timp pentru afirmarea însemnătății unității celor două firi, care dă o mărire unică în cer și pe pământ firii omenești a Domnului nostru Iisus Hristos.

Sinodul al II-lea ecumenic adaugă în al VII-le articol, de asemenea că Mintuitorul va reveni pentru a doua oară, cu firea omenească, la judecată, de această dată «*cu slavă*» și că «*Împărăția Lui nu va avea sfîrșit*».

Al doilea Sinod ecumenic dezvoltă învățătura despre Duhul Sfînt, în capitolul al VIII-lea: formulează egalitatea și proslăvirea Lui împreună cu Tatăl și cu Fiul, precum și darurile, care caracterizează activitatea Lui în creație, adică sfințirea și

24. Decanul Marc Lods, *Le Symbole de Nicée-Constantinople, 381*, cit. supra, p. 6, cu titlul «*Les sources*».

viața harică, precum și vorbirea prin prooroci, mărturisind pe «*Domnul de viață Făcătorul, care din Tatăl purcede; cel ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit, care a grăit prin Prooroci*».

S-a observat aici, că nu se mai precizează modul existenței «din substanța Tatălui», ca la Fiul, pentru că să se evite disputele produse de această formulă după Sinodul I ecumenic. Egalitatea și consubstanțialitatea sînt afirmate de împreună-închinarea și preamărirea, ca Domnul și Dătătorul de viață. Duhul Sfînt este cel ce sălășluiește în noi ca sfințitorul și dătătorul vieții dumnezeiești, pentru care este închinat și preamărit împreună cu Tatăl și cu Fiul.

Repetînd fraza din Ioan 15, 26, Sinodul formulează egalitatea și consubstanțialitatea cu Tatăl din Care purcede, și cu Fiul, Care se naște din Tatăl. El participă activ la mîntuirea oamenilor, prin împărtășirea adevărurilor veșnice și a harului dumnezeiesc, curățînd sufletele noastre de necurăția neadevărului și a păcatului și împărtășindu-ne astfel viața de veci. Numele său este biblic, pronunțat de Mîntuitorul Însuși și de Sfinții Apostoli (Ioan 14, 26; Fapte 2, 4, 33 etc.)²⁵.

În următoarele patru articole, Sinodul al II-lea ecumenic formulează credința în Biserică, cu cele patru atribute ale ei: în Botez, în învierea morților și viața veșnică.

Așa cum se poate constata din scrisoarea sinodalilor adresată papei Damasus și episcopilor occidentali, în 382, precum și din hotărîrea Sinodului ecumenic din Calcedon, Sinodul din 381 de la Constantinopol a fost cinstit de la început ca al II-lea Sinod ecumenic. Autorității sale i se datorește edictul publicat de împăratul Teodosie (amintit de noi mai sus), prin care acesta hotăra ca bisericile ocupate de eretici să fie înapoiate ortodocșilor, precizînd că ortodocșii sînt cei care păstrează comuniunea cu frunțașii Bisericilor din eparhiile Imperiului de Răsărit.

În scrisoarea trimisă în 591 Patriarhului ecumenic Ioan al IV-lea Postitorul al Constantinopolului (582—595) și celorlalți Patriarhi orientali, papa Grigore cel Mare compara importanța primelor patru sinoade ecumenice cu aceea a celor patru Evanghelii, scriînd: «Precum Sfintele cărți ale Evangheliei sînt patru, tot așa mărturisesc că tre-

25. Iată cîteva texte biblice indicate de decanul Facultății protestante din Paris, Marc Lods, în art. amintit mai sus, *Le Symbole de Nicée-Constantinople*, din *Le Christianisme au XX-e siècle*, de luni, 23 martie 1981, nr. 12: «Se adaugă, scrie el, mențiunea «*răstignit sub Pilat din Pont*», lingă «*a pățimit*», și cuvintele «*după Scripturi*», după «*înviat a treia zi*», ca să se amintească I Corinteni 15, 4. Apoi «*și iărăși va să vie cu slavă*», după Daniel 7, 13—14, și «*împărăția lui nu va avea sfîrșit*», după Daniel 7, 14, repetat de Luca I, 33.

Mai ales împlinirea celui de al optulea articol asupra Duhului Sfînt, merită atenția: «*Cred și în Duhul Sfînt, Domnul de viață făcătorul, carele din Tatăl purcede, Cela ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit, Carele a grăit prin Prooroci...*». «*Domnul de viață făcătorul*» evocă imaginea vîntului furtunos (Ezechiel 3, 7), ca și la Duminica Cincizecimii din Cap. II din Fapte și potolit (cu Ilie la Horeb din I Regi 19) și aceea a apei care potolește setea și face pămîntul roditor. «*Cel ce purcede din Tatăl*» — reproduc_e cuvintele de la Ioan 15, 26.

«*Carele a vorbit prin Prooroci*», se întemeiază pe cărțile profetice ale Vechiului Testament. Mărturisirea despre Biserică reprezintă un efort de a rezumat în patru puncte, prin mijlocirea unor cuvinte vechi și noi, ceea ce afirmă Noul Testament despre Biserică. Simbolul roman cuprinde: «*Sfîntă, sobornicească*», iar cel din Ierusalim: «*una, sfîntă, sobornicească*».

buiesc primite și cinstitute patru Sinoade»²⁶. Autoritatea sa, contestată o vreme de Biserica Romano-Catolică, a fost unanim recunoscută la puțină vreme după 381 de întreaga Biserică creștină.

Astăzi el este privit ca unul dintre evenimentele cele mai importante ale Creștinismului, atât datorită hotărârilor dogmatice luate și simbolului său primit de toată lumea creștină, cât și datorită consecințelor ecumenice, care s-au dovedit cu timpul a fi din ce în ce mai mari. După cum învățătura sa a constituit temelia unității Creștinismului în vremea sa, prin simbolul pe care l-a formulat și prin osindirea ereziilor ariană, pnevmatomahă și apolinaristă, ea se profilează a fi, prin același simbol, baza unității viitoare a Bisericilor creștine, care se află astăzi în ascensiuni ecumenice.

Așa cum s-a spus, principiile paradoxale trinitare și hristologice revelate ale primelor două sfinte și mari Sinoade ecumenice, bazate pe acea «coincidentia oppositorum», pe care încă de la începutul Evului Mediu romano-catolicii au făcut dovadă că nu le-a înțeles, introducând inovația «Filioque», au fost dezvoltate de Sinoadele ecumenice următoare, care au întărit învățăturile: un Dumnezeu adevărat, dar și un Dumnezeu întrupat și patimă și moarte; o esență dar trei Persoane; un Dumnezeu-om, dar două voințe; Fiul este născut, dar Duhul purces...

Simbolul a rezumat întreaga învățătură. El a rezumat învățătura creșterii duhovnicești a Părinților pustiei, a celor din mănăstiri și schituri și a celor înduhovniciți în lume prin cuvintele: «Domnul de viață făcătorul», din articolul al VIII-lea. A definit, în articolele următoare Biserica și Tainele: misterul Bisericii, de pildă, prin atribute care și astăzi sînt discutate, căci ce însemnează că Biserica este «una» sau «sobornicească»? Biserica este «una», este Biserica din 381, sau cea ortodoxă, ori cea catolică de după 1054, sau toată creștinătatea din toate timpurile? Iar «sobornicitatea» Bisericii se referă la toate Bisericile și confesiunile pămîntului, sau numai la unele și privește mulțimea lor, sau unitatea de învățătură, sau pe amîndouă?

Biserica creștină a hotărît ca, Simbolul de la Niceea și Constantinopol să fie rostit la Sf. Liturghie și la alte slujbe religioase în Biserica Ortodoxă, confirmînd astfel edictul din 567 al împăratului Justin al II-lea²⁷. Toate Bisericile creștine și-au însușit, cu timpul, această practică. Consiliul Ecumenic l-a decretat «baza» adică formularea doctrinală și punctul de plecare la întîlnirile pentru reîfacerea unității Bisericii. Iar părinții, moșii și strămoșii noștri au făcut din crez parte integrantă a rugăciunii lor de seară, care s-a rostit de veacuri pe munții Carpați și pe cîmpiile Dunării. Să păstrăm și noi acest bun obicei creștinesc al evalviei străbune românești.

Prof. NICOLAE CHIȚESCU

26. Adolf-Martin Ritter, *Das Konzil von Konstantinopel und sein Symbol*, cit. supra, p. 215—216.

27. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, art. cit., *Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol, 381*, p. 375.

RUGĂCIUNEA LUI IISUS ÎN IMPERIUL BIZANTIN. RĂSPÎNDIREA EI ÎN PENINSULA BALCANICĂ ȘI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE.

Apărută, probabil, în deșerturile Egiptului și ale Siriei, odată cu primele înjghebări monahale, această formă de pietate, specific ortodoxă, a jucat un rol considerabil în spiritualitatea creștină de Răsărit, «Rugăciunea lui Iisus» formînd obiectul principal al misticii ortodoxe.

În forma ei desăvîrșită, ea se identifică cu contemplația ortodoxă.

Numele de «isihasm» vine de la cuvîntul «ισιχια» acea liniște deplină a omului în Dumnezeu, ceea ce dezlipire totală de lumea simțurilor și activitatea facultăților spirituale, acea «nepătîmire» deplină pentru a nu trăi decît în Domnul. Este starea desăvîrșită a contemplației, a unirii mistice cu obiectul trăirii religioase, cu obiectul doririi noastre: «Dumnezeu».

Rugăciunea lui Iisus e o tradiție monahală, a Ortodoxiei, după care originea ei se ridică pînă la Mîntuitorul. Ca formă mintală, fără cuvinte, ca rugăciune a minții, cum se mai numește, Nil Sinaitul o identifică în contemplația lui Adam în paradis. Și cum, prin lumina ei harică, omul e ridicat din nou la înălțimea sublimă a unirii nemijlocite cu Dumnezeu, în care a trăit Adam, ea poartă supranumele de «Rugăciunea paradisiacă». Sub aceeași formă, fără cuvinte, alți scriitori bisericești o găsesc practicată de Moise după sfatul Domnului, căci îl oprește să se roage cu glas tare, încredinșîndu-l că îi aude glasul. Și tot sub această formă, a liniștii mintale, a instituit-o Fecioara Maria cînd s-a rugat în Sfînta Sfintelor, după cum susține Grigore Palama în cuvîntarea despre *Intrarea în Biserică a Născătoarei de Dumnezeu*¹.

Patriarhii Calist și Ignatie spun că întemeitorul acestei rugăciuni este Mîntuitorul însuși: «A brăzdat-o și cu taină a învățat-o Dumnezeu-Omul și prea dulcele Iisus», iar dumnezeieștii apostoli au transmis-o din urmași în urmași pînă la «preaslăviții povăzuitoiri și dascăli ai noștri»².

Înainte de a-i discuta proveniența istorică, valoarea spirituală și obiecțiunile care i s-au adus, este necesar să vedem ce este rugăciunea și metoda isihastă.

Metoda afirmă, de la început, că, pentru înălțarea către lumina spirituală, sînt necesare două lucruri: *asceza și rugăciunea*, completîndu-se una pe alta precum și trupul se completează cu sufletul. Nici rugăciunea fără asceză, nici asceza fără rugăciune nu ar subzista. Asceza se opune păcatului, dar ea nu este suficientă, fiindcă atenția singură nu poate totul. Rugăciunea însă extermină păcatul.

Prin atenție se înțelege partea de contribuție a voinței omenești, prin rugăciune, partea de contribuție a lui Iisus Hristos, Care e împreună-lucrător cu noi în orice strădanie duhovnicească³.

Metoda, așa cum o găsim în Filocalia Aghioritului, care este atribuită Sfîntului Simeon Noul Teolog, precizează de la bun început că pentru înălțarea către contemplația mistică este nevoie de două lucruri: *asceză și rugăciune*. Ea deosebește trei feluri de rugăciune și atenție. Primele două feluri sînt considerate ca drumuri care duc la rătăcire, iar al treilea duce la contemplație, aceasta fiind metoda însăși.

Primul fel de atenție este rugăciunea provocată de contemplația imaginativă, în care omul își imaginează frumusețile cerești și animat de aceasta se aprinde de admirație și se simte tentat să repete rugăciunea produsă de o astfel de priveliște⁴.

1. Nichifor Crainic, *Curs de teologie mistică*, București, 1943, p. 173—174.

2. Calist și Ignatie, *Metoda și regula*, cap. 98, în «Filocalia», vol. VIII, apud N. Crainic, *op. cit.*, p. 175.

3. Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 150—151.

4. Ioan Gh. Savin, *Curs de mistică*, București, 1946, p. 113.

Această imaginație poate fi însoțită de viziuni sensibile, de senzații parfumate, de audii miraculoase sau de alte forme asemănătoare. Toate acestea sînt cu atît mai primejdioase cu cît și diavolul le poate produce, fiindcă el se poate înfățișa și sub forma ingerului de lumină. Școala sinaită are rezervă față de contemplația imaginativă și de faptele miraculoase din pricina dificultății de a le distinge dacă vin de la Dumnezeu sau de la diavol. Exagerindu-i inconvenientele, Metoda numește acest fel de rugăciune o rătăcire a sufletului în noaptea fără de stele și lumină, din care nu va putea ieși la starea de virtute și nepătimire⁵.

Al doilea fel de atenție și rugăciune este lupta cu gîndurile, după ce sufletul s-a retras din lumea simțurilor, deci a săvîrșit acțiunea de purificare activă⁶. Gîndurile sînt de două feluri: unele curate, care vin de la Dumnezeu, altele necurate, care vin de la lucrurile de care ne-am despărțit. Primejdia acestui fel de rugăciune privește mai ales pe cei neexperimentați în luptele spirituale, care, grăbiți să progreseze prin salturi, nu știu să deosebească gîndurile curate de cele necurate. Metoda atribuie celor ce s-ar angaja într-o astfel de rugăciune o prea mare încredere în puterile lor proprii, ceea ce constituie un păcat de mîndrie. Atenția sau încordarea pe care o pune în luptă îi dă satisfacția iluzorie, îl situează în starea condamabilă a slavei deșarte sau a chenodoxiei⁷.

Al treilea fel de rugăciune este rugăciunea isihastă și foarte puțini sînt cei care ajung la ea. Ea începe prin purificarea radicală a inimii, fiindcă numai dintr-o inimă curată se poate ridica rugăciunea adevărată. Condiția purificării este ascultarea de Dumnezeu, de duhovnicul pe care omul și l-a ales călăuzitor, ca și de oamenii și de lucrurile înconjurătoare. Toată atenția trebuie îndreptată asupra inimii, fără curăția căreia nu este posibilă rugăciunea minții. Pentru rugăciune nu există alt loc al contemplației divine, sau al unirii cu Dumnezeu, în afară de cel al inimii. Spre inimă trebuie îndreptată atenția, nu numai spiritual, ci și fizic⁸.

Tehnica de liniștire a inimii, pe care o descrie Sfîntul Simeon Noul Teolog, este următoarea: «Așezat într-o chilie liniștită, într-un ungher al ei, fă ce-ți spun: închide ușa și ridică spiritul mai presus de ce este lucru vremelnic și deșert; apoi rezemîndu-ți barba în piept și îndreptînd ochiul trupesc, împreună cu tot spiritul, spre mijlocul pîntecelui, adică spre ombilic, comprimă inspirația aerului ce trece prin nări în așa fel încît să nu respiri cu ușurință; și cercetează cu mîntea lăuntrul măruntaielor, ca să găsești locul inimii, unde obișnuiesc să se adune toate puterile sufletului. La început vei da peste un întuneric și peste o rezistență îndărătnică, dar stăruind și practicînd acest exercițiu, ziua și noaptea, vei descoperi, ca prin minune, o fericire fără margini. Într-adevăr, îndată ce mîntea găsește locul inimii, ea zărește dintr-odată ceea ce n-a știut niciodată, ea zărește cerul care există în centrul inimii și se vede pe ea însăși întreagă, luminoasă și plină de discernămint. De acum înainte, îndată ce un gînd se înfiripează, spiritul îl alungă și îl nimicește, prin invocarea lui Iisus Hristos, înainte chiar ca acel gînd să se definească și să ia vreo formă⁹. Această tehnică a fost cunoscută și sub numele de «omfalopsihism». Practicantul acestei tehnici, în timpul exercitării rostea rugăciunea: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă».

Efectele ultime ale *Rugăciunii lui Iisus*, sînt, după Sfîntul Ioan Scărarul, o lumină infinită pe care o vedem cu ochii minții în văzduhul inimii, lumină ce vine de la «soarele inteligențelor» care e Hristos și, prin El, Sfînta Treime; noi înșine ne

5. Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 151.

6. Ioan Gh. Savin, *op. cit.*, p. 113—114.

7. Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 114.

8. Ioan Gh. Savin, *op. cit.*, p. 114.

9. *Ibidem*, p. 115, vezi și Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 155.

vedem străvezii, în toate amănunțele alcătuirii noastre, prin această lumină și tot prin ea contemplăm adîncul misterelor divine¹⁰.

Astfel, rugăciunea mistică este chemarea arzătoare a lui Iisus pînă cînd, după cum spune Sfîntul Ioan Scărarul, inima înghite pe Dumnezeu și Dumnezeu înghite inima, adică ființa contemplatorului cea străbătută și covîrșită de lumina divină a harului. Aceasta e prezența unitivă a lui Dumnezeu, e desăvîrșirea, e contopirea noastră cu ființa divină, e îndumnezeirea, e extazul, e ținta finală a contemplației.

Despre originea isihasmului găsim indicații în scrierile mistice, bazate pe tradiție, după care și-ar avea începutul odată cu apariția creștinismului.

Rugăciunea cea fără de cuvînt a minții, rugăciunea contemplativă, rugăciunea tăcerii sau rugăciunea neîntreruptă și extraordinară, o găsim amintită, recomandată și practică chiar de Evagrie Ponticul (345—346 — 399—400), a cărui terminologie mistică se apropie de cea a isihaiștilor¹¹, de Diodor al Foticeii și Sfîntul Ioan Scărarul. Așa că aceasta își are originea, obîrșia și practicarea cu mult înainte de apariția metodei practicării rugăciunii.

Fără a merge prea departe, înclinăm să credem că geneza acestei rugăciuni nu a fost străină de mediul alexandrin neoplatonic și creștin din sec. III. Studiind lucrările lui Clement Alexandrinul vom vedea înrudirea dintre idealul de perfecțiune al gnosticizmului creștin și al celor ce practicau «isihia»¹².

Începuturile acestei rugăciuni trebuie puse în legătură cu apariția monahismului, întrucît monahii din cele mai vechi timpuri practicau rugăciuni scurte, numite de Fericitul Augustin «orationes jaculatas»¹³.

Rugăciunea lui Iisus a cunoscut o mare răspîndire în întregul Orient creștin, atît pentru monahii din pustie, cît și în mînăstiri, încă din primele secole. Astfel, Sfîntul Ioan Hrisostom (344—407) este recunoscut pentru preocupările sale ascetice, aceasta putîndu-se constata din omiliile și predicile sale, ca și din operele speciale dedicate vieții de retragere monahală.

Dintre capadocieni, cei care s-au preocupat mai mult de problemele mistico-ascetice sînt cei doi Grigorie: de Nazianz și de Nissa.

La începutul secolului V amintim pe sfîntul Sava, născut, probabil, pe la anul 439 în Mutalasca Capadociei, întemeietorul mînăstirii Marea Lavră din Mar Saba de azi¹⁴. Nichifor din Singurătate spunea că sfîntul Sava punea un accent foarte mare pe păzirea minții, lucru pe care îl cerea de la ucenicii lui cu multă exigență. Alt exemplu îl avem pe cel al sfîntului Teodosie cel Mare, care, după ce și-a făcut noviciatul în marea chinovie de lângă turnul lui David din Ierusalim, a întemeiat, în anul 465, marea sa chinovie la răsărit de Betleem. Patriarhul Salustius al Ierusalimului (486—494) îl numește conducător al chinoviilor din patriarhat (un fel de exarh), pe

10. Irineu Hausherr, *La méthode hésychaste*, în «Orientalia Christiana», vol. IX, Roma, 1927, apud Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 163.

11. Nichifor Crainic, *Rugăciunea lui Iisus*, în «Gîndirea», Mai, 1938, p. 223.

12. Jules Gross, *La divinisation du chrétien d'après les pères grecs*, Paris, 1936, p. 167—171: *Le gnostique de Saint Clément d'Alexandrie*. Opuscule inédit de Fénelon, publié avec une introduction par le Père Paul Dudon, Paris, 1930; F. Cayre, *Patrologie*, t. I, Paris, 1933, p. 178 sq. apud Arhim. Antim Nica, *Rugăciunea lui Iisus*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVII (1939), nr. 9—10, p. 566.

13. Fericitul Augustin, *Vitae Patrum*, Epist CXXX, 20. Dicuntur fratres in Egipto celebras quidem habere orationes, sed eas tamen brevissimas et raptim quodam-modo jaculatas, ne illa vigilanter erecta, quae oranti plurimmi necessaria est per productiones moras evanescat atque habetetur intentio; vezi și P. Pourat, *La spiritualité chrétienne*, vol. I, Paris, 1918, p. 202.

14. H. G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im Byz. Reich*, Munchen, 1959, p. 397—398.

cînd sffntul Sava îl numește un fel de exarh al pustnicilor¹⁵. Nichifor din Singurătate arată felul de viețuire al sffntului Teodosie, accentuînd că el consta într-o adunare a simțurilor spre cele dinlăuntru. Prin aceasta, chiar cînd se află în mulțime se simțea ca în singurătate și această liniște o comunica și altora. Iar în viața sffntului Arsenie, Nichifor din Singurătate, scoate și mai mult în evidență stăruința acestuia de a fi atent la sine și de a-și aduna mintea în sine, ca s-o poată înălța la Dumnezeu¹⁶.

Sffntul Maxim Mărturisitorul (580—662) este primul comentator al ideilor mistice cuprinse în scrierile sffntului Grigorie de Nazianz și ale lui Dionisie Areopagitul. Ideile acestora capătă încetățenire ortodoxă și circulație largă în lumea creștină prin Maxim Mărturisitorul. El spunea că instrumentul care ajută la desprinderea de lume este rugăciunea, care la rîndul său separă rațiunea umană de toate gîndurile, plîsînd-o în fața lui Dumnezeu, cu care se unește. Ajunsă la această culme a rugăciunii, mintea, rațiunea noastră, devine ea însăși simplă, adică deiformă. În elanul rugăciunii, mintea este inundată de lumina divină înfinită, ea nu mai are percepția de sine însăși, nici de o altă ființare în genere, ci numai de cel care, prin dragoste, operează în ea astfel de luminare. Acest fel de rugăciune, denumită de Sffntul Maxim Mărturisitorul «Rugăciunea teologică» este o «tăcere misterioasă»¹⁷.

Nichifor din Singurătate continuă șirul isihaiștilor cu Pavel cel Tînăr, viețuitor în una din cele 13 mînăstiri de pe muntele Latros, devenit mai tirziu Latmos, lângă Mileet. Pavel a murit probabil pe la 955¹⁸. Și din pilda sffntului Pavel din Latros, Nichifor din Singurătate, scoate în relief aceeași stăruință de a-și păzi mintea de împrăștierea celor din afară¹⁹.

Ca o excepțională personalitate apare, în cîmpul misticii, figura sffntului Simeon Noul Teolog, care trăiește la sfîrșitul sec. X și începutul sec. XI. Lui i se atribuie o metodă a rugăciunii isihaste. El vede în retragerea din lume, în anahoretism, scopul ideal al viețuirii mistico-ascetice. El nu pune accent prea mare pe asceza exterioară, ci pe cea interioară. De aceea nici nu preconizează ca necesare cele trei stadii de pregătire ascetică: *purificarea, iluminarea și unirea sau contemplația*, ci numai două: prima, *starea purificării active sau nepătimirea*, după care se intră în cea de a doua fază, a *teologiei sau a contemplației divine*. La acest stadiu se ajunge prin purificarea simțurilor prin baia lacrimilor, care trebuie să însoțească puterea rugăciunii. Deci, starea de nepătimire, puterea rugăciunii neconținute, ne transpune în acea frumoasă transformare spirituală sau îndumnezeire, asemenea ingerilor, care ne îngăduie vederea acelei lumini necreate a divinității²⁰.

Curentul isihast ia și o mai mare amploare în sec. XIII—XIV, unul din reprezentanții lui fiind Nichifor din Singurătate, care se naște, probabil, pe la anul 1215—1220 și este de origine italiană.

Sffntul Grigore Palama spune în *Cuvîntul II la Triada a II-a* că «Nichifor, care fiind de neam dintre italieni, s-a alipit credinței noastre ortodoxe, care, deodată cu patria sa, a lepădat și cele părintești și a socotit mai scumpă credința noastră decît a sa, pentru cuvîntul adevărului care e la noi. Și venînd la aceasta, a ales viața cea mai curată, adică pe cea singuratică. Iar ca loc de locuit, alege pe cel cu nume sffnt, care este între lume și mai presus de lume, Athosul care este căminul vîrțuții. Și aici se arată mai întîi stînd să fie călăuzit, supunîndu-se celor mai de frunte

15. *Ibidem*, p. 137, 203, 204.

16. Nichifor din Singurătate, în «Filocalia», vol. VII, București, 1978, p. 16, trad. în românește de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae.

17. Ioan Gh. Savin, *op. cit.*, p. 133—134.

18. H. G. Beck, *op. cit.*, p. 211—212.

19. Ioan Gh. Savin, *op. cit.*, p. 138—139.

20. Nichifor din Singurătate, *op. cit.*, p. 16.

dintre părinți. Dând acestora timp mai îndelungat dovada smereniei sale, învătă de la ei arta artelor, adică experiența liniștirii (isihiei) și deveni călăuză celor ce exercită în lumea cugetării pentru lupta contra duhurilor răutății. Acestora le-a alcătuit și o serie de îndrumări de-ale părinților, care îi pregătește pentru nevoințe, rânduiește felurile luptelor, arată răsplătirile și descrie cununile biruinței. Apoi, pe lângă acestea, fiindcă vedea pe mulți dintre începători neputind stăpîni nici măcar în parte nestatornicia minții, le întocmi și un procedeu prin care să poată fi în pușin împrăștierea și mișcarea imaginației ei»²¹.

În anul 1274 Mihail VIII Paleologul primește unirea cu Roma, iar Nichifor din Singurătate se împotrivesc acestei hotăriri, motiv pentru care în anul 1276 este exilat din Athos, împreună cu alți monahi, în una din insulele pustii din Marea Egee²², unde erau exilați cei ce se împotriveau unirii cu Roma. Printre cei ce au petrecut cu Nichifor a fost și Teolipt, care a învățat de la el metoda rugăciunii neîncetate, deprinsă de Nichifor în Muntele Athos. Sfîntul Grigore Palama afirmă că Nichifor a fost călăuză mai multor ucenici, cărora le lasă ca regulă «metoda» sa²³. Se pare că, pe cînd locuia în Muntele Athos, a alcătuit un *Cuvînt despre purcederea Duhului Sfînt, împotriva latinilor*, sau poate chiar mai multe scrieri împotriva lor²⁴. Metoda de rugăciune a lui Nichifor din Singurătate este dată în *Cuvînt despre trezvie și despre păzirea inimii*.

Nichifor din Singurătate moare, probabil, pe la 1290—1300, lăsînd în urma sa ucenici bine formați, printre care se numără și Teolipt, mitropolit al Filadelfiei. Acesta s-a născut la Niceea la 1250. În anul 1274, cînd împăratul Mihail VIII Paleologul a semnat unirea cu Roma, Teolipt este cel care organizează rezistența împotriva unirii în Bitinia²⁵. Din această cauză este exilat în una din insulele Mării Egee, unde înfîlnește pe Nichifor din Singurătate, de la care deprinde practica vieții ascetice și a rugăciunii. Sfîntul Grigore Palama spune că Teolipt l-a avut pe Nichifor ca maestru în această rugăciune²⁶, iar într-un panegiric se spune că Teolipt în exil «s-a supus unuia din acei atleți care erau și asceți, și anume celui care era primul între ei» și «învătă de la el, care cunoștea foarte bine și ca pe o știință, viața după Dumnezeu, practica și contemplația și înfrînarea minții»²⁷.

Introdus într-o astfel de viață, Teolipt devine mai tîrziu unul dintre dascălii Sfîntului Grigore Palama, acest lucru confirmîndu-l chiar Sfîntul Părinte cînd spune: «Teolipt ne-a predat nouă acestea prin gură proprie», fiind unul dintre bărbații plîni de Duhul Sfînt»²⁸. Filotei spune precis că Teolipt «l-a introdus pe Palama în sînta trezvie și în rugăciunea minții»²⁹.

Prin aceste cuvinte învățătura lui Teolipt se dovedește aproptată de învățătura lui Nichifor din Singurătate, care se numește «despre trezvie și despre paza inimii» și care, în fond, tratează «Despre trezvie și rugăciune».

Este închis deoarece continuă să susțină opoziția unirii cu Roma. După ce papa Martin IV a denunțat, la 1 martie 1281, unirea de la Lyon, Teolipt este eliberat.

După moartea împăratului Mihail VIII Paleologul, în anul 1284, este ales mitropolit al Filadelfiei. Această numire a avut loc după sinodul de la Vlaherne, ținut în

21. Ibidem, p. 7—8; vezi și Prot. Dr. Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sfîntului Grigore Palama*, Sibiu, 1938, p. 54—58; 22. P. Hristou. Γρηγορίου τοῦ Παλαμά τα εὐχράματα vol. I, Salonic, 1962, p. 508—509. 23. P. Hristou, *op. cit.*, p. 329.

24. J. Meyendorff, *Introduction à l'étude de Gregoire Palamas*, Paris, 1959, p. 31. 25. H. G. Beck, *op. cit.*, p. 693.

26. *Cuvîntul II, Triada a II-a contra lui Varlaam*, în «Filocalia», vol. VII, p. 35.

27. Prot. Dr. Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sfîntului Grigore Palama* p. 58. 28. *Cuvîntul II, Triada I, contra lui Varlaam*, în «Filocalia», vol. VII, p. 36.

29. *Encomionul lui Palama*, Migne, P.G., t. CLI, col. 561.

anul 1283, prezidat de patriarhul Iosif, care a condamnat unirea cu Roma. Un alt sinod aprobă tomul scris de patriarhul Grigorie Cipriotul, ajuns pe scaunul de patriarh la anul 1283, după moartea patriarhului Iosif, tom prin care se respinge din nou purcederea Duhului Sfânt de la Fiul, dar se admitea «strălucirea Lui eternă prin Fiul». Teolipt semnează acest tom împreună cu toți episcopii antiunioniști. Un călugăr Marcu, interpretând acest tom, identifică «purcederea» de la Fiul cu «strălucirea» prin Fiul, iar Grigore Cipriotul îl susține. O parte din mitropoliții semnatori ai tomului și anume: Ioan Chilas de Efes, Daniil din Cizic, cerură patriarhului retragerea tomului și încetarea pomenirii lui la Liturghie. Aceasta a făcut ca patriarhul să se retragă din scaun în anul 1289. Teolipt dezaprobă și el pe patriarh, dar nu din cauza tomului, ci pentru că susținea interpretarea lui Marcu, care putea avea un efect bun dar și unul rău: reducerea purcederii Duhului din Fiul la strălucire sau a strălucirii la purcedere.

Într-un sinod ținut la palat, prezidat de Andronic II Paleologul (1282—1328), s-a afirmat ortodoxia tomului. Atitudinea aceasta va fi preluată și de sfântul Grigore Palama, ca fiind contrară celei susținute de partida care nu admite nici o relație eternă între Duhul Sfânt și Fiul, ci numai trimitere temporară a Duhului de către Fiul, susținută de Ioan de Chilas, iar în sec. XIV, de Achindin și Nichifor Gregoras, adversarii lui Palama³⁰.

După moartea împăratului Mihail VIII Paleologul s-a ivit o altă discuție, care a divizat Biserica din Bizanț. Mihail VIII depusese din scaun pe Arsenie, întrucât acesta îl condamnase pentru că scosese ochii tânărului moștenitor legitim al tronului împărătesc, Ioan IV Lascaris (la 25 decembrie 1261) și l-a înlocuit cu Gherman III (1265—1267), apoi cu Iosif I (1268—1275), care, în 1275, demisionează, nevrind să accepte unirea cu Roma. După moartea lui Mihail VIII Paleologul este readus în scaun Iosif, dar arseniștii extremiști nu-l recunosc. Arseniștii moderați au fost împăcați prin aducerea moaștelor sfântului Arsenie la Constantinopol în anul 1284, sub patriarhul Grigorie Cipriotul. În această situație, Teolipt adoptă o atitudine moderată, favorabilă salvării unității Bisericii. Acest lucru se poate constata din cele două cuvântări, păstrate de la el, în care îndeamnă pe arseniștii extremiști să vină în sinul Bisericii. Prin aceasta Teolipt este precursorul renașterii teologice și sacramentale adusă de Palama și de Nicolae Cabasila³¹.

Teolipt este doar unul dintre cei care au dat o expresie teoretică mai accentuată trăsăturii generale a vieții duhovnicești răsăritene legată de Biserică. Era obligat la aceasta de diviziunile care se manifestau în viața Bisericii. Activitatea care l-a impus cel mai mult pe Teolipt a fost aceea de mare sfătuitor duhovnicesc al cercurilor societății înalte din Constantinopol și al celor două mănăstiri, din acel oraș, cu numele de «Philantropos Soter» (Mintuitorul de oameni iubitor).

Datorită vieții prea agitate, Teolipt nu a avut ocazia să dezvolte, în sfaturile sale, în mod direct învățătura despre lumina dumnezeiască și despre energiile necreate, dar ea mi se pare implicată în conținutul textului său publicat în Filocalie. Teolipt a trăit, probabil, pînă pe la 1324—1325³².

Reînvierea și desăvîrșirea curentului isihast în sec. XIII—XIV.

Mișcarea de reînviere duhovnicească, pornită din Muntele Athos, în sec. XIV, sub numele de isihasm, este dominată de doi Grigore: sfântul Grigore Sinaitul și sfântul Grigore Palama.

Sfântul Grigore Sinaitul s-a născut, probabil, pe la anul 1225 la Kakula, lângă Clazomene, pe țărmul occidental al Asiei Mici. După anul 1282 este luat prizonier

30. J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 14—15.

31. *Ibidem*, p. 20.

32. H. G. Beck, *op. cit.*, p. 693.

de turci și dus la Laodiceea, pe coasta Siriei. Răscumpărat de creștini, vine în Cipru și intră în monahism ca rasofoar. Pleacă la mănăstirea Sfânta Ecaterina unde este tuns în monahism. De aici merge la Ierusalim și apoi în Creta, unde un monah bătrîn, Arsenie, îl introduce în practica «păzirii minții în trezvie și în rugăciunea curată». Viața lui de pînă acum a fost făptuitoare, însă de acum se ridică la nivelul vieții contemplative. Din Creta merge în Athos și se așază la Magula, nu departe de mănăstirea Filotei, unde erau trei călugări cunoscători ai rugăciunii lăuntrice.

După cum afirmă Calist, pe la începutul sec. XIV, monahismul din Athos nu cunoaște decît prima față a nevoițelor, cea a curățirii prin fapte. Această afirmație poate fi cam exagerată, întrucît se știe că Nichifor din Singurătate introduce în Athos metoda rugăciunii curate și e foarte probabil ca el să fi trăit și cînd a venit Grigore Sinaitul în Athos, sau poate că murise de curînd³³. Chiar sfîntul Grigore Palama în *Cuvîntul al II-lea la Triada I*, afirmă că Nichifor monahul a lăsat în Athos o puternică tradiție a rugăciunii neîncetate.

Deși Grigore Sinaitul considera că viața dedicată rugăciunii curate se poate duce mai bine în grupurile mai mici ale unor schituri, decît în marile mănăstiri de obște, totuși el nu socotea că ea nu poate fi practică și în astfel de mănăstiri și chiar în lume, cum socotea și Teolipt al Filadelfiei. Astfel, trimite pe ucenicul său Isidor, înainte de a fi tuns în monahism, la Salonic pentru a fi acolo «un isihast orășean», ca model și călăuzitor al unui cerc de mireni. «Nu doresc ca tu să trăiești aici, în sălbăcia munților, de ce să faci aceasta? ci în lume, printre călugării și printre oamenii care trăiesc în ea, ca să le fii tuturor o pildă prin tăcerea și prin vorbirea ta»³⁴.

Aici a rămas zece ani, cucerînd, împreună cu Palama, care-l tunsese în monahism, un cerc larg de monahi și de laici pentru practicarea rugăciunii curate. Filotei, patriarhul Constantinopolului, care a scris viața lui Palama, pune un accent deosebit pe austeritatea și predica lui Isidor. Acesta citea cuvintele despre «poarta cea strîmtă» din Evanghelie și «trăia ca aceia ce nu aveau nimic». Filotei spune că, învășase acestea de la dascălul său, Grigore Sinaitul³⁵.

Prin 1335 Grigore Sinaitul se stabilește în muntele Kataklyomens, în Paroria, unde și moare la 27 noiembrie 1346. În această mănăstire a adunat mulți monahi în jurul său, a zidit două mănăstiri, un turn și a făcut din acest loc pustiu un «laborator duhovnicesc», un loc sfînt de «doxologie și laudă neîncetată lui Dumnezeu»³⁶, ajutînd nu numai pe monahii aduși din Athos să înainteze în rugăciune, ci preschimbînd pe cei care veneau acolo și îmblinzind chiar pe cei ce se obișnuiseră cu o viață de hoți și de ucideri.

Legătura spirituală cu Nichifor și Teolipt o arată Sfîntul Grigore Sinaitul prin faptul că și el căuta această «rugăciune de trezvie a minții» ca și aceia. Rugăciunea «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul», recomandată de Nichifor monahul, o face și Grigore Sinaitul cu «străpungerea» sufletului, cu iubire întru cunoștință și în mod fierbinte ca și Teolipt.

Sfîntul Grigore Sinaitul a fost ajutat la construirea mănăstirii de aici de țarul Ioan Alexandru (1330—1371). Obștea lui de la Paroria a căpătât un caracter isihast

33. Kalistos Ware, *The Jesus Prayer in St. Gregory of Sinay*, în «Eastern Church Review», vol. IV, nr. 1, 1972, p. 5—6.

34. Patriarhul Filotei, *Viața lui Isidor*, ed. de A. Papadopoulos-Karamens, Zapiski Istoriko-Filologičeskago Faculteta St. Petersburgskago Universiteta, St. Petersburg, 1905, p. 77, 21—26.

35. J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 34—35.

36. *Ibidem*.

mai cuprinzător³⁷. S-a afirmat că obștea lui de la Paroria a servit ca punte de legătură între lumea greacă și lumea slavă. Oamenii ca sfântul Teodor de Tîrnovo, sfântul Romil (Roman) de Vidin, patriarhul Eutihie al Bulgariei, mitropolitul Ciprian al Kievului, care ulterior au fost factorii marii renașteri a monahismului contemplativ din întregul creștinism slav al Evului Mediu, au fost monahi de la Paroria și cei mai mulți ucenici nemijlociți ai sfântului Grigore Sinaitul³⁸.

În textul grec al *Vieții* sfântului Părinte, scrisă de Calist, se spune: «că pe cât era cu putință voia și dorea cu iubire de Dumnezeu ca pe toți să-i aducă în lăuntrul razei și strălucirii Bunului și Preasfântului Duh, apoi nici un loc de aici nu a lăsat, întărindu-se și imputernicindu-se cu ajutorul lui Dumnezeu, nu numai al grecilor, al bulgarilor ci și al sîrbilor înșiși și dincolo de ei, ca să facă și acolo, prin ucenicii săi, lucrarea cea mai sirguincioasă, să se semene binele isihiei cu îmbelșugare și strălucire»³⁹.

Sfântul Grigore Sinaitul moare pe la 1346, iar după moartea lui «mulți din ucenicii săi, după adormirea lui și călătoria lui la Dumnezeu au ieșit ca niște stele strălucitoare și au împodobit margiunile pămîntului»⁴⁰.

Cel care avea să ducă isihasmul pe cele mai înalte culmi, a fost sfântul Grigore Palama, contemporan cu sfântul Grigore Sinaitul.

Este curios că, deși perioadele lor de trăire în Athos sînt cam aceleași, amîndoi participînd la promovarea acestei mișcări, izvoarele nu menționează nici un contact direct între ei. Această lipsă de mențiune este o atît mai curioasă cu cît Glossia, unde a ucenicit doi ani Palama, era aproape de Magula, unde viețuia Grigore Sinaitul cu ucenicii săi. Amîndoi părăsesc pe la 1326—1327 Athosul, din cauza invaziilor turcești, și vin la Salonic, avînd intenția să meargă la Ierusalim și la Muntele Sinai. Amîndoi se reîntorc pe la 1330 la Athos⁴¹.

Palama nu-l menționează pe Grigore Sinaitul printre dascălii săi, iar Sinaitul nu apare printre susținătorii lui Palama în lupta lui pentru apărarea isihaiștilor. Probabil că tăcerea lui Palama privitor la Grigore Sinaitul se datorește voinței celui din urmă, făcută cunoscută lui Palama și lui Calist, de a nu se face publicitate despre el în disputa isihastă. S-ar putea ca această tăcere să se datoreze și faptului că Sinaitul plecase departe, în munții Paroriei, cînd Palama își începe lupta de apărător al isihaiștilor.

Sfîntul Grigore Palama, atras pe la 1337—1338 de disputa cu Varlaam, apoi cu Achindin și cu toți ceilalți adversari ai mișcării isihaste, s-a remarcat pentru apărarea ei teologică, pe cînd sfîntul Grigore Sinaitul a rămas un îndrumător practic al acestei mișcări, «preocuparea lui nu a fost aceea de a justifica isihasmul față de adversarii lui, ci de a învăța metoda lui pe cei ce s-au adunat în jurul său»⁴².

Dar cei doi Grigore, ca susținători ai aceleiași mișcări, însă cu roluri deosebite, credem că au comunicat continuu prin ucenicii lor. Isidor, ucenicul lui Grigore Sinaitul, fusese tuns în monahism de Grigore Palama, iar Isidor îl ridică în scaunul de mitropolit de Salonic, pe Palama, în anul 1047.

În general ucenicii lui Grigore Sinaitul apar ca susținători ai lui Palama în tot timpul controverselor acestuia cu adversarii isihasmului, printre altele semnînd *Tomul*

37. K. Ware, *op. cit.*, p. 7. 38. *Ibidem*, nota 2.

39. Mitropolit Tit Sîmedrea, *Viața mîndstirească în Țara Românească înainte de anul 1370*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 7—8, p. 675.

40. *Ibidem*, p. 679. 41. J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 17.

42. K. Ware, *op. cit.*, p. 1—2.

Aghioritic către *sinodul din Constantinopol de la 1341*, în apărarea lui Grigore Palama⁴³.

Prin lupta sa teologică răsunătoare și prin treapta de arhiepiscop al Salonicului, sfântul Grigore Palama a jucat un mare rol public.

Sfântul Grigore Palama se naște, probabil, în anul 1296, din părinți de neam ales, care se mutaseră din Asia Mică în Constantinopol. Primește o educație aleasă, fiind ajutat de împăratul Andronic II Paleologul⁴⁴. Încă din copilărie duce o viață de asceză. Are ca dascăl pe Teolipt, care îl introduce în disciplina trezviei și a rugăciunii minții. La vârsta de 21 de ani, împreună cu cei doi frați ai săi, pleacă la Muntele Athos și se instalează pe lângă mănăstirea Vatoped, devenind ucenicul bătrînului monah Nicodim, care-l și tunse în monahism. După moartea lui Nicodim, Grigore s-a dus, în anul 1321, în lavra Sfântului Atanasie, iar de aici, în 1324, s-a așezat într-un loc retras, numit Glossia, unde un grup de isihaiști se exercitau în asceză și în rugăciunea minții sub călăuzirea unui monah Grigorie. În 1330—1331 merge la Athos și se așază în schitul Sfântul Sava de lângă Marea Lavră. Aici a început să scrie și să predice.

Epoca cea mai însemnată a vieții Sfântului Grigore Palama începe cu lupta împotriva lui Varlaam, un italian catolic, originar din Calabria, regiune unde se aflau mulți ortodocși. El a trecut la ortodoxie cu scopul de a mijloci unirea Bisericilor, mai bine-zis de a catoliciza Biserica Ortodoxă. Sfântul Grigore demonstrează că Varlaam era catolic prin modul în care acesta s-a purtat ca trimis al împăratului Andronic III în Occident pentru a trata cu papa unirea, spunând: «El care a fost trimis anul trecut de împăratul nostru în Italia și Galia de Sus, ca să îndemne pe aceia să pornească împotriva perșilor (turcilor) cu venirea primăverii, a uitat de scopul soției, cum s-a dovedit ulterior din fapte, și s-a dus la papa spunându-i că rugăciunile lui i-au ajutat pe drum și le-a invocat mergînd spre el, i-a sărutat genunchiul cu plăcere și venerație, iar chipul și l-a lăsat în mâinile lui, primind din ele pecetea de bucurie»⁴⁵. Un alt contemporan al său, Nichifor Gregoras spune că: «trecînd împărăția de la Andronic bătrînul la Andronic tînărul (1328), a venit din Italia un ins care a îmbrăcat haina grecească și și-a luat numele de Varlaam. Acesta era deprins cu înțelepciunea dogmatică a latinilor⁴⁶, iar în urma condamnării de la 1341, spune același Gregoras: «A fugit cu toate pinzele desfășurate, întorcîndu-se în Italia la obiceiurile și dogmele latinilor, în care a fost educat»⁴⁷. Chiar dacă nu ar fi fost catolic înaintea, ci ar fi fost grec ortodox, se constată din scrieri că mentalitatea lui era profund scolastică și de esență catolică. Așa că lupta împotriva isihasmului a fost pornită de un reprezentant al teologiei catolice scolastice.

Varlaam a venit în Grecia în 1328 să studieze pe Aristotel în grecește și s-a așezat în Etolia, iar în 1330 a venit la Constantinopol și a intrat în grația împăratului Andronic II și a lui Ioan Cantacuzino⁴⁸, care i-a aprobat să țină cursuri despre teo-

43. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigore Palama*, p. 188.

44. Filotel, *Encomiu*, în «P.G.», t. CLI, col. 555—556.

45. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura sfântului Grigore Palama*, p. 16.

46. Migne, P.G., t. CXXXVIII, col. 760—761.

47. R. Gouillard, *Essai sur N. Gregoras*, Paris, 1926, p. 16—17, afirmă că Varlaam a venit în Răsărit ca să învețe limba greacă, deci nu era nici măcar grec.

48. J. P. Migne, P. G., t. CLIII, col. 661 și 664.

logia lui Dionisie Areopagitul⁴⁹, mai tirziu devenind egumenul mănăstirii Mîntulito-
rului Iisus Hristos din Constantinopol.

În vara anului 1334 vin de la Constantinopol dominicanii Francisc de Camerino
și Richard, primul episcop de Bosfor, al doilea de Nerson⁵⁰, ca să discute cu orto-
docșii problema unirii Bisericiiilor.

Varlaam, probabil dornic să-și cîștige încrederea grecilor, găsi momentul po-
trivit să scrie o serie de tratate împotriva latinilor. Aceste tratate se referă la Duhul
Sfînt, la purgator, la azimă și la primatul papal. Sfîntul Grigore sesizează în aceste
scrieri o mentalitate catolică și îi răspunde prin două tratate, cu aceasta începînd
disputa între Palama și Varlaam⁵¹.

Varlaam, între timp, merge de la Tesalonic la Constantinopol, unde intră în
legătură cu niște călugări simpli, care se exercitau în rugăciunea și vegherea min-
tală, și făcînd pe ucenicul care vrea să învețe cu umilință, află de la ei, expuse pri-
mitiv, cîteva lucruri despre rugăciunea mintală, pe baza cărora începe să batjo-
corească public și să declare ereticii pe cei care l-au inițiat. Pleacă de la Constanti-
nopol la Salonic, unde continuă să defăimeze pe isihasiți prin cuvinte și scrieri.

Din scurta expunere, despre originea conflictului, pe care o relatează un oare-
care David⁵², aflăm că Varlaam auzind pe călugări că socotesc lumina dumnezei-
iască de pe Tabor veșnică și necreată, s-a apucat să spună că acea lumină a fost
materială, stricăcioasă și trecătoare.

Palama încearcă să-l facă să renunțe la ideile sale, dar nereușind, se strădui
să dovedească în scris, cu citate din Sfinții Părinți, că acea lumină este necreată
și veșnică. Varlaam răspunde că dacă este astfel acea lumină, ea este ființa lui
Dumnezeu, ceea ce este masalianism.

Palama răspunde la acuzație făcînd deosebire între ființa și lucrarea dumne-
zeiască, spunînd că: «cea dintîi este invizibilă și neîmpărtășibilă, a doua dimpotrivă.
Dar și a doua e numită de Părinți dumnezeire». Atunci Varlaam răspunde că: «se
afirmă două dumnezeiri, una superioară și alta inferioară, deci e diteist». Palama
răspunde că «deși se numește și harul și lucrarea dumnezeiască, Dumnezeire, și deși
ființa este invizibilă și necomunicabilă, iar harul vizibil și comunicabil celor drepti,
totuși nu sînt două dumnezeiri, ci una: ființa cu lucrarea ei cea nedespărțită de ea»⁵³.

În anul 1335 Sfîntul Grigore scrie două tratate despre purcederea Duhului
Sfînt, ca răspuns la tratatele lui Varlaam. În ele, Sfîntul Părinte, respinge relativis-
mul lui Varlaam, adică metoda dialectică și apără metoda demonstrativă, afirmînd
că în Sfînta Scriptură și în operele Sfinților Părinți avem învățături clare pentru
învățătura ortodoxă.

Aceste două scrieri sînt urmate, în anii 1336—1337, de albe două scrisori către
Achiandin și Varlaam în aceeași chestiune. Aceste scrieri îl fac pe Varlaam să por-
nească atacul împotriva isihasiților, pe care îi știa prieteni ai Sfîntului Grigore Palama,
și în anul 1337 scrie trei tratate împotriva lor. Acestea, Palama, pe la sfîrșitul

49. N. Gregoras, *Byzantinae Historiae*, I, XIX, cap. 1, P. G., t. CXLVIII, col. 1185.
50. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfîntului Grigore Palama*, p. 23—24.

51. Filotei, *Encomiu*, col. 584. Cele două tratate ale Sfîntului Grigore Palama sînt:
a) *Eiusdem ad Barlaamum philosophum de duobus principiis* și b) *Eiusdem quod non
est apodixis divinum*.

52. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfîntului Grigore Palama*, p. 27.

53. *Codex Coislianus* gr., 100, f. 119 v.

anului 1337 și începutul anului 1338, le răspunde cu prima triadă împotriva afirmațiilor lui Varlaam.

În primul tratat, intitulat: *Primul tratat dintre cele dintâi pentru cei ce trăiesc cu sfințenie în isihie : spre ce și pînă la ce grad e folositoare îndeletnicirea cu științele*⁵⁴, respinge afirmația că numai științele produc cunoștința de Dumnezeu.

A doua lucrare este intitulată: *Al doilea tratat dintre cele dintâi pentru cel ce se dedică cu evlavie isihiei. Pentru cel ce se nevoiesc să se concentreze asupra lor în isihie, nu este fără de folos să încerce a-și ține mintea înăuntrul trupului*⁵⁵.

Al treilea este intitulat: *Al treilea tratat din rîndul întîi pentru cei ce se dedică cu evlavie isihiei. Despre lumina și luminarea dumnezeiască, despre fericirea sfîntă și despre desăvîrșirea cea întru Hristos*⁵⁶. În acest tratat argumentează cu texte scripturistice și din Sfinții Părinți că atît lumina de pe Tabor, cît și cea pe care o văd dreptii în lumea aceasta, este necreată și eternă. Aici dăduse Varlaam atacul lui principal, afirmînd că o astfel de lumină este halucinare diavolească.

Cînd văzu răspunsurile lui Palama, Varlaam, cuprins de teamă, retușă citeva din scrierile sale, șterse numele de «omfalopsichi» dat monahilor, renunță să numească fenomenele trăite de isihasti ca demonice, numindu-le naturale, făcînd un fel de redactare nouă a aceleiași scrieri. A avut însă grijă ca acestea să nu fie cunoscute de Palama, ci numai de prietenii săi întîmi. Dar unul dintre aceștia le-a dat lui Palama, cu rugămintea să le combată⁵⁷.

Avînd posibilitatea să le cerceteze, Palama compune o a doua triadă de tratate în care dă și numele lui Varlaam, combătîndu-i învățătura punct cu punct. Prin această a doua triadă, Palama își susține părerile din prima triadă cu noi argumente. Acesta a compus-o pe cînd Varlaam se afla la Avignon ca sol al împăratului Andronic II, deci în 1339.

Socotînd că este ultima formă a atacurilor lui Varlaam, Palama intitulăză răspunsurile sale: «cele din urmă». Acestea sînt:

— *Primul tratat al celor din urmă pentru cei ce se dedică cu evlavie isihiei. Expunerea și combaterea celor scrise de filosoful Varlaam contra celor ce viețuiesc cu evlavie în isihie. Care este cunoștința cu adevărat mîntuitoare și căutată cu mult interes de monahii adevărați, sau împotriva celor ce zic că cunoștința ce provine din științele din afară este cea cu adevărat mîntuitoare*⁵⁸.

— *Tratatul al doilea al celor din urmă pentru cei ce se dedică cu evlavie isihiei. Despre rugăciune*⁵⁹.

— *Tratatul al treilea al celor din urmă pentru cei ce se dedică cu evlavie isihiei : Despre lumina sfîntă*⁶⁰.

Din prima grupă de scrieri ale lui Varlaam împotriva isihaiștilor, combătuți de Palama în primele două triade, făceau parte, probabil, următoarele: *Tratat despre științe ; Despre desăvîrșirea omenească și Despre dobîndirea înțelepciunii*.

După cum se vede, polemica are loc în jurul a trei probleme: valoarea științei pentru mîntuire, pe care Varlaam o susținea, iar Palama o contesta (primele tratate

54. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfîntului Grigore Palama*, p. 29.

55. J. P. Migne, P. G., t. CL, col. 1101—1118.

56. Ultimile două au fost traduse de Prot. Dr. D. Stăniloae în «Anuarul Academiei teologice Andreiane», Sibiu, 1932—1933.

57. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfîntului Grigore Palama*, p. 30.

58. *Cod. Coisl. gr.*, f. 140 v—156 v. 59. *Ibidem*, f. 156v—168v.

60. *Ibidem*, f. 168v—197v.

din ambele triade); *valoarea rugăciunii în general și a rugăciunii mintale în special*, pe care Varlaam o mesocotea, iar Palama o apără (tratatele cu numărul doi din fiecare triadă); și *caracterul luminii pe care au văzut-o Apostolii pe Tabor*, de care Varlaam spunea că este produs diavolesc sau în orice caz ceva natural, deci ceva creat și efemer, iar Palama susținea că este dumnezeiască, necreată și eternă (tratatele cu numărul trei din fiecare triadă).

Deci Varlaam atacase această doctrină sistematic, pornind de la bazele noetice pe care le sprijinea rugăciunea mintală și învățătura despre vederea mistică a luminii dumnezeiești.

Ultima triadă a scris-o Sfântul Grigore Palama în vara anului 1340. În timp ce scria această triadă, probabil după al doilea tratat, Sfântul Grigore, împreună cu prietenul său Isidor, s-a dus de la Salonic la Atena și a compus așa-zisul *Tom Aghioritic*, la care subscriu căpeteniile monahismului din Athos, pe care îl semnează, în martie 1341, și episcopul de Ierisos, Iacob⁶¹. Acesta a fost compus, probabil, ca răspuns la lucrarea scrisă de Varlaam sub titlul *Contra Masalianilor*.

Tomul respinge ideea acceptată de Varlaam că harul îndumnezeitor e o aptitudine naturală, cu aceea că atunci omul e Dumnezeu prin natură, ceea ce este adevărat masalianism.

La întoarcerea din Athos, Palama strânge toți monahii din Salonic și subscriu și aceștia un Tom asemănător, pe care îl trimite patriarhului⁶².

Întors din Apus, în 1340, Varlaam merge la Constantinopol cu piri împotriva lui Palama, acuzându-l că introduce erezii mari în Biserică, motiv pentru care el cere și autorității bisericești să-l condamne, învinuindu-l în fața patriarhului Ioan Caleca de diteism. Varlaam cere și lui Achindin ajutorul în această problemă. Achindin, împreună cu mai mulți monahi, venind la patriarh, au fost de părere că cele scrise de Varlaam, contra lui Palama, nu corespund adevărului, ci sînt inventate de acesta în urma discuțiilor avute cu Palama. Rugămintea pe care a făcut-o Varlaam lui Achindin nu numai că nu a avut succes, dar cel din urmă îl combătu și oral și în scris.

Sfântul Grigore Palama este chemat la Constantinopol. Între timp Sfântul Grigore trimite o scrisoare lui Achindin, în care se apără de acuzația care i se aducea, că ar admite doi dumnezei. El spune că admite numai că Dumnezeu este necreat nu numai după ființă, ci și după lucrarea Lui naturală. Varlaam declarînd lucrările și puterile Lui create, fupe de la Dumnezeu orice lucrare, rămînînd un Dumnezeu inactiv. Lucrările lui Dumnezeu nu pot fi create pentru că ființa dumnezeiască este împărtășibilă. Sfântul Grigore afirmă că este neimpărtășibilă. La acuzația adusă de Varlaam isihaiștilor, că aceștia ar vedea esența dumnezeiască, Palama răspunde că ei nu pretind așa ceva, ei văd numai lucrarea dumnezeiască, care în grecește se numește «energie». Sfântul Părinte răspunde lui Achindin că deosebirea ce o face între ființa și lucrările lui Dumnezeu nu este o erezie, ci își are baza în învățătura Părinților bisericești⁶³. Dar, pentru mai multă siguranță, Sfântul Grigore Palama vine la Constantinopol, unde încearcă să convingă lumea de greșeala lui Varlaam, lucru pe care l-a reușit după lungi și aprigi dispute.

61. Filotei, *op. cit.*, în «P.G.», t. CL, col. 1225—1236.

62. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigore Palama*, p. 109.

63. *Ibidem*, p. 112—113; vezi și *Filocalia*, trad. rom. de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, vol. VII, p. 209—210, nota 267.

Primul sinod în controversa isihastă, 11 iunie 1341.

Întorcându-se din expediția sa din Acarnania, împăratul Andronic III Paleologul dori să pună capăt acestei dispute religioase prin împăcarea celor două părți, fără a se recurge la mijloace extraordinare. De aceea, împăratul a îndemnat atât pe Varlaam cât și pe Palama să se împace și să pună cap controverselor. Chiar documentul antiisihast din *Codex Vaticanum*, gr. 2335⁶⁴, atestă că împăratul, patriarhul și o seamă de demnitari considerau, încă înainte de sinod, acuzațiile aduse de Varlaam monahilor ca erezie, iar acuzațiile lui ca «un atac la adresa întregii vieți monahale, pornit din spirit de ceartă».

Intrucât împăratul nu a reușit să împace lucrurile, în ziua de 11 iunie 1341, a convocat un sinod în biserica Sfânta Sofia. La sinod au luat parte: împăratul Andronic III Paleologul, patriarhul Ioan Caleca, mulți arhieri, senatul, o seamă de demnitari, clerul, egumenii din Constantinopol⁶⁵ și multă lume din oraș⁶⁶. Din discuțiile purtate s-a tras concluzia că învățătura lui Varlaam este greșită, iar acesta din apărător al învățăturilor sale a devenit propriul său acuzator. Poziția lui Varlaam nu a fost respinsă în sinod și în tom cu formulare proprie, ci numai cu texte patristice. Prin argumentele folosite s-a respins învățătura lui Varlaam și s-a confirmat învățătura isihastă.

Văzind că nu poate să-și susțină învățătura prin dovezi clare și simțind că va fi condamnat, Varlaam, la îndemnul și sfatul lui Ioan Cantacuzino a pășit în mijloc și a mărturisit că nu din spirit de ceartă, ci din neștiință a susținut învățăturile sale, recunoscând că învățăturile monahilor sînt în acord cu cele ale Sfinților Părinți. Sfântul Grigore Palama și monahii care îl însoțeau s-au bucurat de această căință, l-au îmbrățișat și l-au iertat pentru toate cele scrise împotriva lor⁶⁷. Sinodul a modificat forma condamnării și a hotărît să fie excomunicat numai în cazul în care va persista în astfel de erori; și nu numai Varlaam, ci oricare va relua vreuna din acuzațiile lui la adresa monahilor, mai bine-zis a Bisericii.

La cîteva zile după sinod, adică la 15 iunie 1341, împăratul Andronic III Paleologul a murit, iar la tron a urmat Ioan V Paleologul, un copil de 15 ani.

În legătură cu sinodul din 1341 este și o enciclică a patriarhului Ioan Caleca, prin care se ordona tuturor, prin pedeapsa de excomunicare, să prezinte autorităților bisericești orice fel de scriere a lui Varlaam, aceasta pentru că au fost condamnate de sinod «din cauza celor vorbite de el împotriva celor ce petrec cu evlavie în isihie». În această enciclică patriarhul Caleca încă nu face distincția de mai târziu privitor la lumina de pe Tabor, pentru care a fost condamnat⁶⁸.

Această enciclică a fost dată, se pare, după fuga lui Varlaam în Italia, care a avut loc chiar a doua zi după sinod.

Curînd după moartea împăratului Andronic III Paleologul, discipolii lui Varlaam încep să se agite iarăși. În fruntea lor era Grigore Achindin. Acesta era originar din părțile Prilepului, din părinți bulgari sau poate aromâni, crescători de vite. A venit la Salonic unde are ca dascăl pe Varlaam. Înainte de a veni Varlaam

64. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigore Palama*, p. 112.

65. *Cod. Paris*, gr., 1338, f. 274v—283v.

66. Filotea, *op. cit.*, p. 599.

67. J. P. Migne, P. G., t. CLIII, col. 673—676.

68. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigore Palama*, p. 151.

la Salonic, Achindin făcuse cunoștință cu Grigore Palama, care petrecea în Muntele Athos. Acesta l-a vizitat des pe Palama, cu care ocazie îi va fi ascultat sfaturile și învățătura, îl va fi admirat pentru asceza și sfințenia vieții sale, încât Palama să spună că i-a fost dascăl lui Achindin⁶⁹. Aceasta s-a întâmplat pînă în anul 1330, pentru că după acest an îl găsim în societatea lui Varlaam. Cînd Palama are disputa cu Varlaam, pentru purcederea Duhului Sfînt (1335—1336), acesta era deja cîștigat de ideile lui Varlaam.

După fuga lui Varlaam în Apus, Achindin este principalul adversar al Sfințului Grigore. Esența acuzațiilor lui Achindin împotriva lui Palama era aceea de diteism. El susține, zicea Achindin, două dumnezeiri necreate, coeternă, supranaturale, una supraordonată și una subordonată, una lucrînd și alta fiind obiectul acestei lucrări, una invizibilă și alta accesibilă și ochilor trupești prin duh. Acuzația de diteism o transformă ușor în politeism: «inovația aceasta propovăduiește o mulțime nenumărată de dumnezeiri conființiale cu Dumnezeu, unele subordonate, altele supraordonate, una acționînd asupra celorlalte, iar celelalte fiind obiect al acestei lucrări, una cu totul neîmpărtășibilă, celelalte împărtășindu-se»⁷⁰.

Nu se știe nimic dacă între Achindin și Palama s-a purtat vreo discuție între primul și al doilea sinod din 1341. Prima lor discuție a fost în prezența mai multor monahi și s-a discutat dacă este vreo deosebire între ființa și lucrările lui Dumnezeu. Achindin, fiind învins, declară că recunoaște dreapta credință și-și întărește mărturisirea în scris. Dar, peste puțin timp, el a început să-și răspîndească învățătura sa eretică. S-a convocat un al doilea sinod la sfîrșitul lunii iulie și începutul lunii august 1341, în partea pentru catehumeni a bisericii Sfînta Sofia. La sinod au participat, cu aproximativ, cam aceleași personalități care au luat parte și la primul sinod, în afară de împăratul care murise. Sinodul a fost public. Nici unul din cei doi nu ne relatează mai detaliat ce s-a discutat la sinod. De remarcat că Achindin ne dă chiar partea principală a dezbaterii care se referă la raportul dintre ființa și lucrările lui Dumnezeu, întrucît din toată polemica dintre Varlaam și Palama, Achindin de această chestiune s-a sesizat și pe tema ei a început să-l atace pe Palama. Sinodul condamnă pe Achindin, iar isihastii cer, ca după acest sinod, care a discutat o temă dogmatică a ființei și lucrările lui Dumnezeu, un tom, după cum că au ieșit învingători.

După acest sinod Sfîntul Grigore Palama este rugat de sinodul din Constantinopol să primească să fie mitropolit al Monembasiei, dar nu primește. În această situație i se dă acest scaun lui Isidor, cel mai bun prieten al lui Palama.

Începînd tulburările politice, Achindin găsește mediu prielnic pentru a începe din nou agitația.

La începutul lui octombrie 1341, împărăteasa, văduva, Ana de Savoia, susținută de marele duce Apocavos și de patriarhul Caleca, a demis pe Ioan Cantacuzino din postul de regent, acesta trebuind să părăsească Constantinopolul și să-și facă la Didimoticos, în Tracia, centrul operațiilor sale militare contra împărătesei și a lui Ioan Paleologul. În această situație, patriarhul Caleca își schimbă atitudinea față de Palama, întrucît îl bănuia a fi partizanul lui Cantacuzino, aceasta pentru că Palama nu era de acord cu războiul împotriva lui Cantacuzino, și oriunde se afla îndemna pe toți la pace. Caleca îl acuză, în fața împărătesei, că întreține legături cu Cantacuzino

69. *Antiretic III*, în «Cod. Paris», 1238, f. 102 v.

70. Scrisoarea lui Achindin către patriarhul Caleca la T. Uspenski, *Sinodic*, Odesa, 1893, p. 82. Termenii de supraordonată și subordonată sînt folosiți des în critica lui Achindin.

prin anumiți monahi⁷¹, învinuie la care Palama răspunde că nu a făcut nimic prin care să se arate conlucrător al acestuia.

Scirbit de războiul fratricid și fiind privit cu răceală și bănuieli de cei de la curtea împărătească, Palama s-a retras în minăstirea Sfintii Arhangheli. Achindin profită de această ocazie și începe din nou agitația, răspinzind învățătura sa, susținut și de patriarh, acest lucru făcându-l oral și scris, fiind cel dintâi care a început să scrie, după cum afirmă sfântul Grigore⁷².

Sfântul Grigore rămâne la Constantinopol pînă la Duminica Tuturor Sfinților, adică pînă la 26 mai 1342, timp în care compune răspunsurile la atacurile lui Achindin. Acum scrie cele două Antiretice: *La ce se referă unitatea în dumnezeire și la ce deosebire: Dialogul ortodoxului cu Varlaamitul*⁷³; *Teofanes*⁷⁴ *Apologie mai pe larg; despre lucrările dumnezeiești și împărtășirea de ele*⁷⁵.

La acuzația de doteism și politeism, Palama răspunde că strălucirea ființei dumnezeiești nu împiedică să fie o dumnezeire unică și simplă, chiar dacă aceasta este necreată și se numește de asemenea dumnezeire.

Natura fără putere și lucrare nu poate exista, precum nici putere sau lucrare fără ființă. Ceva este lucrarea și altceva cel ce lucrează, precum altceva este lucrul realizat; lucrarea este mișcarea activă și ființială a naturii; lucrătorul este natura din care provine lucrarea, iar lucrul realizat este rezultatul⁷⁶. Toate numirile ce le dăm lui Dumnezeu nu se referă la ființa Lui, care este mai presus de înțelesul oricărui nume, ci la lucrările Lui, care vin în lume, ele coboară la noi, ființa Lui rămîne însă inaccesibilă. Dumnezeu nu este pentru noi nici o transcendență absolut neatinsă, dar nici nu sintem produsul ființei dumnezeiești sau uniți cu ea, sau cunosători ai ei, în care caz am fi asemenea cu Hristos.

Privitor la lumina pe care isihaiștii susțineau că o văd, Palama afirmă că: «ochii o văd fiind transformați de puterea Duhului și primind o putere pe care o aveau înainte, cel ce vede nu mai este ochi ci Duhul sufletesc, iar singur nu le poate vedea nici înțelege⁷⁷».

Ura patriarhului Caleca împotriva lui Palama era din ce în ce mai mare, lucru care face pe Sfântul Părinte să fugă în Heracleea, după Paștele din 1342. Este adus în toamna aceleiași an și ținut într-un fel de domiciliu forțat în minăstirea «Cel neocuprins», iar din mănăstire pînă în mai stă refugiat în biserica Sfânta Sofia, care avea drept de azil, iar de aici este luat și aruncat în temniță la îndemnul lui Achindin și cu aprobarea lui Caleca.

Într-un sinod, neoficial, ținut în noiembrie 1344, Palama este condamnat formal, cu toate că era considerat condamnat mai dinainte fără un act oficial. În acest sinod, ținut în ascuns, este depus și Isidor. Cîțiva arhierei au cerut ca Isidor să fie mai întâi ascultat și după aceea să fie depus. Patriarhul luînd această atitudine drept solidarizare cu Isidor și făcînd uz de puterea lui politică, l-a exclus din sinod și l-a întemnițat, dînd eparhiile lor aderenților lui⁷⁸. Acești arhierei sînt: Matei al Efesului,

71. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfîntului Grigore Palama*, p. 161.

72. *Antireticul I contra lui Achindin*, în «Cod. Paris gr.», 1238, f. 162.

73. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfîntului Grigore Palama*, p. 167.

74. *Ibidem*.

75. Teofanes, în «P.G.», t. CLI, col. 770.

76. *Antireticul VI*, f. 169, după Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfîntului Grigore Palama*, p. 206—207.

77. *Antireticul IV*, f. 129 v.

78. *Contra Ioanem Calecam...*, în «P.G.», t. CL., col. 1238.

Atanasie al Cizicului, Laurentiu al Alanei și Soteropolei, Macarie al Hrisopolei, Hariton al Aprei și Ierotei al Lapadului⁷⁹. Nici unul din ei nu este subscris în actul de depozitie al lui Isidor. Actul este subscris de următorii arhieri: Iosif sau Mitrofan al Patrelor Vechi, Isac al Maditelor, Calinic al Zigcheii, Calinic al Amastridei, Pavel al Xanthei, Sofronie al Dromei, Iosif al Tenedului⁸⁰. Actul de depozitie este subscris și de Igmatie al Amthohiei, care se pare că nu a luat parte la sinod.

Conflictul între patriarhul Caleca și curtea imperială începe în toamna anului 1345, când patriarhul, crezând că împărăteasa este cu totul de partea lui, îl ridică pe Achindin în ierarhia bisericească, hirotonindu-l diacon, cu tot avertismentul dat de împărăteasă: Acest lucru a declanșat o mare agitație în oraș. Patriarhul voia să-și urmeze planul de a ridica pe Achindin până la treapta de arhieru. Încearcă, din nou, să pună în lumină nefavorabilă pe palamiți în fața împărătesei, dar străduințele i-au fost zadarnice. Curentul pentru Palama se dezlănțuise cu toată puterea. A fost convocat senatul și, prin vot, hirotonia lui Achindin, declarată ilegală, la aceasta consimțind și arhieriei printr-un act scris. Persecuțiile împotriva palamiților au fost oprite, iar achindiniții dezaprobați. Achindin este condamnat la temniță de care scapă fugind și ascunzându-se în peșteri.

Motivul determinant pentru care împărăteasa a rupt legătura cu patriarhul Caleca și cu Achindin a fost faptul că își pierdeafecțiunea poporului.

Cantacuzino, ca și palamiții, aduc ca motiv al conflictului dintre patriarh și împărăteasă convingerea la care a ajuns aceasta, mai ales în urma deselor și hotărârilor manifestări ale ierarhilor și credincioșilor, care susțineau că învățătura lui Palama este învățătura Bisericii.

Patriarhul Caleca nu renunță la ideea sa, și în momentul în care a devenit vacant scaunul mitropolitan de Salonic, prin moartea lui Hyacint (1346), l-a ocupat cu un alt achindinist. Împărăteasa l-a mustnat și i-a interzis să mai săvârșească astfel de acte.

Episcopii care se aflau sub conducerea lui Cantacuzino, în frunte cu patriarhul Ierusalimului, Lazăr, s-au adunat în Orestide (Tracia) cu ocazia încoronării lui Cantacuzino, la 21 mai 1336, și l-au excomunicat pe Caleca.

Cei șase episcopi scoși din funcție și ținuți forțat în Constantinopol au înaintat împărătesei, în septembrie 1346, un memoriu prin care cereau judecarea lui Caleca pentru erezie, pentru simonie și pentru neglijență în administrație.

Împărăteasa începe o serie de consfătuiri cu senatul și cu ierarhii liberi pentru a se informa dacă patriarhul este eretic și dacă a nesocotit Tomul din 1341. Totodată l-a chemat și pe Palama ca să explice în ce constă deosebirea de doctrină între el, Varlaam și Achindin. Cu toate acestea împărăteasa nu-l eliberează pe Palama și pe ierarhii închiși, decât după ce Cantacuzino a intrat în cetate. Ea făcea o distincție netă între chestiunea bisericească și cea politică. Deci nu se poate accepta ideea că și-ar fi făcut din aderenții lui Palama aliați pentru lupta sau pentru împăcarea cu Cantacuzino.

La una din aceste consfătuiri cheamă și pe Nichifor Gregoras, să-l asculte părerea cu privire la învățătura lui Palama. Acesta era împotriva învățăturii palamite

79. J.P. Migne, P.G., CLI, col. 770.

80. Giovanni Marcati, *Notizie di Procoro e Demetrio Cidone, Manuale Caleca et Teodoro Meliteniote, et altri appunti per la storia della teologia e della letteratura bizantina del secolo XIV*, Città del Vaticano, 1931, p. 202—203.

și și-a mărturisit deschis gândul. Împărăteasa i-a cerut să-și fixeze în scris ideile, în felul acesta luînd ființă primele *Antiretice* ale lui Gregoras, în număr de zece.

Patriarhului i s-a ordonat domiciliu forțat.

— Dorind să restabilească credința, împărăteasa a convocat, la 2 februarie 1347, pe ierarhi în sinod.

La consfătuiri au luat parte Isac al Maditelor și Malachia al Metimnei, dar tomul din 1341 nu-l mai subscriu pentru că acest lucru îl făcuseră în 1341. La aceștia se mai adaugă Grigorie al Pompeiului⁸¹. Au mai participat protosul Athosului cu mulți monahi ai lui, monahi cărturari din Constantinopol, clerici învățați, fruntași laici, senatul întreg, iar ca președintă, împărăteasa cu fiul său Ioan Paleologul. Cei șase arhieriei închiși au fost consultați și ei, însă fără să fie eliberați.

Sinodul a hotărît să depună pe patriarh și i-a luat orice demnitate sfântă, i-a luat dreptul de a săvîrși Sfînta Liturghie și l-a depus pentru totdeauna: «iar de nu se va căi și nu se va lepăda de aceste dogme și de cei ce persistă în ele printr-o declarație scrisă, îl supune anatemei, îndepărtîndu-l din sinul Bisericii. La fel a făcut și cu Achindin și aderenții lui. Cei ce se căiesc, și sînt în cler, își pot menține oficiul. Hotărînd aceasta sinodul nu a făcut decît să aplice dispoziția tomului din 1341, care decreta excomunicarea tuturor celor ce vor continua să susțină învățătura lui Varlaam. Doctrina lui Palama este reconfirmată»⁸². Dar tomul nu apucă să fie scris, întrucît Cantacuzino a intrat în oraș printr-o poartă lăsată deschisă de ostașii generalului împărătesei, Facheolatos»⁸³. Împărăteasa s-a retras în palatul Vlaherne și a opus rezistență pînă în ziua de 8 februarie, cînd îl acceptă pe Cantacuzino coîmpărat cu fiul ei Ioan Paleologul, în vîrstă de 15 ani.

Cantacuzino pune rînduială în chestiunile bisericești, Palama și antiachindiniștii sînt eliberați și subscriu înapoi tomul sinodului din 2 februarie, din al cărui titlu reies următoarele: «Tomul sinodal care întărește Tomul de mai înainte, ce a respîns și condamnat dogmele lui Varlaam și Achindin și împreună cu Achindin iarăși...»⁸⁴.

Prima serie de semnături, care s-a dat imediat ce a venit Cantacuzino coîmpărat, conținea un număr de 11 ierarhi: «Atanasie al Cizicului, Macarie al Filadelfiei, Laurențiu al Ałanei și Soteriopolei, Teoctist al Didimothicului, Macarie al Metimnei, Hariton al Aprei, Isaac al Maditelor, Tedul al Rusiei, Metodie al Varnei, Isaia al Silivriei, Grigorie al Pompeiului. Nu sînt semnați Matei al Efesului și Macarie al Hrisopolei. Cel dintîi începuse, ca și Mitrofan al Patrelor, să facă opoziție lui Cantacuzino. Peste cîteva zile, venind de la Adrianopol, Lazăr al Ierusalimului și aducîndu-și încă vreo cîteva ierarhi, subscrie și el tomul din februarie 1347. Pe lîngă patriarhul Lazăr mai subscriu: Iosif al Adrianopolei, Ierotei al Lapadiului, Cosma de Lilitei (Galției sau Haliciului), Iosif al Galiopolei, Iacob al Markei, Pavel al Xantei»⁸⁵.

Pentru că fostul patriarh Caleca continua să agite lumea, susținînd că a fost depus pe nedrept, Cantacuzino, la cererea arhierilor, l-a exilat în Didimotich.

În mai, Cantacuzino, a purces la alegerea de patriarh, alegînd pe Isidor, fostul iopsifiu al Monembasiei, iar acesta a ridicat anatema rostită, la începutul războiului civil, de Ioan Caleca asupra împăratului, și în ziua de 13 mai îl încoronează din nou în biserica Vlaherne.

81. Porfirie Uspenski, *Răsăritul creștin. Istoria Atosului, partea a III-a Atosul monahal*, redactată de P. A. Sircu, St. Petersburg, 1882, p. 725.

82. *Tomul din februarie 1347*, p. 719—724.

83. J. P. Migne, P.G., t. CXLVIII, col. 1029, 1017—1020.

84. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfîntului Grigore Palama*, p. 195.

85. P. Uspenski, *op. cit.*, p. 725.

Isidor a hirotonit imediat mitropolii pentru scaunele vacante sau ocupate de achindiniți, printre care și pe Grigore Palama mitropolit de Salonic.

Ierarhii nemulțumiți de alegerea lui Isidor, alinându-se cu achindiniții, au ținut mai multe adunări, iar în iulie 1347 au lansat un tom prin care l-au depus pe Isidor, acuzându-l, printre altele, că era palamit. Dintre achindiniții vechi erau: Herfit de Filipi și Iosif al Ganului. Matei al Efesului s-a aliat cu aceștia atrăgând și pe alții ca Mitrofan al Vechilor Patre, Hariton al Aprei etc.

Tot în acest sinod îl depun și pe Palama și pe orice aderent care a obținut pe nedrept demnitatea arhierescă, scootindu-i vrednici de foc și sabie.

Acestui act îi răspunde un sinod, convocat în august 1337, prin «tomul de depozitie al fostului mitropolit al Efesului devenit eterodox»⁸⁶. Tomul nu a fost scubscris în sinod, ci după ce s-a citit în câteva consfătuiri ulterioare, la care au participat și Cantacuzino și patriarhul Lazăr al Ierusalimului. Prin acest tom sînt depuși din treaptă Neofit al Filipului și Iosif al Ganului, vechi achindiniți.

Matei al Efesului, Mitrofan al Patrelor și Hariton al Aprei sînt suspendați din funcție pînă în septembrie același an, iar dacă pînă atunci nu se vor întoarce, vor fi excluși din cler și vor fi excomunicați din Biserică.

Polemica între cele două partide nu este încheiată, ci continuă prin apariția învățatului poligraf Nichifor Gregoras.

Disputa Palama — Nichifor Gregoras.

Ereziile susținute de Achindin sînt reluate de învățatul poligraf Nichifor Gregoras, care, în urmă unei convorbiri avute cu împărăteasa Ana de Savoya în anul 1346, a început să combată în scris și oral pe Palama.

După intrarea lui Cantacuzino în Constantinopol, Gregoras, care îi era prieten, a încercat să-l abată de la ideile susținute de isihăști. Nereușind, a căutat să o cîștige pe Irina, soția acestuia, dar nici de această dată nu reușește intrucît intervin patriarhul Isidor și aderenții lui Palama, spunindu-i să evite prietenia cu Gregoras.

În februarie 1350 moare patriarhul Isidor, iar în locul lui este ales, la 10 iunie, același an, Calist, monah din Athos, aderent al lui Palama și fost ucenic al lui Grigore Sinaitul.

Deoarece achindiniții nu se linișteau și răspindeau fel de fel de calomnii la adresa lui Cantacuzino, că ar promova o doctrină eretică, împăratul a convocat, la 27 mai 1351, un sinod. În fruntea nemulțumiților se afla Matei al Efesului.

Sinodul s-a ținut într-o sală a palatului Vlaherne și au participat 25 de mitropolii, iar 7 mitropolii și 7 episcopi și-au trimis aprobarea. Afară de împărat și patriarh au mai participat cumnatul lui Cantacuzino, Manuil Ioan Asan, nepotul din partea soției, Andronic Asan, membrii senatului, monahi și popor.

Antipalamii de frunte erau: Matei al Efesului, Iosif al Ganului și mitropolitul Tirului, al cărui nume nu este cunoscut, Teodor Dexios, ieromonahii Atanasie și Teodor Atuemis»⁸⁷.

86. La sinod au luat parte, pe lângă patriarhul Isidor, 16 ierarhi: al Heracleii, Salonicului, Cizicului, Mitimnei, Vitinei, Gotiei, Chersonului, Careliei, Filadelfiei, Sevastei, Brusiei, Pontului, Traianopolei, Mitilenei, Enului, Galiopolei, avînd consimțămîntul a încă 7 ierarhi: al Adrianopolei, Hrisopolei, Didimothichului, Arcadiopolei, Silivriei, Rusiei și Xantiei.

87. N. Gregoras, *op. cit.*, col. 1152—1153.

Printre învățăturile greșite, puse pe seama Sfântului Grigore Palama de Gregoras, este și aceea că îl acuza de diteism, ca unul ce împarte pe Dumnezeu în ființă și lucrare. O a doua chestiune este lumina de pe Tabor.

În ședința a patra aceștia au prezentat 20 de capitole din scrierile care nu le conveneau, reproșându-i Sfântului Grigore că vorbește de două sau mai multe dumnezeiri supraordonate sau subordonate. Împăratul i-a întrebat ce nu le convine: termenii sau fondul doctrinei. Ei au răspuns că termenii nu au o așa de mare importanță, ei pot fi părașiți, nefiind destul de potriviți, dar ideea exprimată trebuie să rămână. Palama se declară indiferent față de termenii, spunând că a întrebuințat cuvîntul «dumnezeire» pentru fiecare lucrare, provocat de Varlaam, care spunea că numai ființa e dumnezeire necreată.

Sinodul hotărăște că nu este bine să se mai spună sau să se mai cugete două dumnezeiri, sau mai multe, în general să nu se folosească numărul cînd se vorbește de Dumnezeire.

La încheierea ședinței sinodului, achindiniții au fost îndemnați să adere la învățătura cea adevărată. Matei al Efesului și Iosif al Ganului, întrucît nu au acceptat, au fost depuși din treaptă.

Din dorința de a restabili pacea în Biserică, împăratul a convocat o a doua ședință a sinodului și sinodalilor le-a pus următoarele 6 întrebări :

- Este vreo deosebire între ființa și lucrarea dumnezeiască?
- Dacă da, lucrarea aceasta este creată sau nu ?
- Dacă este necreată cum se poate evita compoziția lui Dumnezeu ?
- Se poate da un nume de dumnezeire și lucrărilor dumnezeiești, sau numai ființei ?
- În ce este superioară ființa, lucrării ?
- Ce ni se împărtășește, ființa sau lucrarea dumnezeiască ? ⁸⁸.

Sinodul a răspuns cu o mulțime de citate din Sfinții Părinți, că între ființa și lucrarea dumnezeiască este deosebire, și că lucrarea este necreată, dar aceasta nu-l face pe Dumnezeu compus, cum nu face cugetarea ființei noastre mintea compusă, că ființa este superioară lucrării în calitate de izvor al ei, că nu ne împărtășim de ființă, ci de lucrare, și că numele Dumnezeirii se poate da lucrării fără a se vorbi de două dumnezeiri ⁸⁹.

În încheiere sinodul a excomunicat și anatematizat pe Matei al Efesului, Iosif al Ganului, Gregoras, Dexios și pe toți adepții lor, dacă nu se vor căi.

Pe cei care au revenit la dreapta credință, nu numai că nu-i excomunică și anatematizează, ci îi lasă în cler, spre deosebire de cei dinții care nu vor mai fi primiți niciodată.

În august 1351 a fost redactat Tomul sinodal, care a fost semnat de Ioan Cantacuzino, patriarhul Calist, 24 mitropoliți și 3 episcopi. Un an mai târziu, în iulie 1352, un alt sinod, convocat în același loc, lansă o serie de 6 anatematisme contra achindiniților, după cele 6 întrebări pe care le-a pus Cantacuzino. Tot acum i se prescrie lui Gregoras domiciliu forțat în minăstirea Hora.

În toamna anului 1354, Ioan V Paleologul intră în Constantinopol, îl silește pe Cantacuzino să abdice și să intre în minăstirea Manganelor ca monah sub numele de Ioasaf ⁹⁰.

88. *Filocalia*, trad. rom. de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, vol. VIII, p. 214.

89. *Ibidem*, p. 214—215.

90. N. Gregoras, *op. cit.*, în «P.G.», t. CIXL, col. 216—217.

Gregoras, fiind eliberat din mănăstirea Hora, insistă pe lângă Ioan V Paleologul să înlăture din Biserică ideile lui Palama, însă acesta, influențat de soția sa Elena, fiica lui Cantacuzino, nu a acceptat.

Întimplindu-se ca tocmai acum să se afle la Constantinopol episcopul apusean Paul, acesta își exprimă către împărat dorința de a asista la o discuție între Palama și Gregoras. Discuția a avut loc în toamna anului 1356, într-o seară, și a durat pînă la miezul nopții. Gregoras descrie această discuție în așa fel ca și cum Palama ar fi fost învins, dar împăratul, fiind om fin și discret, nu și-a manifestat această părere față de Palama, și nu a lăsat nici pe cei din asistență să -și-o manifeste⁹¹.

Împotriva descrierii false pe care a publicat-o Gregoras, cit și împotriva cărților pe care le-a scris ulterior, Palama a scris la Salonic, rugat de patriarhul Calist, patru tratate, respingînd afirmațiile acestuia. Sfîntul Părinte spune că: «ființa lui Dumnezeu nu a lăsat nici o urmă în cele ce sînt create, de aceea nu i se poate găsi un nume propriu. Numirile ce le dau lucrărilor dumnezeiești se referă la cele ce le găsim în legătură cu Dumnezeu. Acestea sînt dinainte de a fi lumea, iar numirile li s-au dat de noi după ce au existat. Ele nu sînt însă ființa lui Dumnezeu, căci aceea nu gîndește, nici nu este mai mult decît una. E corect, deci, să zicem că e ceva supraordonat și subordonat în Dumnezeu, dar numai sub raportul cauzal, nu ca și cînd una ar fi necreată și cealaltă creată»⁹².

Nimic din ce se crede despre Dumnezeu nu se referă la ființa Lui, ci la ceea ce decurge din ființa Lui. Numirile pe care le dăm lui Dumnezeu nu sînt cuvinte goale; ci ele exprimă lucrările dumnezeiești, deși nu sînt în toată plenitudinea lor⁹³. Dumnezeu nu are un nume propriu, dar numirile pe care I le dăm sînt adevărate, exprimă ceva din El. Dumnezeu este cu adevărat creator, stăpîn etc., deși este mai presus decît adevărul cuprins în aceste numiri. Dumnezeu e mai presus de aceste numiri, dar aceasta nu face mincinos adevărul exprimat în ele. El poate fi numit și e mai presus de orice nume, poate fi și cugetat și e mai presus de orice cugetare⁹⁴.

Continuînd argumentarea sa, sfîntul Grigore Palama spune: «Noi, însă, am fost învățați atît că ființa necreată e caracterizare necreată, cît și că lucrarea necreată nu e asemenea ființei necreate — căci cum ar caracteriza ceva neasemănător — dar se deosebește una de alta, căci cum și ce ar putea altfel caracteriza lucrarea necreată. Pe Dumnezeu nu-l cunoaștem în ființă, ci din lucrările care-L caracterizează. Din lucrările Sale îl cunoaștem pe Dumnezeu, căci lucrările lui coboară la noi, iar ființa rămîne neapropiată... căci ceva este ceea ce are și altceva și diferit ceea ce e posedat⁹⁵.

Palama respinge acuzația lui Gregoras că pe Tabor trupul lui Hristos s-a schimbat în necreat după natură. El spune că nu susține nici schimbarea naturii dumnezeiești pe munte, nici totala transformare a naturii omenești. Naturile lui Hristos nu s-au schimbat, dar natura Lui dumnezeiască a lumînat pe munte.

Pentru Gregoras, lumina de pe Tabor, nu exista nicidecum, ci e ceva mai puțin decît privațiunea luminii, adică întunericul. Tot așa batjocorește și îndumnezeirea cînd zice că e creatură, că e plămuire a minții.

Sfinții Părinți numesc lumina de pe Tabor îndumnezirea... iar îndumnezirea înseamnă: «lucrarea prin care cineva devine îndumnezit, cînd ceea ce luînd cel ce se învrednicește se îndumnezeiește de cel ce îndumnezeiește. Dar niciodată nu e

91. J. P. Migne, P.G., t. CIXL, col. 331—442.

92. Prot. Dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura sfîntului Grigore Palama*, p. 238.

93. Idem, *ibidem*, p. 239.

94. Idem, *ibidem*, p. 242.

95. Idem, *ibidem*, p. 241—242.

despărțit cel îndumnezeit de Cel ce îndumnezeiește. Așa că nu se produc mai multe dumnezeiri. Îndumnezeirea unește pe cei în credință cu Dumnezeu»⁹⁶.

«Îndumnezeirea și lumina de pe Tabor nu e ceva de-sine-stătător, ci o relație, iar această relație nu indică o existență, ci exprimă unirea a două existențe, legătura dintre ele, care este altceva decît ființa acelor două existențe. Că lumina de pe Tabor nu e o simplă plasmuire, se vede din faptul că ea a existat înainte de lume. Deci lumina de pe Tabor e eternă, fără început și fără sfîrșit»⁹⁷.

În perioada cît Sfințul Grigore a stat la Constantinopol, a scris și cele două tratate *Despre purcederea Duhului Sfînt*, împotriva latinilor, aceasta fiind în legătură cu prezența în acea cetate a episcopului catolic Pavel.

Sfîntul Grigore Palama moare la 13 noiembrie 1359, iar în 1360 moare și Gregoras.

Curînd după aceea, un călugăr din Lavra Athosului, Prohor Kydone, fratele lui Dimitrie Kydone, reluă în scris și oral ideile varlaamite.

La 5 aprilie 1368 patriarhul Filotei convoacă un sinod și invită pe Prohor să-și redacteze ereziiile. Acesta a refuzat și sinodul l-a excomunicat. Cu această ocazie Sfințul Grigore a fost canonizat, iar disputele împotriva curentului isihast s-a pus capăt.

Răspîndirea isihasmului.

Încă înainte de sinodul de la Vlaherne (1351) s-a inserat, în mărturisirea de credință pe care o citește episcopul la ceremonia sfințirii, un pasaj în care primele sinoade palamite (isihaste) erau primite ca egale vechilor sinoade ecumenice și locale și în care erau anatematizați, cu Varlaam și Achindin, cei care nu credeau în distincția reală dintre esența divină și lucrările ei necreate, și în particular, în lumina taborică necreată. Acest adaos, care a dispărut cu timpul, nu știm în ce epocă, se citește în anumite evhologii din sec. XV. Dimitrievski în opera sa *Εὐχολόγια* (Kiev, 1901, p. 222—223), dă textul evhologiului, care se găsește în Sinaiticus 1006, pe care fiecare mitropolit ales trebuia să-l citească la întronizarea lui⁹⁸.

Patriarhii ecumenici, începînd cu Calist I, au încercat ca noua doctrină (isihasmul) să fie acceptată și de celelalte patriarhate orientale și de mitropoliile mai îndepărtate supuse jurisdicției lor, dar nu au reușit de la început. Mult timp după aceea, Patriarhia Antiohiei nu a acceptat nici o inovație, fapt care a dus la condamnarea lui Palama de patriarhul Ignție în noiembrie 1344.

Dar înainte de sfîrșitul sec. XIV, curentul palamit învînsese și aici, lucru atestat și de mărturisirea de credință făcută de Mihail II (patriarhul Antiohiei) la data de 7 februarie 1395⁹⁹.

Nichifor Gregoras spune că, la început, mitropolitul Kievului a respins cu vigoare tomurile palamite pe care i le trimisese patriarhul Calist, și nu numai atît, dar, în răspunsul pe care i l-a dat, a combătut această doctrină¹⁰⁰.

Rezistențe asemănătoare s-au manifestat în mitropoliile supuse autorității latinilor și în anumite autonomii bisericești, cum a fost în Biserica Ciprului. Dar puțin cite puțin ele s-au atenuat și au sfîrșit prin a dispărea complet. Cazurile de întoarcere

96. *Ibidem*, p. 244.

97. *Ibidem*,

98. Vacant, Mangenot, Amann, *Dictionnaire de theologie chatholique*, col. 1793.

99. Miklosich și Müller, *Acta patriarchatus Constantinopolitani*, t. II, Viena, 1862, p. 248—249.

100. J. P. Migne, P.G., t. CIXL, col. 96—97.

de la «erezia varlaamită» la ortodoxia palamită sînt destul de frecvente în a doua jumătate a secolului XIV¹⁰¹. Sînt multe cazuri de abjurare de acest fel între anii 1369—1397. Din *Acta patriarchatus Constantinopolitani* se poate constata că patriarhii ecumenici din această epocă făceau mărturisirea de credință isihastă în momentul în care erau înscăunați¹⁰².

În sec. XVI apare un curent ostil tezelor palamite. În opera sa 'Ορθόδοξος βίβασις, publicată la Viena în 1596, Meletie Pigas contrazice destul de deschis palamismul afirmînd că: 1) fiecare persoană divină este ființă divină în întregime cu proprietatea ipostatică respectivă; 2) lucrarea în Dumnezeu este același lucru cu ființa și lucrarea ipostatică¹⁰³.

Ishasmul se răspîndește și se dezvoltă foarte mult în Rusia în sec. XVIII, odată cu apariția paisianismului în Țările Române. Cartea lui Certfericov ne spune că peste o sută de mînăstiri, din tot cuprinsul împărăției, adoptă regula lui Paisie, iar secolul următor, rus, se caracterizează prin misticismul paisian. La această răspîndire au contribuit doi factori: ucenicii slavii, formați la Neamț, și traducerea slavone ale lui Paisie și ale numeroșilor săi colaboratori, plus apostolatul epistolar desfășurat de el în întreaga Rusie, de aici de la poalele Carpaților. Mînăstirea Neamț devine un loc de pelerinaj pentru rușii evlavioși. Filocalia, această antologie a isihasmului, tălmăcită prima dată în slavonește de Paisie, ajunge cartea reprezentativă a misticismului pravoslavnic. În monahismul lor își face apariția o nouă instituție sui-generis — staretismul —. Mînăstirea are, pe lângă egumenul titular, o personalitate religioasă nealesă de mimeni, dar impusă prin puterea duhovnicească a spiritului. Starețul e un director de conștiință duhovnicească pentru monahi, pentru poporul de rînd și pentru intelectualii căutători de Dumnezeu, modelul fiind Paisie. Acești stareți au o influență asupra sufletelor cu atît mai mare, cu cît ei se dovedesc mai înflăcărați de Rugăciunea tainică a lui Iisus.

Sihăstria Optima devine centrul rus al misticismului paisian și joacă un rol covârșitor nu numai pentru viața bisericească, dar și pentru viața intelectuală a Rusiei. Filaret, practicant al «Rugăciunii lui Iisus», ajunge duhovnicul soției lui Kircievski și-l convertește la Ortodoxie, iar acesta, alături de Homiacov, devine doctrinarul slavofilismului¹⁰⁴.

Un alt slavofil, filosoful Leontier, sfîrșește ca monah la Optima, după ce stătuse o perioadă la Athos. Aici își căuta alinare Nicolae Gogol, frămîntat de dramaticele sale neliniști religioase și tot aici își găsește alinarea sufletească zbuciumatul Leon Tolstoi. Dostoievski își modelează eroii ultimului roman, *Frății Karamazov*, după chipurile pasiene de la Optima. Starețul Zosima, din acest roman, respiră duh paisian¹⁰⁵, iar această operă poate fi numită romanul misticii paisiene¹⁰⁶.

Din *Tratatul despre Rugăciunea lui Iisus*, al lui Paisie, aflăm că despre «Rugăciunea mintală» au mai scris Sfîntul Nil Sorski și Sfîntul Dimitrie al Rostovului. Literatura teologică rusă conține și alte lucrări de mare valoare în domeniul misticii, așa cum ar fi: *Viața mea în Iisus Hristos* scrisă de Ioan de Kronstadt și *Bazele religioase ale vieții*, scrisă de Vladimir Soloviev, marele filosof religios al Rusiei¹⁰⁷.

La Athos, spune Certfericov, *Regula monahală* a marelui stareț (Paisie) a rămas în vigoare pînă astăzi. În concluzie paisianismul a generat «Rugăciunea lui Iisus», făcînd din ea caracteristica modernă a misticii ortodoxe.

101. Miklosich și Müller, *op. cit.*, t. I, p. 501—505, 530, 368, 574; t. II p. 267, 295—296. 102. *Ibidem*. 103. *Op. cit.*, Iași, 1769, p. 108—109.

104. N. Crainic, *op. cit.*, p. 186. 105. *Ibidem*, p. 52.

106. *Ibidem*, p. 186. 107. *Ibidem*, p. 52.

Pătrunderea și răspîndirea curentului isihast în Țările Române.

S-a spus că în a doua jumătate a veacului XIV, cînd poporul bulgar trăia sub teama invaziei turcești, mai mulți călugări bulgari și-au părăsit patria și au mers în Țările Române și Serbia, întemeind acolo biserici și mînăstiri, noi vetre de cultură bulgară, sau, că monahismul a fost introdus la noi de la vecinii slavi, de peste Dunăre, pe care-l luaseră și ei de la bizantini¹⁰⁸, sau, că «Nicodim este întemeietorul mînăstirii în Țara Românească»¹⁰⁹, sau, că «cele dintîi schituri și mînăstiri de la noi s-au clădit tîrziu, în a doua jumătate a secolului XIV sub influența Athosului, însă nu direct de la sirbi și bulgari ci prin mijlocirea lor»¹¹⁰. Este adevărat că cea dintîi mînăstire din Țara Românească, cunoscută documentar, zidită dintr-un material trainic, ascultînd de un egumen canonic, avînd un statut autonom-juridic (autodespotie sau samovlastie, cum spun documentele), și înzestrată de voievodul țării cu bunuri și privilegii, este mînăstirea Vodița, construită în anul 1370¹¹¹.

Totuși, în Țara Românească, viața de obște nu începe odată cu mînăstirea zidită la 1370 pe apa Vodiței și Sfîntul Nicodim nu este întemeietorul vieții mînăstirești la noi. El poate fi socotit organizatorul, sau, mai bine-spuns, reorganizatorul acestei vieți în țara noastră, după izvod bizantino-atomit, potrivit suflului duhovnicesc al veacului XIV, întrucît în Țara Românească era viață mînăstirească și înainte de 1370. Aceasta se poate vedea clar din actul sinodului Patriarhiei Constantinopolului pentru întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, mai 1359, în care se poruncește ca nu numai laicii și clericii din Țara Românească să asculte de Iachint, ci și ieromonahii¹¹².

Deci cînd a venit Iachint la Argeș, a găsit acolo călugări și cel puțin o mînăstire în care și-a așezat scaunul de mitropolit.

Într-un capitol anterior am spus că și Sfîntul Grigore Sinaitul înfîințează o mînăstire la Paroria, cu care au avut legătură și românii, după cum afirmă și P. A. Sircu, editorul vieții Sfîntului Grigore Sinaitul. El își întemeiază afirmația pe zisa din *Viața Sfîntului Grigore*, că la Paroria s-au adunat ucenici de mai mult neamuri, dar mai ales pe o însemnare aflată la sfîrșitul Sbornicului Hludov (manuscris slavonesc) redactat pe la anul 1345. Această însemnare are următorul conținut: «Aceste două capete s-au scris de Fudulu, care le-a tradus din grecește în bulgărește... cînd erau la Paroria cu frații»¹¹³. Părerea lui Sircu a fost acceptată și de alți istorici, cu toate că alții au contestat că acest nume ar fi indicat pe vreun român, deoarece cuvîntul Fudulu e de origine turcească și el nu ar fi putut trece așa de timpuriu în limba română¹¹⁴. Dar dacă ar fi putut trece la greci, de ce nu ar fi putut trece și la români, aflați în număr așa de mare printre greci și bulgari? Dealtfel e de remarcat că pînă azi numele acesta a primit o răspîndire deosebită și un accent de mare familiaritate mai ales printre români.

108. N. Dobrescu, *Întemeierea Mitropoliilor și a celor dintîi mînăstiri din țară*, București, 1906, p. 59; vezi și Mitropolit Tit Simerda, *Viața mînăstirească în Țara Românească înainte de anul 1370*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXX (1962), nr. 7—8, p. 673.

109. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1943, p. 153.

110. Pr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moiescu, Pr. Prof. Dr. Ștefan Lupșa și Pr. Prof. Dr. Alexandru Filăpașcu, *Istoria Bisericii Române*. Manual pentru Institutetele teologice, București, 1957, vol. I, p. 201.

111. *Documente privind istoria României. Veacurile XIII, XIV și XV B. Țara Românească (1242—1500)*, Academia Republicii Socialiste România, p. 27; mai departe vom cita Documente B și P. 112. *Documente B*, sec. XIII—XIX, p. 14.

113. Mitropolit Tit Simerda, *art. cit.*, p. 677. 114. *Ibidem*, p. 678.

Mitropolitul Tit Simeirea afirmă că acest nume ar fi putut pătrunde în limba română prin alte popoare turcmenne care au trăit mai mult printre românii din nordul Dunării, cum ar fi pecenegii, uzii și cumanii, care începuse să se așeze în părțile răsăritene, locuite de români încă de la sfârșitul secolului IX ¹¹⁵.

Dealtfel s-ar putea ca acest nume să fie o transcriere greșită a numelui Fundulea, care în forma aceasta și în cea prescurtată, Fundi, se găsește și azi, ca nume specific, printre românii macedoneni.

Dar argumentul cel mai hotărâtor, privitor la legăturile lui Grigore Sinaitul cu românii, este corespondența purtată cu voievodul Țării Românești, Nicolae Alexandru. Această știre se află în *Viața Sfântului Maxim Cavsocalivitul*, scrisă în a doua jumătate a secolului XIV de Teofan, episcopul Peritoreii din Tracia (pe la 1350), fost egumen al Vatopedului ¹¹⁶. Maxim a fost unul din cei mai renumiți așceți din Athos, în sec. XIV, și foarte apropiat Sfântului Grigore. Dornic de a se deprinde cu viața de rugăciune neîncetată, a plecat din Athos la Paroria «către capătul Macedoniei» ¹¹⁷. Teofan, care pare să fi fost de față la convorbirile Sfântului Grigore Sinaitul cu Maxim Cavsocalivitul spune: «mulți dintre uenicii săi (ai Sfântului Grigore), după adormirea lui și călătoria lui la Dumnezeu, au ieșit ca niște stele strălucitoare și au împodobit marginile pământului» ¹¹⁸, deci au ajuns pînă la marginile teritoriului locuit de dreptcredincioși, așadar și la români. Mai departe, acest aghiograf, ne dă un amănunt foarte prețios, corespondența Sfântului Grigore cu «împărații pământului»: «și împărații pământului Andronic zic și Alexandru, Ștefan și Alexandru i-au scris, doritori fiind ei de minunate învățături prin epistole. De altă parte virtutea și învățăturile cuviosului părinte Grigorie Sinaitul face să sporească, fără îndoială, și înălțimea morală a călugărilor din țările și din cetățile acelorora» ¹¹⁹. Din cei doi Alexandru, unul este Alexandru, țarul Bulgariei, iar celălalt Alexandru nu poate fi decît Nicolae Alexandru al Țării Românești, asociat la domnie de tatăl său Ioan Basarab (1310—1352) și apoi rămas singur la domnie (1352—1364).

Privitor la începuturile isihasmului în Țara Românească, istoricul român Răzvan Teodorescu afirmă că: «existența unui monahism românesc în perioada anterioară celei de a doua jumătăți a sec. XIX cu unele ecouri ale vieții călugărești din Peninsula Balcanică, din centre de seamă, precum și din Chalchidica (Athos) sau de mai aproape, precum cele de la Paroria și Kelifarivo... poate fi bănuită cu temeii, unele modeste schituri de lemn sau de piatră, a căror amintire nu s-a păstrat, puțin aduna laolaltă, pe malul Dunării sau sub munte, în întinsele regiuni păduroase sau cele colinare, pe călugării care, departe de orașe..., își vor fi organizat existența după cañoanele cîmului monahal ortodox... înainte apariției primelor mînăstiri cunoscute documentar în Moldova și Muntenia» ¹²⁰. Carmen Laura Dumitrescu datează pictura bisericii rupestre de lângă Cimpulung Muscel ca fiind de la sfârșitul sec. XIII ¹²¹. Se pare că peșterile săpate în stîncă din preajma ei, dincolo de rîu, atestă un isihasm sinait anterior celui din sec. XIV, întrucît acele peșteri imită peșterile de dincolo de rîu, din fața mînăstirii întemeiate în 475 de Sfîntul Sava la răsărit de Bet-

115. *Ibidem*.

116. Ed. F. Halkin, în «Analecta Bollandiana», t. LIV, 1936, p. 25—112.

117. *Ibidem*. 118. Mitropolit Tit Simeirea, *art. cit.*, p. 679.

119. *Ibidem*.

120. Răzvan Teodorescu, *Bizanș, Bașcani, Occident, la începuturile culturii medievale românești (sec. X—XIV)*, București, 1974, p. 219—220.

121. Carmen Laura Dumitrescu, *Biserica rupestră de piatră, cel mai vechi ansamblu de pictură cunoscută astăzi în țara noastră*, în «Studii și cercetări de istoria artei», 1975, f. 22, p. 23 și 43.

leem, unde petreceau din sec. V călugării besi sau traci¹²². O altă ipoteză, ar pune începutul acestor mici aşezări isihaste în legătură cu influenţa şcolii Sfântului Teodosie, un ucenic bulgar al Sfântului Grigore Sinaitul de la Keltfarevo. El vorbeşte de întemeierea unor aşezări monahale ortodoxe de la 1341, înaintea unor cuiburi isihaste, care fac pandant celor întemeiate de Nicodim câţiva ani mai târziu la Vodiţa şi Tismana olteană.

Spiritualitatea isihastă a venit, fără îndoială, şi prin legăturile strânse pe care le avea Ţara Românească cu mănăstirea Cutlumuş din Muntele Athos. Ajutoarele date de voievodul Vladislav I pentru zidirea din nou a mănăstirii acesteia, sub stareţul Hariton, au făcut să se aşeze acolo cât mai mulţi călugări români, tocmai în această perioadă în care isihasmul se afla în floare şi era sprijinit de patriarhii Calist şi Filotei, ucenicii Sfântului Grigore Palama, dintre care primul a trimis, la cererea voievodului Nicolae Alexandru Basarab, pe Iachint la Vicina, ca primul mitropolit al Ţării Româneşti. Călugării români de la Athos nu au rămas tot timpul acolo, ei veneau uneori acasă, aşa cum s-a întâmplat în 1370, pentru că nu se puteau înţelege cu viaţa de obşte de acolo. După ce Vladislav obţine, prin corespondenţă, de la stareţul Hariton, ca monahii români să ducă o viaţă mai de sine, aceştia se duc din nou la Cutlumuş, iar unul dintre ei, Melchisedec, ajunge chiar egumenul mănăstirii (1370—1375). Melchisedec fusese în ţară protopop cu numele Mihai.

În anul 1372, însuşi stareţul Hariton este adus de Vladislav mitropolit la Curtea de Argeş.

Un nou impuls de viaţă monahală, în duh isihast, a venit în Ţara Românească prin Nicodim, întemeietorul mănăstirii cu viaţă de obşte. Este un consens general că Nicodim a fost un adept al isihasmului¹²³.

Acesta purta corespondenţă cu patriarhul Eftimie de Tîrnovo, un ucenic al Sfântului Teodosie¹²⁴. Patriarhul Eftimie era prieten şi cu Antim, al treilea mitropolit al Ţării Româneşti, căruia îi răspunde la unele întrebări. Eftimie cunoscuse pe Antim probabil cu ocazia însoţirii dascălului său la Constantinopol. Eftimie a dat un mare avânt traducerilor din scrierile duhovniceşti greceşti, fiind el însuşi autor de scrieri cu caracter duhovnicesc.

În Moldova, începînd de la Alexandru cel Bun, care pune Mitropolia de la Suceava în legătură cu Constantinopolul, se aduc operele unor autori isihăşti, ca Grigorie Sinaitul şi Filotei şi se traduc aici în slavona bisericească¹²⁵. Roada traducerilor din scrierile isihaste este tipul de călugăr *sihastru* care se răspîndeşte în cele trei ţări române.

Cuvîntul «sihastru» este transcrierea românească a cuvîntului «isihast». Aşa după cum patriarhul Calist e numit în manuscrisele româneşti «Calistru» tot aşa a devenit şi cuvîntul isihast, în rostirea românească «sihastru», pentru că românii au adăugat după *st* al unor cuvînte greceşti un *r*. Românii au numit locul de liniştire *sihăstrie*. Pretutindeni unde s-au înfiinţat mănăstiri mai mari au existat în împrejurimi una sau mai multe *sihăstii*. Aceşti sihaştri locuiau, de multe ori, în chilii săpate în stînci sau în bordeie de lemn. Astfel de chilii pot fi întîlnite în Moldova sau în Munţii

122. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Besii şi mănăstirile din Orient*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIV (1976), nr. 5—6, p. 587—590.

123. R. Theodorescu, *op. cit.*, p. 257; *Filocalia*, trad. rom. de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, vol. VIII, p. 560.

124. Epifanie Norocel, *Sfîntul Eftimie, ultimul patriarh de Tîrnovo şi legăturile lui cu Ţările Româneşti*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 565—570.

125. R. Theodorescu, *op. cit.*, p. 341.

Buzăului. Lingă mănăstirea Putna, într-o stîncă de deasupra unei văi, dăinuiește pînă azi chilia lui Daniil Sihastru, care, după tradiție, era duhovnicul lui Ștefan cel Mare. După ce acesta s-a retras în părțile Voroneșului, Ștefan cel Mare a zidit și acolo o mănăstire în care a fost înmormîntat mai tîrziu Daniil Sihastru ¹²⁶.

Îndată ce se zidea o mănăstire, viața sihăstrească nu înceta în regiunile mai greu accesibile ei. Pe Valea Putnei, nu departe de mănăstire, s-a înfiripat o «sihăstrie» pentru călugării care doreau să ducă o viață de liniște, închinată rugăciunii, «Sihăstria». Aceasta a durat pînă la ocuparea Bucovinei de austrieci, în timpul lui Iosif al II-lea, care a desființat mănăstirile din acest ținut, și împreună cu ele și această sihăstrie.

În 1776 domnitorul Grigore Ghica acordă unele scutiri monahilor «sihaștri» de la Putna ¹²⁷. În 1691 Pcovrovl este atestat sub numele de «sihăstria Neamțului» ¹²⁸.

Mari sihaștri au viețuit și în schitul «Sihla» și în jurul lui, zidit în apropiere de mănăstirea Sihăstria de azi. Schitul propriu-zis a fost clădit în 1731 (lingă peștera Sfintei Teodora, care a viețuit mai înainte în peștera aflată în apropierea schitului Sihla de azi). Este cinstită pentru viața ei sihăstrească desăvîrșită. Aceasta, după ce a trăit mai mulți ani în sihăstrie în munții Buzăului, împreună cu alte trei surori, care trăiau în pustnicie, a petrecut vreo patruzeci de ani în peșteră lingă care s-a ridicat mai tîrziu schitul Sihla, loc vestit pentru sihaștrii care-l locuiau încă din secolul XVII. Sfinta Teodora petrecea pururea cu Rugăciunea lui Iisus pe buze și în minte, și ducea o viață destul de aspră ¹²⁹.

Cei care și alegeau o astfel de viață trebuiau și erau obligați să petreacă primii ani în viața de obște, pentru a deprinde tainele vieții duhovnicești. Cu binecuvîntarea egumenului plecau apoi în munți, fie ca ucenici ai altor sihaștri bătrîni, fie singuri sau cu alți conviețuitori. Acolo ocupau una din peșterile libere sau își construiau singuri bordeie din lemn, din piatră sau pămînt, păstrînd legătura cu mănăstirea din care făceau parte. În fiecare sîmbătă coborau la mănăstire, își primeau «tainul», se mănturiseau la duhovnicul mănăstirii, a doua zi se împărțeau și apoi plecau la chiliile lor. Ocupația permanentă a sihaștrilor era sfînta rugăciune a lui Iisus ¹³⁰. Domnitorul Dimitrie Cantemir spune că: «munții sînt plini cu călugări și pustnici care își jertfesc acolo, în liniștea și singurătatea lui Dumnezeu, viața smerită și singuratică» ¹³¹.

126. Ion Neculce ne transmite o tradiție după care «Ștefan cel Mare, mergînd de la cetatea Neamțului în sus pe Moldova, a mers la Voroneș, unde trăia un părinte sihastru pe nume Daniil și bînd la ușa sihastrului să-l descuie, a răspuns sihastrul să aștepte Ștefan Vodă afară pînă își va isprăvi ruga, și după ce și-a isprăvit sihastrul ruga l-a chemat în chilie pe Ștefan Vodă și s-a spovedit Ștefan Vodă la dînsul și a întrebat Ștefan Vodă pe sihastru, ce va mai face că nu poate să se mai bată cu turcii, închina-va țara la turci, sau ba? Iar sihastrul a zis să nu o închine că războiul este al lui, dar după ce va izbîndi să facă o mănăstire acolo, în numele Sfîntului Gheorghe să fie hramul bisericii. Deci au și purcesc Ștefan Vodă în sus pe la Cernăuți și pe la Hotin și au strîns oaste fel de fel de oameni și au purces în jos. Iar turcii înțelegînd că va să vie Ștefan Vodă cu oaste în jos, au lăsat și ei cetatea Neamțului de a se mai bate și au început a fugi spre Dunăre. Iar Ștefan Vodă îi urmări și îi bătă pînă i-au trecut Dunărea. Și întorcîndu-se înapoi Ștefan Vodă s-a apucat și a făcut mănăstirea Voroneș și i-au pus bisericii hramul Sfîntului Gheorghe», în «O samă de cuvinte», Ed. Cartea Românească, 1938, p. 12.

127. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 237, fila 415.

128. *Ibidem*, ms. 1287.

129. Ierodiamon Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări înduhovniciți din mănăstirile românești*, vol. I, p. 1—35 manuscris, apud «Filocalia», trad. rom. vol. VIII, p. 564.

130. *Ibidem*, p. 200.

131. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. Minerva, București, 1976, p. 195.

În veacul XV găsim un sihăstru cu numele Iosif, care în tinerețe înjghebase cu câțiva români o mică sihăstrie în pustia Iordanului. După căderea Constantinopolului sub turci, s-a retras cu ucenicii săi în muntele din vestul mănăstirii Bistrița, unde și-au zidit chilii mici din lespezi de piatră. «Ucenicii săi se numeau Simion, Metodie, Varlaam, Petru, Gherman, Pir și Grecu». Domnitorul moldovean Bogdan cel Orb le-a zidit, în 1512 «schitul lui Iosif», care s-a numit mai târziu «Mănăstirea Bisericieni». În secolul XVII trăiau în ea pînă la 400 «schimnici»¹³². Unul dintre marii sihăștri ai secolului XV a fost ieromonahul Sisoe, ucenicul lui Daniil Sihăstru. Acesta se retrage la muntele Rarău și, stringînd câțiva ucenici în jurul său, întemeiază «Sihăstria Rarăului» sau «Schitul Sisoe». După aceea, cu ajutorul unor voievozi, au mai luat flință alte două schituri¹³³.

Călugări de mare înfrinare au existat și în Transilvania, dintre care unii se întorceau ca sihăștri, în părțile lor, din sihăstriile Moldovei. Se știe că mulți dintre sihăștrii din pădurile Moldovei se recrutau dintre ciobanii transilvăneni, care își pășteau oile pe acolo.

În secolul XV un mare nevoitor a fost cuviosul Chesarie, starețul mănăstirii Rîmeț, de la intrarea în Munții Apuseni. Este o mănăstire despre care se crede că datează de pe la 1215, iar existența ei la câțiva kilometri de Geoagiu de Sus a fost un factor hotărîtor pentru stabilirea unei episcopii românești la Geoagiu. Chesarie a avut un mare rol în Transilvania, formînd numeroși călugări, apărători ai ortodoxiei¹³⁴. Virfurile de munte din jurul Agapiei (Serghia, Pahomia, Eufrosin, Sihăstria) își au numele de la sihăștrii care au viețuit acolo. Pe unul din aceste vîrfuri exista și o sihăstrie.

Mai jos erau chiriarhii, care, spre deosebire de sihăștri, aveau o chilioară. O mică așezare mănăstirească s-a ridicat în «Livada Părinților», unde se văd și azi temeliele bisericii și ale altor clădiri mai mici. Lacul este numit pînă azi «Scaunele», probabil pentru că acolo dormeau două-trei ore pe noapte călugării, potrivit unei practici a schimnicilor de a nu dormi în pat, ci numai pe scaun. Acest schit mai poartă și numele de «Schitul lui Agapie».

Din îndemnul a doi sihăștri, Misail și Daniil, a fost întemeiată, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, de Varlaam, mitropolitul Țării Românești, mănăstirea Turnu din jud. Vâlcea. Peșterile se văd pînă azi¹³⁵.

O mulțime de pustnici au fost și în muntele Ceahlău. Există acolo un schit numit «Schitul Sihăstru» sau «Sihăstria Ceahlăului» întemeiat, după tradiție, pe vremea lui Bogdan Descălecătorul; apoi «Schitul lui Silvestru» întemeiat de pustnicul cu același nume în sec. XVI.

Sihăștri au viețuit și în jurul mănăstirii Secu. Se presupune că pentru ei Varlaam a tradus în românește «Scara» Sfîntului Ioan Scăraru, pe cînd era călugăr la Secu, înainte de 1618 sau chiar înainte de 1602, pe cînd era elev la școala dascălului Dosoftei din schitul lui Zosima, posterior numit Mănăstirea Secu¹³⁶.

Forma de viețuire călugărească în mici schituri, potrivit unei practicări a Rugăciunii lui Iisus, într-un cadru de liniște, era pînă în sec. XVII existentă și în Transilvania, mai ales în sudul ei și cu deosebire în părțile Bistriței, la poalele Carpaților.

132. Pr. Liviu Stan, *Sfinți români*, Sibiu, 1945, p. 52—53.

133. Ierod. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, apud *Filocalia*, trad. rom., vol. VIII, p. 567.

134. *Ibidem*, p. 483, apud *Filocalia*, vol. VIII, p. 568.

135. *Ibidem*, p. 355, apud *Filocalia*, vol. VIII, p. 569.

136. A. I. Conța, *Un așezămint de cultură de la Alexandru Lăpușeanu pe Valea Secului înainte de ctitoria lui Nestor Ureche. Schitul lui Zosima*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1962, nr. 9—12, p. 644—712.

de unde se făcea ușor comunicarea cu schiturile din nordul și răsăritul Carpaților. Acestea au fost cea mai mare piedică în calea extinderii uniaticismului în Transilvania după anul 1700. Documentele austriece se plîng de călugări care treceau de la sudul și răsăritul Carpaților la nordul lor. De aceea, la ordinul Curții din Viena, generalul Bucov dărimă cu tunurile schiturile din sudul și răsăritul Transilvaniei¹³⁷.

Existența neîntreruptă a numărului mare de sihăștri și de schitulețe cu viață sihăstrească în Țările Române, explică motivul pentru care călugărul ucrainean, Vasile, vine la începutul sec. XVIII în munții Buzăului și se așază într-unul din aceste schituri, ca după aceea să întemeieze unul propriu, al cărui stareț a fost.

La început, Vasile, a stat 20 de ani la Dălhăuți, iar după aceea, în 1733, vine și se așază în munții Buzăului, lângă schiturile Trăisteni și Cîrnul, întemeind schitul de la Poiana Mărului. După toate probabilitățile, Vasile, inspirat de practica sihăstrească a călugărilor din aceste schituri, a alcătuit acele «Cuvinte înainte» la Filotei Sinaitul, Isichie Sinaitul, Grigorie Sinaitul și Nil Sorski. Se poate ca el să fi scris aceste «Cuvinte înainte» în slavonește, dar avînd în obște călugări români pentru care le scria, ele vor fi traduse imediat în românește, sau probabil că le-a scris el însuși paralel în ambele limbi.

În anul 1742 un alt călugăr ucrainean, Platon, viitorul Paisie, veni în Moldova și se așază la mînăstirea Dălhăuți, care se afla sub autoritatea duhovnicească a lui Vasile, compatriotul său¹³⁸.

Diaconul P. I. David emite ipoteza că Paisie Velicicovski ar fi de naționalitate română, afirmînd următoarele: «Fratele Platon (Paisie) roagă pe cei doi călugări (moldovlahi) să-i îngăduie însoțirea între «țara părinților noștri... La binecuvîntata limbă și poporul moldovenesc»¹³⁹. Susnumitul susține că Platon, viitorul monah Paisie, s-a născut la Poltava, unde se așezase Dimitrie Cantemir, împreună cu mulți români, avînd ca părinți pe preotul Petru ca tată și pe Irina ca mamă, rude cu familia Bantăș, din care se trage și Dimitrie Cantemir. A fost făcut citeț, la Pecerskaia Lavra, de mitropolitul moldovean, pribeag, Antonie. După aceea este tuns în monahism, de același mitropolit, în mînăstirea Sobiecti, un refugiu al călugărilor moldoveni, avînd ca stareț pe Pahomie, tot moldovean. Platon auzind pe mitropolitul Antonie oficiînd Sfînta Liturghie, la Kiev, în limba română, a prins dragoste de limbă și de poporul din Moldova¹⁴⁰.

Paisie vine în Moldova, știind că aici viața monahală era înfloritoare, dorind foarte mult să se atașeze de sihăștrii de aici, să viețuiască împreună cu ei în singurătate și tăcere și astfel să-și poată realiza visul său din tinerețe.

Platon (Paisie) se stabilește prima dată la Dălhăuți, al cărui egumen era un ucenic al lui Vasile, unde erau mulți asceți însemnați, cum era Rafael, care avea ca îndeletnicire transcrierea cărților sfînte. Probabil că se transcriau și în românește, căci călugării români nu le-ar fi putut folosi pentru viața lor duhovnicească. Printre monahii de acolo se mai afla și călugărul Dosoftei, care locuia departe de schit și schimonahul Timoftei, iscusit în convorbiri duhovnicești și în tilcuirea cărților sfînte. Acești doi monahi i-au făcut lui Paisie o impresie deosebit de frumoasă. Paisie descoperă aici viețuirea sihăstrească. De la Dălhăuți, Paisie merge la Trăisteni, unde aude pentru

137. Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, vol. I, Sibiu, 1918, vol. II, 1931.

138. Diac. P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velicicovski) un desăvîrșit monah român*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975) nr. 1—2, reproducem după Pr. Paul Mihail, *Starețul Paisie de la Neamț, înnoitorul monahismului*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1962, nr. 5—6, p. 417—419.

139. *Ibidem*.

140. Pr. Paul Mihail, *art. cit.*, p. 409.

prima dată pravila și rugăciunile după rânduiala Sfântului Munte Athos, săvârșite cu mare evlavie și cu frica lui Dumnezeu. În schit erau 20 de monahi care duceau o viață de obște, și 15 pustnici care trăiau prin apropierea schitului, procurându-și hrana și îmbrăcămintea cu minile lor. Paisie întâlnește aici pe Onufrie de la schitul Cîrnu de pe valea Buzăului. De la acesta înțelege tainele adevăratului monahism și ascetism, înțelege și simte mai profund efectul binefăcător al rugăciunii¹⁴¹. Adesea îl vizitează pe Onufrie la chilia sa, care se afla pe sprinceană unui munte, de unde se deschidea o priveliște încântătoare asupra văilor, munților și vâlcetelor înconjurătoare. Bătrînul Onufrie își petrecea vremea în rugăciune, citire și în cîntări de psalmi și lucru de mînă, făcînd cu mare iscusință linguri, talere din lemn de tei. Ascultînd cele spuse de Onufrie, Paisie se aprindea din ce în ce mai mult de dragostea de viața duhovnicească, lucru la care va ajunge destul de repede.

Ceea ce aduce nou Paisie în monahismul românesc nu este preocuparea de Rugăciunea lui Iisus, căci aceasta s-a menținut mereu între sihaștrii din țările românești, ci o introducere a acestei rugăciuni în viața de obște și prin aceasta aduce o înviorare spiritualității isihaste, în ea și prin ea o înviorare a vieții de obște, influența aceasta resimțindu-se și în mînăstirea Cernica. Dar marea majoritate a sihaștrilor din țările române vor rămîne și mai departe în viața lor isihastă superioară.

Un al doilea lucru adus de Paisie a fost stimulul dat celor din jurul lui pentru traducerea scrierilor filocalice din limba greacă, traduceri dintre care cele mai multe erau mai curînd o revizuire a unor traduceri mai vechi, revizuire făcută adesea, cînd era vorba de vechile traduceri slavone, nu numai după textele grecești ci și după traduceri românești. Paisie însuși a luat parte la această muncă de traducere. De fapt contribuția lui a fost nu atît una de înnoire sau de adîncire a vieții duhovnicești, ci, mai mult, una de ordin cultural, de multiplicare, de revizuire și de difuzare a scrierilor duhovnicești.

Din întîlpirea dintre tradiția românească sihăstrească de mare adîncime și introducerea ei în cadrul obștei mari prin Paisie, a rezultat echilibrata viață duhovnicească din mînăstirea Cernica și Căldărușani.

Restauratorul mînăstirii Cernica, și inițiatorul marelui elan de viață duhovnicească, imprimată acesteia, a fost transilvăneanul Gheorghe, care a însoțit pe Paisie 24 de ani la Athos și în Moldova declarîndu-se ucenicul lui¹⁴².

Starețul Gheorghe aduce în viața duhovnicească, însoțit de el mînăstirii Cernica, cîteva trăsături deosebite. El accentuează mai mult decît Paisie latura practică a vieții duhovnicești, aceasta nu numai pentru a ajuta pe monahi să-și dobîndească în mod sigur desăvîrșirea nepătimirii, ci și pentru a-i face folositori obștii mînăstirești și chiar altor oameni care au nevoie de ajutor.

În acest sens Sfîntul Calinic (Gheorghe), unește în profilul lui duhovnicesc rugăciunea și înfrînarea cea mai severă, pe de o parte, cu ascultarea cea mai deplină în obște și cu grija de săraci, iar pe de altă parte cu activitatea de cititor și ziditor al bisericii. Sfîntul Calinic cere în *Povățuirile* lui, îndeplinirea poruncilor lui Dumnezeu și fapte de smerenie, dar mai spune și că: «Rugăciunea lui Iisus să o avem neîncetat în gură, în minte și în inimă»¹⁴³.

141. *Ibidem*.

142. *Testamentul starețului Gheorghe la Casian Cernicanul*, în «Istoria sfintelor mînăstiri Cernica și Căldărușani», București, 1870, p. 139.

143. Econom Dumitru Furtună, *Ucenicii starețului Paisie de la Cernica și Căldărușani*, București, p. 139.

Dacă sihăștrii individuali sau sihăștriile, ca mici grupuri, pun accent mai mare pe concentrarea minții în unirea cu Dumnezeu, prin Cernica spiritualitatea își actualiza forța ei de coeziune frățească între oameni duhovnicești.

Starețul Gheorghe dă normă pentru minăstirea sa ca numărul călugărilor care locuiesc în ea să nu depășească 103, pentru ca îndrumătorii ei duhovnicești să poată lucra neîntrerupt la desăvîșirea fiecărui membru și pentru ca să se facă posibilă realizarea unei frățietăți concrete între toți membrii ei.

Aplicarea spiritualității isihaste pe plan de obște o promovase și Paisie, dar acesta nu puse o limită numărului membrilor din minăstire. Starețul Gheorghe manifesta totodată un spirit realist în privința rugăciunii inimii. În *Testamentul* său cere călugărului de obște să nu creadă că poate vedea rodind în el «degrabă», simplu și în scurtă vreme, lucrarea minții. «Noi sîntem — zice el — încă oameni pătruși, nu ca membrii obștii părintelui Paisie și pînă nu ne curățim de patimi nu putem înfăptui lucrarea rugăciunii inimii»¹⁴⁴. În felul acesta starețul Gheorghe și urmașii săi la conducerea minăstirii Cernica voiesc să realizeze un echilibru între străduința de înfăptuire a fraternității între membrii obștii și stăruința de reală desăvîșire. Tot pentru acest motiv starețul Gheorghe recomandă evitarea tuturor manifestărilor individuale în obște, punînd accent pe ascultare, apoi pe spovedania de 3 ori pe săptămîină la duhovnicul indicat fiecăruia de stareț și pe împărtășirea o dată pe lună¹⁴⁵.

Rugăciunea lui Iisus și-a găsit în această voință de încadrare a călugărilor în viața de obște și în viața de rugăciune a Bisericii în general, cu evitarea oricărui duh individualist, o încadrare a ei în rugăciunile și în *Laudele* celelalte ale Bisericii. Rugăciunea lui Iisus nu trebuie să facă pe monah să se dezintereseze de rugăciunile cultului public al Bisericii. Prin încadrarea rugăciunii lui Iisus în acele rugăciuni sînt ferii de pericolul unei rostiri mecanice, formale a lor, umplîndu-se de luare aminte la conținutul lor și de căldura duhovnicească ce rezultă din aceasta. Prin ea se urmărește o și mai mare întărire a vieții de obște. În timp ce monahul care duce, ca sihastru, o viață de sine, mai are de obicei cîteva lucruri ale sale; cel care îndeplinește în chip desăvîșit condițiile vieții de obște nu mai are nimic al său: nici mîncare, nici haină, nici inițiativă pentru un lucru sau altul. Tot pentru întărirea vieții de obște «Alăuta duhovnicească» cere o spovedanie mai frecventă. Fără aceasta nu se poate realiza cu adevărat o rugăciune curată a lui Iisus, căci lipsesc smerenia și conștiința păcătoșeniei, făcîndu-și loc slava deșartă, șau părerea că s-a ajuns la desăvîșire prin această rugăciune. Numai însoțită de spovedania aleasă, Rugăciunea lui Iisus, încetează a fi un factor care încurajează o viață de sine, am zice o viață individuală»¹⁴⁶.

Această Rugăciune a lui Iisus, sau curentul isihast a continuat în România pînă azi, avînd exemplu de monahi practicanți ai isihasmului și în zilele noastre.

Sihăștrii au fost oameni foarte populari. Ei au avut un rol destul de important în susținerea puterii de rezistență a poporului român în vremuri grele, avînd exemplu pe Daniil Sihastru, care a sfătuit pe Ștefan cel Mare și în același timp sprijinindu-l moral să nu închine țara turcilor, ci să lupte că va cîștiga.

Ei nu erau niște reclusi nepăsători de lume, ci ajutau, pe cît le stătea în putință, poporul în greutățile lui: «Sihăștrii veneau în ajutorul oamenilor cu sfatul, cu spovedania, cu mustrarea și cu îndemnul.

Călugării, sihăștrii, pustnicii, acești fugiți de lume, au iubit cel mai mult oamenii și s-au rugat neîncetat pentru ei. Acești pribegi ai munților, acești prieteni ai

144. Casian Cernicanul, *op. cit.*, p. 55, scara VII din «Testament».

145. *Ibidem*, p. 40.

146. *Filocalia*, vol. VIII, p. 587.

Carpaților, acești locuitori ai codrilor, au fost în același timp cei mai apropiați sfetnici ai vovozilor... Toți vovozii au avut oa duhovnici, sfetnici de taină, călugări și sihaștri. În ei aveau cea mai mare încredere, cea mai mare nădejde, lor le des-tăinuiau inima, statul lor îl păstrau cu sfințenie, de la ei cereau rugăciune și bine-cuvîntare cînd plecau să-și apere credința și pămîntul strămoșesc»¹⁴⁷.

*

Din cele expuse mai înainte; putem să spunem că isihasmul și mai ales contro-versa isihastă a fost cel mai important episod din istoria spiritualității ortodoxe după încheierea epocii patristice.

Această dispută a izbucnit prin ciocnirea scolasticii apusene, cristalizată deplin în veacul al XIV-lea, cu gîndirea religioasă tradițională a Răsăritului, prilejuind o ul-timă precizare a caracterelor doctrinei ortodoxe și a poziției ei față de noua cugete-apuseană.

În această dispută, ivită la jumătatea sec. XIV, se înfruntă mistica răsăriteană, care afirma o cumoaștere directă și duhovnicească a lui Dumnezeu, cu raționalismul scolastic, care nu crede decît în ceea ce descoperă rațiunea deductivă din natură; mistica răsăriteană, care așteaptă «îndumnezeirea» omului sau unirea lui cu Dumnezeu prin harul necreat, izvoritor din ființa dumnezeiască, cu secularismul apusean, care nu așteaptă decît o imitare a lui Dumnezeu din partea omului prin sforțări proprii, acesta neunindu-se cu Dumnezeu printr-un har necreat, ci printr-unul creat, care menține pe om în izolare de Dumnezeu. Cu această ocazie se reliefează spiritul răsăritean cu adevărat religios care, cu doctrina lui despre deosebirea între ființa și lucrările dum-nezeiești, nu transformă prin cugetare pe Dumnezeu într-o entitate abstractă, într-un absolut de piatră, lipsit de caracterele personale ale iubirii, milei, supărării, mîniei, într-un Dumnezeu care nu mai poate să fie subiect ce primește rugăciunile, ci obiect de speculație fadă.

După ce această dispută a luat sfîrșit prin victoria isihăștilor «Rugăciunea lui Iisus» s-a răspîndit în tot Răsăritul creștin, ajungînd și pe teritoriul țării noastre. Rugăciunea lui Iisus, sau cum i se mai spune «Rugăciunea minții», a fost fundamentul pe care s-a întemeiat mișcarea duhovnicească inițiată de Paisie — paisianismul.

Datorită starețului Paisie această rugăciune, ca și regenerarea și înălțarea du-hovnicească a monahismului, s-a răspîndit din mînăstirile Moldovei în toată Rusia și chiar în toată Ortodoxia.

Paisie a așezat rugăciunea minții la baza vieții monahicești, lucru care se poate constata din «Regula monastică» pe care o dă cu aprobarea soborului Moldovei în 1764, cînd e instalat ca stareț la Dragomirna.

Regulile și învățăturile lăsate de Paisie în scrierile sale sînt o adevărată apologie a «Rugăciunii lui Iisus».

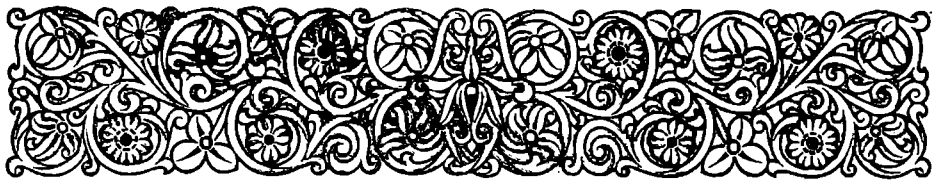
Rugăciunea minții a rămas în vigoare și azi în mînăstirile noastre și este temeliea nevoințelor ascetice și mistice din mînăstiri, care nu au fost și nici nu sînt lipsite nici azi de nevoințele ascetico-mistice ce sînt și trebuie să fie însăși rațiunea de a fi a vieții mînăstirești în genere.

Drd. CORNELIU ZĂVOIANU

---

147. Ierod. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 273, apud *Filocalia*, vol. VIII, p. 565—566.

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

ANIVERSAREA CENTENARULUI INSTITUTULUI TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI

Marti, 24 noiembrie 1981, Institutul teologic universitar din București, așezămînt de înaltă cultură teologică al Bisericii Ortodoxe Române, și-a sărbătorit 100 de ani de existență. Momentul aniversar a fost marcat printr-o festivitate deosebită, închinată împlinirii unui secol de ființare și de activitate a Facultății de Teologie din București care, din 1948, a fost transformată în actualul Institut teologic universitar.

Festivitatea a fost cinstită cu prezența Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, împreună cu membrii Sfîntului Sinod : I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, I.P.S. Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, I.P.S. Arhiepiscop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Antonie al Buzăului, P. S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, P. S. Episcop Emilian al Alba Iuliei, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, P. S. Episcop Visarion al Aradului, P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Roman Ialomîțeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. S. Episcop Lucian Făgărășanul, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, P. S. Episcop Damaschin Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei, P. S. Episcop Timotei Lugojanul, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei, P. S. Episcop Epifanie Tomitanul, vicarul Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, P. S. Episcop Justinian Maramureșanul, vicarul Arhiepiscopiei Clujului, P. S. Gherasim Piteșteanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmnicului și Argeșului și P. S. Gherasim Hunedooreanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Aradului.

La festivități au mai participat vicari administrativi, consilieri patriarhali și de la diferite centre eparhiale, profesori ai celorlalte trei Institute teologice din țară : ortodox, protestant și catolic, directori ai Seminarilor teologice ale Bisericii Ortodoxe Române și ale celorlalte culte din țară, redactori ai revistelor bisericești, protoierei și stareți ai mănăstirilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, conducători și reprezentanți ai unor culte religioase din țară, preoți și monahi, doctoranzi și studenții Institutului.

De asemenea, au fost de față, ca invitați ai Patriarhiei Române, următorii oaspeți de peste hotare, ierarhi, preoți, profesori de teologie, personalități marcante ale vieții bisericești internaționale: I.P.S. Mitropolit Meliton de Calcedon, reprezentant al Patriarhiei Ecumenice; I.P.S. Mitropolit Damaschin de Tranoupolis, directorul Centrului ortodox de la Chambésy — Elveția; I.P.S. Arhiepiscop Methodios al Thiatirelor și Marii Britanii; P. S. Episcop Sava al Șumadiiei, reprezentantul Patriarhiei Serbiei; Past. Dr. Glen Garfield Williams, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene; Mgr. Dr. Albert Rauch, directorul Institutului pentru Bisericiile din Răsărit, din Regensburg — R.F.G.; Mgr. Franco Pizzagalli, reprezentantul ecumenic al Arhiepiscopiei romano-catolice a Milanului — Italia; Profesorii: Dr. Nicolae Zabolotsky, reprezentantul Patriarhiei Moscovei; Dr. Nikos Nissiotis, Dr. Sava Agouridis, Dr. George Galitis și Dr. Stylianos Papadopoulos de la Facultatea de Teologie din Atena; Dr. Keith Ward, decanul Colegiului Trinity din Cambridge; Dr. Peter Hauptmann de la Facultatea de Teologie din Münster; Dr. Jürgen Moltmann de la Universitatea din Tübingen; Dr. Jorg Jeremias de la Facultatea de Teologie din München; Dr. Jean Michel Hornus, de la Colegiul Selly Oak din Birmingham — Anglia; Dr. Ulrich Wickert, de la Facultatea de teologie evanghelică din Berlinul de Vest; Dr. A. M. Ritter, directorul Seminarului sud-est european din Heidelberg — R.F.G.; Dr. H. Hubner, de la Facultatea de teologie din Eichstädt — R.F.G.; Giuseppe Segalla, de la Seminario Vescovile, Padova — Italia; Claudio Stercal, de la Facultatea de teologie din Milano — Italia; Giuseppe Ghiberti, Torino — Italia; Past. Heinz Ohme, Frankfurt-am-Main R.F.G.

Festivitatea aniversării centenarului Institutului teologic universitar din București a început cu săvârșirea în biserică «Sf. Ecaterina», paraclisul Institutului, a slujbei Sfintei Liturghii, de către un sobor de preoți și diaconi, cadre didactice ale Institutului. Același sobor a oficiat, în continuare, în prezența tuturor participanților la festivitate, slujba TeDeumului de mulțumire.

După serviciul divin din paraclis, participanții la aniversare au trecut în aula Institutului teologic unde s-a desfășurat festivitatea propriu-zisă a centenarului.

În desfășurarea programului aniversar au avut loc două ședințe festive. Prima a fost dedicată aniversării centenarului Institutului teologic universitar din București. În cadrul acestei ședințe a fost instituit un prezidiu, având în frunte pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române. Lucrările acestei ședințe au fost conduse de I.P.S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, fost rector al acestui Institut.

A luat cuvântul mai întâi P.C. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, rectorul Institutului teologic, care a salutat, în numele profesorilor și studenților pe distinșii oaspeți, apoi a evocat momentele principale din istoria Facultății de Teologie și a Institutului teologic din București, pe ctitorii și profesorii din diferitele etape ale învățămîntului nostru teologic superior, roadele și rezultatele lui în cadrul Bisericii și al culturii teolo-

gice românești. În încheiere, P.C. Sa a arătat că strădaniile fostei Facultăți de teologie, continuate, din 1949, de Institutul teologic universitar din București, ca și roadele acestor osteneți, constituie temelia culturii noastre teologice de care beneficiem toți cei de azi și vor beneficia și generațiile viitoare. P.C. Sa a exprimat dragostea și recunoștința față de membrii Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, pentru oblăduirea înțeleaptă și grija părintească arătată Institutului, asigurându-l de o activitate plină de responsabilitate pentru formarea slujitorilor Bisericii noastre și pentru promovarea teologiei ortodoxe române.

În continuare au fost rostite cuvântări de salut pentru Institutul centenar de către : P. C. Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu ; Dl. Prof. Dr. Janos Erdő, rectorul Institutului teologic universitar protestant unic din Cluj-Napoca ; Pr. Prof. Eugen Trebits, rectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia ; P. C. Pr. Prof. Dumitru Dima, directorul Seminarului teologic din București ; Prof. Dr. Keith Ward, decanul de la «Trinity College» din Cambridge — Anglia ; P. C. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, de la Institutul teologic universitar din București și secretar de studii în Comisia «Misiune și Evanghelizare» din cadrul C.E.B. — Geneva, care a transmis mesajul Past. Dr. Philip Potter, secretarul general al C.E.B. ; I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, din partea Patriarhiei Ecumenice.

A luat apoi cuvântul reprezentantul Departamentului Cultelor, Dl. Director Eugen Munteanu, care a transmis, din partea Conducerii Departamentului Cultelor, un călduros salut și cele mai bune urări de noi succese în activitatea instructiv-educativă corpului profesoral, doctoranzilor și studenților Institutului teologic ortodox din București, cu prilejul jubileului centenar al Institutului.

În încheierea primei părți a ședinței festive a luat cuvântul Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, care a rostit următoarea cuvântare :

«Este greu să se facă o istorie a învățămîntului teologic din țara noastră. Ceea ce noi putem spune este că a existat în mod permanent o preocupare deosebită din partea Bisericii pentru învățămînt. Și aceasta o dovedesc marile personalități care și-au înscris numele în istoria Bisericii, încă din primele veacuri ale existenței ei. Din cei nouă sau zece episcopi, ale căror nume le cunoașteți, care au păstorit la Tomis, cei mai mulți sînt mari personalități de cultură. Au scris opere în limba greacă și în limba latină, două limbi străine. Se vorbea într-adevăr latina în țara noastră și în veacul al IV-lea și al V-lea, dar era o latină populară. Scrierile lui Ioan Casian însă, și ale altor bărbați din epoca aceea, sînt scrieri în frumoasa limbă latină. Aceasta înseamnă că a fost o limbă pe care ei au învățat-o. Și, dacă este vorba de limbi, întotdeauna poporul a vorbit limba lui de acasă, dar, pentru cultură, noi am folosit alături de aceasta și alte trei limbi care n-au fost străine de neamul nostru : latina, greaca și slavona. Aceasta nu înseamnă altceva decît că în trecutul nostru a existat o preocupare de pregătire culturală cu totul deosebită.

Este adevărat că nu cunoaştem toate şcolile — dacă ne gândim la ce înseamnă astăzi şcoala —, care au existat pe pământul românesc. Se pare că cea dintâi formă de învăţămînt a fost aceea tradiţională — propovăduirea orală, predica. Orice păstor bisericesc, orice preot, trebuia să fie şi învăţător al cuvîntului, propovăduitor al Evangheliei. Aceasta a fost cea dintâi şcoală şi care a rămas permanent alături de cealaltă formă de şcoală. Urmează şcoala aşa-zisă de chilie, adică şcoala în care un monah mai învăţat pregătea pe altul, atunci cînd, în timpul persecuţiilor, nu era îngăduită învăţătura în public. De îndată ce s-a trecut la libertatea religiei creştine, la începutul veacului al IV-lea, şcoala începe să capete un alt caracter. Ea devine publică, întîi şcoală în mîndstiri, după aceea la centre episcopale, pentru ca în urmă să se înfiinţeze şcoli, la început sub conducerea Bisericii, apoi sub conducerea Statului.

Ceea ce ştim din documentele vremii este că, poate înainte chiar de anul 1000, a existat o şcoală românească cu limba de predare oficială latină, la Cenad, în apropiere de Arad. Există documente vechi în legătură cu această şcoală «pentru călugării greci», adică pentru ortodocşi. Ulterior această şcoală a fost transformată într-o episcopie a Bisericii Romano-Catolice.

În vremea, însă, cînd în toată Europa începeau să apară universităţile, a existat şi la noi o preocupare deosebită de învăţămînt, am putea zice superior, asemănătoare. Ce putem zice de «Academia» — fiindcă purta acest nume — de pe vremea lui Alexandru cel Bun? Ea pare a fi legată şi de numele lui Ţambiac. Ulterior, altă şcoală de învăţămînt superior a fost academia de la Putna. S-a vorbit de colegiul de la Hârlău, mutat în urmă la Cotnari. Au fost apoi şcolile domneşti de la Trei Ierarhi, Măndstirea Dealului, Tirgovişte şi, în urmă, şcoli de factură modernă, aşa cum s-au înfiinţat în toate statele Europei. Ceea ce trebuie să reţinem deci este faptul că în trecutul nostru am avut un învăţămînt teologic superior, de înaltă calitate. Cîtă vreme — şi multă vreme — am făcut parte din Imperiul roman, legăturile noastre cu Roma şi cu Bizanţul au fost foarte strînse. Or, ca să aibă ţara noastră, de pe vremi, legătură cu aceste două capitale, şi încă legături destul de strînse, înseamnă într-adevăr că am avut o înaltă cultură teologică.

Este adevărat — aşa cum spunea Părintele Rector — că valoarea unor şcoli, institute sau facultăţi se măsoară după calitatea profesorilor. Este şi acesta un adevăr. Însă mai mare adevăr este celălalt, că pomul se cunoaşte după roade, iar şcoala după rezultate. În această privinţă putem spune că rezultatele învăţămîntului nostru teologic au fost excepţionale. Sîntem o Biserică care a avut în trecut un cler foarte bine pregătit, un cler care a ştiut foarte bine să se orienteze, un cler care a ştiut să-şi servească ţara, un cler care a ştiut să păstreze Ortodoxia în inima lui. N-am avut rupturi de la credinţă, frămîntări în Biserică noastră. De ce? Fiindcă clerul a fost bine pregătit, a păstrat legături cu inima Ortodoxiei — Patriarhia de Constantinopol, şi nu s-a putut abate de la dreapta credinţă.

În acelaşi timp, aşa cum este rînduiala în Ortodoxie, Biserică noastră a fost o Biserică naţională, a fost o Biserică în slujba poporului. Se spunea şi se spune încă deseori că Biserică este păstrătoarea legii şi

moșiei. Prin lege se înțelegea patria, pământul țării, moștenit de la străbuni. Ei bine, Biserica noastră a fost slujitoare a acestei legi și a acestei moșii. De aceea ea și-a câștigat preuire din partea autorităților de stat, din partea tuturor celor care simt și trăiesc pe acest pământ românesc.

Este, desigur, foarte important momentul înființării Facultății de teologie, din 1881. După anul acesta al înființării, un alt moment desăvârșit sau important în viața școlii este anul 1948, când școala a trecut sub conducerea Bisericii. Institutul sau Seminarul sînt școli teologice. Ele sînt, însă, în primul rînd, școli de pregătire a clerului, a clerului Bisericii. Școlile acestea nu au libertate desăvîrșită. Din momentul în care sînt încadrate într-o instituție cum este Biserica, ele trebuie să respecte rînduiala bisericească. Nu sînt profesorii liberi, dacă sînt integrați într-o doctrină religioasă, să facă, să gîndească sau să spună ceea ce vor. Cine vrea să-și păstreze libertatea desăvîrșită, nu are dreptul să intre într-un front, fie acela școală, fie acela societate omenească, fie acela patrie. De aceea, școlile noastre teologice întotdeauna, ca școli pregătitoare ale clerului bisericesc, trebuiau să rămînd sub conducerea Bisericii. Ei bine, nu s-a putut realiza lucrul acesta decît în anii de după Eliberare, în anul 1948. De aceea zic că acesta este cel de al doilea moment din viața Institutului nostru teologic.

Al treilea moment dați-mi voie să-l socotesc eu ziua de astăzi, fiindcă astăzi punem piatra de temelie a noilor construcții ale acestui Institut teologic. Putem să vă spunem că am găsit în această privință toată înțelegerea organelor de stat, și așa ruga pe Domnul Director Munteanu să transmită Conducerii noastre mulțumirile din toată inima pentru sprijinul pe care ni l-a dat, acordîndu-ne tot ceea ce era necesar ca să construim un nou local pentru Institutul nostru teologic.

Truda construcției acesteia se înțelege că ne-o vom lua-o noi. Dar, ceea ce așa vrea să rog pe studenți și pe preoți este faptul de a înțelege că, odată cu o înnoire materială, am dori să se producă și o înnoire spirituală în viața lor, în viața preoților, în viața păstorilor noștri din parohie. Vrem ca să avem un cler bine pregătit, un cler care să fie, ca și în trecut, un apărător al legii și apărător al moșiei; un cler care să fie bine pregătit pentru misiunea lui bisericească și un cler bine pregătit pentru activitatea lui în țara noastră. Dacă altădată, cînd școala nu era sub ocrotirea Bisericii, teologia o făceau alții, ei bine, acum, cînd școala este încadrată în Biserică, teologia o facem noi, împreună cu profesorii Institutelor noastre teologice.

Dorința mea ar fi ca, pe zi ce trece, să ne înnoim în duhul nostru, pentru ca Biserica românească să poată da, din zi în zi tot mai mult, contribuția pe care țara și poporul o așteaptă din partea noastră. Vrem să ne aducem contribuția noastră în opera aceasta de înnoire a țării, de propășire a Patriei și, în același timp, în opera mare de apărare a păcii în lume. Intotdeauna Biserica a propovăduit pacea, o face și astăzi, dar putem face mai mult decît facem. Și nu trebuie să slăbim încrederea noastră în valoarea acțiunilor de pace pe care noi le facem. Războaiele nu se pot declara numai de guverne sau de unii oameni. Orice declarație, dacă nu are un suport de mase, nu poate fi dusă la îndeplinire. Un

lucru este clar, și trebuie să ne fie nouă foarte lămurit, că nu se va putea declanșa un război dacă popoarele nu consimt la declanșarea lui. Ei bine, în această privință, a creării acestui climat, acestei atmosfere de pace, nici o altă instituție nu poate face mai mult decât poate face Biserica. Iată pe străzi sînt manifestări foarte importante. Aceasta înseamnă că țara noastră, poporul nostru, este iubitor de pace. Acestea însă sînt sporadice, nu sînt permanente, în timp ce misiunea noastră bisericească, misiunea de a apăra pacea, este o misiune permanentă. Ea este însăși inima misiunii noastre în lume. De aceea, în apărarea păcii, ca și în declanșarea unui război, Biserica poate juca un rol de prim ordin. Așa cum a făcut-o și în trecut, din porunca Mîntuitorului, din convingerea noastră trebuie să o facem și de acum înainte. Să stăm toți strîns uniți în jurul Conducătorului Statului nostru și să ne aducem contribuția noastră pentru pace. Sîntem bucuroși de noua inițiativă pe care Președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu a luat-o pentru consolidarea păcii în întreaga lume. Îl sprijinim — și trebuie să-l sprijinim — cu toată fermitatea, fiindcă pacea este în interesul fiecăruia dintre noi în interesul țării noastre, în interesul lumii».

După o scurtă pauză, ședința festivă a continuat cu cuvîntările de salut pentru Institut din partea altor participanți la sărbătoare, și anume: Dl. Prof. Dr. George Galitis, de la Facultatea de teologie din Atena Grecia; Mons. Franco Pizzagalli, reprezentantul ecumenic al Arhiepiscopiei Romano-Catolice a Milanului — Italia; Dl. Prof. Dr. Nicolas Zabolotsky, reprezentantul Patriarhiei Moscovei; Dl. Prof. Dr. Jürgen Moltmann, de la Universitatea din Tübingen — R. F. Germania; Mons. Dr. Albert Rauch, Directorul Institutului pentru Bisericile de Răsărit din Regensburg — R.F. Germania și Dl. Prof. Dr. A. M. Ritter, Directorul Seminarului sud-est european din Heidelberg — R.F. Germania.

Toți vorbitorii care au adresat cuvîntări de salut au evidențiat nivelul înalt de pregătire care se realizează în Institut, valoarea cadrelor didactice și contribuția lor la rezolvarea marilor probleme ale teologiei și lumii contemporane, bunele raporturi dintre Institutul din București și cele pe care ei le reprezintă la festivitate și au făcut urări de noi succese pentru munca de viitor.

În partea a doua a programului aniversar, au avut loc ședința festivă și solemnitatea decernării de către Institutul teologic universitar din București a titlului academic de «Doctor Honoris Causa» unor personalități teologice și clericale marcante ale vieții bisericești internaționale, pentru activitatea teologică și contribuția lor la promovarea păcii, unității creștine și ecumenismului contemporan.

Au fost distinși cu acest titlu: I.P.S. Mitropolit Damaschinov de Tranoupolis, directorul Centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy — Geneva și Past. Dr. Glen Garfield Williams, secretar general al Conferinței Bisericilor Europene de la Geneva — Elveția, ambii prezenți la festivitate.

Referatele de propunere pentru acordarea acestui titlu, din partea Consiliului profesoral au fost întocmite și prezentate de P. C. Pr. Prof.

Dr. Dumitru Stăniloae și P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, prorectorul Institutului.

Au mai fost propuși pentru acest titlu și Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, catolicosul tuturor armenilor (Ecimiazin) și Exc. Sa Episcopul Heinrich Kunst (Biserica Evanghelică-Luterană din R. F. Germania), care însă, neputînd fi prezenți la festivitate, urmează să primească acest titlu cînd vor veni la noi în țară.

Diplomele de «Doctor Honoris Causa» au fost înmîinate noilor doctori de către P. C. Pr. Prof. Dr. Ene Branîște, rectorul Institutului, după care cei doi au rostit scurte cuvîntări în care au mulțumit pentru cinstea deosebită acordată prin acest titlu și au evidențiat contribuția Institutului teologic din București și a teologiei românești la rezolvarea marilor probleme care se pun astăzi Bisericii creștine și lumii contemporane.

După aceea, P. C. Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, prorectorul Institutului, a mulțumit celor prezenți pentru participare.

La sfîrșitul festivității, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, a rostit următorul cuvînt :

«Vom merge acum la slujba de punere a pietrei fundamentale și cu aceasta pășim în cel de-al doilea secol de existență al scumpului nostru așezămînt teologic, de unde ne-am adăpat din tinerețe și pînă la bătrînețe cu apa vie, din viața și din belșugul de glorie al Sfinților Părinți.

La cele trei momente preafrumoase pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh le-a amintit în prelegerea de astăzi, adăugăm din toată inima pe cel de al patrulea, că pășim în acest secol nou de cultură și gîndire teologică românească cu Patriarhul nostru în frunte, un patriarh cărturar, care atît de luminos pune în evidență duhul nou de viață cerut de lumea contemporană, cerut de popoare și de scumpul nostru popor.

Vă vom urma și Vă vom sprijini, Prea Fericirea Voastră, în înaltele gînduri pe care le nutriți. Sîntem de față ierarhii Sfîntului Sinod, profesorii, preoțimea, fruntașii eparhiilor și îndreptăm gînd către Bunul Dumnezeu ca aceste proiecte, pe care le-ați anunțat astăzi, să le duceți la bun sfîrșit cu fericire, dorindu-Vă mulți ani pentru activitatea arhipăstorească a Prea Fericirii Voastre. Să trăiți întru mulți ani !».

Apoi întreaga asistență a ieșit în curtea Institutului, unde a avut loc un moment impresionant, și anume slujba punerii pietrei fundamentale a noilor clădiri ale Institutului teologic și ale Centrului Ecumenic, care urmează să se construiască alături de localul existent al Institutului teologic.

Slujba a fost oficiată de un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P. S. Episcop Roman Ialomîțeanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor. Răspunsurile au fost date de corul studenților teologi, condus de P. C. Diac. Conf. Nicu Moldoveanu și de corul elevilor seminaristi, condus de P. C. Diac. Prof. Marin Velea.

Rugăciunea principală a slujbei pentru punerea temeliei unei case noi a fost citită de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, care a și fixat piatra fundamentală a noilor clădiri ale Institutului teologic și Centrului Ecumenic.

Festivitatea aniversării centenarului Institutului teologic universitar din București s-a încheiat cu o agapă oferită de conducerea Institutului, tuturor participanților.

În cinstea acestui eveniment deosebit din viața Institutului teologic universitar din București și a participanților la festivități, corul studenților teologi, condus de P. C. Diac. Conf. Nicu Moldoveanu, a prezentat joi, 26 noiembrie 1971, seara, un frumos program artistic alcătuit din coruri religioase, clasice, populare și patriotice.

ASISTENT

AMINTIRI DIN ZILELE TRĂITE ÎN INTERNATUL TEOLOGIC DE LA RADU VODĂ

Et in Arcadia ego...

Odată cu înființarea Facultății de teologie din București, în anul 1881, s-a luat hotărârea de a se înființa și un internat pentru studenții bursieri, în care să li se asigure acestora, pe lângă adăpost, și un minimum de condiții corespunzătoare pregătirii lor teologice și sacerdotale. Până aproape de anul 1900 acest internat a peregrinat prin diverse imobile din locuri diferite (de la biserica Sf. Gheorghe Vechi în Calea Văcărești și apoi în Șerban-Vodă), în această perioadă de început instituția nefiind scutită de unele inerente lipsuri și neajunsuri. Dar în anul 1898 internatul s-a mutat în localul propriu de la biserica Radu Vodă, edificat prin dărnicia unor oameni de bine, frații Ion Scorțeanu și Maria Schiopescu, care lăsaseră aproape întreaga lor avere în scopul construirii unui internat teologic. A fost un moment de răscruce în evoluția acestei instituții, o adevărată intrare în «pământul făgăduinței», atât prin spațiile impunătoarelor clădiri puse la dispoziție, cât și prin cadrul natural al locului respectiv. La acestea se adăuga existența și rezonanța istorică a bisericii Radu Vodă, având alături de ea rustica bisericuță Bucur, legată de numele legendarului cioban Bucur, presupusul întemeietor al Bucureștilor.

Pentru a sublinia prestigiul din trecut al fostei mănăstiri Radu Vodă, e de ajuns să amintim că ea a fost sortită de întemeietori să devină — și chiar a fost pentru scurt timp — sediu al mitropoliei țării, ajungând cu vremea cea mai bogată dintre toate mănăstirile de la noi; aici a fost la un moment dat (pe timpul întemeietorilor Alexandru al II-lea și fiului său Mihnea) o a doua reședință domnească, alături de cea principală de la Curtea Veche, întemeiată de Mircea Ciobanul. Începând cu anul 1898 biserica Radu Vodă devine paraclis al Internatului teologic, aducând cu ea nu numai mărturia gloriei trecute, dar și urmele războaielor, cutremurelor și încercărilor de tot felul.

Trecând prin diferite împrejurări și etape, dar totdeauna spre mai bine, Internatul teologic avea să dureze pînă în anul 1948, cînd tocmai împlinea o jumătate de secol de la instalarea la Radu Vodă, an în care el se desființează, datorită reformei învățămîntului teologic. Sarcina sa era preluată de noul Institut teologic, care era continuatorul de drept și de fapt al fostei Facultăți de teologie. Din anul 1971 funcționează la

Radu Vodă Seminarul teologic al Arhiepiscopiei București, deci un așezământ din aceeași familie cu acela pentru care și-au destinat averea lor fericirii cititorilor — donatori amintii mai sus.

*

Acei dintre foștii studenți teologi, care am avut norocul să ne petrecem anii studenției în splendida oază de verdeață și liniște de la Radu Vodă, nu ne putem gândi la acei ani luminoși și la așezământul binefăcător de acolo decât cu nostalgie, dacă nu cu emoție. A te bucura în plin București, de spațiul aerisit și reconfortant al unei instituții, care dispunea în jur de câteva hectare bune de teren constând din parc de agrement și o mare grădină cu pomi fructiferi și cu flori, ambele brăzdate de frumoase alei cu bănci îmbietoare din loc în loc, acestea ca și impunătoarele clădiri gravitând în jurul bisericii voievodale și al clopotniței masive tronând pe blînda colină din dreapta Dîmboviței, — a te bucura de toate acestea constituia, fără îndoială, un lucru rar și un privilegiu. Aceasta cu atât mai mult, cu cît absolenții seminariilor, din rîndurile cărora proveneau studenții în teologie, în multe cazuri avuseseră parte în internatele lor de spații restrînse, cu aer viciat sau tulburate de zgomotul aglomerațiilor urbane. În orice caz, niciunul din ei nu se putea lăuda că a beneficiat ca elev de cadrul și condițiile pe care le ofera așezământul de la Radu Vodă.

De aceea, a scrie despre această instituție, aureolată în perspectiva timpului de farmecul firesc al anilor tinereții, este ușor, dar este și greu. Este ușor fiindcă impulsurile inimii stimulează la aceasta, iar a scrie despre ceva plăcut fără îndolală că nu constituie o greutate, mai ales că anii respectivi (1933—1938) au fost unii dintre cei mai stabili și mai prosperi ai României dintre cele două războaie mondiale. Dar este totodată și greu, pe de o parte fiindcă sînt multe de spus, iar pe de altă parte fiindcă nu e tocmai ușor să alegi aspectele și faptele cele mai caracteristice și mai semnificative, care merită să fie evocate.

Ceea ce apare pe primul plan în noianul de amintiri și imagini este fără îndoială cadrul natural al Internatului, care ne oferea și aerul proaspăt și înviorător, atât de necesar organismului, dar și ambianța atât de prielnică meditației, studiului, reveriei. Era, într-un fel, prelungirea peisajului natal, în care omul e atât de strîns legat de natură, prin ea procurîndu-și «pînea cea de toate zilele», dar ea fiindu-i și izvor de viață și sănătate. Cu cîtă plăcere și bucurie gustam aici parfumul florilor, cîntecul păsărilor, exuberanța primăverii, melancolia toamnei și tot miracolul prefacerilor vegetației de la un anotîmp la altul. Într-o asemenea ambianță era normal să avem mintea limpede și capacitate sporită de studiu, iar spiritul predispus la cugetare și la discuții înalte.

Pe de altă parte, biserica fostei mînăstiri Radu Vodă ne oferea locaș potrivit pentru reculegere și popasuri duhovnicești la diferitele servicii religioase, sau loc de refugiu pentru momentele cînd sufletul simțea nevoia adîncirii în sine și scrutării conștiinței în fața lui Dumnezeu. Farmecul naturii înconjurătoare și atmosfera tainică a bisericii se completeau reciproc, una ca și contribuind la înălțarea sufletului și la stimularea înclinațiilor și preocupărilor superioare.

În ceea ce privește regimul de viață, acesta nu era deloc rigid sau încorsetat în constrîngerii și opreliști. Totul se baza pe ceea ce se numește în pedagogie *disciplină liber consimțită*. Nu erau stabilite ore stricte nici pentru culcare, nici pentru sculare. Doar pentru mese erau fixate anumite limite, din motive întemeiate. Pentru ieșirea în oraș în orele de seară (la teatru, cinematografe etc.) nu se cerea nici bilet de voie, nici aprobare specială, numai că era o anumită oră-limită cînd se încuia poarta. Direc-

torul și colaboratorii săi ne tratau aproape ca pe niște egali ai lor, cu înțelegere și blîndețe, ba — aș putea spune — cu politețe și amabilitate, ceea ce ne obliga la menținerea ordinei și disciplinei mai mult decît orice metodă polițienească. N-am cunoscut nici un caz în care vreunul din «superiorii» noștri să fi tratat «de sus» pe vreun student, sau să se fi adresat cu ton jignitor sau cu vreo expresie ofensatoare cuiva dintre noi. Dar nici cazuri de dezordine sau indisciplină care să tulbure viața colectivă nu au existat. Bineînțeles că mici «licențe» inofensive sau copilărești «teribilisme» se vor mai fi manifestat cîteodată, dar fără a fi luate în serios și fără a se face caz de ele. Exista un autocontrol — și individual și colectiv — constituind de fapt regulatorul care contribuia cel mai mult la menținerea unui climat nu numai suportabil, dar chiar plăcut între noi. O armă deseori folosită în exercitarea acestui autocontrol era ironia: *ridendo castigat mores*. Bineînțeles că această situație se datora în bună măsură conducerii instituției. Dar și studenții aveau meritul lor, merit datorat în primul rînd celor «șapte ani de acasă» și apoi buneii educații din seminar sau maturității vârstei.

Conducerea era reprezentată în primul rînd prin director. *Directorul* din anii la care ne referim era regretatul preot *Haralambie Roventza*, profesor de Exegeza Noului Testament la Facultatea de teologie. Era o personalitate impunătoare ca om și ca director, prin seriozitatea — adeseori gravă — care îl caracteriza. Studiase în Anglia, la Oxford. Ca profesor se bucura de un nume bun și de un prestigiu în creștere prin temeinicia cu care își onora catedra. Întreaga lui făptură exprima distincție și noblețe sufletească și, cu toată că părea rigid, era totuși un sentimental. Ne inspira repect prin simpla prezență. A murit în plină maturitate și putere de muncă în 1946, la numai 48 de ani, din cauza unei operații nereușite. Prin moartea sa învățămîntul teologic și Biserica pierdeau o personalitate de seamă și o speranță prin ceea ce putea da în viitor. O parte din foștii studenți au un motiv în plus să-și aducă amînte cu venerație de el. Fostul director avea nobilul obicei ca pe studenții, obligați din diferite motive să rămîna în București în vacanțele de Crăciun și Paști, să-i invite la masă în locuința sa de director din edificiul Internatului. Aici, împreună cu familia sa, se crea totdeauna o atmosferă de destindere și de adevărată sărbătoare.

Prefect de studii era «domnul Coman» cum îi spuneam noi, adică viitorul preot și profesor de prestigiu *Ioan Coman*, de mai tîrziu, considerat pe bună dreptate printre umaniștii noștri de frunte. Revenise de curînd din Occident, unde făcuse strălucite și îndelungate studii de teologie și filologie clasică. Ne impresiona prin profunda sa cultură, prin largile orizonturi intelectuale în care se mișca cu competență și chiar cu dezinvoltură. Avea prestația academică și folosea un limbaj deosebit de ales. Era dornic să ne împărtășească în orice ocazie din ceea ce știa; și știa atît de multe! În cadrul cercului de studii patristice am învățat mult de la dînsul, cu deosebire privind «secolul de aur» al creștinătății, de mării lui luceferi.

Spiritual ne-a fost preotul *Victor N. Popescu*, care pînă în anul 1933, nehirotonit încă, fusese prefect de studii și bibliotecar. Era un om cu o foarte frumoasă cultură, nu numai teologică, dobîndită mai ales în cei cinci ani de studii în Franța. Spirit viu, analitic, era preocupat mai ales de probleme de morală și de formare spirituală a tineretului în general și a tineretului teologic în special. Mai avea și preocupări de analiză literară, «cazul» Arghezi fiindu-i într-o vreme teamă de predilecție, urmată mai tîrziu de interesul crescînd pentru personalitatea excepțională a preotului și scriitorului Gala Galaction. Știa să se apropie de oameni și să le cîștige încrederea. Era cald sufletește și de o desăvîrșită integritate de caracter. A fost nedespărțit de Internatul teologic pînă la desființare. Ulterior, pe lîngă alte însărcinări, a fost preot

la biserica de la «Curtea Veche», zisă Sf. Anton. A fost o figură luminoasă, demnă de haina preoțească, și totodată un cărturar de vocație.

Spiritual secund ne-a fost ieromonahul *Irineu Felea* (anterior *preotul Ion Felea*), care îndeplinea de fapt funcția de slujitor al bisericii Radu Vodă. Era un bărbat voinic, impunător ca fizic, în același timp un om foarte cumsecade, incapabil de a face rău, cu foarte multă bunăvoință în orice împrejurare. Avea un fel de a fi ceremonios care constituia o notă distinctă a comportării sale exterioare. Ardelean de origine, era doctor în teologie de la Cernăuți. În cîntarea din timpul ofierii sfințelor slujbe își păstrase inflexiunile specifice ținutului bisericesc din Ardeal. Era și duhovnicul studenților și tot el coordona exercițiile predicatore ale acestora. A sffrșit tragic în bombardamentul din 4 aprilie 1944, undeva în zona Grădinii botanice, fiind înhumat, după toate probabilitățile, într-o groapă comună din cimitirul Străulești, indicu în acest sens fiind găsirea buletinului său în curtea acestui cimitir, așa cum rezultă din mărturia preotului Victor N. Popescu, cuprinsă în evocările sale în manuscris, intitulat «Zile trăite la Radu Vodă». În amintirea lui s-a ridicat în anul 1946 o cruce de piatră lângă biserica de la Radu Vodă.

Secretarul-contabil Gh. Cioran, ne apare ca un om cu o notă de distincție, cult, manierat și totdeauna îndatoritor. Fusese și era factorul de bază în ceea ce privește administrarea instituției. În perioada evocată aici a plecat la studii în Grecia, unde și-i luat doctoratul în teologie. A funcționat apoi ca profesor în învățămîntul secundar al Capitalei (azi pensionar).

Într-un asemenea mediu și cu asemenea oameni la conducere era normal ca studenții interni să fie fruntea la facultate, frumoasa bibliotecă a instituției avînd și ea un rol în obținerea rezultatelor. Tot dintre studenții interni se recrutau de regulă și premianții de la «Tinerimea română», o societate culturală cu caracter particular, foarte populară pe atunci, care organiza periodic în Capitala țării concursuri pe bază de lucrări scrise în diferite domenii, inclusiv cel teologic, la care participau elevi și studenți din mai toate școlile și universitățile din țară. În anul 1936 trei dintre studenții teologi — toți dintre cei de la internat — au obținut premii și mențiuni la acest concurs. La fel și în anul următor.

Pe atunci aveam posibilitatea să ne lărgim orizontul de cunoștințe prin participarea la cursurile unor profesori renumiți de la alte facultăți, mai ales de la litere și filozofie. De asemenea, o parte dintre noi eram nelipsiți de la conferințele programate în orele de seară la «Fundatia Dabbes» (azi Universitatea Științifică) și la Biblioteca universitară, unde puteam asculta personalități de seamă ca N. Iorga, Ion Petrovici, P. P. Negulescu, Rădulescu-Motru, Simion Mehedinți, Gheorghe I. Brătianu, Mircea Eliade (foarte tînăr pe atunci) și alte nume de prestigiu ale culturii românești din acea vreme, printre care și profesorii moștri de atunci de la Facultatea de teologie (Pr. I. Mihălcescu, Pr. P. Vintilescu, Teodor M. Popescu, Șerban Ionescu, ș.a.). Erau momente de adevărată sărbătoare intelectuală.

Dar și la Internat erau invitate unele personalități bisericești sau laice, nu pentru conferințe propriu-zise, ci pentru expuneri cu caracter mai intim, și teme de educație și duhovnicie, legate direct de situația noastră de studenți teologi sau în legătură cu probleme de viață și de formare preoțească. Printre personalitățile bisericești care ne-au vizitat în acest scop au fost, de ex., mitropolitul Tit Simeodrea al Rucoviei, fost arhieru-vicar al Mitropoliei Ungro-Vlahiei, intelectual subtil și om de aleasă cultură teologică, și actualul episcop al Rîmniceului și Argeșului, P.S. Iosif Gafton, pe atunci preot slujitor la biserica Sf. Ecaterina din Capitală. Ei au abordat

probleme teologice la ordinea zilei, încheind cu sfaturi și indemnuri calde și utile în calitatea noastră de viitori candidați la preoție.

Dintre personalitățile laice cel care ne-a stîrnit mai mult interes a fost marele învățat Simion Mehedinți. Fiul de «mocan» din Soveja (Vrancea), fusese mai întâi seminarist, (la Roman și «Central»), apoi trecuse la liceu și la școli din ce în ce mai înalte, din țară și străinătate. A fost cel mai mare geograf al nostru (amintesc doar de monumentala «Terra»), etnograf de prestigiu («Coordonate etnografice» și alte lucrări) și pedagog al naștunii («Către noua generație» sau «Altă creștere — școala muncii», demne de a fi cărți de căpătîi). Ne-a impresionat pe toți claritatea și expunerea sistematică, autoritatea și competența care au caracterizat cuvîntările sale. Între altele, ne-a vorbit despre creștinismul românesc și de pregătirea noastră teologică. În legătură cu creștinismul românesc am reținut ideea că noua religie a găsit în Dacia un teren prielnic, întrucît dacii puneau accentul pe forța spiritului. Astfel, în timp ce romanii ziceau: *mens sana in corpore sano*, dacii ziceau: *numai un suflet sănătos poate să aibă un corp sănătos*. Iar între trăsăturile de bază ale creștinismului românesc sublinia spiriul de toleranță, lipsa fanatismului religios și a războaielor religioase, precum și a ereziilor. (A se vedea mai pe larg în cartea sa cu titlul «Creștinismul românesc», București, 1940).

Cu privire la pregătirea noastră teologică Simion Mehedinți ne-a împărtășit o idee foarte interesantă. El spunea că, după părerea sa, facultatea de teologie ar trebui să aibă două secțiuni: una, care să formeze cercetători, profesori și oameni de studiu, unde să se pună accentul pe studiile teoretice și pe limbile clasice inclusiv ebraica; iar alta, care să-i pregătească pe aspiranții la preoție, pregătirea acestora urmînd să aibă la bază cunoașterea Bibliei, predica, sectologia, cîntarea, practica liturgică și tot ce e legat direct de misiunea preotului. În susținerea acestei păreri Simion Mehedinți pleca de la considerentul că la facultatea de teologie se învață unele lucruri inutile, fără legătură directă cu problemele preoției (ex., limbile clasice și ebraica, precum și unele discipline strict teoretice), iar altele, absolut necesare pentru pregătirea unui bun preot, sînt prediate sumar sau chiar neglijate. Poate că ceea ce a spus profesorul Simion Mehedinți au gândit și mulți preoți în confruntarea cu practica pastorală și cu viața.

O altă personalitate laică, invitată să ne vorbească, a fost profesorul de medicină și medicul legist Nicolae Minovici, creatorul și primul director al Institutului medico-legal din Capitală. Ne-a vorbit despre probleme de sănătate și igienă personală, cu referiri competente la sănătatea popoului român. Ne-a impresionat plăcut și în același timp ne-a mers la inimă vorbirea sa simplă și firească, pe ici pe colo cu unele note de umor sănătos, dar foarte convingătoare și instructivă. E, dealtfel caracteristica tuturor oamenilor cu adevărat învățați, care fug de pedantism și retorism și merg totdeauna la esența lucrurilor, izbutind să stăpînească interesul ascultătorilor și să le captiveze atenția.

Între mijloacele care întrețineau interesul nostru și ne îmbogățeau sufletește erau și spectacolele, mai ales cele de teatru. Preferam teatrul care funcționa în localul actualii Operete, unde se jucau piese de mare succes de trupa Toni Bulandra-Storin cu actori de mare talent (V. Maximilian, Leny Caler, Lucia Sturza-Bulandra ș.a.). Frecventam de asemenea Teatrul Național, unde predomină repertoriul românesc, cu piese ca «Apus de soare», «Vlaicu Vodă», comedile lui Tudor Mușatescu, «Omul cu mîrșoaga» de Ciprian și altele, jucîndu-se săptămîni în șir cu sala plină! Uneori reușeam să pătrundem și la cîte un spectacol de la teatrul «Cărăbuș» al lui C. Tănase, care era pe atunci în cîmbea popularității sale.

În asemenea condiții și cu un orizont de cunoaștere tot mai cuprinzător, se înțelege că aveam spiritul deschis spre curente de idei ale timpului. Dintre acestea, prindea contur tot mai clar și se concretiza în activități din ce în ce mai organizate și mai extinse ceea ce s-a numit «Școala sociologică românească», îndreptată de prof. D. Gusti și de un cerc de foarte distinși colaboratori. Pe unii dintre noi ne-a atras mai cu seamă activitatea «echipei studențești» care activau în vacanțele de vară în diferite puncte din țară pentru cunoașterea și ridicarea satului românesc. Ca filii ai satelor era ceva ce nu putea să nu stârnească interesul și entuziasmul nostru tineresc. Pe parcurs, unii dintre noi am fost antrenati cu tot sufletul în această mișcare, al cărei prestigiu creștea și-și găsea ecou până dincolo de hotarele țării. O dovadă că a fost ceva viabil și în concordanță cu nevoile și aspirațiile reale ale societății românești de atunci, îl constituie faptul că doctrina și experiența acestei mișcări sînt în mare măsură apreciate și valorificate și astăzi, în forme noi.

Revenind la orizontul nostru din internat, ceea ce ne scootea din ritmul obișnuit al vieții și activității zilnice erau mai ales cele două zile de patron: 25 ianuarie — Sf. Grigore Teologul, patronul Internatului, și 30 ianuarie — Sfinții Trei Ierarhi, patronul facultății. Și acest al doilea patron se sărbătorea pe timpul nostru tot la Internat. Enau momente de largă respirație și înălțare sufletească, prin programul care se desfășura, prin prezența unor invitați de frunte ai vieții bisericești și publice românești, prin atmosfera de mare sărbătoare care se înscăuna pentru o zi pe dealul de la Radu Vodă. La patronul facultății predica zile, totdeauna despre Sfinții Trei Ierarhi și actualitatea lor, era ținută de unul dintre studenții din anul IV, de obicei de la Internat, desemnat de profesorul de resort, adeseori cu consultarea studenților din anul respectiv. La patronul din anul 1937 cel cărui i-a revenit această sarcină — și onoare — a fost studentul Ion Apostol, semnatarul acestor rânduri. Am trecut atunci prin momente grele. Căci nu era lucru de glumă să îți o predică și încă despre Sfinții Trei Ierarhi, într-un asemenea cadru și cu asemenea asistență. E adevărat că mai avusesem ocazia să vorbesc în public sau să țin predică, la bisericile din satul natal sau la alte biserici, dar aici era cu totul altceva. Nu știu în ce măsură am corespuns așteptărilor. Profesorul de Omiletică mi-a găsit o singură scădere: că n-am rostit-o liber, ci am citit-o. De atunci m-am gândit adeseori la această împrejurare și la ce însemnează o predică bună. După atîția ani de contact neîntrerupt cu biserica (fără să fiu preot), avînd ocazia să ascult sute de predici în diferite zone ale țării, la sate sau orașe, mi-am dat seama cât e de greu să ții o predică realmente bună, cu un conținut clar și edificator, exprimată într-un limbaj pe înțelesul oricui și care mai ales să meargă la inima credincioșilor. Iar aceasta nu se poate realiza decît dacă predica, orice predică, nu este rodul improvizajei, ci al unei documentări foarte serioase și al unei stăruitoare meditații proprii, și în același timp trăită de cel ce o rosteste. Nu se poate contesta că rostirea liberă este și ea o condiție a unei predici într-adevăr neșită. Pe scurt spus, o predică bună este aceea care nu intră pe o ureche ca să iasă pe cealaltă și care nu se uită odată cu desirea ascultătorilor din biserică.

În ocazii festive ca cele de patron, la slujba religioasă sau serbările care urmau, precum și în preajma vacanței de Crăciun, cînd se cîntau colindele, mînănatul cor al studenților interni își avea contribuția sa bine marcată. Era condus pe atunci de talentatul și inimosul N. Ghinea (viitor profesor de Istorie în Capitală), avînd ca soliști pe admirabilul bas N. Grigorescu (viitorul paroh atât de apreciat

de la biserica Boteanu), sau pe baritonul George Mihail, care ceva mai târziu se va lansa ca solist de mare forță în lumea muzicală din străinătate.

Relațiile dintre noi, studenții intermi, erau foarte bune. Domnea o atmosferă nu numai de bună înțelegere, dar și de stimulatoare emulație la studii, ca și la celelalte activități. În toți anii de studiu erau absolvenți mai de la toate seminariile din țară. Erău și oțiva «licești» care veneau la teologie din vocație și se integrau fără nici un efort în comunitatea noastră. Dintre colegii de amintesc de cîțiva dintre cei care-mi vin mai întîi în minte. De la «Central» venise scăpărătorul Dinu Adameșteanu, fecior de preot din Toparu-Vlașca care însă ne-a părăsit după primul an, plecînd la Facultatea de Istorie și Litere din Capitală, apoi cu o bursă de studii în Italia, unde activează și azi, ca arheolog de renume europeană menționat în «Enciclopedia Istoriografiei românești» (București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978). De la «Argeș» veniseră studiosul Ene Braniște, viitorul profesor și actualul rector la Institutul teologic, precum și frații Boncescu, vrednicii preoți de mai târziu. De la «Vilcea» venise, printre alții, mucoșul Ion Barnea, viitorul arheolog de prestigiu. Auzitorul acestor amintiri venea tocmai de la seminarul «Veniamin Costache» din Iași, deși era muscelian din Dragoslavele.

Între studenții străini din Internat (aveam cîțiva polonezi, cîțiva bulgari, un albanez, un sirian), cel mai simpatic era sirianul, Emil Murakadé, azi preot slujitor, la catedrala Patriarhiei Ortodoxe din Antiohia, din Damasc. Era o fire deschisă și prietenoasă. Îndrăgise mult limba română și pe Eminescu, din care îi plăcea să recite adeseori cu voce tare «Luceafărul». Se atașase în mod sincer de mulți dintre noi și, în general, de țana noastră. În colaborare cu un preot român a tradus în românește un volum din cătrenele marelui poet și gînditor persan Omar-Khayam. O figură aparte era un fost rabin trecut la creștinism, pe nume Mihai Wider, care nu urma de fapt teologia, ci era numai adăpostit în Internat. Pentru a i se crea un «cadru» prielnic evoluției sale sufletești, a fost cazat într-o cameră de patru locuri de la etaj, unde am fost repartizați să-i fim tovarăși de odihnă și discuții trei colegi: Ene Braniște, Cornel Bonceșcu și Ion Apostol. Respectivul avea o predicție deosebită pentru discuții interminabile pe diferite teme religioase sau probleme de viață, în care el să despice firul în patru. Se credea sortit să devină un al doilea apostol Pavel, dar era îndrăgostit copilărește de Leni Caler, fermecătoarea actriță de la teatru de lângă Palatul Justiției, unde nu-i scăpa nici un spectacol. Nu știm ce s-a întîmplat cu el pînă la urmă. Probabil că spiritul său aventurier ca și împerejurările tulburi care au urmat n-au dus la nimic pozitiv.

Acesta a fost Internatul teologic de la Radu Vodă. Cîne se abate prin partea locului astăzi, pe lângă faptul că acolo este adăpostit Seminarul teologic, constată cu satisfacție că biserica fostei mînăstiri e restaurată și readusă la forma cea dintîi, prin grija adonmitului în Domnul patriarh al Țării, Justinian Marina († 1977), care și-a ales aci și locul său de veci; iar celelalte edificii sînt și ele renovate și consolidate, totul apărînd înnoit ca în haine de sărbătoare.

Și dacă numai o mică parte dintre foștii studenți teologi, trecuți prin acest așezămînt, au urcat pe trepte superioare în ierarhia bisericească și în cultura țării, toți i-au făcut cinste prin viața și activitatea lor, nu în mică măsură fiindu-le suport moral și stimulent zestrea spirituală transmisă de fosta «Alma Mater» de la Radu Vodă.

Prof. Ion APOSTOL

LICENȚIAȚI AI INSTITUTULUI TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI CARE S-AU DISTINS IN VIAȚA BISERICII STRĂMOȘEȘTI

Istoricii de astăzi socotesc că de-a lungul unui veac de activitate, înaltul for de învățământ bisericesc din Capitala țării a străbătut cel puțin trei etape: Facultatea de teologie neîncadrată, apoi din 1890 încadrată în Universitatea din București, și Institutul teologic de sub conducerea Bisericii Ortodoxe Române.

Intr-adevăr, inaugurată la 12 noiembrie 1881, această instituție superioară de învățământ a trebuit să parcurgă toate avaturile începutului. Într-o primă fază, ea a fost preocupată îndeosebi de obținerea unei existențe legale. După câțiva ani, Facultatea de teologie își începe temeinic activitatea. Rezolvînd problema recrutării profesorilor și a studenților, atenția generală a fost solicitată de alte aspecte: aprobarea personalului administrativ, localul unui internat propriu, programele de studii, bursele, organizarea bibliotecii, concursurile pentru ocuparea catedrelor libere și echivalarea diplomelor obținute în străinătate.

La începutul veacului nostru se constată împlinirea tuturor acestor cerințe legale — organizatorice și didactice. Pe lângă competența profesorilor, pe lângă varietatea cunoștințelor mijlocite, pe lângă prestigiul deosebit în largul opiniei publice de la noi, moul salt calitativ pe care îl înregistra atunci această instituție bisericească poate fi observat și din structura sufletească a studenților ei. Emulația acestora, sirguința lor în formarea culturală multilaterală, bună purtare față de semenii, pregătirea serioasă pentru preoție, pentru viața de familie și pentru celelalte îndatoriri i-au ajutat să se încadreze firesc în fiecare etapă socială, răspunzînd pe deplin cerințelor ei majore.

Adevărul celor afirmate poate fi constatat cu ușurință fie și numai din cele câteva medalioane biografice pe care le-am selectat. Clerici sau mireni, intelectuali realizatori sau oameni de acțiune, ei au slujit deopotrivă Biserica noastră și oîntesc în egală măsură instituția care i-a format, chiar dacă — după socotința obișnuită toți au fost chemați prea devreme la «Părintele Luminilor». Cele cinci figuri deosebite despre care va fi vorba mai departe nu au fost numai buni teologi, ci s-au dovedit și oameni dotați cu alte talente, atât de instituțiile bisericești în care au activat cît și în rosturile mari ale societății.

Socotim aproape de prisos să mai precizăm că vom acorda o atenție mai mare personalităților mai îndepărtate în timp de noi și deci mai puțin cunoscute generației de astăzi. Aceasta cu atât mai mult cu cît toate s-au mutat de timpuriu în lumea celor drepti.

1. Chipul duhovnicesc și intelectual, miruit cu har literar, al lui *Radu Cristescu* (1884—1910), autor al unor apreciate *Scrisori*¹, apare reprezentativ pentru epoca sa cel puțin din două puncte de vedere: acela al caracterului întregu într-o vreme de tulburări și de prozelitism neortodox, precum și acela al unui ideal pastoral înnoitor, cerut atunci de întreaga noastră viață bisericească.

Dar mai întii citeva date biografice, necesare schițării profilului sufletesc al acestui tînăr talentat, iubitor de viață, activ și aducător de pace între oameni.

1. După moartea acestuia, ele au fost înmănunchate, completate cu alte articole ale sale și cu un *Apendice* în care se caracterizează personalitatea moral-literară a autorului, și tipărite sub titlul *Scrisorile lui Radu Cristescu*. Publicate cu o prefață, date bibliografice și note de Arhim. I. Scriban, Vălenii de Munte, 1911, VI + 166 p. În continuare vom utiliza abrevierile «S.R.C.»

Născut din părinții Stancu și Stemața în comuna Meteleu, județul Buzău, Radu Cristescu a năzuit spre cât mai multă lumină. După absolvirea școlii elementare din sat, el a ajuns să frecventeze cursurile Seminarului Central și apoi pe acelea ale Facultății de teologie din București. Dar inimosul seminarist purta în sine năzuința prea multor generații după învățătură ca să nu disprețuiască jumătățile de măsură în atingerea acestui țel. De aceea el a adunat răbdător în vistieria sufletului felurite mărgăritare de idei și de sentimente înalte. Pregătirea sa cărțurărească, atât cât i-a fost dat s-o agonisească, oferă o antologie armonioasă și prin varietatea ei: lecturi biblice și idei patristice (îndeosebi ale Sfântului Ioan Gură-de-Aur) alături de fragmente din F. Chateaubriand sau din Leon Tolstoi. Poezia cărților de cult, a Psalmilor, ca și accentele vehemenței Profeților s-au conciliat în sufletul său cu producțiile lirice moderne, române și străine: O. Goga, A. Vlahuță, F. Schiller. Sintetizarea acestor lecturi se întrevede în lucrarea *Teologie și filosofie*, prezentată ca teză de licență în iunie 1909.

În urma călătoriei de studii în Ardeal și în Bucovina din vara acestui an², fostul bursier al Internatului teologic primește însărcinarea de pedagog la Seminarul Central. A fost o vreme și secretar al mitropolitului-primat al României³.

După obținerea licenței, acest tânăr de prestigiu în generația sa și de inimă nădăjduia să se dedice și mai mult preocupărilor cărțurărești. Nimeni nu îndrăznește să bănuiască măcar că avântul descăușat al idealurilor sale va fi de scurtă durată. Dimpotrivă — judecând după patosul paginilor sale tipărite — în mod unanim era sortit vreunui hrisostomic jeț arhieresc sau vreunui altar de dascăl în Teologie înconjunat de numeroși ucenici. În tot oazul, de numele său se lega cu certitudine admirativă un viitor capitol de istorie literară. Fapta și gândul său, picurate în manifestări sobre și în pagini înălțătoare, ne îngăduie să conchidem sigur aceasta.

Evenimentele timpului în care i-a fost dat să lucreze — epocă de formalism, tumult bisericesc și meslinceritate, uneori — erau puțin prielnice unei elevații morale și spirituale. Ele nu i-au alterat totuși sufletul său cristalin. Încă de la începutul acestui veac în întreaga noastră Biserică era o criză de autoritate, provenită din greutatea acomodării conștiinței canonice cu noile realități ale vieții. La o privire mai atentă, fenomenul era cauzat și de o gravă criză de monarhie.

Într-o asemenea atmosferă, pricinuită și întreținută anume spre a duce la demisia mitropolitului-primat Atanasie Mironescu, prozelitismul străin își continuă acțiunea lui neașteptată împotriva Bisericii strămoșești. Aceste regretabile tulburări s-au străduit să aștze, într-un duh de învrăjbit și de vanitate, și pe studenții Facultății de teologie din București.

Tocmai în aceste vremuri de confuzie și de neorînduință, Radu Cristescu își arată crezul și sufletul său devotat misiunii și tradiției Bisericii Ortodoxe. Atunci au apărut *Scrisorile* sale, care prin mesajul buneînțelegeri dintre oameni și prin proslăvirea idealului preoției adevărate, constituiau cea mai eficace combatere a școlii de negație a zilei. Acelora care se condamnau singuri la sterilitate, prin discordiile și suspiciunile dintre ei, un personaj al său le spune: «În fața voastră nu ridic azi arme de bătlăie, ci aș vrea să înalț un steag alb — steagul păcii — pe care să-l împlint adînc, să filfite pentru totdeauna deasupra casei voastre. Viu, deci, la voi, ca un trîmis: sînt solul păcii»⁴.

2. C. Cernăianu, *Patru ani de luptă*, București, 1912, p. 144 și 205.

3. *Ibid.*, p. 203.

4. *O poveste adevărată*, «S.R.C.», p. 99.

Cu alt prilej și-a arătat dezamăgirea față de presa bisericească pusă în slujba orgoliilor particulare, recomandând seriozitatea și cumințenia îndătinată⁵.

• Radu Cristescu a știut nu numai să se comporte cu înțelepciune, cu smerenie și cu dragoste jertfelnică, pentru revenirea la un climat al seninătății, ci și să se orienteze just teoretic. În discuția meesențiaia din jurul legii sinodale din anul 1909, întreținută în latura ei condamabilă de interese prozelitiste și particulare, el s-a situat în fruntea aceluia care urmăreau în chip sincer îndreptarea vieții noastre bisericești. Putem aminti aici pe profesorii universitari I. Mihălcescu și N. Dobrescu. Rezultatul tuturor acestor strădării morale se pot vedea mai ales în paginile revistelor «Vestitorul» și «Biserica Română», înființate atunci⁶.

În comitetele lor de fondare și de redacție a activat și el alături de alți studenți teologi, majoritatea din ei ajunși în urmă adevărați oameni de cultură. Spre deosebire de unii dintre aceștia, tânărul nostru licențiat a știut însă să țină dreaptă cumpăna adevărului și a sincerității.

Aceeași fermitate de caracter și tact le-a arătat el nu numai în publicistică, ci și în întreaga sa activitate desfășurată la fost Societate a studenților în teologie.

Dacă nu ne-a fost dat să vedem cum se concretizează în viața lui Radu Cristescu icona ideală a preoției, în schimb scrierile sale au descris-o cu până măiastră. Pregătirea și virtuțile religio-morale ale viitorului cleric, cutremurul său de altar și menirea Bisericii în lume sînt numai cîteva dintre ideile asupra cărora vom insista, din cantea mai puțin cunoscută a regretatului teolog și literat.

Pentru a corespunde așteptărilor noastre, preotul trebuie mai întii bine educat și supravegheat în decursul întregii sale pregătiri. Sînt două modalități de creștere a viitorului păstor, după cum aderă sau nu la seriozitatea vieții și la idealul misiunii sale. Autorul fiecare categoric, ca și perspectiva dezvoltării lor în societate, încît îi apar înaintea ochilor cele două căi, a luminii și a întunericului, din *Scrisoarea* lui Pseudo-Barnaba (sfîrșitul sec. II). Dintre ei, numai cel conștient și perseverent se străduiește să-și lumineze mintea și să-și disciplineze pornirile interioare. «Om întreg la trup și la suflet, el intră în viață hotărît să lupte, să lumineze, să deștepte»⁷. «Încă din școală, cum îți spusei, îl muncea pe el un gând, îl stăpînea cu o putere încrîncenată: să fie preot vrednic, înfășurat în aureola preoției iar nu «părinte» numai cu numele»⁸. Un astfel de caracter va adăposti neapărat în pridvorul sufletului său toate îndatoririle care-i vor reveni cîndva.

În contrast cu tânărul ale cărui coordonate de viață sînt munca, vrednicia dobîndită cinstit și altruismul, apare tipul celălalt, deformat uneori încă din școală. «Un om ca acesta nu are, dragă, nici un steag de desfășurat, nici un ideal de urmărit în viață. Căci ținta lui de a parveni, ori a se îmbogăți, e ca o zdreanță, care nu are dreptul să salteze în valurile cunate ale vîntului...»⁹.

La altar, el — vrednicul în școală și în societate — va năzui să devină vasul ales al harului. Se va cutremura neîndoios la atingerea potîrului cu Trupul și Sângele Domnului.

5. Ce se poate scrie într-o revistă bisericească, în «Jurnalul meu» (ms. nepag, în posesia noastră).

6. Umele referințe despre încoadările partizane din presa zilei la: Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții*. «Anii mei de învățătură», Cluj-Napoca, 1981, p. 219.

7. *Scrisoarea IV*, «S.R.C.», p. 19. 8. *Scrisoarea VII*, *ibid.*, p. 38.

9. *Scrisoarea IV*, *ibid.*, p. 21.

Dacă pentru oricare credincios, «viața nu are preț decât în iubire»¹⁰, cu atât mai adevărată este aceasta în cazul ucenicilor declarați ai Dumnezeuului iubirii: «Cei ce vor să-și croiască viața lor după modelul Mântuitorului trebuie să știe, deci, că în drumul lor din lume vor avea de cules nu numai florile mulțămirii, ci și spinii amărăciunilor»¹¹. La reușita în pastorație a tânărului cleric, justa orientare în toate situațiile pe care viața le creează trebuie să-și dea contribuția de la început. Un complement al vredniciei sacerdotale, afirmă de asemenea ucenicul Sfințului Ioan Gură-de-Aur, este lupta cu acel «vifor mare de patimi», care înseamnă purificare de păcate, dar și fructificare activă a năzuințelor noastre bune.

Pentru cultivarea vocațiilor în preoție, un rol deosebit îl au episcopii, «conducători cu iubire», suflete înțelepte, inimi neîntinate, care să ceară și să comunice iubire.

Dar slujitorul ortodox — după vederile acestui candidat la preoție — nu este chemat să fie doar păzitorul focului sfânt. Adevărații păstori sînt mai mult decât niște Vestale. «Ei înțeleg, de vor fi preoți, că «slujba» lor nu se încheie în câteva rugăciuni, spuse în murmur, în fața unei icoane deasupra căreia afirmă, spînzurată de vechile legături tremurătoare, o candelă sfîntă»¹². Și autorul citează în alt loc sfatul arhierelui din cunoscuta carte *În slujbă adevărată*: «Ascultă-mă, Chiril: rînduiala lui Hristos pe pămînt este asta: *sufletul în cer iar trupul pe pămînt*. Ține minte vorbele astea»¹³. Prin slujirea lui Dumnezeu și a fiilor Săi, oamenii, păstorul realizează pe deplin această cerință.

După slujirea lor activă, sinceră și consecventă în societate, preoții pot fi încadrați într-una din cele două categorii: unii, de la care autorul își întoarce fața, se aseamănă cu Moise, păstorul din Madiam, adîncit în contemplațiile de pe vîrfurile muntelui Horeb, departe de pămînt. Alții se aseamănă cu Moise, acela care urcă din nou pe Horeb, dar cu fruntea brăzdată de griji și hotărît să mijlocească pentru poporul său. Atitudinea superioară din urmă a avut-o Sfințul Ioan Hrisostom (din a cărui biografie el reține învățătura: «nici un act nu poate fi mare dacă nu aduce folos altora») și toți adevărații trăitori ai Evangheliei.

Este demnă de reținut și porunca pozitivă a activității sociale, ca element de bază al slujirii preoțești și al rostului Bisericii în lume, definit ca fiind acela de «a contribui la bucuria multora și a ajuta la sfințirea tuturor»¹⁴. Amintînd pe vechii proroci denunțatori ai scăderilor morale, mai ales pe Amos, și după exemplul Mîntuitorului care a petrecut în tovărășia pescarilor și a secerătorilor, Radu Cristescu conchide: «iar Biserica, la rîndul ei, ca moștenitoare pioasă, va trebui să-L urmeze, procurînd lumii pacea..., stabilînd oriunde *dreptatea și iubirea*»¹⁵.

Activitatea păstorului de suflete va cenzura consecvent parazitismul social și va propovădui deprinderea muncii cinșite, vestejînd patimile nesățioase prin cultivarea cumpătării, a dreptății și a binelui obștesc.

Direcția misionară din care făcea parte Radu Cristescu își propunea să îndrumeze noul curent în făgașul tradiției credinței strămoșești. Tot spre deosebire de o parte din inițiatori, el avea în vedere și nevoile sociale ale zilei. Esența pastorală a sale: preoție lucrătoare pentru revărsarea asupra lumii a binefacerilor cerești, dar și pămîntești, iubire atotcuprinzătoare secundată de dreptate socială provine mai ales de la Sfinții Trei Ierarhi. Amintim că una din lucrările tipărite ale autorului

10. *Scrisoarea IX, ibid.*, p. 49.

12. *Scrisoarea VI, ibid.*, p. 32.

14. *Scrisoarea III, ibid.*, p. 16.

11. *Scrisoarea X, ibid.*, p. 54.

13. *Scrisoarea X, ibid.*, p. 60.

15. *Scrisoarea V, ibid.*, p. 27.

prezintă pe *Sfântul Ioan Hrisostom ca preot*. De asemenea, baza concepției este *biblică*, după propria sa mărturie; «Într-o vreme răsoala mereu *Sfânta Scriptură* și zicea că, oltînd-o des, parcă îți croiești alt suflet, mai înțelegător, mai bogat în priviri bune, mai în stare să lupte și să se jertfească pentru ideile largi obștești»¹⁶. În țelegem acum că specialiștii în materie au fost îndreptățiți să afirme: «*Scrisorile* sale sînt, am putea zice, un mic tratat de pastorală al lui Radu Cristescu; nu pastorală culeasă din cărți și compusă după niște anumite reguli savante, ci așa cum, picătură cu picătură, cursese din sufletul său oare privea preoția dintr-un punct de vedere atît de superior»¹⁷.

Pentru astfel de idei și de sentimente este foarte potrivit genul epistolar cu caracterul lui intim. Radu Cristescu vorbește inimii aprins, dar blind și sfios cînd trebuie să dojenească. Stilul său scunt, cu sublinieri negative, se desfășoară adesea în propoziții eliptice, care țintesc direct în porțile sufletului. Caracterizarea uzează la acest duios liberat de inversiunea poetică; el întrebuițează frecvent enumeratia, personificarea și repetiția. De multe ori, gîndurile plîne de evlavie pe care le-a nutrit se exteriorizează în asemănări și maxime biblice. De aceea stilul său este calm, dar penetrant, cu perioade stăpînite. Din rîndurile teologului nostru, ca dintr-o torță a iubirii, se răspîndesc totuși sofitei.

Așadar încrustarea cronicarului, în jalea lui de demult, a fost adevărată: «Un Radu Cristescu nu se mai poate înlocui, pentru că virtuțile care-l împodobeau rar ajung să încoroneze în atîtea armonie sufletul unui tînr, care abia apucase să reverse în lume pasiunea vie de a sluji Domnului, fiind îngerul Său în lume»¹⁸.

Răsumetul ideilor acestui tînr, distins la înfățișare, în scris și în faptă, ca și amintirea sa binecuvîntată, nu au dispărut odată cu moartea prematură a autorului lor. Mai tîrziu, în altă generație, unul din oamenii oare l-au cunoscut¹⁹, preot el însuși, reflecta cu nostalgie: «Și cu bunăvoința inimii sale — însușirea lui cea mai de căpetenie — ar fi fost trăsătura de unire între confracții oare zăbovesc lucrul urîndu-se».

Dar mai înainte, educatorul și administratorul lui de totdeauna²⁰ amintea contemporanilor: «Chipul lui Radu Cristescu, gîndurile lui scumpe, trebuie aduse și la cunoștința celor ce au venit după noi și la a celor ce nu au apucat a-l cunoaște, pentru a încerca și ei clipele de dulceață pe oare le-a împărțit el celor ce l-au citit în anii cufundați în trecut». De asemenea în zilele moaste, o revistă bisericească de largă răspîndire, care i-a retipărit succesiv o parte din *Scrisori*, lămurea pe cititori că ele «sînt perle de literatură creștină și steag mareț de înalt și curat idealism preoțesc»²¹.

2. În cazul *profesorului Nicolae V. Stănescu*, misterioasele Parce s-au arătat mai zăbavnice față de viața și de activitatea sa didactică și culturală remarcabilă.

Se născuse în Ploiești la 16 septembrie 1927 într-o familie de muncitori cu cinci copii. După absolvirea cursurilor fără frecvență ale unei școli medii din Cîmpina, el a trecut la Institutul teologic universitar din București. Anii magisteriului de atci i-a încheiat în 1958.

16. *Scrisoarea VII, ibid.*, p. 35.

17. Arhim. I. Scriban, *Prefată*, «S.R.C.», p. III.

18. *Idem, ibid.*, p. 133.

19. Pr. Gh. Jugureanu, *Deasupra unui mormînt*, în «Îngerul». Buzău, an. III (1927), nr. 3—4, p. 11.

20. Arhim. I. Scriban, *Radu Cristescu, La 17 ani de la moartea lui*, în «Crucea», București V (1927) nr. 19—20, p. 2.

21. Nota redacției, în «Păstrul ortodox», Pitești, 1946, nr. 1—3, p. 41. Vezi și prof. I. Zugrav, *Introducere în teologia pastorală*, în «Candela», (1939—1941), p. 58.

Formula notei maxime la învățătură și a purtării excepționale pe care viața o dezmințe uneori în mod dureros nu era, în cazul lui și al colegului său ierodiaconul Vornicescu Nestor, un element aproximativ sau convențional²². Ea reflecta realitatea unei munci conștiințioase, depuse cu rivă de cunoaștere, un complex de sentimente înalte și de dragoste pentru idealul preoției. În structura lăuntrică a acestui student se îngemănau armonios mai multe daruri. Mai întâi o inteligență scripitoare era «umanizată» de bunătatea inimii binecuvântate și a caracterului nedezmînjit vreodată. Năzuința de a fi teolog adevărat pornea de la cerințele morale ale societății în care va activa și, mai înainte, de la criteriile Revelației evanghelice. «Nu cunoștea minciuna, — îl caracterizează un cunoscător în fața mormintului²³ — nici fățarnicia, nici sfada, nici vorba fără rost. Erai o dăruire cu jertfelnicie a învățăturii pe care tu o distigaseși acum, cu prețul muncii neobosite din fragedă copilărie, căci te-ai ridicat numai prin meritele tale proprii».

Tot așa chipul său văzut putea fi schițat în aceleași clare trăsături de peniță: seninătate, frumusețe, voie bună. Ordinea îl caracteriza de la cărarea părului său negru pînă la dunga impecabilă a pantalonului sau la paginile notițelor de la cursuri, care au trecut ani în șir din mînă în mînă în atîtea generații de studenți.

Pentru pregătirea sa reală și pentru întreaga activitate profesională desfășurată cu responsabilitate și omenie la catedră, la orele de rugăciune și pe terenul sportiv, profesorul Nicolae V. Stănescu urma să treacă de la Seminarul teologic din Craiova asistent la Institutul teologic universitar din București.

O boală ascunsă și rău tratată însă i-a frînt noile proiecte pe care le făcea cu seninătate și optimism pe patul spitalului și l-a sălășluit — prea de timpuriu — alături de tatăl său în cimitirul din Cîmpina.

Despre «titanismul» cultural al acestui magistrand s-a vorbit mult timp după dispariția sa fizică. Se povestește chiar că, împreună cu un bun prieten, el a învățat o limbă străină numai în timpul orelor de răgaz și de preumblare în aer liber.

De pe urma arderii sale spirituale au rămas tipărite mai multe articole și studii, care de la simpla lor răsfoire te invită să asociezi temele tratate cu chipul duhovnicesc al autorului²⁴.

3. Cine a avut privilegiul să frecventeze studiile teologice superioare de după trecerea învățămîntului sub grija Bisericii a beneficiat nu numai de un corp profesoral ales de la alte cîteva instituții din țară, ci a putut întîlni și cîțiva doctoranzi de renume. Dintre aceștia trebuie să amintim neapărat pe viitorul episcop-vicar mitropolităn la Iași, *Irineu Crăciunaș* (1928—1973).

Ceea ce te impresiona și te atrăgea, din primele cuvinte ale convorbirii cu acest ierarh, era chipul său lăuntric înfrumusețat, revărsat pe o figură totdeauna senină ca bunătate, reținere și omenie. Poate că această căldură a inimii pe care vrednicia arhierescă nu a abătut-o spre ascuțimea hieratică a puterii, ci a menți-

22. Pentru situația anului al IV-lea, de pildă, vezi «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), nr. 10, p. 943.

23. Pr. Ion Ionescu, *Nicolae Stănescu*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 1—2, p. 97.

24. Vezi: N. V. Stănescu, *Sensul ortodox al icoanei*, în «Ortodoxia», VIII (1956), nr. 2, p. 244—261; *Hiliasmul și incoerențele lui*, *ibid.*, 1957, nr. 2, p. 239—258; *Temeluri dogmatice ale trăirii religioase în Ortodoxie*, *ibid.*, 1958, nr. 3, p. 382—394; *Progresul în cunoașterea lui Dumnezeu cu referire specială la Sf. Grigore de Nyssa*, în «Studii teologice», X (1958), nr. 1—2, p. 14—37; *Origen și opera sa în literatura teologică contemporană*, în «Mitropolia Olteniei», XIII (1961), nr. 7—9, p. 464—473; *Teologie și viață la Sf. Grigorie de Nazianz*, *ibid.*, 1962, nr. 1—2, p. 3—12.

nut-o la împulsul ei originar al curăției a făcut pe contemporanii săi să afirme că numai harul și engajamentul îl deosebeau de restul credincioșilor. În acest fel îl caracterizează și Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, care l-a povăluit și l-a indicat pentru treapta arhieriească: «Bun prin structura sa și îmbunătățit prin silințele sale de slujire a binelui, fratele nostru adormit în Domnul rămâne în amintirea noastră cu chipul și cu numele de *bunul Irineu*»²⁵.

Un alt cunoscător, fost colaborator al său, îl descrie și în ipostaza omului ascuns al inimii, al temperamentului predispus reflecțiilor și frământărilor tainice, menite să nu se stingă odată cu promovarea la Mitropolia Moldovei: «Prin mijlocirea acestei catedre și-a completat mereu știința, și-a dezvoltat sentimentele umane, și-a format orientarea practică, și-a călîit hotărîrea de a lucra cu însuflețire apostolică pentru semenii săi, pentru fratele său, omul. În preajma acestei catedre a învățat să stăruie neconținut pentru pacea a toată lumea, să lucreze pe de o parte, pentru unitatea credinței, iar pe de alta a învățat să prețuiască valorile artistice moștenite de la înaintași, să acorde tot sprijinul său neconținutelor strădanii pentru mai mult, pentru mai bun, pentru mai frumos»²⁶.

Pe lângă legătura neîntreruptă a slujitorului cu teologul²⁷, dimensiunea launtrică a celui din urmă, în sensul trăirii personale a mesajului comunicat credincioșilor, și anume în comuniune cu puterea sfințitoare a credinței, constituie altă coordonată explicativă a supraviețuirii «petrecerii» ărarului de fericită pomenire.

Ascultătorii predicilor sale erau de-a dreptul captivați și transfigurați prin chipul modest și sincer al vorbitorului, dar și prin aprinderea și înălțarea în alte sfere a conținutului. Un oarecare profetism moral te întâmpina din toate actele majore ale acestui om de excepție.

Episcopul-vicar Irineu Crăciunaș a parcurs treptele următoarelor demnități bisericesti:

- ierodiacon la mînăstirea Brîncoveanu (Sîmbăta de Sus) (1.XI.1954—1.X.1956);
- asistent la Institutul teologic universitar din Sibiu (1.X.1956 — 15.I.1958);
- șef de serviciu la Mitropolia Moldovei și Sucevei (15.I.1958 — 1.IV.1962);
- vicar-administrativ (1.IV.1962 — 1.VI.1969);
- episcop-vicar (1.VI.1969 — 19.I.1973);
- specializare (Elveția) (1965—1966).

4. Cu biografia *arhimandritului Dometie Manolache* († 6 iulie 1975) pășim în domeniul unei vieți exemplare de mișoare în tot spațiul românesc cu fapta de slujire umană, de vocație mistică și de rivnă monahală.

25. Cf. T. M., *Moartea Episc. Vicar Irineu Crăciunaș-Suceveanul*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIX (1973), nr. 1—2, p. 19.

26. Pr. Scarlat Porcescu, *ibid.*, p. 23.

27. Din numărul studiilor sale publicate, în afară de teza de doctorat în manuscris amintim: *Îndrumătorul duhovnicesc și ucenicul după Sf. Părinți*, în «Studii teologice», VIII (1956), nr. 9—10, p. 622—640; *Nașterea supranaturală a Domnului nostru Iisus Hristos*, *ibid.*, X, (1958), nr. 1—2, p. 5—13. *Chipul călugărului îmbunătățit după Sf. Părinți*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), nr. 3—4, p. 341—355; *Episcopul Pahomie al Romanului*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXV (1959), nr. 9—10, p. 627—635; *Patriarhia Ierusalimului*, *ibid.*, p. 692—696; *Mănăstirea Neamtu, lavra monahismului din Moldova*, *ibid.*, XXXVIII (1962), nr. 5—6, p. 343—354; *Bisericiile cu pictură exterioară din Moldova*, *ibid.*, XLV (1969), nr. 7—8, p. 406—444; 1970, nr. 3—6, p. 133—153; nr. 9—10, p. 480—520; *Temele iconografice reprezentate în pictura exterioară din Moldova (I)*, *ibid.*, XLVII (1971), nr. 9—12, p. 631—644; *Acatistul Maicii Domnului în pictura exterioară din Moldova (II)*, *ibid.*, 1972, nr. 5—6, p. 297—340.

Ridicât dintr-o familie cu doisprezece copii din Bălănești, Buzău, tânărul a absolvit în 1945 Seminarul «Kesarie Episcopul» din capitala județului și apoi Facultatea de teologie din București. Aici, la cursurile de doctorat, va reveni abia în anul 1972.

În urma unei vizite la mănăstirea Brîncoveanu de la Simbăta de Sus, se pare că sensibilitatea sa spirituală s-a fixat în hotărîrea netrecătoare de a îmbrățișa numai deocît acest fel de viață spre desăvîrșire. Entuziasmul hotărîrii, care avea să determine opțiunea monahală în întreaga sa familie, putea fi anevoie prevăzută în izolarea și reținerile seminaristului de odinioară. Totuși în ciuda pregătirii pe la diferite chinovii și a confruntării cu mentalități opuse, el s-a dovedit autentic și neîmpuținat.

Închinoviat la mănăstirea Prislop (Humedoara), unde cu timpul i se va încredința și grija stăreției, înimosul monah va parcurge aproximativ itinerariul bisericesc al Sfîntului Sofronie de la Cioara; cu evlavia, cu râvna pentru întărirea Ortodoxiei și pentru păstrarea unității naționale, cu jertfelnicia duhovnicească recunoscută, acesta se definește pe de-a întregul opus generalului Bukow care a cutreierat aceleași drumuri însoțit de tunurile sale. În scopul organizării bisericești, al păstrării credinței sau al combaterii stilismului, de la episcopia Aradului este mutat în Eparhia Buzăului (care îl trimite în misiune și prin părțile Adjudului), apoi la schitul Fintinelele de lângă Bistrița-Năsăud, în urmă la mănăstirea Dragomirești din Maramureș și, în sfîrșit, pe Valea Geogiului.

Odată cu păstorirea celor cinci biserici din comuna Rîmeț, neobositului rîvnitor i s-a dat posibilitatea să-și înfăptuiască și visul său de o viață, care îi fusese refuzat legendarului Meșter Manole.

Calitatea de «ctitor al obștii monahale de azi», de aici, care îi se atribuie²⁸, a însemnat pentru el mai întîi o activitate îndelungată de lămurire a unor tînere de pe valea Sebeșului. Ani de zile aceste viitoare monahii au ascultat îndemnul duhovnicului lor — prin cuvînt și prin scris — și au privit încoana îngerească a vieții celei noi, bucurîndu-se și îmbărbătîndu-se reciproc.

Sub celălalt raport, administrativ-gospodăresc, activitatea ieromonahului Dometie echivalează cu o adevărată epopee: printr-o emulație colectivă ieșită din împletirea rugăciunii și a îndemnelor cu exemplul personal de constructor au putut fi învinse sălbăticia naturii, depărtarea locurilor și inexistența drumurilor corespunzătoare. De aceea, în locul ruinelor de mai înainte, prin strădania arhimandritului Dometie Manolache s-au construit la mănăstirea Rîmeț următoarele: stăreția cea nouă, arhondaricul, sala de mese, casa duhovnicilor, două case parohiale, atelierul de covoare, localul școlii și al bufetului, cabana din afara mănăstirii etc.

Sub direcția îndrumare a Prea Sfințitului Emilian, episcopul Alba Iuliei, aceste inițiative s-au continuat pînă astăzi. Astfel actuala stareță Ierusalima Ghiбу împreună cu tot soborul au realizat, printre altele: chiliile pentru monahii, gospodăria-anexă, încălzirea centrală, biblioteca, podul de la intrare.

O activitate bisericească exemplară, cu puterea de convingere și cu pătrunderea în sufletele credincioșilor a acestui stareț, se explică numai prin dinamismul

28. Episcop Emilian al Alba Iuliei, *Mănăstirea Rîmeț, vatră de spiritualitate ortodoxă românească*, în «Îndrumător pastoral», vol. V, Alba Iulia, 1981, p. 132.

unui suflet consacrat în întregime chemării monahale și lucrării harului. Arhimandritul Dometie slujea zilnic Sfânta Liturghie cu evlavie și râvnă. Deschis acum altora, trimitea spre toți razele predicii sale «cu putere multă», țintind să-i aducă la pocăință cât mai repede. Dacă era nevoie, sătea zile și nopți în șir ca să asculte păsurile oamenilor, îndemnând, mângâind sau certînd — după împrejurări. Lepădat de sine și smerit, duhovnicul charismatic învăța pe alții ascultarea, rugăciunea scurtă, dar aprinsă de dragostea lui Dumnezeu. Nu dădea canoame lungi la Sfânta Mărturisire, dar uneori însărdina pe penitent să învețe Fericirile evanghelice.

Simplu în îmbrăcăminte, în felul de viață și de hrănire, el avea totdeauna un buzunar pregătit pentru milostenie: «buzunarul celui lipsit».

De aceea la moartea sa i s-au închinat versuri și mărturii de jale, colecționându-se cele mai caracteristice întâmplări din viață sau predicile rostite²⁹. Din ele extragem apoftegmele: «ascultarea cu smerenie și inimă veselă este o mucenicie albă».

«Cele înalte se dobîndesc prin ascultările cele de jos».

Rămas în istoria Bisericii strămoșești ca duhovnic neegalat al românilor din Munții Apuseși și ca nou cititor al mănăstirii Rîmet, arhimandritul Dometie Manolache a fost evidențiat de către răposatul întru fericire patriarh Justinian.

5. Numele *asistentului dr. Nicolae Fer* amintește, alături de altele cîteva din aceeași instituție, groaza apocaliptică a cutremurului din 4 martie 1977.

Înainte de această dată apăsătoare, el a avut vreme să arate o parte din posibilitățile sale intelectuale, convingeri ortodoxe ferme, precum și o viață morală foarte curată.

La București, unde a frecventat cursurile pentru doctorat, cu începere din anul 1969, venea ca absolvent al Seminarului din Cluj și ca licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu. Ca urmare a rezultatelor strălucite pe care le-a obținut după promovarea anului al II-lea, el a primit o bursă de studii în Elveția. După împlinirea oelor patru ani, Facultatea de teologie veche-catolică din Berna i-a acordat doctoratul. Teza respectivă, redactată în limba franceză, se intitula: *Apolază și epectază*. Cunoașterea lui Dumnezeu și progresul spiritual infinit în gîndirea Sfîntului Grigorie de Nyssa.

Întors în țară, este reținut asistent în Institutul teologic din Capitală. Aici personalitatea sa, caracterizată prin sinceritate lirică și prin dăruire, era menită unei maturizări în condiții optime.

Nu a apucat să realizeze «echivalarea ortodoxă» a doctoratului obținut în străinătate, ci numai susținerea examenului aprofundat de admisibilitate cu calificativul maxim.

Totuși resursele sale de lucru erau într-adevăr excepționale. O dovedesc cele cîteva întîlniri științifice internaționale la care a fost autorizat să ne reprezinte. O dovedesc de asemenea ultimele sale studii publicate, dintre care unul dezvoltă tema continuității românești în Ardeal³⁰.

29. Maica Ierusalima Ghibu, Cristian Pinta ș.a., *Părintele Arhim. Dometie Manolache*, O viață închinată în întregime lui Dumnezeu și oamenilor, Mănăstirea Rîmet 1979, p.17 și 25 (dactilografie).

30. Asist. Nicolae Fer, *Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la păstrarea limbii și unității naționale a românilor din Transilvania*, în «Bis. Ort. Rom.», XCV (1977), nr. 5—6, p. 551—560.

Concomitent cu specializarea în opera Sfântului Grigorie al Nyssei, acesta a abordat cu o reală pătrundere și teme fundamentale de teologie și de filosofie³¹. Dintre ele mai amintim *Cunoașterea lui Dumnezeu la Pseudo-Dionisie Areopagitul*³². Este o evoluție științifică logică și consecvent ascendentă. Se vede, din rezultatele concretizate în teza de doctorat, că autorul a cercetat cu atenție curente gîndirii patristice în începuturile și în influența lor ortodoxă.

Despre profesorul care la vârsta de 32 de ani s-a sălășluit (împreună cu soția sa) în cimitirul din comuna Vadu-Crișului din județul Bihor, orice amănunt asupra personalității sale poate deveni de prisos, într-att de cunoscută fiindu-i prezența în generația teologilor de astăzi.

*

În viața unei instituții de învățămînt, studenții constituie unul din elementele de seamă ale activității acesteia. Cu receptivitatea, cu sinceritatea, cu setea lor de cunoaștere și de viață, tinerii studioși primesc și reflectă toate virtuțile și scăderile epocii și ale oamenilor școlii care i-au educat.

Cele cinci chipuri luminoase de licențiați în teologie din paginile de față, alese dintre alte mii de studenți care vor fi avut, poate, aceeași vrednicie, sînt virfurile de brazi care se înalță spre mai mult soare peste o întregă pădure. Ele au primit în diferite grade și forme mesajul Bisericii strămoșești și au lăsat amintirea binecuvîntată a feluritor talente în scurta, dar rodnică lor viață.

Pomenirea lor astăzi constituie un binemeritat omagiu pentru credința și fapta creștină de care au dat dovadă. La împlinirea unui veac de activitate a Institutului teologic universitar din București, amintirea celor mai buni studenți ai lui înseamnă totodată și cinstire plină de admirație a atîtor animatori sufletești și a inițiativei lor înaintașilor — pildă sigură și demnă de urmat pentru teologii zilelor noastre.

Lista rămîne deschisă și, oricum, ea poate fi mărită. Datorită condițiilor optime de dezvoltare pe care Biserica Ortodoxă Română și le-a asigurat astăzi, viitorul va adăuga sigur alte numeroase și vrednice nume de teologi.

Pr. Gheorghe I. DRĂGULIN

PATRU SUTE DE ANI DE LA TIPĂRIREA EVANGHELIEI CU INVĂȚĂTURĂ
DE DIACONUL CORESI LA BRAȘOV,
ÎN 1581, ȘI MESAJUL CE-L POARTĂ.

Între 14 decembrie 1580 și 28 iunie 1581, diaconul Coresi a tipărit la Brașov *Evanghelia cu învățatură*, cunoscută și sub numele de *Cazania a doua a diaconului Coresi*. Este ultima și considerată cea mai importantă din cele nouă cărți românești tipărite de diaconul Coresi la Brașov¹, prin ajutorul cărora a ridicat limba română la demnitatea de limbă cultă cu drepturi sacre, ca și limbile oficiale ale timpului: greaca, latina și slavona, caracterizată de Lucian Blaga a fi «*întiul mare poem al unui neam*».

31. Vezi idem, *Sînta Treime și sobornicitatea Bisericii*, în «*Studii teologice*», XXIII (1971), nr. 7—8, p. 520—533; *Învățătura ortodoxă despre «pîinrea timpului»* (Galateni IV, 4), în «*Glasul Bisericii*», XXII (1973), nr. 5—6, p. 538—555.

32. *Ibid.*, XXX (1971), nr. 1—2, p. 94—112.

1. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, p. 92, 93; Idem, *Istoria literaturii românești*, București, 1929, p. 183.

Momentul acesta important din istoria culturii poporului român este legat în primul rând în secolul al XVI-lea de transformările sociale și politice pe care le-a adus Renașterea în Europa² și de care nu a fost străin nici poporul român.

Este vorba, cum afirma prof. P. P. Panaitescu, de un moment care se regăsește în istoria a aproape tuturor țărilor din Europa: momentul înlocuirii oficiale a limbii străine, cu limba poporului, adică pătrunderea elementelor sociale populare în cultura feudală³.

În acest timp lupta de emancipare de sub regimul feudal a fost dusă și împotriva Bisericii romano-catolice al cărei sistem fiscal era deosebit de apăsător și care a dat naștere Reformei⁴. Rupând legătura cu autoritatea papală, reformații au rupt legătura cu Biserica Catolică și cu limba ei oficială cultică, limba latină, și au promovat introducerea limbilor naționale în Biserică.

Centrul Reformei pentru sașii din Transilvania a fost orașul Brașov, iar reformatorul sașilor din Brașov a fost profesorul umanist Johann Honterus (1498—1549), care a întemeiat prima tipografie în Brașov, cel mai târziu în 1539, iar în anii 1542—1544 s-a decretat la Brașov, ca și la Sibiu, trecerea la noua confesiune⁵.

Tendența pentru introducerea limbii materne ca limbă de cultură s-a manifestat la români încă înainte începutului propagandei pentru Reformă⁶. Magistratul orașului Sibiu redacta acte în limba română, pe care le scria «preotul valah», încă din secolul al XV-lea, cum ni se arată într-o însemnare păstrată în «socotelile Sibiului din 30 noiembrie 1495»⁷.

Primele texte religioase apărute în limba română, care au dat naștere în istoria culturii românești la o problemă încă dezbătută de specialiști, dacă ele au apărut datorită influenței Reformei sau se datoresc realităților interne ale societății românești, prof. Dan Simonescu afirmă: «Cauzele determinate ale apariției primelor texte religioase românești aparțin istoriei societății românești din secolul al XV-lea, în a doua lui jumătate. Sint cauze interne, asupra cărora au reflectat mai mulți cercetători români, cum sînt de exemplu Șt. Ciobanu, M. Șesan și acum mai în urmă P. P. Panaitescu»⁸.

Avem 35 de cărți tipărite de Coresi și ucenicii săi: 23 în slavonă, 3 slavo-române și 9 românești, dintre care șase sînt în afara vreunei influențe a Reformei. De fapt, influența este legată mai mult de mediul umanist al secolului al XVI-lea decît de cel al Reformei. A se vedea: Eugen Stănescu, *Numele poporului român și primele tendințe umaniste interne în problema originii și continuității*, în «Studii», București, XXII (1969), nr. 2, p. 189—206. 2. A. Oțetea, *Renașterea și Reforma*, București, 1968.

3. P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 132. 4. A. Oțetea, *op. cit.*, p. 256.

5. Gernot Nussbacher, *Johannes Honterus. Viața și opera sa în imagini*, București, 1977. Pavel Binder și Arnold Huttmann, *România din Brașov în epoca Reformei*, în «Studii și articole de istorie», XIII, București, 1969, p. 79 și 93.

6. Șt. Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba românească*, București, 1948, p. 20; Dr. Antonie Plămădeală, Episcopul Buzăului, *Dascăli de cuget și simțire românească*, București, 1981, p. 74; Universitatea din București, Institutul de lingvistică, *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, Ed. Acad. R. S. România, 1979.

7. Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii românești din Transilvania*, vol. I, Sibiu, 1935, p. 126—127.

8. Dan Simonescu, *Problema originii limbii literare române și cărțile bisericești*, în «Studii teologice», XIII (1961), nr. 9—10, p. 557; Pr. I. Ionescu, *În legătură cu originalul românesc al Tetraevanghelului coresian*, în «Limba română», XXVIII, 1979, 2, p. 207—208; Idem, *Trei sute de ani de la tipărirea Liturghierului de mitropolitul Dossoitei*, în «Glasul Bisericii», XXXVII (1979), nr. 9—10, p. 995—1015.

Pentru românii din Transilvania, în fața Reformei, credința lor ortodoxă «n-a însemnat numai o dogmă religioasă, ea a fost un refugiu împotriva tendințelor de de-naționalizare»⁹. Cronica bisericii Sfântul Nicolae din Schei Brașovului vorbește în această epocă despre lupta preoților români din Schei care «s-au muncit cu multă osteneală, de au păstrat lucrurile legii de nu s-au schimbat»¹⁰.

În timp ce populația săsească din Transilvania a trebuit să accepte reforma pentru a putea să folosească limba sa națională în cultul său, populația românească ortodoxă nu a avut motive să-și părăsească credința sa ortodoxă pentru a folosi în Biserica limba sa națională, ca să accepte Reforma. Ortodoxia românească avea un caracter popular național și democratic, poporul însuși fiind cel ce se îngrijea de construirea și de întreținerea bisericilor lui cu personalul slujitor și cu cărțile de cult. Poporul român s-a regăsit în Biserica sa ortodoxă unit și a rămas unit și peste granițele politice impuse, ce-l despărțea. De aceea, apărarea Ortodoxiei credinței sale era și apărarea ființei sale de neam și de limbă. Când el, poporul român, a considerat momentul prielnic să asculte slujbele religioase în Biserica sa și în limba sa, a făcut-o, fără ca cineva să-i impună s-o facă sau să-l împiedice s-o facă. A fost voința sa în primul rând, de care trebuie să se țină seama. Un ecou al acestei voințe ni se păstrează în *Catehismul Marțian* (copie după tipăritura coresiană din 1559—1560, în care a fost introdus rotacismul): *Dzi ocenază rumărăște să înțelegem*¹¹.

Atunci când municipalitatea luterană săsească din Brașov a încercat să exercite presiuni de constrângere asupra populației ortodoxe românești, ca să treacă la luteranism, a fost «de puțin folos». O spune cronica săsească a lui Josef Teutsch: «1559, ziua martie 12, a poruncit domnul Johannes Benkner, judele Brașovului, vlahilor de lângă oraș¹² să învețe catehismul și prin aceasta să treacă la Reformă, dar acest lucru a fost de puțin folos»¹³.

Față de situația nouă religioasă creată de Reformă în Transilvania, cele două naționalități, germană și română, aveau să înțeleagă pînă la urmă un adevăr că, în interesul lor propriu, este înțelegerea reciprocă și înțelegerea reciprocă și înțelegerea reciprocă și înțelegerea reciprocă.

Din acest spirit de înțelegere sau ecumenism local, cum am spune astăzi, a putut fi tipărită *Evangelhia cu învățătură* din 1581, care are conținut doctrinar ortodox. Ea a circulat atît la românii ortodocși din Transilvania, din Țara Românească și din Moldova, cît și la sașii luterani din Transilvania și calvinii unguri, cartea respectivă îndeplinind un rol cultural și educativ creștin de apropiere a oamenilor de naționalități și confesiuni diferite, în spiritul prieteniei și respectului reciproc¹⁴. Valoarea și

9. Pavel Binder și Arnold Huttmann, *Românii din Brașov în epoca Reformei*, op. cit., p. 84.

10. Radu Tempea, *Istoria slintei biserici a Scheilor Brașovului*, București, 1969, p. 59.

11. Ion Gheție, *Inceputurile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1964, p. 108.

12. Din suburbiul Scheilor.

13. P. P. Panaitescu, op. cit., p. 147, cit. *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, IV, p. 100.

14. Se admit în genere trei perioade în activitatea tipografică a diaconului Coresi și ucenicilor săi. Prima perioadă este între 1559—cître 1567, cînd el lucrează pentru consiliul orașenesc al Brașovului, care făcea propagandă luterană printre români; a doua perioadă, încadrată în intervalul 1567—1571, cînd execută comenzi ale cercurilor calvine, ocrotite de însuși Ioan Sigismund Zápolya, care cunoștea «bine» și limba română; a treia perioadă începe după moartea lui Ioan Sigismund Zápolya în 1571 și alegerea pe tronul Transilvaniei a lui Ștefan Báthory, care era catolic, «cînd Coresi

cerința cărții s-au impus, fiind retipărită într-o nouă ediție la Bălgrad în 1641 de popa Dobre din Țara Românească, fără a mai realiza însă arta și priceperea diaconului Coresi.

În titlul și în predoslavia *Cazaniei a II-a* se afirmă că judele Brașovului, Lucas Hirscher (mort în 1530), a avut inițiativa editorială a cărții.

Titlul: *Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățătură den tus patru evangheliștii aleasă și den multe dumnezeiești scripturi și dată Besearcei lui Dumnezeu în toate dumineci a se ceti, așijderea și la dumnezeieștile praznice și la ale altor sfinți spre învățătură creștinilor oameni către dereptarea sufletului și trupului. Și cu ajutorul lui Dumnezeu tipărită această sfință carte Evanghelie cu învățătură în anii și în zilele Măriei lui Batăru Criștovu cu mila lui Dumnezeu voevodă în toată Țara Ungurească și în Ardealu și în toți săcuii; și în zilele marelui de Dumnezeu luminatu arhiepiscopul Ghenadie, ce au fost spre tot despusulu Măriei lui.*

Cu mila lui Dumnezeu cîrmuitorii legiei creștinească: Atunce era despuitoriu în toată Țara Rumânească bunulu creștinu și dulce Mihnea Voievodu, și, spre despusulu Domniei lui, cîrmuitoriu legiei creștinești marele Serafimu arhiepiscopulu. E cu ajutorulu lu Dumnezeu și cu voia acestoru tuturoru și a slatului mieu și al altoru, eu jupînu lu Hirjilu Lucaciu, județul Brașivului și a totu ținutulu Bărsei, jeluii și dedu de la tipării în laudă Tatălui și Fiului și Duhului Sfință, în cetatea ținutului Domniei meale, în Brașov.

Și se-au începutu această carte a se tipări după întruparea Fiului și Cuvîntului lu Dumnezeu la o mie 580 și ot bitia 7088 în luna lu dechemvrie 14 den și se-au săvrășitu lucrulu la o mie 681 a ot bitia 7089 în luna lu iunie 28.

Дашъмъ же богъ начати и свършити благоиЗволашемъ слава честь и поклоняне в бесконечныя вѣки. Амин. (Iar lui Dumnezeu care a dat să înceapă și i-a îngăduit să slîrșească, mărire, cinste și închinare în vecii fără de slîrșit. Amin).

Din partea a doua a predosloviei: «Dreptu aceia eu, jupînu lu Hirjilu Lucaci, județulu din cetatea Brașovului și a totu ținutulu Birsei, foarte cu inimă fierbinte și cu jale aprinsă, de mult jeluia la această luminată carte. Dereptu aceia în multe părți amu întrebatu ș-amu căutat u pînă o amu aflatu în Țara Românească la arhimitropolitulu Serafimu, în cetate în Tîrgoviște. Iară după ce o am oblicitu, iară eu foarte m-amu bucuratu. Și cu multă rugăciune cerșutu-amu de la sfinția lui și mi-o au tremisu. Iară eu, deaca o văzui ce învățătură dumnezeiască și cu folosu sufletului și trupului iaste întru ea, iară inima mea se îndulci. Și foarte mă sfătui cu luminatulu mitropolitulu, marele Ghenadie, den totu ținutulu Ardealului și alu Orășiei, și cu multu clirosu de preuți ce le trebuia această carte, încă și cu sfeatnicii miei. Și cu voia tuturoru acestora, și cu voia mitropolitulu, marelui Serafimu noi o deademu lui Coresi diaconulu,

este preocupat de puritatea ortodoxă a cărților românești ieșite din atelierul său» (Ion Gheție, *op. cit.*, p. 181).

Cum remarcă Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae*, București, 1930, p. 232, pozitiv este faptul că în final, Coresi a reținut din mișcarea religioasă protestantă doar ideea introducerii limbilor naționale în Biserică, punîndu-se însă în slujba Ortodoxiei. «Este, deci, corect să apreciem că întreaga sa strădanie a fost pusă sub semnul unui ideal de tip umanist».

Importanța și rolul cărților românești coresiene l-a arătat N. Iorga, *Istoria Literaturii române*, ed. a II-a, București, 1925, p. 192; «Prin ele, aceste cărțuții urite, păstrate astăzi în puține exemplare, ferfenițoase, prin găurile cărora se plimbă cariul, s-a înțemeiat ceva neprețuit, pentru orice popor, căci cuprinde în sine ceea ce va da formă gîndului și simțirii generațiilor care vor urma: limba literară».

ce era meșteru învățatu într-ăcestu lucru, de o scoase den cartea sirbească pre limba rumânească, împreună și cu preuții de la besearica Șchiailoru, de lîngă cetatea Brașovului, a nume popu lane și popa Mihai, derep' ce că vremu să se înmulțească în multe părți și chipuri cuvîntulu lu Dumnezeu și să se adaugă spre învățatura leg'ei creștinească. Deci deacă văzui că e lucru dumnezeescu, iară eu nu mai cruțai den aveare, ce-mi era dăruită de Dumnezeu, a da la acestu lucru, ce dedu lui și ucenicilor lui de să tipărească această carte Evanghelie cu învățatură, întii, spre cinstea și lauda sfinței Troiță, un Dumnezeu, și spre învățatura legiei oameniloru creștini.

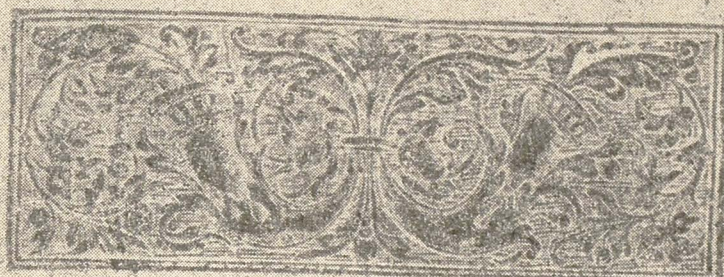
C-amu fostu cugetatu și aceasta, ca să fie mai lesne și mai ușoru a ceti și a înțelege pentru oamenii ceia proștii. Ș-amu avutu foarte grije mare de aceasta, ca să se tipărească, cumu amu sfătuitu, ca nemunui să fie acoperită, ce să fie mai lesne spre înțelesu și cătră cetitu cu folosu și cu îndemnătură. Mai vârtosu celora ce vor ceti cu grijă și cu socotință: ce voru vrea să caute ei vor afla. Dereplel aceia voi, iubitoru creștinii lu Dumnezeu, cu dragoste și cu inimă bună să primiiți această carte...»¹⁵.

Oamenii cei proști, adică cei simpli, care erau avuți în primul rînd în vedere «cu folosu» cărții, erau poporul de rînd căruia i se adresa în limba sa *Evanghelia cu învățatură* ortodoxă, aprobată de a se traduce și a se tipări de mitropolitul Ghenadie al Ardealului și de mitropolitul Serafim al Țării Românești. Cunoașterea adevăratei credințe ortodoxe, ferirea de «eresure» sau «învățături noao», cum se arată în predoslovie, impunea în vremea Reformei traducerea cărților de cult și de învățatură în limba română, limba poporului. Ele au apărut deci dintr-o nevoie internă a Bisericii Ortodoxe Române, a societății românești a secolului al XVI-lea. Traducerea și tipărirea *Evangheliei cu învățatură* s-a făcut cu înțelegerea și aprobarea ierarhiei conducătoare a Bisericii Ortodoxe Române, mitropolitul Serafim al Țării Românești, punînd la dispoziție originalul slavon al Cazaniei după care s-a făcut traducerea în românește. Această realitate ne face să credem că însăși conducerea Bisericii Ortodoxe Române, adică cei doi mitropoliți amintiți vor fi fost cei care vor fi luat inițiativa realizării tipării unei cazanii ortodoxe în limba română, fără influențe streine, determinați, poate, de tipărirea fără aprobarea ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române a *Tilcului Evangheliilor* de diaconul Coresi la Brașov în 1567—1568, tradusă după un original sau intermediar slavon carpatic, cu concursul material al nobilului ungar Ferro Miklos de Haporton, care conținea influențe calvine¹⁶. Se putea retipări, într-o nouă ediție, *Tilcul Evangheliilor*, și nu vedem motivul pentru care judele Brașovului, luteranul Lukas Hirscher, să fi apelat la un original slavon ortodox în Țara Românească, la mitropolitul Serafim. Că judele Brașovului, al cărui blazon, un cerb cu gîtul străpuns de o săgeată, reprodus pe foaia de titlu a cărții apare în predoslovie ca cel care ia inițiativa și se îngrijește de traducerea și tipărirea originalului slavon este, desigur la mijloc, întietatea politică a județului Brașovului și sprijinul lui material acordat, secundat de interesul material al tipării și difuzării cărții.

15. Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, 1903, p. 85; Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, *Diaconul Coresi. Cartea cu învățatură* (1581), vol. I, București, 1914; Aurelian Sacerdoțeanu, *Predosloviile cărților românești*, I, 1500—1647, București, 1938, p. 46—47; 52—54.

16. Pandele Olteanu, *Les origineaux slavo-russes des plus anciennes collections d'Homélies roumaines*, în «Romanoslavica», IX, București, 1963, p. 165—169; Idem, «Postila de Negovo» în lumina «Cazaniei I-a» a Diaconului Coresi, în «Romanoslavica», XII, București, 1966, p. 105—131.

ПОУЧЕНІЕ ИЗЪ БРАНА ВОСТОУ

дїе • и ѿмногѣхъ бжтвнхъ писанїи • глагола ѿ рече
 рѣмъ излоусть въ всѣхъ дїю недѣлю • напоученїе хр҃то и
 мѣнитимъ людемъ • и на прочитанїе ма • такоже и на бжтскїи
 празднїи • ѿ мѣтарїи • и фанесїи • еѿдїе • ѿ лоуки
 и на нѣтоу рїи • глава • ѿ • 31

Знсе до мнѣ ль пїа да аѿста дон ѿ мѣни доу сера
 се аѿсе вѣрѣхъ сѣсе роуце • оу нѣдѣ фанесїи тѣрѣ
 аѿ мѣтарѣ • е фанесїюль ста аѿдѣ • мѣт рѣ
 доу шнсе роуца • до а мнѣ лоу да ѿ дѣ да ху ка
 нѣтъ ка аѿлауи ѿ мѣни • репнѣтѣри • не аѿрѣпнѣ
 кѣ рварн • са ху ка чѣстѣ мѣтарн • постѣтѣ мѣ дѣ до а
 ѿри аѿ сѣпнѣтѣ мѣтѣ • шн аѿзѣтѣ да ху дѣ мѣтѣ ка тѣ ка
 шнѣ • шн аѿ мѣтарюль ста департе шн нѣ вѣрѣ нече ѿ мнѣ
 сѣрѣ днѣ дѣ мѣтѣн чѣ оу чнѣдѣ пїепнѣдѣ аѿн грѣ мѣ до а
 мнѣ мѣтѣнѣ ѿ мнѣ мїе пѣкѣтѣ оу дѣль • грѣ снѣ во аѿ ка дѣ
 шннсе аѿ чѣстѣ дѣ рѣпнѣтѣ аѿ ка сѣ лоуи • мѣн вѣрѣтѣ оу дѣ
 дѣ дѣтѣ • ка тѣ оуи чннсе аѿ мѣ аѿу пѣтѣ бжтѣ • е чннсе сѣва пѣ
 ка дѣ снѣ аѿ нѣ аѿ аѿ сѣ сѣа • ко нѣуль не дѣ аѿ

Удѣ вѣлѣтѣ хр҃а дѣ а чѣстѣ сѣ фнѣтѣ еѿ дїе • коу вѣнѣтѣ а
 се дѣ мѣтарн шн дѣ фанесїю пїа да шн аѿ крѣхъ •
 ка ѿ аѿ вѣлѣтѣ хр҃а шн не во и нѣуль фоу то к мнѣтѣ дѣ
 сѣ фнѣтѣн ѿ тѣнѣн • шн фѣкѣтѣ сѣ сѣ кѣ нѣтѣ шн

Fig. 1. Prima pagină din *Evangelia cu Invățătură*, Brașov, 1581,
 Biblioteca Academiei R. S. România
<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsinod.ro>

Fig. 2. *Evangelhia cu învățătură*, Brașov, 1581, Gravură cu blazonul lui Lukas Hierchel

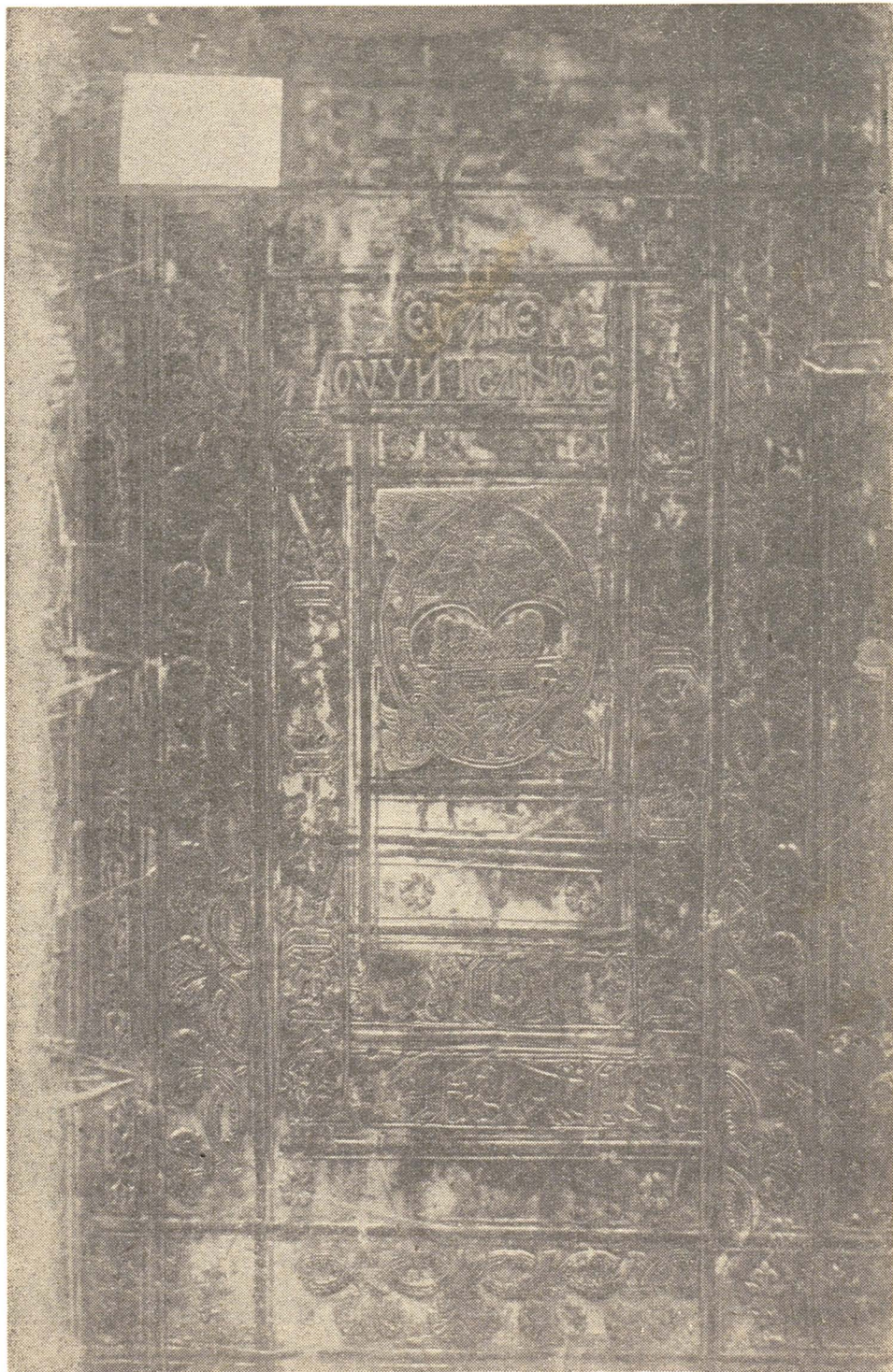

Fig. 4. Coperta în piele imprimată cu motive florale, a *Evangeliei cu învățătură*, Brașov, 1581.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsinod.ro>

Evanghelia cu învățătură s-a tipărit în tipografia fostă honteriană din Braşov, proprietatea, între anii 1580—1581, a pastorului protestant Ioan Nyirö-Scherer¹⁷.

În perioada 20 mai—11 noiembrie 1580, diaconul Coresi tipărise la Sebeş-Alba *Sbornicul slavonesc*, «Din porunca preasfinţitului mitropolit al Ardealului Kir Ghenadie...»¹⁸.

La cererea lui Lukas Hirscher şi cu învoirea mitropolitului Ghenadie, la o lună de zile după terminarea *Sbornicului* din Sebeş, Coresi se întoarce la Braşov, unde la 14 decembrie începe tipărirea *Cazaniei a II-a*, care este, se pare, şi ultima lui tipăritură.

Cum rezultă din epilogul cărţii, tipărirea s-a făcut în «cetatea ţinutului Domniei mele, în Braşov», iar traducătorii ei sînt «preuţii de la besearca Scheailor de lângă Cetatea Braşovului, anume popa Iane şi popa Mihai».

Pe foaia de titlu a cărţii, ornată de un chenar xilografat, apar deasupra unui finger iniţialele O H C, foarte asemănătoare tatălui proprietarului tipografiei latine din Braşov, JHC (= Johannes Honterus Coronensis). Aici, însă, cum precizează Arnold Huttmann şi Pavel Binder, prima literă nu reprezintă un J, ci un C inversat (O), pentru a forma o mai mare simetrie. Aceste iniţiale O H C se pot citi: «Cornelius Honterus Coronensis», fiul cel mai mic al umanistului braşovean, Johannes Honterus, care a funcţionat între anii 1574—1585 ca lector al şcolii latine din Braşov, iar între 1586—1595 ca pastor luteran la Hălchiu şi apoi, pînă la moartea sa (13 august 1603), ca preot la Prejmer. Iniţialele O H C se regăsesc şi în biserica luterană din Prejmer, în care Cornelius Honterus a păstorit între 1595 şi 1603, anume pe o strană de lemn rezervată preotului¹⁹.

Avîndu-se în vedere aceste date, «nu mai încapă nici o îndoială că în momentul în care a început tipărirea *Cazaniei a II-a* diaconul Coresi lucra în cadrul tipografiei latine din Braşov. Această tipografie aparţinînd atunci lui Cornelius Honterus, avea să-şi schimbe încă în acelaşi an proprietarul, trecînd în posesia lui Johannes Scherer-Nyirö»²⁰.

Cartea a apărut într-un volum in-folio de 317 foi nepaginate sau 39 caiete de cîte opt foi, cuprinzînd textul, tabla de materii şi apendicele, un caiet de cinci foi cu titlul

17. Arnold Huttmann şi Pavel Binder, *Geneza Cazaniei a II-a (1581) şi legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Braşov*, în «Studii de limbă literară şi filologie», I, Bucureşti, 1969, p. 243—258. 18. B.R.V., I, cit., p. 84—85.

19. Arnold Huttmann şi Pavel Binder, *op. cit.*, p. 245—246.

20. *Ibidem*. Aceste dovezi duc pe cei doi cercetători menţionaţi la concluzia că trebuie să respingem afirmaţiile lui P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 142, că «aşezarea tipografiei în Scheii Braşovului şi nu în vechiul oraş, condus de saşi, este probabilă». Afirmaţia lui P. P. Panaitescu a fost înşuşită, ca certitudine, de Octavian Niţu, *Relaţia dintre «Tipografia diaconului Coresi» din Scheii Braşovului şi «Tipografia honteriană, din Cetate»*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul XCIII (1975), p. 426—446, iar mai nou, de Prof. Vasile Oltean, *Diaconul Coresi. Cu prilejul a 400 de ani de la tipărirea Cazaniei*, în «Mitropolia Ardealului», anul XXVI (1981), nr. 4—6, p. 312—321; A se vedea şi Dan Simonescu, *Un mare editor şi tipograf din secolul al XVI-lea: Coresi*, în «Studii şi cercetări de bibliografie», XI, Bucureşti, 1969, p. 58, care are acelaşi punct de vedere.

Discuţia purtată cere însă o clarificare: Dovezile aduse în sprijinul afirmaţiei că diaconul Coresi a tipărit *Cazania a II-a* în tipografia latină din Braşov, fostă proprietatea pastorului luteran Cornelius Honterus şi apoi a pastorului Ioan Nyirö Scherer nu pot fi infirmate. Că diaconul Coresi la Braşov a tipărit însă cărţile sale numai în Cetate, aceasta nu se poate dovedi cu probe, după cum nu se poate dovedi cu probe nici că nu ar fi tipărit în Scheii Braşovului. După cum a tipărit *Sbornicul slavonesc* la Sebeş-Alba, diaconul Coresi a putut foarte bine tipări cărţi şi în Scheii Braşovului, adică lângă Cetatea Braşovului.

și prefața și o foale în fața titlului. Tiparul este cu negru și roșu, cu caractere mici, cu câte 32 rânduri pe pagină și cu inițiale de patru feluri. În fața titlului se găsește un ornament mare reprezentînd armele lui Lucas Hirscher, încadrate cu legenda: *Jupan Lucaci Hrăjilă județul Brașovului și a tot ținutul Brăseii cu mila lui Dumnezeu*. La începutul textului se află un alt ornament frontispiciu mijlociu, săpat în lemn, iar la sfîrșit un fleuron reprezentînd stema orașului Brașov²¹.

Cartea este singura tipăritură coresiiană românească în care s-au folosit litere mici, cu care pînă atunci s-au imprimat exclusiv cărți slavone (*Octoiul* din 1556; *Triod-Penticostar* din 1557; *Sbornicul* II din 1569; *Octoiul* I și II din 1574—1575; *Sbornicul slavonesc* din 1580)²².

Grafica și execuția tehnică este de o măiestrită artă tipografică, ce stă cu cinste alături de cele mai reușite tipărituri ale secolului ei.

Traducerea cărții este făcută după *Evanghelia cu învățătură slavonă* (ЕВАНГЕЛІА СЪВНІТЕЛННОЕ), tipărită la Zabludov în Ucraina, în 1569, de tipograful Feodorov, primul tipograf al slavilor orientali, ajutat de T. M. Mstislaveț și cu ajutorul material al prințului Lituaniei, G. A. Chodchievici²³.

Încă de la începutul secolului al XIX-lea, savantul slavist rus A. I. Iatsimirski credea că la baza *Cazaniei a II-a* a diaconului Coresi se găsește un manuscris rus. Ipoteza lui Iatsimirski a fost confirmată în 1958 de cercetătorul sovietic K. I. Koliada, care a constatat asemănarea ornamentelor grafice ale celor două cazanii, în special a gravurilor mari, care reprezintă stemele nobiliare, ale celor doi protectori ai cărților, Grigore Alexandrovici Chodkevici, hatmanul Lituaniei și cneazul Ostrogului (1569), și Lukas Hirscher, judele Brașovului (1581). *Evanghelia cu învățătură* de la Zabludov conține xilografuri cu stema lui G. A. Chodkevici într-un chenar elegant. Această xilografură a fost luată ca model pentru stema lui Lucas Hirscher, realizată însă mai stîngaci de artistul brașovean. Pe gravura lui Feodorov, pe ambele părți ale penajului se găsesc literele latine G A C (= Grigore Alexandrovici Chodkevici), iar sub stemă este gravat un text care enumeră înaltele sale funcții. Aceleași elemente, inițialele L. H. și funcțiile judeului Brașovului, le întîlnim și în stema lui Lukas Hirscher de pe foaia de titlu a *Cazaniei a II-a*²⁴. Îi revine meritul prof. Pandeles Olteanu care a continuat cercetările, prin analiza conținutului celor două colecții de omilii, făcînd confruntarea textelor și aducînd un studiu de limbă. Pentru prima dată a arătat că și prefața sau predoslavia *Cazaniei a II-a*, care era considerată originală²⁵, este tradusă

21. Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *op. cit.*

22. Arnold Huttmann și Pavel Binder, *op. cit.*, p. 254.

23. S. I. Koliada, *Ivan Feodorov i Knigopечатaine nekotarih stran Vostocinoi Evropi*, în «Vestnik istorii Kulturi», 1958, nr. 1 (ian.-febr.), p. 49—50, și «Probleme de istorie». Traduceri din reviste istorice sovietice, 1958, nr. 3, p. 42—44; Pandeles Olteanu, *Les origines slaves-russes...*, cit.; Arnold Huttmann și Pavel Binder, *op. cit.*, p. 250—251. Tipograful Ivan Feodorov, un artist tipograf, a lucrat la Moscova, la Zabludov, la Vilno, la Lvov și la Ostrog, unde a tipărit în 1580—1581 prima Biblie a slavilor orientali. A călătorit mult pentru a culege motive de vignete, de matrice de litere, de gravuri și în special texte biblice în slavonă și în greacă. Prințul de Ostrog l-a trimis să strîngă texte și materiale necesare tipăririi Bibliei în Moldova, în Țara Românească și în Turcia, în 1577, timp de trei luni. În Țara Românească vizitează la Tîrgoviște pe arhimandritul Serafim, căruiua îi face cadou, după afirmația prof. Pandeles Olteanu (*op. cit.*, p. 174), printre alte cărți, probabil, și *ЕВАНГЕЛІА СЪВНІТЕЛННОЕ*, pe care o tipărise la Zabludov, în 1569. Înainte de a fi tipărită, această colecție de omilii a circulat la noi sub formă de manuscris.

24. Arnold Huttmann și Pavel Binder, *op. cit.*, p. 251.

25. Iorgu Iordan, *Crestomație romanică*, București, 1962, p. 164, 184—186.

tot după predoslovია celei de la Zabludov, în afara unei propozițiuni și unui fragment de 12 rînduri, care se referă la credință, că trebuie să fie însoțită de fapte bune pentru dobîndirea mîntuirii, învățatură care «a fost necesară pentru a combate pe reformații din Transilvania, care susțineau că pentru obținerea mîntuirii, este suficientă numai credința»²⁶. Precizările aduse de prof. Pandelescu Olteanu au corectat și afirmațiile făcute de Maria Rădulescu despre manuscrisul 304, copiat de Daniile Ieromonahul în 1626 și păstrat în Biblioteca Națională «Vasil Kolarov» din Sofia²⁷, că ar fi copia originalului slavon folosit de Coresi, Prof. Pandelescu Olteanu a demonstrat că, pentru tipărirea *Cazaniei a II-a*, diaconul Coresi și traducătorii ei s-au servit «de o carte» tipărită, adică de *Cazania de la Zabludov* din 1569, care posedă o prefață și o ornamentație grafică, pe care le găsim în parte asemănătoare și în *Cazania a II-a*.

În *Evanghelia cu învățatură* de la Zabludov se află în total 79 de Omilii sau 80, dacă se socotește și Omilia din 29 iunie, care, în realitate, este aceeași cu cea din Duminica a XVIII-a după Rusalii. În tabla de materii s-au numerotat numai 77 de omilii. Nu s-au numerotat omiliile din Joia Înălțării și două din trei omilii existente pentru 1 septembrie, care este și Anul Nou bisericesc.

În *Cazania a II-a a lui Coresi* sînt numai 65 de Omilii sau 66, dacă se consideră și Omilia de la 29 iunie, aceeași din Duminica a XVIII-a după Rusalii. S-a renunțat la 14 omilii de la sărbători, dintre care una la *Duminica Ortodoxiei*, două de la 1 septembrie (din cele trei, a tradus pe prima), și celelalte de la sărbători fixe. Explicația nu poate fi decît respectarea sentimentelor protestante ale patronului lucrării, Lucas Hirscher, și ale proprietarului tipografiei, pastorul luteran Ioan Nynrö-Scherer²⁸.

Aceste lipsuri ale *Cazaniei a II-a a lui Coresi* II vor determina pe Mitropolitul Varlaam al Moldovei să alcătuiască și să tipărească la Iași în 1643 noua sa *Cazanie*, în minunata limbă românească, fiind «îndreptarul conștiințelor românilor ortodocși din largul pămîntului nostru»²⁹, reeditată în parte sub forma *Evangheliei învățătoare* de la Mănăstirea Dealului în 1644, și care va trece apoi în edițiile prelucrate ale *Cazaniilor* ce vor urma.

— Spre deosebire de originalul slavon de redacție ruso-ucraiană, Coresi a introdus în schimb o omilie nouă: «*Învățătura la cuminectură*» sau «*Învățătura despre preacinstitele Taine*», din Joia Mare, păstrată în formă rotacizantă în *Codicele de la Ieud*, în care este vorba despre prefacerea darurilor, a pîinii și a vinului, în trupul și sîngele Domnului³⁰. Omilia respectivă a circulat numai la români și pînă în prezent, cum arată prof. Pandelescu Olteanu, nu se cunoaște nici o versiune în slavonă a acestei omilii. Față de structura latină a limbii acestei versiuni maramureșene, este mult mai puternică decît în textele românești din secolul al XVI-lea traduse din slavonă. În *Cazania de la Zabludov* (1569), care i-a servit diaconului Coresi de original, *Omilia despre împărtășanie* lipsește. Diaconul Coresi a introdus această omilie după un text gata tradus și a așezat-o chiar înaintea *Omiliei de la Duminica Paștelui*, unde își avea locul ei în cult³¹. Poate că introducerea acestei omilii s-a făcut ca o compensație în

26. Pandelescu Olteanu, *op. cit.*, p. 175.

27. *Ibidem*, p. 17.

28. Maria Rădulescu, *Originalul slav al Evangheliei cu învățatură a diaconului Coresi*, București, 1959.

29. Gr. Scorpan, *Locul Cazaniei lui Varlaam în vechea noastră literatură omiletică din sec. XVI și XVII*, în «Cercetări istorice», anul XIII—XVI, nr. 1—2, Iași, 1940, p. 552—553; Pandelescu Olteanu, *op. cit.*, p. 184; Arnold Huttmann și Pavel Binder, *op. cit.*, p. 255.

30. Gr. Scorpan, *op. cit.*, p. 562.

31. În Joia Mare se sfințesc «Paștile» pentru grabnica împărtășanie din tot anul.

locul *Omiliei de la Duminica Ortodoxiei*, a cinstirii icoanelor, în care se susține cu tărie învățătura ortodoxă, aflată în originalul slavо-rus de la Zabludov. Prof. Pandele Olteanu consideră că vechimea și aspectul latin al limbii acestei omilii ne face să ne gândim la ipoteza că *Omilia despre împărășanie* să provină, ca și alte rugăciuni fundamentale, din epoca creștinismului latin³², adică înainte de secolul al X-lea³³. Ipoteza respectivă a fost respinsă de Mirela Teodorescu și Ion Gheție³⁴. Pe lângă aspectul semantic-lingvistic, adus în discuție, trebuie avut în vedere și conținutul omiliei respective, care vădește o influență catolică. Prefacerea elementelor euharistice are loc prin cuvintele de instituire a tainei, și nu prin epicleză. «Adevăru, pita e pită, și vinulu încă e vinu numai; iară slujba și cuvintele ce-au zisu Hristosu: «Luați și mâncați, că acesta e trupul meu ce se dă și se frânge dreptu voi și dreptu mulți în ertăciunea păcatelor, — acesta sfințește pita și vinulu, și face cuminecătura trupului lui Hristosu»³⁵. Acest aspect ne conduce spre înrudirea ei cu «*Filloque*» din «*Psaltirea Scheiană*», care ar indica o proveniență occidentală, venită poate din Maramureș, Transilvania de Nord³⁶ sau, mai degrabă din sud-vestul Transilvaniei, Banat — Hunedoara, unde a avut loc o puternică presiune de trecere la catolicism a românilor, încă din sec. al XIV-lea.

Este de reținut că traducătorii *Evangheliei cu învățatură* (1581), preoții Iăne și Mihai din Scheia Brașovului, care au realizat o operă cu valoare de cultură națională, nu s-au lăsat aserviți textului slavon. În distribuirea materialului, Coresi a introdus înaintea textului omiliilor traduse pericopele evanghelice explicate, care nu se află în textul slavon. În felul acesta, Coresi a procedat de fapt și în *Tilcul Evangheliilor* (*Cazanla I-a*) din 1567—1568. Pericopele evanghelice au fost transpuse din *Evangheliarul* său tipărit la Brașov în 1561. La sfîrșitul *Evangheliei cu învățatură* (1581) este tipărit și *Tatăl nostru*, *Crezul* și *Decalogul* din *Întrebare creștinească* (1599) care, de asemenea, nu se găsesc în textul slavon al *Evangheliei cu învățatură* de la Zabludov, și nici în originalul bizantin.

Cazanlia de la Zabludov are la bază, ca și Cazanlia a II-a a diaconului Coresi, originalul bizantin al colecției de omilii a patriarhului Ioan Caleca (1334—1347). Prof. Vasile Grecu a identificat originalul bizantin al Cazanliei a II-a a diaconului Coresi în Cod. Graec. 500 din colecția de manuscrise grecești a Bibliotecii Academiei Române, descris de Constantin Litzica³⁷ și care a aparținut Școlii de la Sfîntul Sava din București, donat de patriarhul Hrisant al Ierusalimului (1707—1731)³⁸. Rezultatele compa-

32. Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 184; idem, *Contribuții la studiul unor omilii izolate traduse în limba română*, în «*Analele Universității București — Limbi slave*», anul XVIII (1969), p. 21.

33. Pandele Olteanu, *Contribuții la studiul unor omilii izolate...*, p. 21.

34. *Manuscrisul de la Ieud*, Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice de Mirela Teodorescu și Ion Gheție, Ed. Academiei, R. S. România, București, 1977, p. 26, în care se afirmă: «Faptul că în textul Cazanliei se preferă uneori termeni de origine latină celor slavii corespunzători, trebuie explicat, după părerea noastră, în limitele unei analize semantice-stilistice și nu în perspectiva vocabularului».

35. Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, *op. cit.*, p. 111—112.

36. Pr. Silviu Hărăguș, *O carte de doctrină și pietate ortodoxă: Evanghelia cu învățatură* (1581), în «*Biserica Ortodoxă Română*», anul LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 745, 759—760.

37. Constantin Litzica, *Catalogul manuscrisurilor grecești*, București, 1909, p. 278—284.

38. *Ibidem*, p. 279. În pag. 3 a manuscrisului, în limba greacă, se află însemnarea: «Hrisant al Ierusalimului a afierosit (această carte) la școala Sf. Sava din București și cine o va lua din ea să aibă anatema. Hrisant al Ierusalimului». Apoi, de altă mână, data 1728—«1728 luna mai 15».

Fig. 5. Monograma M(ichael) F(ronius), însoțită de dedicația cărții făcute de Ioan Hirscher, vechi proprietar al cărții, fiul lui Martha Benkner, căsătorită Fronius, din care rezultă că această carte fusese dăruită bisericii române din cartierul Skei din Brașov.

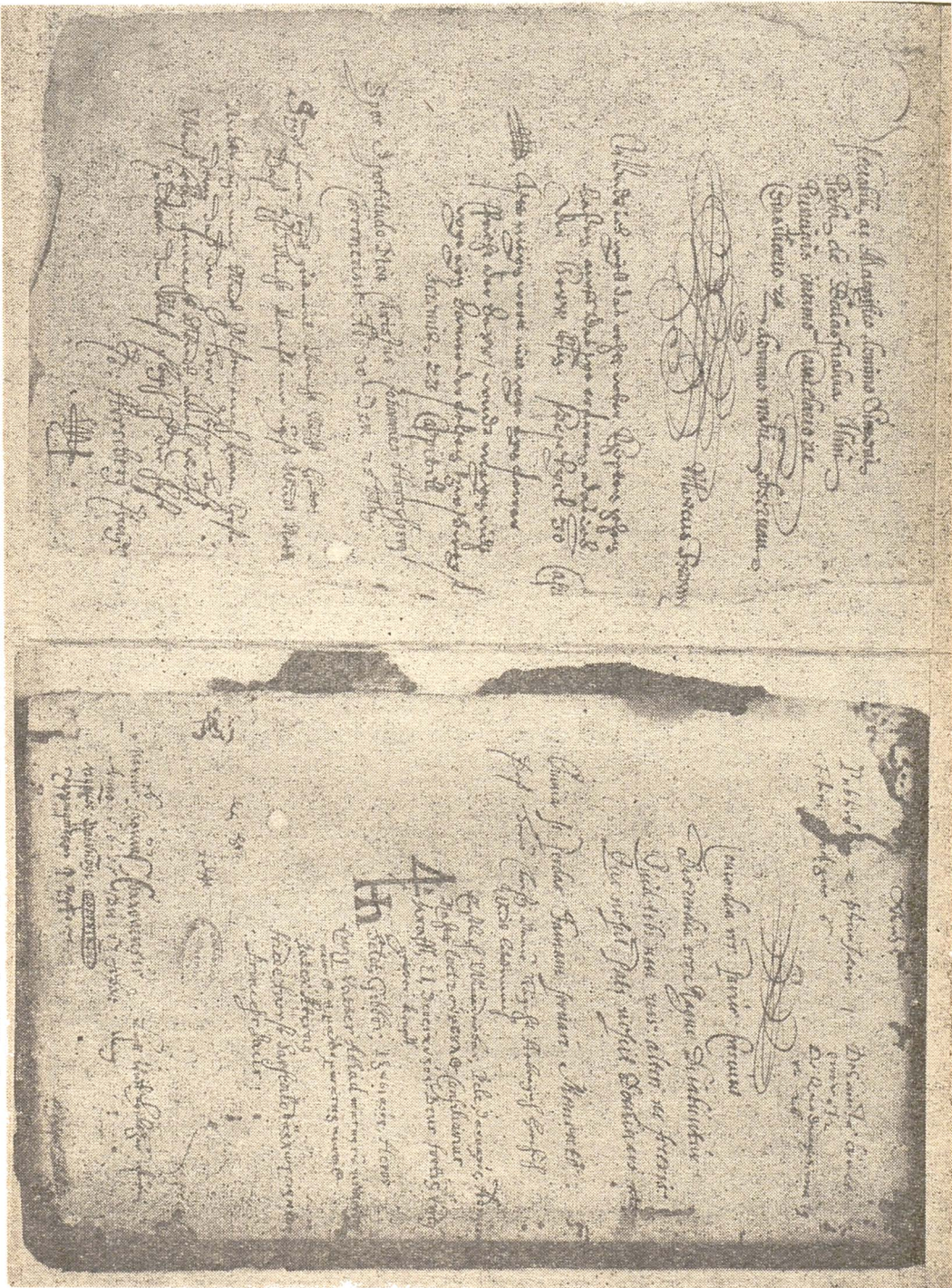

Fig. 6. Insemnări în interiorul copertei posterioare din Evanghelia cu Invăduirea. Braşov, 1591

rării originalului grec cu versiunea românească din Cazania a II-a a lui Coresi au fost publicate de el în *Izvorul principal bizantin pentru Cartea cu învățtură a diaconului Coresi din 1581. Omiliile patriarhului Caleca (1334—1347)*, București, 1939. În partea a doua a lucrării, Vasile Grecu a publicat, parțial, Cod. Graec. 500, pe care îl consideră scris «cel mai devreme pe la sfârșitul secolului al XIV-lea»³⁹, însoțindu-l de traducerea în limba română.

Cod. Graec. 500 păstrează originalul bizantin pentru 52 de omilii din cele 67 de omilii din *Cazania a II-a*, a diaconului Coresi. Manuscrisul este prețios pentru literatura bizantină, căci colecția de omilii ce o conține este aproape în întregime inedită. Numai două din aceste omilii au fost publicate împreună cu traducerea latină în *Patrologia Migne, Series Graeca*, tomul 150, coloanele 263—280 A și 253—262, prima sub titlul: 'Ιωάννου τοῦ Καλέκα, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν τρίτην τῶν νηστειῶν Κυριακῆν, ἧτοι τῆς σταυροπροσκυνήσεως «(Omiliile) a lui Ioan Caleca, patriarh al Constantinopolei, pentru Duminica a treia din post, adică a Închinării Crucii») iar cealaltă sub titlul: 'Ιωάννου τοῦ Καλέκα, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν Κυριακῆν πρὸ τῆς Ἰψώσεως «(Omiliile) a lui Ioan Caleca, patriarh al Constantinopolei, pentru Duminica înainte de Înălțarea Crucii»)»⁴⁰.

Șaizeci de Omilii ale Patriarhului Ioan Caleca se găsesc într-un manuscris din Biblioteca Națională din Paris. În Biblioteca Națională din Viena se păstrează într-un manuscris 56 de omilii, iar în alt manuscris 21 de omilii⁴¹. Un manuscris cercetat de prof. Vasile Grecu, deteriorat de vreme, cu omiliile patriarhului Ioan Caleca, din care lipsesc mai multe foi, se păstrează în Biblioteca Mănăstirii Maica Domnului din insula Chalki, astăzi Hey-bely, de lângă Constantinopol. Cercetarea acestor manuscrise au permis prof. Vasile Grecu să afirme că în toate aceste colecții avem de-a face cu «una și aceeași operă, că sînt aceleași omilii, numai că în manuscrisul din Paris, ca și în cele din Viena, ca autor sau culegător al acestor omilii este arătat patriarhul Ioan Caleca, în cel din insula Chalki, patriarhul Ioan, iar în Codicele din București am constatat că aceste omilii îi sînt atribuite patriarhului Ioan τοῦ Χαλκιδῶν»⁴².

Omiliile patriarhului Ioan Caleca au circulat și au fost citite mult în Bizanț, dovadă că și împăratul Manuel II Paleologul (1391—1425) îl citează în *Învățăturile sale* (1417) către fiul său Ioan VIII Paleologul (1425—1448)⁴³. Amestecat în luptele isihaste ale timpului, Ioan Caleca avea să fie caterisit de un sinod în februarie 1347 și exilat de către împăratul Ioan Cantacuzino ca, la sfârșitul aceluiași an, să moară în vîrstă de 65 de ani⁴⁴.

Colecția sa de omilii, bucurîndu-se de o expunere cursivă, clară, curat ortodoxă, cu aplicații practice moral educative, a făcut să aibă o intensă circulație în lumea popoarelor ortodoxe, îndeosebi la popoarele slave. Se cunosc, cum arată prof. Pandele Olteanu, peste 16 manuscrise slavone, dintre care opt manuscrise poartă în titlu indicația că traducerea a fost făcută «din limba greacă în cărțile rusește în anul 6851 (1343), ind. 11»⁴⁵, adică în timpul vieții autorului. În alte manuscrise se indică anul 1392, 1407 sau 1621 etc. Versiunile care poartă mențiunea anilor de traducere 1392 și 1621 au circulat mai mult la sîrbo-croați. În titlul acestor versiuni se menționează că ele au fost traduse în «slavonă» și nu în «rusă». În Bulgaria

39. Vasile Grecu, *op. cit.*, p. 6. 40. *Ibidem*, p. 15.

41. *Ibidem*, p. 15—16, K. Krumbacher, *Geschichte der Byzant. Lit.*, ed. a II-a, München, 1897, p. 175—176. 42. *Ibidem*, p. 18. 43. *Ibidem*.

44. Prof. Pr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama*, Sibiu, 1938, p. 197; Gr. Scorpan, *op. cit.* 45. Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 173.

se cunoaște manuscrisul 304, păstrat în Biblioteca Națională din Sofia, în copia făcută de Ieromonahul Daniil în 1626. Această versiune conține în limbă unele expresii împrumutate din limba sîrbă și ea este scrisă cu ortografia de redacție sîrbă. Se mai cunosc cîteva versiuni din secolele XVIII și XIX. Una dintre ele a fost redactată de episcopul Sofronie din Vrața și tipărită în 1806 la Rîmnicul Vlcea, sub titlul de *Nedelnik* sau *Kiriacodromion*, care cuprinde 96 de omilii duminicale în «limba simplă bulgară», adică în limba vorbită, care stă la baza culturii și limbii naționale bulgare, și care dezvoltă în predoslovie aceeași idee ca în predosloviea celei de la Zabludev și a diaconului Coresi⁴⁵ a.

În Țările Române și în Transilvania colecția de omilii a lui Kaleca a circulat în mai multe versiuni slave manuscrise și tipărite. După constatările prof. Pandele Olteanu s-a ajuns la o redacție «vlaho-bogdănească», adică românească a acestei colecții de omilii⁴⁶. Centrul difuzării a fost la slavii din răsărit. Aici a circulat cel mai mare număr de manuscrise și aici s-a ajuns la cel mai mare număr de ediții tipărite. Cea mai veche ediție tipărită a acestei colecții de omilii este «*OMILIIA OУЧЕНТЕЛЬНОЕ*», la Zabludev în 1569, după cele mai vechi manuscrise rusești, plus prefața redactată din partea prințului Gr. A. Chodkievici, care a suportat cheltuielile tipăririi⁴⁷, avînd ca scop să apere și să întărească în credință ortodoxă pe credincioșii din Lituania și din Ucraina amenințați la expansiunea catolicismului unionist, care a și avut loc la Lublin în 1569, prin unirea Lituaniei cu Polonia.

La baza *Evangheliei cu învățătură* a lui Coresi stă acest intermediar slavo-rus tradus din grecește de un călugăr ucrainean sau rus de la mănăstirea Studion din Constantinopol sau de la Muntele Atos și care a avut ca scop să întărească în credința ortodoxă pe românii din Transilvania, amenințați de propaganda calvină și luterană⁵¹.

Cum a arătat prof. Vasile Grecu, colecția de omilii din Cod. Graec. 500 cuprinde, în aceeași ordine ca în *Evanghelia cu învățătură* (1581) omilii la duminicile și sărbătorile de peste an, începînd cu omilia de la *Duminica Vameșului și Pariseului*. Aproape toate omiliile din *Evanghelia cu învățătură* (1581) au în acest manuscris corespunzătorul bizantin, cu care coincid întocmai, cu următoarele deosebiri: *Omilia la Duminica Stîlpărilor (Floriilor)*⁵², e altfel în originalul grec (p. 209—224); omilia la taina împărtășaniei (*Învățătură despre preacinstitele taine*)⁵³ nu se află în versiunea greacă; *omilia pentru luni, a doua zi de Paști*⁵⁴ nu se găsește în Cod. Graec. 500, deși se află indicată la tabla de materii; se află în alte manuscrise; *Cuvînt la Înălțarea Domnului*⁵⁵ nu se află în versiunea greacă; omilia la *Praznicele împărătești întru pomenirea sfinților aleși*⁵⁶ și toate omiliile din *Evanghelia cu învățătură* (1581) de la p. 467—550, de asemenea nu se întîlnesc în codicele grecesc.

În schimb, Omilia la *Duminica I-a din post* (Cod. Graec. 500 p. 88—120 și omiliile de la paginile 873—995 (Cod. Graec. 500) nu se află în versiunea românească⁵⁷.

Cuvînt la Înălțarea Domnului (p. 175—180) aparține în culegerea de la Zabludev «nevrednicului călugăr rus Chiril din Tur», fiind vorba de cunoscutul ascet și chiri-arh rus din a doua jumătate a secolului al XII-lea, Chiril din Turov, scriitor fecund,

46. *Ibidem*. 47. *Ibidem*, p. 174. 48. *Ibidem*.

49. Maria Rădulescu, *op. cit.*, p. 33. 50. Vasile Grecu, *op. cit.*, p. 7.

51. Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 179.

52. Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, *op. cit.*, p. 102—103.

53. *Ibidem*, p. 109—114. 54. *Ibidem*, p. 119—124.

55. *Ibidem*, p. 175—180. 56. *Ibidem*, p. 456—460.

57. Vasile Grecu, *op. cit.*, p. 7; Maria Rădulescu, *op. cit.*, p. 7—8.

denumit mai târziu «Gură de Aur al Rusiei». Omilia a fost tradusă de *Evangelhia cu învățătură* (1581): *Cuvîntu la înălțarea Domnului cu arătările proorocilor și despre învierea lui Adamu a-toți-roditorulu din iadu*. În cele două colecții de omilii, din 1569 și 1581, este introdusă între omilia a VI-a la *Duminica orbului* și omilia a VII-a la *Duminica tuturor sfinților*, fără să fie numerotată în ordinea celorlalte omilii⁵⁸.

Trebuie avut în vedere și un alt aspect, privind cele două colecții de omilii. În general, cum arată prof. Pandelescu Olteanu, limba colecției de omilii de la Zabludov a rămas totdeauna slavona cu construcțiile sintaxei, cu elementele împrumutate din greacă și din slava veche, care dau cărții un prestigiu particular. Prin adaptarea la limba vorbită s-a accentuat caracterul ei ruso-urcainean pentru a deveni accesibilă maselor largi ale poporului⁵⁹.

Cazania a II-a a lui Coresi a fost tradusă din limba slavonă în limba română vorbită de popor, elementul component de bază al vocabularului constituindu-l elementul romanic⁶⁰.

Reformații se foloseau de limba vorbită curent. De pe aceleași poziții, cu aceleași mijloace trebuia răspuns și de pe poziția ortodoxă. Din această confruntare a înțelegerii propriilor interese a biruit limba poporului român, care își are actul de naștere ca limbă cultă literară în cărțile bisericești românești, tipărite de diaconul Coresi la Brașov⁶¹, «principalul centru al revoluției culturale din acea vreme, centru inter-romănesc, un centru de legătură între țările române»⁶². Cartea românească și tiparul chirilic «au jucat în condițiile secolului al XVI-lea un rol mai însemnat în dezvoltarea conștiinței unității poporului român decât factorul legăturilor economice»⁶³.

Biserica din Scheii Brașovului și școala ei de catiheți, prima școală românească, «ale cărei începuturi le aflăm cu mult înainte de 1399» au creat «o puternică vatră de cultură românească, ce explică în cea mai mare parte stabilirea și activitatea editorială a diaconului Coresi aici, în perioada începuturilor și biruinței scrisului în limba română»⁶⁴.

Despre preoții români din Șcheii Brașovului, N. Sulică arată că «sînt deschi-zători de drum, sînt primii cărturari, care au așezat temeliele limbii noastre literare de astăzi. Coresi este continuatorul și desăvîrșitorul operei începute de ei...»⁶⁵. Încă înainte de 1521 corespondența oficială a orașului Brașov cu cele două țări românești se făcea în limba română, iar cei care transpuneau documentele în această limbă erau preoții români din Șcheii Brașovului, «corespondența orașului cu cele două principate

58. Pandelescu Olteanu, *op. cit.*, p. 186. 59. *Ibidem*, p. 187.

60. C. Dimitriu, *Romanitatea vocabularului unor texte vechi românești*, Iași, 1973, p. 144—152. Se arată: «În *Cazania a doua* a lui Coresi elementul romanic constituie aproximativ patru cincimi cuvinte titlu cu aproximativ nouă zecimi cuvinte-text» (p. 146).

61. N. Iorgă, *Istoria literaturii române*, ed. a II-a, București, 1925, p. 192 vezi nota 14.

62. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 134.

63. Ludovic Demény, *Cartea și Tiparul promotori ai legăturilor culturale dintre Țările Române în secolul al XVI-lea*, în «Studii și materiale de istorie medie», vol. VI, București, 1973, p. 108.

64. Prof. Dorica Bucur, *Perioada coresiană și rolul cultural al cărții românești tipărită la Brașov, în a doua jumătate a sec. XVI-lea*, în «Mitropolia Ardealului», anul XXVI (1981), nr. 4—6, p. 323.

65. N. Sulică, *Preoții de la biserica «St. Nicolae» din Brașov, ca precursori ai lui Coresi*, în «Athenaeum», 1939, p. 349—350, cit., prof. Dorica Bucur, *op. cit.*, p. 323—324.

românești se făcea mai mult în limba românească, prin preoții români scriitori la cetate, iar în această epocă se găsea la Brașov o breaslă întreagă de cărturari care utilizau în scris limba română. Aceștia erau antecesori lui Coresi, făuritorii acelei limbi românești, care a trecut și în tipăriturile coresiene»⁶⁶. G. Mihăilă a adus contribuții noi privind activitatea de traducere desfășurată de cărturarii români din Brașov și împrejurimi, descriind *Primul manuscris românesc precoresian datat: Codicele popii Bratul din Brașov (1559—1560) și sursele sale*⁶⁷.

În acest mediu românesc ortodox cărturăresc a fost tradusă și tipărită *Evanghelia cu învățătură* (1581), cea mai importantă carte pentru cultura și vechea literatură română, cum a arătat N. Iorga⁶⁸, dintre cărțile bisericești tipărite în românește la Brașov în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, care a contribuit la înlocuirea limbii slavone din cultul Bisericii Ortodoxe Române. Ea a avut o largă circulație în toate cele trei țări românești, contribuind la unificarea limbii, ca și la unitatea conștiinței naționale. A fost primită și citită și în mediile protestante din Transilvania. Prin aceasta, caracterul național ortodox al cărții s-a extins, cu rolul ei cultural venit din lumea Bizanțului, îmbrățișând aspirațiile de cultură și ale naționalităților conlocuitoare din Transilvania de confesiuni diferite, ajungând astfel să îndeplinească un rol de ecumenism local, fiind, am spune, prima manifestare și realizare de ecumenism local dintre lumea ortodoxă și cea protestantă și, aceasta în secolul al XVI-lea, când în Apus, între 1582—1584, avea loc «Războiul Köln-ului», declanșat de aderarea la Reformă a arhiepiscopului de Köln.

Arnold Huttman și Pavel Binder consideră că unele influențe ale Reformei religioase se văd și în faptul că *Evanghelia cu învățătură* (1581), scrisă în limba română, «era destinată să înlocuiască în slujba religioasă limba slavonă prin cea română, ceea ce era un pas mai mult pe calea încorporării în mișcarea Reformei a românilor transilvăneni»⁶⁹.

Nu vedem acest scop al încorporării românilor transilvăneni «în mișcarea reformei» prin tipărirea *Evangheliei cu învățătură* (1581), fiindcă nu ne putem explica aprobarea traducerii și tipării ei de către mitropoliții Ghenadie al Transilvaniei și Serafim al Țării Românești, de a-i încorpora «în mișcarea reformei», printr-o carte pur ortodoxă.

Cum arată prof. Pandele Olteanu, situația românilor ortodocși din Transilvania față de Reformă era asemănătoare cu a populației ortodoxe din Ucraina și Lituania în luptă cu catolicismul. Introducerea paragrafului de 12 rinduri în predosloviea *Evangheliei cu învățătură* (1581) preciza învățătura ortodoxă, bazată pe Epistola lui Iacob (II, 26), negată de Luther, prin care se respingea solafideismul protestant: «Mare omu iaste credința, și fără de ea pimea nu se poate spâși. Ci încă nu este des-tulu de eașu a lucra, ce trebuiaște în viața dereaptă și curată... Pentru aceia pre adevăru iaste moartă credința fără lucru»⁷⁰.

Cum se cunoaște, în protestantism omul nu aduce nici o contribuție la realizarea mântuirii sale, fiindcă el se mântuie numai prin credință — *sola fide* —, fără

66. *Ibidem*; N. Iorga, *Insemnări de cronică ale clericilor din Scheii Brașovului*, în *Bul. Com. Ist. a Rom.*, vol. XII, București, 1933, p. 57—99.

67. Gh. Mihăilă, *Studii de lingvistică și filologie*, Timișoara, 1981, p. 59—103.

68. N. Iorga, *op. cit.*

69. Arnold Huttman și Pavel Binder, *op. cit.*, p. 256; Ion Gheție, *Coresi și Reforma în lumina unor interpretări noi*, în «*Studii și cercetări lingvistice*», XVIII, 1967, nr. 2, p. 237; Idem, *Coresi și Reforma*, în «*Începuturile scrisului în limba română*», București, 1974, p. 172—181.

70. Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, *op. cit.*, p. 4.

săvârșirea de fapte bune, iar credința e produsul exclusiv al harului. Omul nu se bucură de libertatea voinței, el fiind predestinat de Dumnezeu din eternitate pentru mîntuire sau pierzare. După învățătura ortodoxă, pentru obținerea mîntuirii, înfăptuită în mod obiectiv de Hristos, este necesar harul divin și colaborarea liberă a omului cu Dumnezeu prin credință dreaptă și fapte bune. Factorul divin, adică *harul*, și factorul uman, *credința și faptele bune*, formează un echilibru perfect, pe cînd protestantismul a rupt acest echilibru în favoarea factorului divin.

În prima omilie din *Evanghelia cu învățatură* (1581) a *Vameșului și Fariseului*, fariseul, care se laudă cu faptele lui bune, este condamnat, fiindcă «toate isprăvile părea-i-se că au puterea luișu că le-au isprăvitu»⁷¹, nesocotind harul lui Dumnezeu. În altă omilie se arată clar învățătura ortodoxă despre colaborarea omului cu Dumnezeu, în procesul mîntuirii subiective: «Că fără puterea lu' Dumnezeu și ajutoriu, nu putem nici întru un chipu să ne dereptămu. Nici Dumnezeu fără nevoința noastră și voia, nu ne ajută noao»⁷². Dumnezeu nu forțează libertatea omului în procesul mîntuirii și nu-l predestinează să fie mîntuit sau condamnat: «Volnici sîntemu, ca toate bunătățile și realele la voia noastră sîntu: cine va vrea să facă, veri bine veri rău, slobodu e»⁷³.

Evanghelia cu învățatură (1581) venea să restabilească adevărul ortodox privind mîntuirea omului, alterat de influența luterană prin *Întrebarea creștinească* (1559), în care se răspundea la întrebarea: «*pren ce ne vămă ispăși*? că: «*Pren credința dereaptă*», ca și prin *Tilcul Evangheliilor* (1567—1568), în care se afirma că «*împărâția cerurilor*» ne este dată «*pentru credință și nu pentru slujbă*»⁷⁴. Faptele bune sînt recomandate în multe omilii din *Evanghelia cu învățatură* (1581), în special însă în omilia la *Întricoșata Judecată*, unde se arată pe rînd faptele milei trupești și ale celei sufletești, ca și ascultarea de arhieriei, de preoți și de slujirea lor, «*ca den partea ceaia stîngă să ne izbăvim și de acea întricoșată și groaznică judecată să scăpăm*»⁷⁵.

Alături de învățătura soteriologică ortodoxă, *Evanghelia cu învățatură* (1581) aduce învățături clare ortodoxe aproape despre toate adevărurile dogmatice, ca: *Revelația, Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, Sfînta Treime, Biserica, Ierarhia bisericească și monahismul, Hristologia, Sfintele Taine, Cinstirea Maicii Domnului, a Sfinților Îngeri, a Sfinților, a Sfintei Cruci, a icoanelor, Eshatologia, despre rugăciune, despre post etc.*⁷⁶. Pe lîngă învățăturile dogmatice, se aduc și învățături morale. Învățăturile dogmatice se împletesc cu cele morale, cu scopul zidirii sufletului, a mîntuirii din păcat, din răul fizic, moral și social, a ridicării omului și a innobilării vieții lui intelectuale, morale și sociale. *Evanghelia cu învățatură* (1581) este o «*Carte de învățatură*», de pedagogie a maselor, care se adresa minții lor de a cunoaște și a ști adevărul creștin ortodox; inimii lor de a fi pătrunsă de sentimentele iubirii de adevăr, de bine, de pace, de înfrățire între oameni și de ce este frumos în lume; voinței de a realiza și a trăi adevărurile morale creștine, ca viața să fie o bucurie în lume. Sub acest aspect pedagogic, elementul oare predomină cartea este cel moral și de edificare sufletească, ce-i dau un caracter umanist venit din cultura bizantină ortodoxă.

71. *Ibidem*, p. 15. 72. *Ibidem*, p. 204.

73. *Ibidem*, p. 67—68; Pr. Silviu Hărăguș, *op. cit.*, p. 758.

74. Pandele Olteanu, «*Postilla de Neagovo...*», *cit.*, p. 112.

75. Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, *op. cit.*, p. 651.

76. A se vedea la Pr. Silviu Hărăguș, *op. cit.*, p. 651.

Izvorul nefericirii omului, ca și al tuturor relelor sociale este păcatul, răul moral sub toate formele lui, de la cele grele, la cele de moarte, la cele strigătoare la cer, și cele împotriva Duhului Sfânt, care distrug armonia vieții. Împotriva păcatului, a eliminării din viața individului și a societății umane se concentrează întreaga îndrumare etică a cărții. «Că izvorulu' și rădăcina și muma a tuturoror releloru păcatulu iaste»⁷⁷. «Dereptu aceaia să cunoaștem, frațiloru, că întâi den gresale și den păcate vine omulu și naște boală și neputința. Că toate neputințele den păcate le află omulu și-lu nemerescu...»⁷⁸.

Parabola Fiului Risipitor prilejuiește o acută imprecăție: «...toți amu, cîți se voru întina întinării și cu păcatele cealea realele îndulcescu-se și se veselescu, porci se chiamă și în chipulu acelora sîntu. Și întâi mitarnicii și tîlharii și ucigașii și furii și bețivii și curvarii și curvelé și obiditorii și camatnicii și răpitorii, și toți cîți întru necurățiile aceastea întind-se, aceia toți păstori de porci cheamă-se»⁷⁹. Sub aceeași critică acută este adusă societatea bizantină a patriarhului Ioan Caleca din timpul său, cu păcatele ei, generate și în societatea secolului traducerii și tipării operei sale în slavonă și în limba română: «Și de pururea greșimu dosădindu, obidindu, minșindu și nebulindu-se, asûprindu, ocărîndu, argintulu în camătă dîndu și camătă pre camătă cersîndu prea fără-dumnezeîndu și năpaste veciniloru aducîndu, lupilor ce mănîncă crudu închipuîndu-ne și gadinelor și corbilor, mîncători de stîrvu semănîndu-ne și a tuturoru dobitoacelor neînțeleapte și nesățioase închipuîndu-ne, preamîncîndu și îmbălîndu-ne, și curvîndu și preacurvîndu, cătră săraci de cele trebuiaște fără de milă arătîndu-ne. Dară încă ceale cuvintele cu nebulie, cine le-ară spune: spurcăciunea cuvintelor, clevețele, jurămîntulu mincinosu și călcarea jurămîntulu, fără-de-omeniia»⁸⁰.

Avem redată o critică a societății feudale, nu numai bizantine, într-o frescă de culori izbitoare, ca-n frescele din pridvoarele bisericilor noastre oum este cea de la Hurezu:

Păcatul lăcomiei sau al iubirii de argint este cel mai greu, prin implicațiile sale sociale. «Mai virtosu de iubirea argintulu nemica nu iaste alta mai rea, și de iubirea avuției nemicu mai iute nu iaste. Că multe case pierdu și cetăți den temelu le sparse, și multe războaie mari rădică și frați unulu pre alaltu minie, și tatălu pre fecioru rădică, și blînzia lirei omenească sălbătăcește-o, și mii de alte reale face»⁸¹. «Că omulu, cîndu se grijește de avuție și de grija aceștii lumi, atunce pre Dumnezeu uită»⁸². Mamonu iaste: oată nedreptatea, că den nedreptate amu mai virtosu adună-se avuția...» Consecințele grele ale asupririi și îmbogățirii aduc dezechilibrul societății, cu împărțirea nejustificată în mișei sau săraci și bogați, cu suferințele, conflictele și războaiele nefaste. «Că totu omulu ce va avea multu și nu va milui, răpitoriu iaste și camatnicu, macaru și pe nimea să n-ară obidi. Că aiavea e amu, că cîtu voru avea bogații de destulu, și mai multu de cîtu le trebuiaște, aceaia elu a răpește de la cela ce-i trebuiaște, și nu o dau acelora. Că de-ară ti pusu avuția bogații depreună, n-ară fi mișei în nevoe liîndu nici dinioară; ce drept' ce au înculatu aceasta s-au strînsu lofușu bogații, dereptu aceaia sîntu în nevoe mișei... Iară să se atîta osîndescu cela ce nu miluescu den avuțiile lor, cu cîtu mai virtosu osîndiți li-voru care-i răpescu munca strînilor, și den lacrămele și cu sîngele mișeilor, îmbogățescu-se»⁸³.

77. *Ibidem*, cit. Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, op. cit., p. 245.

78. *Ibidem*, p. 761, cit. Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, op. cit., p. 147—148.

79. *Ibidem*, p. 762, cit., op. cit., p. 27. 80. *Ibidem*, cit., op. cit., p. 287.

81. *Ibidem*, p. 763, op. cit.; p. 216. 82. *Ibidem*, op. cit., p. 53.

83. *Ibidem*, op. cit., p. 53.

Ca urmare, asupritorii sînt preveniți: «Iară cîte-ați obiditu mișeii, temeaji-vă; că voi aveți tîrie bogăția și aurulu, și putearnici cu bună minte, iară ei au mai virtosu de toți arme mai tari, suspini și plîngerea... Că aceăsta arme multe limbi pierdură, atîta le iaste ajutoriulu de la Dumnezeu obidiților»⁸⁴.

Dumnezeu voiește ca toți oamenii să trăiască în pace și dragoste unii cu alții și să se bucure laolaltă de bunurile pămîntului: «Dereptu aceaia ne-au dat noao Dumnezeu tuturora casa împreună lumea, și o lumină tuturoru, de luminează împreună, soarele, și împreună cu coperămîntu tinse ceriulu, și împreună tuturor c-o masă puse înaintea pămîntulu — și nu mai multu bogăților și slăviților și celoru de rudă bună și cinstiților deade, iară săraciloru și neslăviților și ticăloșiloru pușinelu să le fie dăruițu, ce tuturoru întocma datu-le-au — ca mai multă și nespertă unulu către alaltu împreunare și dragoste să avămu»⁸⁵. Creștinul adevărat nu poate nedreptăți, nu poate asupri pe semenul său. «Că creștinu bunu iaste nu cela ce miluiaște mulți, ce cela ce nici pre nimea nu obidește»⁸⁶. După exemplul vameșului Zaheu, bogății sînt îndemnați să împartă la săraci bunurile ce le prisosesc trebuințelor lor stricte de trai: «Iară încă și mai bine iaste, totate cîte să vomu avea să vindemu, să le dămu mișeiloru...»⁸⁷. «Să hrănim săracii, ca den masa lu Dumnezeu să ne hrănimu; să adăpăm setoșii, ca la cea apă de repausu să lăcuimu... striinii și ceaia fără case, în casele noastre să-i băgămu; goii să-i îmbrăcămu, bolnavii să-i cercetămu... Și căroru trebuiește de ale trupului trebuiește, de cîtu ne e puterea, să slujimu trebuința lor»⁸⁸. Oamenii sînt îndemnați la solidaritate socială și la trăirea în dragoste și pace: «... ca un izvoru iaste pacele și dragostea, și iaste începătura tuturoru bunățiiloru. Că nemica nu iaste alta mai bună decît pacele și dragostele și mai susu și mai dulce. Și nu iaste alta mai de folosu și mai înfrîmșețată, ca dragostea ceaia nelățarnică și împreunarea ceaia bună»⁸⁹.

Pe lîngă valoarea conținutului ei, cartea Patriarhului Ioan Caleca, despre care cu greu se poate preciza pînă unde se întinde contribuția sa personală și care este materialul pe care l-a cules sau l-a prelucrat din literatura omiletică și exegetică anterioară bizantină, are, în plus, și calități vădite de limbă și stil, numai că acestea scad, datorită traducerii venită prin intermediarul slavon.

Prof. Vasile Grecu remarcă în Ioan Caleca «un teolog învățat și un scriitor nu cu totul lipsit de talent; de multe ori stilul lui e puternic, și hotărît prin precizie; scurt la vorbă și impresionant; vioi și cu căldură. Expunerile de obicei sînt limpezi și de multe ori colorate cu asemănări ce prind și țin atențiunea încordată»⁹⁰.

Este reținută, îndeosebi, descrierea plastică a frumuseților naturii primăvara, cu îndemnul asemănător al înnoirii sufletului omenesc: «Iată amu, frațiloru, că trecu iarna, și primăvara începe-se. Și vedem toate făpturile de pre lume întregindu-se, și pomii înflurindu și toate leamnele (pomii, copacii) dumbrăvilor, și pămîntului răsărindu-i iarba, și pasărilor toate cîntîndu, și altele toate înoindu-se. Și de aceastea bucurămu-ne și ne veselimu. Și să siăvimu și mărîmu și ne mirămu prea bunului și meșterului Dumnezeu cela ce adauge și întoarce toată lumea spre noi. Ce, cumu vedemu aceastea toate înoindu-se, așa și noi, pînă vream avămu, a noastră viață să o noiimu...»⁹¹.

Calitățile stilistice literare ale cărții au contribuit la începuturile limbii noastre literare la îmbogățirea vocabularului limbii române și la mlădierea ei literară. Prin

84. *Ibidem*, op. cit., p. 218.86. *Ibidem*, op. cit., p. 339.88. *Ibidem*, op. cit., p. 437.90. *Ibidem*, op. cit., p. 129.85. *Ibidem*, op. cit., p. 455.87. *Ibidem*, op. cit., p. 449.89. *Ibidem*, op. cit., p. 43.

91. Vasile Grecu, op. cit., p. 25.

calitățile sale stilistice literare, cartea s-a putut bucura de o largă circulație în lumea popoarelor ortodoxe, facilitând înțelegerea cuprinsului în mase, ajungând «*Carte de învățătură*».

În predoslovia *Evangeliei cu învățătură* (1581) ni se spune: «*Și această folositoare de sufletu carte, Evangelie cu învățătură, câtră mai mare învățătură și dereptare sufletelor și trupurilor nărodului celui ce crede în Hristos deaderă. A săborului și apostoleasca Besearică depurarea să o aibă întreagă și sănătoasă să o păzească, nici să adaugă, nici să ia nemica înțelegătoriloru aceștia, tuturoru să le fie de treabă.*»

Însă mai vrătos într-acestu greu ce e în lume acumu: drept' ce mulți oameni creștinești întru multe chipuri de credințe și de învățături noao pleacă-se, și întru părerile lorușu sălbătăcescu-se și dentru o împreunare a credinței ce era lăcuindu ei se întorcu, și den sfātuirea legiei și a credinței iară ei se strinează»⁹².

Scopul doctrinar al *Evangeliei cu învățătură* (1581) era deci să expună adevărata învățătură de credință ortodoxă «*a săborului și apostoleasca Beserică deapurarea să o aibă întreagă și sănătoasă să o păzească, nici să adaugă...*», să ferească și să întărească pe ortodocșii români de a nu aluneca în «*varece eresure*»⁹³.

Prin caracterul umanist al cărții, adică prin conținutul ei moral-educativ, *Evangelia cu învățătură* (1581) a fost primită și a circulat și în mediile protestante din Transilvania.

Din scrisoarea din 14 august 1582 a lui Lucas Hirscher adresată județului bistrițean, Gaspar Budecker, dregătorul districtului Bistrița și al Văii Rodnei, căruia Lucas Hirscher îi trimisese trei exemplare «*de semnal*», ca, în cazul când opera îi va plăcea, să-i trimită mai multe exemplare, reiese că au mai cumpărat exemplare ale *Cazaniei a II-a* mitropolitul Ghenadie al Ardealului și Oradiei, dregătorii Pământului Crăiesc de la Sibiu, Cosma (Casimir) Horvath Petrichevich, castelanul cetății Făgăraș și domnul feudal al Țării Oltului, apoi domnii Țării Românești (= Mihnea al II-lea) și ai Moldovei (= Petru Șchiopu), care împreună cu vlădicii lor (= Serafim și Teofan al II-lea) au aprobat difuzarea acestei tipărituri⁹⁴. Cartea reiese că a fost difuzată atît în regiuni conduse de dregători ortodocși români, cît și în cele cu autorități protestante.

Pe un exemplar al *Evangeliei cu învățătură* (1581), care a aparținut bisericii Sfîntul Nicolae din Scheii Brașovului, aflată astăzi în Biblioteca Academiei R. S. României, Ioan Hirscher, fostul proprietar al acestei cărți, fiul Martei Benkner, căsătorită cu românul Fronius, a înscris în anul 1630 o dedicație, din care reiese că Martha Benkner, văduva lui Michael Fronius, a donat această carte bisericii românești din Schei⁹⁵. Alături de această însemnare se mai află și alte însemnări pe copertile in-

92. *Ibidem*, cit. Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, *op. cit.*, p. 87.

93. Sextil Pușcariu și Al. Procopovici, *op. cit.*, p. 3.

94. N. Iorga, E. Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, vol. XI, București, 1900, p. 656, Arnold Huttmann și Pavel Binder, *op. cit.*, p. 256—257.

95. Arnold Huttmann și Pavel Binder, *op. cit.*, p. 255—256; Pavel Binder, *Între istorie și filologie*, II, *O ipoteză privind caracterul patronajului exercitat de juzii Brașovului asupra tipografiei coresiene*, în «*Limba română*», anul XX, 1971, 2, p. 125—130. Se consideră că Apollonia Cenescher, care a fost soția juzilor brașoveni Benkner și Hirscher, este posibil să fi fost de origine românească. În actele săsești cnezii români se numeau Knes. «*Faptul că la Brașov numai doi juzi sași patronează activitatea editorială a diaconului român ne sugerează să presupunem concursul Apolloniei Cenescher, mai în.n nevasta lui Benkner, apoi a lui Hirscher, originară din Sibiu, la această acțiune*» (p. 130).

terioare ale cărții, în limba germană, în limba latină, greacă și română⁹⁶, dovedind o intensă circulație, atît printre românii ortodocși, cit și printre protestanții din Transilvania.

Merită de reținut însemnarea în limba latină, aflată în interiorul copertei posterioare, pe care o facem cunoscută :

Concordia res parvae crescunt
Discordia res magne dilabuntur
Quid tibi non vis alteri ne faceris
Quid noscit Patri noscit Dominari

Omnia si perdas famam servare memento.

(= Concordia mărește lucrurile mici / Discordia le va micșora pe cele mari / Ceea ce nu vrei să ți se facă, să nu faci nici tu altuia / Cine recunoaște pe Tatăl recunoaște pe Dumnezeu / Chiar dacă vei pierde toate, păstrezi cinstea (onoarea).

În lumina acestor înalte principii ale umanismului creștin din secolul al XVI-lea, au înțeles românii ortodocși și protestanții sași din Transilvania să colaboreze la promovarea bunelor raporturi culturale și religioase de conviețuire pașnică.

Cartea lui Coresi, de acum patru sute de ani, ne transmite un mesaj «de învățătură» și nouă astăzi, folositor tuturor naționalităților conlocuitoare, de orice convingeri religioase sau politice, pentru promovarea bunelor raporturi de conviețuire pașnică în lume.⁹⁷

Pr. I. IONESCU

...«ÎN ZILELE CUCERNICULUI DOMN AL NOSTRU IO MIHAIL VOEVOD...»

Așa își data, la 4 iunie 1594, episcopul Luca al Buzăului isprăvirea scrierii strălucitei evanghelii în limba greacă.

La citirea acestei însemnări, fără să vrei, îți pui întrebarea : e oare posibil ca epitetul de cucernic care se mai înlocuiește cu termenii : evlavios, cuvios, religios, titlu care de obicei se dă clericilor, să se atribuie unui războinic, care în cei opt ani de domnie (sept. 1594—1599 august 1601) a stat mai tot timpul cu sabia în mână în tabere militare ?

Cucernic, un mare comandant de oști, comparat cu Hanibal și biruitorul lui Sinan Pașa ?

Cucernic, un domnitor care și-a inaugurat domnia cu un adevărat măcel asupra turcilor ?

96. Pe colțul din stînga, jos, al copertei posterioare, în interior se află însemnarea cu litere latine și chirilice : «Marcus Fronius Corronensis. Anno 1615, din 14 febr.». În chirilică : «Marcos Fronius Coronensis (încercuit), grămăticul în Brașov».

97. Pentru mesajul ce-l poartă, prezentarea *Cazaniei a II-a* a diaconului Coresi a fost înscrisă între comunicările *Congresului al XVI-lea internațional de studii bizantine* de la Viena, din 4—10 octombrie 1981, din partea semnatarului acestui articol, pe care am susținut-o în după-amiaza zilei de 5.X.1981, în sala *Geheime Ratstube* a palatului Hofburg din Viena : «*Quatre siècles depuis la parution en roumain de l'Évangile avec un recueil d'homélies (la II-a Cazanie) du diacre Coresi, Brașov, 1851*».

Evlavios, pios, un domn care n-a zidit zeci de biserici ca Ștefan cel Mare și Matei Basarab, ci doar cinci: Mihai Vodă din Capitală, Sf. Gheorghe din munții Buzăului, mănăstirea Sfânta Treime din Alba Iulia și bisericile din Ocna Sibiului și Lușârdea de pe Someș?

Privindu-i și figura aspră de om dîrz și cunoscînd temperamentul vijelios al acestui «om iute la fire și slobod la vorbă», ești inclinat să crezi că epitetul cucernic este o adulare.

Dar cum el n-a fost rostit în public, ci consemnat discret, pe un manuscris, de către un ierah care l-a cunoscut prea bine, slujindu-i, cu credință, în solii diplomatice, el trebuie considerat ca reflectînd o însușire a viteazului voievod, bine cunoscută de contemporani.

Și că este așa, ne-o spune și grecul *Stavrinos*, venit cu mitropolitul Dionisie Rally și folosit de voievod ca sol la turci, care își întitulează poemul său *Vitejiile prea evlaviosului și prea viteazului Mihai Vodă*¹, scris la un an după moartea eroului.

Un alt contemporan, *Gheorghe Palamide*, grec de origine și fost căpitan al voievodului, scrie și el o cronică rimată, în limbă greacă, definindu-l pe domnitorul nostru «*Mihai cel binecredincios (...) fiu ortodox al bisericii de răsărit, stîlp de credință*»².

Evlavioasa sa mamă, care își sffrșește zilele în cinul monahal sub numele de maica Teofana, l-a deprins cu cinstirea legii creștinești³, imprimînd fiului său o deosebită sensibilitate creștină, care s-a manifestat public, după cum consemnează cronică, prin stăruitoarea rugăciune făcută în biserica Albă din Capitală, la icoana sfințului Nicolae, într-un moment crucial din viața sa, și care a contribuit și mai mult la întărirea convingerilor sale religioase, mulțimea norodului și el văzînd în această întimplare — spune N. Bălcescu — «un semn ceresc»⁴.

Un străin care l-a cunoscut bine, stînd în preajma sa, scriind despre perioada cînd era ban al Craiovei, nota că «Mihai cîrmuiește cu atîta blîndețe și dreptate țărișoara încredințată lui, că în curînd își robește inimile tuturor. Dornic și temător de Dumnezeu, îngrijind de cei slabi, inimă deschisă și lipsită de răutate...»⁵.

Același cronicar, referindu-se la viața religioasă a domnului, sublinia că e «plin de evlavie către Dumnezeu», iar «credința și evlavia lui, cinstită în toată lumea»⁶.

Mihai Viteazul și-a exteriorizat întotdeauna convingerile sale religioase, fiind un creștin practicant. În Săptămîna mare sta «aproape toată săptămîna în biserică», iar în altă împrejurare, tot un diplomat raporta că Mihai nu poate rămîne aici mai mult de o jumătate de zi, «trebuînd să fie poimîine și duminică la biserică»⁷.

Întotdeauna, înainte de a începe tratativele cu reprezentanții împăratului Rudolf, el cerea binecuvîntarea cerească prin oficierea aghiasmei. În raportul său către împărat despre audiența sa la Mihai Vodă, în prezența mitropolitului de Tirnovă, Dio-

1. N. I. Simache și Tr. Cristescu, *Doi cîntăreși greci ai lui Mihai Viteazul: Stavrinos și Palamid*. Traduceri republicate și adnotate de... (Buzău), 1943, p. 6.

2. *Ibidem*, p. 79.

3. I. Lupaș, *Teofana, mama lui Mihai Viteazul*, în «Studii, conferințe și comunicări», I, București, 1927, p. 117.

4. *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*, Editura Minerva, București, 1970, p. 36.

5. Ion Sirbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești*, Editura Facla, 1976, p. 24.

6. Dan Simonescu, *Cronica lui Baltasar Walter*, în «Studii și materiale de istorie medie», III (1959), p. 61.

7. Ion Sirbu, *op. cit.*, p. 308 și 310.

nisie Rally, «sfătuitorul bizantin al lui Mihai»⁸, Carlo Magno notează ca la cererea lui Mihai «a apărut un alt episcop cu mantie de fir, cu o mitră episcopală foarte bogată. Îndată arhiepiscopul a luat aghiasma și a aghezmuit pe cei de față și apoi a întins o cruce împodobită cu pietre scumpe ca să fie sărutată, zicînd: «În numele lui Dumnezeu și al Sfintei Treimii...»⁹.

Fiind un exponent al creștinătății, voievodul Mihai ordonase ca întotdeauna în fruntea oastei să meargă trei cruci de aur¹⁰ și înaintea și în toiul fiecărei bătălii se invoca «cu încredere puternică, după obicei, cu glas mare, numele lui Hristos»¹¹ după ce mai înainte înalță «împreună cu ostașii săi rugăciunea către Dumnezeu»¹² și îmbărbătindu-i, le amintea că lupta pentru «moșie și pentru creștinătate», așa cum a făcut-o înainte de lupta de la Călugăreni, cînd, după cronicarul Stavrinus¹³, a zis:

«De vreme ce de la Dumnezeu orînduială este, ca cu mic cu mare, toți să murim, tot una face de a fi mai curînd ori mai tîrziu. Mai bine, dar, să murim cu cinste în lume pentru a noastră neatîrnare, mai cu seamă că am dat de un prilej de mult dorit și căutat. Toți pentru moșie și pentru creștinătate să ne vîrsăm singele cum se cuvine! Căci ce ne folosește viața, vestiți oșteni, cînd sîntem dați ocăriî turcilor? Fiara asta altceva nimic nu caută, decît să ne robească pe noi creștinii și să ne facă a privi distrugerea ortodoxiei, a bisericii, a tuturor creștinilor! Sfintele mănăstiri să fie dărămate și cetățile creștinilor distruse, moaștele sfinte arse, sfința cuminicătură vîrsată la pămînt de către cîinii aceștia! Să ne vedem nevestele și copiii luați în robie, preoții și călugării legați și bătuți, ogoarele noastre călcate! Turcii să ne ucidă fără milă, să schinguiască pe creștinii! Să dăm dar, lupta ca niște vrednici oșteni, ca să învețe altădată acești cîini, cum să ne prețuiască! Și am nădejde în Dumnezeu că o să biruim și o să lăsăm în lume o faimă nemuritoare!» Și, într-adevăr, a lăsat-o.

Am făcut acest larg citat, tocmai pentru că el ilustrează în mod elocvent convingerile religioase ale viteazului voievod.

La argumentele aduse în sublinierea evlaviei sale trebuie atenționată atitudinea sa față de jurămint, atitudine în perfectă concordanță cu morala ortodoxă.

Depunînd în biserică jurămint solemn de loialitate față de împăratul Rudolf II. în schimbul ajutorului material pentru a lupta împotriva turcilor, dușmanii creștinătății¹⁴, Mihai Viteazul și-a respectat cu sfițenie acest act, mărturisind unui diplomat imperial că nu se va lepăda de «jurămintul, credința, datorința și ascultarea cu care s-a supus odată majestății împărătești romane»¹⁵.

El este într-atît de convins de eficacitatea jurămintului, încît cerea împăratului, prin emisarii săi, că dacă este nemulțumit de el «să binevoiască să-l dezlege de jurămint»¹⁶, iar cînd află de uneltirile cardinalului Andrei Báthory împotriva sa, deși avea și el depus un jurămint împăratului, exclama, dezaprobind: «Vezi, omul călcător de jurămint». Dar el nu s-a rezumat doar la a disprețui pe călcătorul de jurămint, ci, merge pînă la a-l pedepsi, după cum însuși mărturisește: «Eu, încrezîndu-mă în

8. Despre el să se vadă: N. Iorga, *Sfătuitorul bizantin al lui Mihai Viteazul: mitropolitul Dionisie Rali Paleologul*, în «Revista istorică», 1919, p. 27; Dumitru Dima, *Mitropolitul Dionisie Rally Paleologul și legăturile lui cu Biserica și Țările Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 521.

9. *Călători streini despre Țările Române*, vol. IV, București, 1972, p. 21.

10. N. I. Simache și Tr. Cristescu, *op. cit.*, p. 35.

11. N. Bălcescu, *România supu Mihai-Voievod Viteazul*, p. 57, 107, 276.

12. *Ibidem*, p. 99. 13. N. I. Simache și Tr. Cristescu, *op. cit.*, p. 65.

14. *Călători streini...*, vol. IV, p. 95; Ion Sirbu, *op. cit.*, p. 282.

15. Ion Sirbu, *op. cit.*, p. 282. 16. *Călători streini...*, vol. IV, p. 18.

Dumnezeu și în dreptatea cauzei maiestății voastre, ca răzbnători ai celei mai mari călcări de jurământ, m-am luat la luptă cu el»¹⁷.

Referindu-se tot la această călcare de jurământ, voievodul scria: «Dar am luat în ajutor pe Dumnezeu și am pus și jurământ pe dreptatea mea, am mers asupra lui (Andrei Báthory n.a.) și Dumnezeu pentru jurămintele lor pe care le-au călcat și pentru nedreptatea lor i-a bătut, căci nu noi, ci Dumnezeu i-a bătut, căci noi credința și jurămintele cu cine avem le ținem tare și dreptatea și credința vrem să le păstrăm pînă la moarte»¹⁸.

Sub temperamentul său năvalnic adeseori se ascundea o deosebită sensibilitate, cultivată de tradiția ortodoxă, pe care o cunoștea și o practica și pe care a dezvoltat-o în multe ocazii. Din acestea amintim doar episodul morții năpraznice a cardinalului Andrei Báthory.

Deși îi era dușman înverșunat, Mihai pedepsește aspru pe ucigașii săi și, potrivit însemnării unui martor ocular, cînd i s-a adus capul rostind memorabilele cuvinte: «Săracule, popă», «a luat acest cap, a început să-l sărute plîngînd, iar acel care l-a adus a fost pedepsit cu moartea în fața întregii sale oștiri. Apoi a trimis după trupul cardinalului. La sosire, Mihai i-a ieșit înaintea cu mare alai, cu întreaga sa oaste din Alba Iulia. Pe urmă, a cincea zi a însoțit trupul cu cinste mare pînă la mormîntul din biserica mare de la Alba Iulia. El însuși ducea lumînarea după mort și l-a îngropat acolo»¹⁹. Nu este această atitudine cea mai sublimă îndeplinire a poruncii: iubiți pe vrăjmașii voștri? Nu este acesta cel mai puternic argument că Mihai Viteazul a fost un credincios profund?

Dar voievodul nostru n-a fost un fanatic. Cu toate că papa Clement al VIII-lea, în loc să-l trimită ajutoare, îl poftea să-și părăsească credința strămoșească și să treacă «ad Ecclesiam Catholicam Romano, quae est columna et firmamentum veritas», cînd cucerește Ardealul, spre surprinderea nunțiului apostolic, cardinalul Malapsina, el «a arătat multă bunăvoință față de religia catolică și scribă față de eretici și în timpul din urmă a propus măsurile ce le-ar putea lua pentru a purcede contra ereticilor»²⁰.

Iată-l așadar și apărător al dreptei credințe și în același timp irenic cu o altă religie care căuta să-l convertească.

Convîngerile sale religioase, Mihai Viteazul și le-a manifestat din plin și față de creștinii ortodocși din afara țării sale «urmărind cu dirzenie — după mărturia unui iezuit polon — să obțină unirea creștinilor într-o singură mare forță»²¹. De aceea, cunoscute fiindu-i țelurile politicii sale, spunea același iezuit, Mihai se bucura de simpatia entuziastă a coreligionarilor săi care «îl priveau ca pe un Mesia trimis de sus spre pieirea adevăratei biserici catolice romane»²².

Catolicii polonezi îl socoteau «cel mai supărător schismatic» pentru că continua politica de sprijinire a *Frățililor ortodoxe* din Ucraina, pe atunci sub poloni, intervine pe lîngă regele Poloniei în sprijinul populației ortodoxe din regatul acestuia și se face apărătorul exarhului patriarhal Nichifor Dascălul, șeful religios al mișcării anti-

17. Ion Sirbu, *op. cit.*, p. 378 și 551.

18. P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 98.

19. N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Editura Minerva, B.T.T. 1979, II, p. 89; *Căldători streini...*, vol. IV, p. 181.

20. *Căldători streini...*, vol. IV, p. 165.

21. M. Vircioreanu, *Mihai Viteazul, în predica iezuitului Piotr Skarga*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 5—6, p. 692.

22. *Ibidem*.

unioniste din Polonia; își creează prietenii trainice printre reprezentanții rezistenței ortodoxe împotriva uniției cu Biserica Romano-Catolică, printre ei, demn de subliniat, numărându-se și cneazul de Ostrog, Constantin Vasile Ostrogski, șeful politic al mișcării ortodoxe de rezistență și aliat al Ligii creștine. De aici, marea dușmănie pe care i-o purta marelui cancelar al Poloniei, hatmanul Zamoyski, socotindu-l «un instigator la răsccoală»²³.

Mari speranțe pentru eliberarea lor au pus în voievodul Mihai și creștinii de la sudul Dunării cărora viteazul domn jurase că li va apăra și muri cu ei²⁴. De aceea «bulgarii și sîrbii îl așteptau cu dorința cea mai vie»²⁵, pentru că era înțeles cu mitropolitul Bulgariei, Dionisie Raly, că dacă va îngheta Dunărea să treacă dincolo sperind să supună cu ajutorul locuitorilor de acolo acea țară pînă în munți²⁶, se menționa într-o notă diplomatică.

El însuși declara unui agent al împăratului «că populația creștină din Bulgaria și de peste Dunăre îl așteaptă cu mare nerăbdare și îl solicită zi de zi, ba chiar îi trimite și scrisori de blestem pentru că zăbovește atîta și murmură că i-a înșelat»²⁷. Toate acestea veneau de la mitropolitul Dionisie Raly, care făcuse mari sacrificii pentru a asigura hrana și armele necesare armatei eliberatoare, așteptîndu-l zadarnic, într-o vreme, douăzeci de zile. Dar conjunctura politică nu era favorabilă unei intervenții peste Dunăre, pentru că voievodul era înconjurat de dușmani. De aceea, el a pornit cu hotărîre la crearea unui stat centralizat, condus numai de el²⁸.

Acest plan era cunoscut celor din preajma voievodului și consemnat de Palamid, care nota că Mihai Viteazul dorind «să scape de robie pe frații întru Hristos și să-i facă neatîrnați», nu uită niciodată făgăduința, dar trecerea Dunării el avea să o înfăptuiască după cucerirea Ardealului, «cînd (apoi) avea în cuget să descindă în Țara Românească, să treacă apoi în Turcia, să cuprindă Dobrogea și toată Serbia și să așeze scaunul domniei în Adrianopol» și spera «să facă liturghie în Sfînta Sofia» și lucra «fără preget să unească biserica Romei și a Constantinopolului să fie una»²⁹.

«Doritor de binele creștinilor», cum îl definea emisarul imperial Marîni, Mihai Viteazul a fost îndemnat, după cum chiar el mărturisea, de o rivnă, lăuntrică să fac fapte care să se înalțe întru lauda lui Dumnezeu, în slujba creștinătății—iar la urmă să pun cu cinste capăt ostenelelor mele și să ne aducem un nume veșnic după moarte»³⁰.

Acest crez, întrucît devenise public, era cunoscut și de emisarii imperiali de pe lângă dînsul, care raportau că «el nu dorește altceva pe lume decît a sluji pe Dumnezeu și pe împărat, numai pentru a dobîndi în creștinătate un nume nemuritor»³¹.

Și l-a cîștigat chiar din viață, victoriile repurtate fiind privite cu temere sau admirație. Un ziar din Roma scria că: «Merită să fie slăvit ca unul din cei mai viteji, puternici, valoroși și înțelepți prinți ce trăiesc azi. Putem nădăjdui că va duce la culme gloria sa cu noi lupte împotriva tiranului turcilor și că va contribui el cel dintîi la alungarea lui din Europa». Iar regele Franței, Henric al IV-lea, spunea după cuprinderea Moldovei: «se zice că Românul este foarte tare și că planurile lui cresc

23. *Ibidem*, p. 681, 683, 687. 24. Ion Sirbu, *op. cit.*, p. 277.

25. *Călători streini...*, vol. IV, p. 22. 26. *Ibidem*, p. 71; 27 *Ibidem*, p. 69.

28. Dumitru Dima, *Mitropolitul Dionisie Raly Paleologul și legăturile cu Biserica și Țările Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 524 și 529.

29. N. I. Simache și Tr. Cristescu, *op. cit.*, p. 43, 47, 69.

30. *Luptele lui Mihai Viteazul povestite de el însuși*, Sibiu, 1926, p. 7.

31. *Călători streini...*, vol. IV, p. 17.

potrivit cu izbnzile»³². Faima lui a fost relatată în tipărituri speciale în limba engleză și spaniolă, numele lui circulând cu respect și admirație în întreaga Europă.

Dar oare, când el afirma că dorește să dobândească în lumea creștină un nume nemuritor, nu era cuprins de duhul truției, al mândriei? Nu. Când solii săi, înapoiți, de la împărat, îi raportează că acesta îi laudă inima lui dreaptă și statornicia lui, «cu mare umilință și suspine — notează un raport diplomatic — zise că totdeauna va fi același: va trebui să moară pentru Republica creștină»³³.

Infruntarea cu turcii, inegală ca putere militară, a dezlănțuit-o din convingerea că păgînii asupresc pe creștini. La 15 iulie 1959, adresându-se lui Ioan Potocki, stărostele Cameniței, îi scria că «pină acum (lucrurile merg) după voia și gîndul creștinilor... Aș fi bucuros ca și domniile voastre să fie împreună cu noi, căci dacă veți fi, această nădejde am că păgînii vor fi sub picioarele și sub sabia creștinilor».

Și în continuare, el dezvăluie adevăratul motiv care l-a determinat să înfrunte marea putere otomană, când ar fi putut sta foarte liniștit din partea lor. «Căci eu n-am avut de la turci nici o greutate sau vreo nedreptate, dar ceea ce am făcut, toate le-am făcut pentru credința creștinească, văzînd eu ce se întîmplă în fiecare zi cu bieții creștini. M-am apucat să ridic această mare greutate cu această țară săracă a noastră, ca să fac un scut al întregii lumi creștine. De aceea rog ca să fie chemați creștinii să vie și să fie în ajutorul nostru, căci va fi după voia creștinilor...»³⁴.

Ce se întîmpla cu «bieții creștini», cum îi compătimea voievodul nostru, ne-o relatează un martor ocular, care, referindu-se la luptele lui cu turcii, «făcînd ca trupurile turcești să fie o hrană pentru păsările răpitoare și pentru cîini», adaugă subliniat că «Mihai a făptuit aceasta din zel dumnezeiesc și de multă milă ce-i era de creștini și de întreaga Țara Românească, pentru că ea tare apăsată era de turci; Românii erau jupuți; li se luau cu sila nu numai lucrurile, dar și copiii cu nevestele».

Dar motivul acesta îl cunoșteam din relatarea lui Mihai Viteazul în zguduitoarea autobiografie — memoriul pe care îl înmîna în septembrie 1600, împăratului Rudolf. «Țara românească nu e mai departe de scaunul tiranului, ce se cheamă Constantinopol, decît cale de cinci zile. În această țară puteam eu petrece foarte bine, în pace, sigur și fără de nici o frică, dacă nu mă simțeam chemat de credința mea... Eu însă, nevrînd să adaug puterea turcilor prin ostașii mei, de bună voie m-am arătat gata a lua parte în legătura creștină, prin care faptă pe tiran l-am făcut dușman de moarte...».

Și, în același memoriu, viteazul domnitor subliniind rolul rugăciunii în viața sa, și dezvăluind că a fost călăuzit de inspirație divină, el adăuga că deoarece «sultanul poartă gînd rău în paguba și nimicirea creștinilor mă socoti să rup cu orice preț învoiala și să mă alătur la creștinătate în pofida lor, pentru asta mă rugai lui Dumnezeu să-mi dea o bună inspirație, ceea ce s-a întîmplat»³⁵.

Și lupta împotriva turcilor a început cu jurămint, mărturisit trimisului lui Andrei Báthory: «Jurat-am pe Hristos la turci să nu mă închin»³⁶.

Om credincios fiind, Mihai Vodă pune totdeauna biruințele sale pe seama ajutorului divin. În memoriul amintit, când vorbește despre înfrîngerea tătarilor el scrie: «îmi rîndui oamenii și chemînd pe Dumnezeu mă lovi cu ei la răsăritul soarelui și cu ajutorul lui Dumnezeu cîștigai biruința».

32. Ștefan Ștefănescu, *Cuvînt înainte*, în *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, București, 1975, p. 8.

33. Ion Sirbu, *op. cit.*, p. 483.

34. P. P. Pănaiteșcu, *Documente...*, p. 15.

35. *Luptele lui Mihai Viteazul...*, p. 8.

36. N. I. Simache și Tr. Cristescu, *op. cit.*, p. 34.

Relatînd, în continuare, prima campanie împotriva turcilor, subliniază că «din mila Proniei Cerești i-am învins și am rămas biruitor peste Dunăre».

La Călugăreni, scrie mai departe, «chemînd numele lui Dumnezeu mă involburai cu ei într-o luptă care ținu toată ziua».

Descriînd lupta prin care a cucerit Ardealul, adaugă: «Dumnezeu văzîndu-mi sinceritatea, nu m-a părăsit în lupta cu armata Cardinalului și am luat Ardealul în numele lui Dumnezeu»³⁷.

Dar datorită convingerilor sale religioase, a căutat cît a putut să nu se lupte creștini între ei. Cînd Aron Vodă îi propune să cucerească Ardealul, el îi răspunde «că nu se poate să tragem sabia împotriva creștinilor, căci aceasta n-o vrea Dumnezeu, ci ca creștini ar fi bine să ne unim cu ei, apucînd armele contra dușmanului creștinătății»³⁸.

Cînd cardinalul Andrei Báthory face pace cu turcii împotriva lui, și el intuind că cea mai slabă verigă a lanțului ce-l înconjura era acum Ardealul, ia hotărîrea de a-l ocupa. Potrivit relatării cronicarului Palamid, înainte de înfruntarea pe cîmpul de luptă Mihai Viteazul îi adresează o scrisoare în care subliniază: «Eu niciodată n-aveam un astfel de gînd, și nici acum nu-l am, să mă bat cu creștinii, așa că fie-vă pe suflet păcatul acesta; (...) «căci după ce voi sînteți pricina de m-ați făcut să merg împotriva împăratului turcesc, v-ați împăcat cu dînsul și v-ați lepădat de mine. Te-ai închinat turcului, te-ai făcut una cu el și făcut-ai sfat cu Domnul Moldovei împotriva mea, ca să mă prinzi, să mă prăpădești; de aceea eu, cu dreptatea mea, am mare nădejde că o să mă scape Dumnezeu de o așa de mare greutate; că fără vrerea mea făcutu-m-ați să mă lupt cu voi. Drept care vă trimit răvaș, că m-ați stins la cinste și la viață, ceea ce pentru creștini e mare lucru. O să încerc, însă, și așa să lupt cu tine, și de voi pierde, o să pier cu cinste, iar de voi birui, cinste întreită o să am; și o să mîhnesc pe turc».

Avem, deci, în față, o pagină antologică de înaltă concepție creștină și a o mai comenta își pierde din frumusețea conținutului și din savoarea stilului.

Dar Mihai merge și mai departe, accentuînd că a luptat cu durere împotriva creștinilor, justificînd eșecul de la Mirăslău tocmai pe acest motiv. O spune chiar el în citatul memoriu, într-o descriere destul de plastică: «Ei, așezîndu-și oastea spre bătaie, începură lupta. Dar, eu, creștin fiind și neînvățat a mă bate împotriva creștinilor, deși eram împins de nevoie, nu mă luptai cum eram deprins, ca împotriva dușmanului firesc (turcul, n.a.), aprinzînd pe ai mei cu cuvîntul și cu plida mea și sprijinînd însumi cea dintîiu lovire a dușmanului, ci, văzînd înaintea-mi oaste creștină și durîndu-mă de vărsarea sîngelui nevinovat pentru nestatornicia unor necredicioși, mi se muie inima și nu sprijiniu după datina mea cea dintîi năvală, ci mă traseiu înapoi, nu pentru că aveam oaste mult mai mică, nici pentru că aș fi pierdut încrederea, ci pentru că mă oțeriam a muia în sînge creștinesc o sabie ce băuse pînă acum atîta sînge de păgîn! Și așa, ostașii mei, deprinși a mă vedea în luptă totdeauna în fruntea lor, de astă dată nevăzîndu-mă de față, se umplură de neîncredere și deteră spatele, nu de frică, ci temîndu-se ca nu cumva să se fi întimplat mie vreo nenorocire».

Impresionantă spovedanie, care ne dezvăluie o mare trăire creștină!

Și, continuîndu-și impresionanta spovedanie, viteazul domn conchidea: «Acum, oricine poate vedea cîtă muncă și osteneală am îndurat șapte ani de-a rîndul și cîtă

37. *Luptele...*, p. 11, 13, 15, 30. 38. *Ibidem*, p. 9—10.

39. A. Papiu Ilarian, *Tesaur de monumente istorice pentru România*, vol. I, București, 1862, p. 264.

slujbă am făcut creștinătății, căci am luat de la turci 100 de tunuri și am ocîrmuit trei țări: Țara Românească, Transilvania și Moldova (...) Acum am ajuns la acest sfîrșit, pierzînd tot ce cîștigasem din zilele tinereții pînă la bătrînețe și țări și averi și soție și copii; și dacă le-aș fi pierdut din cauza dușmanilor, sau dacă mi-ar fi fost luate de dușman, nu m-ar durea atît cît mă doare, fiindcă au fost făptuite de aceia de la cari nădăduiam și așteptam ajutor, dar Dumnezeu le vede. În vremea aceasta oricine poate vedea că n-am cruțat nici cheltuieli, nici osteneți, nici sînge, nici propria-mi viață, ci am purtat războiul foarte mult timp cu sabia în mină însumi, fără ca să am nici fortărețe, nici castele, nici orașe, nici cel puțin o casă de piatră, unde să mă retrag, ci abia una singură pentru locuință»⁴⁰.

Pentru triumful creștinătății, în aceste momente de grea cumpănă pentru el (se afla după lupta de la Mirăslău și după luptele cu polonii, părăsit și de Buzești) se întreba: ce puteam face mai mult pentru creștinătate (cînd și-a zălogit soția și copilul) și «visteria mea toată, mărgăritare prețioase de care am avut multe, aurul și argintăria, vestimente alese, mulți cai de mare valoare, tot cu un cuvînt ce aveam pe lîngă mine, am pierdut (...) și astăzi, lipsit de toate ce cu multă sudoare și osteneală mi-am fost adunat, nu știu încotro să mă întorc»⁴¹.

Într-adevăr, jertfa acestui «creștin și iubitor de săraci și cu frica lui Dumnezeu», cum îl caracteriza ruda sa, Andronic Cantacuzino⁴², a fost totală. Întotdeauna sta cu întreaga familie în tabere, supusă la privațiuni și întimplări năpraznice ca cea de la Gherghița, cînd aprinzîndu-se praful de pușcă «a măturat» curtea și-a ars o parte din oraș, mamei sale i-a ars un picior, iar fiul său abia a fost scos din foc cu un par»⁴³. În Transilvania a venit cu familia, pe mama sa, Tudora, așezînd-o la mănăstirea Cozia, soția și copilul, stînd mult timp prizonieri, iar documente de necontestat relatează că pentru a putea plăti soldații mercenari, Mihai Vodă a vîndut și giuvaericalele doamnei Stanca, încît relatările din memoriu pe cît sînt de impresionante, pe atît sînt adevărate.

Și cel care afirma răspicat: «Cît îmi da-va Atotputernicul suflare în mine, nu voiu înceta a sluji creștinătatea întreagă cu jertfa trupului și a vieții mele»⁴⁴ cade jertfă pe Cîmpia Turzii, datorită sincerității sale, «deoarece avea o inimă fără vilenie», notează cronicarul Palamid, și a prea marii sale încrederi în oameni, uluit că frați în Hristos îl atacă mișelește. «Mihai, notează Palamid, care i-a fost căpitan, apucă repede arma omorîtoare, mugește, o strînge și cu durere muștră strașnic pe creștini: Vai! Vai! Dumnezeule al tuturor, strigă el! Aceasta-i răsplata creștinilor! M-așteptam eu astea să-mi dea ca daruri frații în Hristos? Să-mi verse sîngele în schimbul binefacerilor mele»⁴⁵.

Și astfel bărbatul «ales și vestit și lăudat prin frumusețea trupului său, prin virtuțile lui alese și felurite, prin credința către Dumnezeu, dragostea către patrie, înghăduiala către cei asemenea, omenia către cei mai de jos, dreptatea către toți deopotrivă, prin sinceritatea, statornicia și dărnicia ce împodobeau mult lăudatul său caracter», cum îl caracteriza N. Bălcescu⁴⁶, despărțindu-i-se capul de trup, este batjocorit de creștini pentru care și-a primejduit viața și cheltuit averea!

40. *Luptele*, p. 41—42.

41. A. Papiu Ilarian, *Tesaur...*, p. 268.

42. N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Editura Minerva, B.P.T., vol. II, p. 91.

43. Ilie Corfus, *Luptele lui Mihai Viteazul cu turcii în lumina unor noi surse poulone*, în *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, București, 1975, p. 156.

45. N. I. Simache și Tr. Cristescu, *op. cit.*, p. 85.

46. *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, Editura Minerva, 1970, p. 53.

Capul, adus în țară de Turturea paharnicul, a fost îngropat la mănăstirea Dealul, Radu Buzescu punându-i o inscripție care ține să accentueze tocmai latura creștină a vieții eroului creștinătății: «Aici zace cinstitul și răposatul capul creștinului Mihail Marele Voievod ce au fost domn Țării Românești și Ardealului și Moldovei; cinstitul trup zace în Cîmpia Tordei; și cînd l-au ucis nemții an au fost 7109 (1601) în luna lui Avg(ust) 8 zil(e). Aceas(tă) piatră o-u pus jupan Radu Buz(escu) i jupan(l)!(a) eg(o) Preda».

«Înfăptuitorul celui mai strălucit act al evului mediu românesc, unirea celor trei țări românești de pe teritoriul fostei Dacii, a căzut jertfă, scria istoricul D. Onciul, pentru ca să adeverească cuvîntul: nici o idee mare nu va învinge fără de jertfă».

«A-l uita pe Mihai Viteazul, acum și întotdeauna, spunea N. Iorga, ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră». Și el n-a fost uitat. Dovadă — 1848, 1859, 1877, 1918, ani și generații, care i-au îndeplinit aspirațiile. Și cît de vie era înfăptuirea lui, de la 1600 în conștiința preoțimii o dovedește și inscripția bisericii din Găvănești, județul Buzău, sat dăruit Episcopiei Buzăului de marele voievod:

«Lăcașu dumnezeesc sînt, afierosit marelui ierarh Nicolae. Și mă înalț pe un pămînt dulce, pe care l-a dăruit S(fintei) episcopii Buzău marele Mihai Viteazul eroul creștinătății, la anul 1598. Mult timp am fost prădat și pustit de păgînătate și stropit cu lacrimile românului căzut. Din ruine m-a înălțat prea Sființia sa Chesarie episcopul la anul 1844, iar rîvnitorul econom Filoftei m-a săvîrșit la anul 1847 dechembrie 6. Astăzi auzi ruga umilită a românului creștin; fie ca mîine să serbezi triumful eroului român sub un alt Mihai».

La împlinirea a 381 ani de la asasinarea mișelească a marelui creștin Mihai Voievod, care, profetic, spunea că pînă ce nu-i vor arunca pămînt peste ochi, nu va înceta să lupte cu turcii, pentru păstrarea independenței patriei, iar cînd i se cerea să-și părăsească țara, zicea el, «nu-mi las nimănui țara și moșla, pînă ce nu mă vor smulge de acolo, tîrîndu-mă de picioare»⁴⁷, preoțimea ortodoxă îi cinstește după cuvîntă toate ostenețele depuse cu primejdia vieții, pentru cîștigarea independenței și jertfa supremă pentru făurirea Unirii. Iar pentru puternica sa credință lucrătoare, manifestată și în alte ipostaze care s-au înfățișat la împlinirea a 375 de ani de la înfăptuirea Unirii⁴⁸, îi aduce un pios și binemeritat omagiu.

Pr. GABRIEL COCORA

47. *Căldători streini...*, vol. IV, p. 178.

48. Ion N. Mailat, *Mihail Vodă și Biserica creștină*, în «Glasul Bisericii», XXIX (1970), nr. 7—8, p. 72; Prof. T. G. Bulat, *Mihai Vodă Viteazul și Biserica Olteniei*, în «Mitropolia Olteniei», XXVII (1975), nr. 5—6, p. 340; Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Mihai Viteazul și Biserica Ortodoxă românească din Transilvania*, în «Mitropolia Olteniei», XXVII (1975), nr. 5—6, p. 350; Pr. Prof. N. Șerbănescu, «*Creștinul Mihai Marele Voievod ce au fost domn Țării Românești și Ardealului și Moldovei*», în «Mitropolia Olteniei», XXVIII (1976), nr. 9—10, p. 718; Prof. Toma G. Bulat, *Mihai Vodă Viteazul și Biserica din Țara Românească, după Izvoare noi*, «Biserica Ortodoxă Română», XCVI (1978), nr. 5—6, p. 581.

50 DE ANI DE LA MOARTEA COMPOZITORULUI — IOAN VIDU —

S-au împlinit anul acesta la 7 februarie 1981, 50 de ani de la moartea celui mai talentat compozitor de muzică corală din Banat — muzicianul patriot — Ioan Vidu.

Născut la 17 decembrie 1863 în comuna Minerău, județul Arad, Ioan Vidu și-a făcut studiile de specialitate la Conservatorul de Muzică din Arad (1880—1881), cu Ioan Handl (teorie — solfegii); la Caransebeș (1885) cu reputatul compozitor de muzică corală Nicolae (Niichi) Popovici și la Conservatorul de muzică din Iași cu marele dirijor și compozitor de muzică corală laică și bisericească, Gavriil Musicescu. A susținut de-a lungul a 40 de ani o fructuoasă și apreciată activitate în domeniul învățămîntului, folclorului literal și muzical, al artei interpretative și al creației corale laice și bisericești din Banat.

Și-a început cariera didactică mai întii ca învățător în comuna Seleuș—Cighirel în anul 1881, apoi ca profesor de muzică la Institutul pedagogic-teologic din Arad (1884—1888).

Numirea sa la acest institut a fost făcut de către episcopul Ioan Mețianu «cu un salariu de 40 de florini»¹.

Între anii 1888—1918 îl găsim profesor de muzică la Școala Confesională din Lugoj; iar între anii 1919—1928, «la Liceul Coriolan Brediceanu din același oraș»².

Concomitent cu activitatea didactică, dirijorală și componistică, între anii 1926—1928, Ioan Vidu îndeplinește și funcția de inspector de muzică pentru școlile normale din întreaga țară.

O altă latură a activității sale este aceea a culegerii, notării și prelucrării folclorului muzical din Banat și a dezbaterii în diverse ziare și reviste ale vremii, complexe probleme ale destinului muzicii românești de toate genurile.

În acest sens, compozitorul Ioan Vidu a scris studii, articole, eseuri, cronici muzicale, poezii, pamflete etc., toate publicate în ziarele: Găunele, Amicul Tinerimii, Drapelul (Lugoj); Scorpionul (Lugoj); Vipera (Lugoj) etc., iar în 1925 aduce împreună cu scriitorii: Liviu Rebreanu și Camil Petrescu, o prețioasă contribuție la apariția celei mai răspândite reviste a timpului, «Mișcarea literală».

Însă latura cea mai bogată în realizări artistice de mare notorietate, rămîne cea a compoziției în domeniul muzicii corale laice, «unde a creat cu adevărat o școală românească de compoziție»³.

Practica sa îndelungată ca dirijor de cor laic și bisericesc precum și «contactul viu și direct cu muzica populară, cu folclorul, cu izvorul limpede din care se va adăpa compozitorul pînă la sfîrșitul carierei sale artistice»⁴, a făcut ca lucrările corale laice semnate de Ioan Vidu să aibă calități melodico-nitnice cu totul deosebite, asigurîndu-li-se prin aceasta o largă și durabilă circulație fiind nelipsite pînă în zilele noastre, din repertoriul formațiilor corale profesioniste și de amatori.

Menționăm în acest sens, lucrările:

1. Dragă și iar dragă (1890), cor bărbătesc, versuri populare, Lugoj, Tip. Iosif Sidon;

1. Dr. Botiș, Teodor, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic Ort. Rom. din Arad*, Ed. Consistoriului, Arad, 1922, p. 194.

2. Cosma, Viorel, *Muzicienii Români — Lexicon*, Edit. muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1970, p. 452.

3. Popovici, Doru, *Preste Deal...*, Editura Facla, Timișoara, 1980, p. 75.

4. Cosma, Viorel, *Un maestru al muzicii corale, Ion Vidu*, Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.P.R., București, 1965, p. 16.

2. *Ama Lugojana* (1891), cor mixt, versuri populare ;
3. *Răsunetul Ardealului* (1891), cor mixt, versuri populare prelucrate de Ion Vidu ;
4. *Bobocelul și Inele* (1893), cor bărbătesc, versuri populare prelucrate de Ion Vidu ;
5. *Răsunet de la Crișana* (1897), cor mixt, versuri populare prelucrate de Ion Vidu ;
6. *Răsunetul României*, cor mixt și pian, versuri de Ion Vidu (fără an).
7. *Grînele vara se coc* (1902), cor mixt, Arad, Tip. diecezană ;
8. *Preste Deal* (1905), cor mixt, versuri de Ion Vidu, Arad, Tip. diecezană ;
9. *Negruța* (1907), cor mixt, versuri populare ;
10. *Răsunetul Timișului* (1930), Editura Scrisul Românesc, Craiova.

Dacă în domeniul muzicii corale laice Ioan Vidu a devenit un simbol al creațiilor de muzică corală, în domeniul creației corale bisericești compozitorul este mai puțin convingător în comparație cu precursorii muzicii acestui gen : D. Gh. Kiriac, Gheorghe Cucu, I. D. Chirescu, N. Lungu etc. și în general cu întreaga mișcare corală bisericească din capitală.

Lucrările corale bisericești ale lui Ioan Vidu, rămân realizări de o certă valoare artistică izvorite din dragostea sa pentru Biserică, neam și pentru valorile spirituale ale acestuia.

Menționăm în mod deosebit lucrările sale corale bisericești :

1. *Liturghia Sfântului Ioan Chrisostom pentru cor mixt*, Lugoj, 1930, Ed. A. Auspitz.
2. *Liturghia Sfântului Ioan Hrisostom pentru centrele parohiale și popor... aranjată și armonizată pentru voci bărbătești*. Transpusă pe muzică orientală de Arhidiacon, I. Mardale. Râmnicul Vâlci, Tip. Cozia, a Sf. Episcopii, 1930.
3. 2 Colindă prelucrate și armonizate pentru cor bărbătesc, București, 1901 ; precum și cele două concerte religioase «Plîng și mă tînguiesc» și «Mîntuire», lucrări ce se caracterizează printr-o tehnică armonică deosebită, largă linie melodică și «forță dramatică impresionantă»⁵.

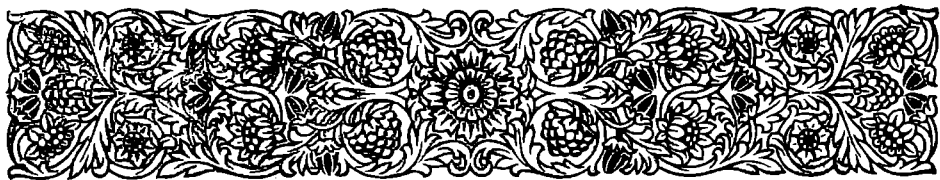
Ajunghind la capătul sumarei prezentări a vieții și diverselor preocupări ale unuia din cei mai de seamă precursori ai muzicii corale românești laice și bisericești din prima jumătate a secolului al XX-lea, Ioan Vidu, se cuvine — acum la împlinirea a 50 de ani de la plecarea sa dintre noi — un cald și pios omagiu nu numai pentru contribuția de autentică valoare artistică concretizată în creații corale populare, patriotice și bisericești.

Anii petrecuți ca «dascăl la Seleuș-Cighirel»⁶, Liceul Coriolan Brediceanu precum și cei petrecuți la Arad, ca profesor de muzică vocală și instrumentală la Institutul pedagogic-teologic, au fost anii care au contribuit în mod hotărîtor la formarea dublei sale personalități de profesor, dirijor și compozitor de muzică corală laică și bisericească, au fost anii de formare a artistului și înflăcăratului patriot Ioan Vidu.

Diac. Prof. MARIN VELEA

5. Idem, *Ion Vidu (1863—1931)*, Casa Centrală a Creației Populare, București, 1956, p. 56.

6. Emândă, Lucian, *Din viața lui Ioan Vidu*, în «Mitropolia Banatului», anul IX, nr. 5—6, mai—iunie, 1959, p. 29—30.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

VIZITA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE CONDUSĂ DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH IUSTIN, ÎN SUECIA ȘI ELVEȚIA

Între 14—20 octombrie 1981, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, însoțit de I.P.S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, P.S. Antonie Plămădeală, Episcopul Buzăului, P.C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea și Pr. redactor Gheorghe Bogdan, a făcut o vizită oficială în Suedia, la invitația Eminenței Sale Olof Sundby, Arhiepiscop de Uppsala și Primat al Bisericii Luterane a Suediei.

La plecare, în ziua de 14 octombrie, pe aeroportul Otopeni, erau de față: ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu I.P.S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, ambasadorul Suediei la București, însoțit de secretarul ambasadei, Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, Dl. Ion Popescu, director în Departamentul Cultelor, consilieri patriarhali și mitropolițani.

După o primă escală la Viena și alta la Copenhaga, delegația Bisericii Ortodoxe Române a ajuns pe aeroportul Arlanda, de lângă Stockholm, la orele 16,15, fiind întâmpinată de Eminența Sa Olof Sundby, Arhiepiscopul Bisericii Luterane din Suedia, episcopul de Stockholm, Lars Carlzon, I.P.S. Pavlos, Mitropolitul grec din Suedia, R. P. George Perry, vicarul arhiepiscopului Olof Sundby și secretar cu relațiile externe bisericești, Excelența Sa J. Herrlin, fost episcop de Stockholm. Dl. Dorobanțu, secretarul Ambasadei române în Suedia, Dl. consul V. Anton, PP. CC. Pr. Mihai Radu și Ioan Stănculescu, de la parohiile Malmö și Göteborg, precum și mai mulți pastori având funcții administrative superioare în cadrul Arhiepiscopiei suedeze.

La orele 17,30 s-a ajuns la Uppsala, la sediul Arhiepiscopiei suedeze.

Seara, la orele 20, în timpul dîneului, Eminența Sa Olof Sundby a rostit o scurtă cuvîntare, în care și-a exprimat bucuria de a primi această vizită mult așteptată, atît de Eminența Sa cît și de întreaga Biserică suedeză. La sfîrșitul cuvîntării, Arhiepiscopul Olof Sundby și-a exprimat încrederea că vizita P.F. Patriarh Iustin în Suedia va contribui la apropierea și cunoașterea mai profundă a celor două Biserici, precum și la intensificarea relațiilor de prietenie, pace și colaborare dintre poporul suedez și

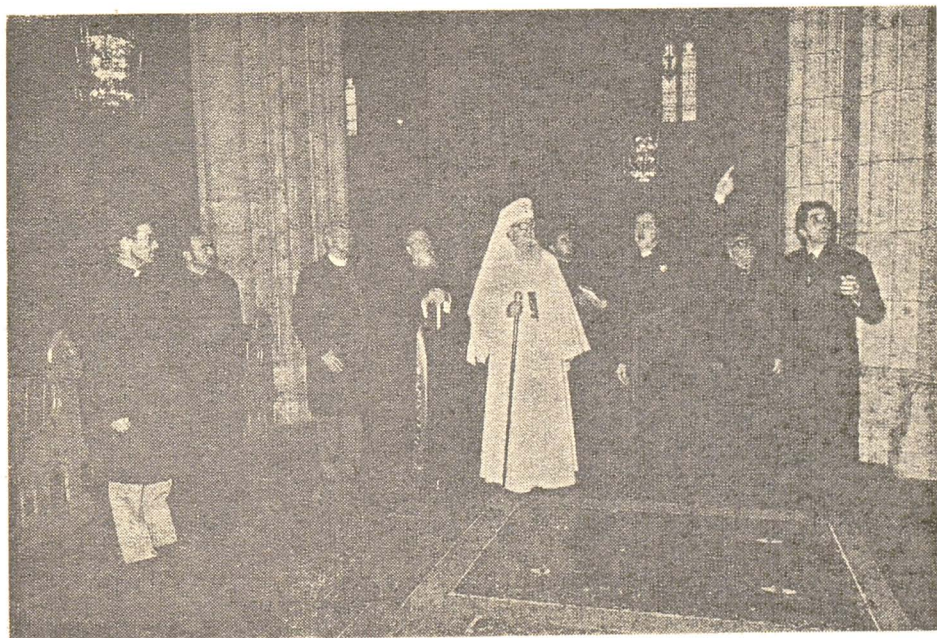
poporul român. În încheiere, arhiepiscopul Olof Sundby a toastat pentru rege și regină, pentru Domnul Nicolae Ceaușescu președintele Republicii Socialiste România și pentru Doamna Elena Ceaușescu, precum și pentru pacea și prietenia dintre cele două țări și popoare.

A luat apod cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin care, exprimîndu-și mulțumirea de a fi putut răspunde invitației Eminenței Sale Arhiepiscopul Olof Sundby de a vizita Biserica Suediei a făcut o trecere în revistă a legăturilor frățești dintre cele două Biserici, de-a lungul veacurilor, remarcînd rolul și importanța schimbului de vizite, atît în viața celor două Biserici cît și în viața celor două popoare. În încheiere, Prea Fericirea Sa a toastat pentru Domnul Nicolae Ceaușescu și Doamna Elena Ceaușescu, pentru regele și regina Suediei, pentru pacea și colaborarea dintre poporul român și poporul suedez.

A doua zi, 15 octombrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române, în cursul dimineții, a vizitat orașul Uppsala Veche și catedrala. Aici ea a fost întîmpinată de Tore Littmarck, pastorul prim al catedralei.

După un scurt serviciu divin, pastorul Littmarck a prezentat un istoric al orașului și al catedralei, remarcînd etapele principale din istoria Bisericii lor.

În aceeași zi, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Universitatea Carolina Rediviva, unde dr. Carl-Otto von Sydow, șeful departamentului manuscrise, a prezentat cele mai valoroase manuscrise pe care le posedă biblioteca, precum și diferite lucrări de valoare, dintre care se remarcă *Codex Argenteus*, aparținînd episcopului Ulfila al goților. Am fost bucuroși să constatăm că aici se păstrează și o însemnare a lui Nicolae Iorga referitor la lucrarea renumitului diplomat și umanist român Nicolae

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române în timpul vizitei la Catedrala din Uppsala.

Milescu Spătarul care în 1667 a vizitat Suedia și pe regele Carol al XI-lea. S-a semnat în cartea de onoare a Universității.

La orele 16,30, s-a vizitat catedrala din Uppsala. Aici ne-au întâmpinat pastorul Bryn Widmark și pastorul Gunnar Sundin. Adresînd, mai întîi, un cuvînt de bun venit, pastorul Bryn Widmark ne-a făcut, apoi, un scurt istoric al catedralei, în cadrul căruia ne-a dat și explicațiile privind unele sculpturi, tablouri și morminte din catedrală. S-a vizitat și muzeul catedralei, în care sînt păstrate diferite obiecte de cult de mare valoare artistică și istorică.

Seara, la Reședința arhiepiscopală, a avut loc o întrunire în care gazdele au prezentat pe scurt situația Bisericii suedeze și legăturile ei cu lumea contemporană.

Au luat cuvîntul Dl. Torsten Kälvmarm, director de sector în cadrul relațiilor externe bisericești, pastorul Tore Bergman, directorul organizației «Misiune și evanghelizare», care se ocupă de activitatea misionară a Bisericii suedeze pe celelalte continente și Dl. Tord Harlîn, directorul Comitetului național al «Diaconiei», al cărui scop este conc lucrarea dintre Biserici prin slujire.

La sfîrșitul întrunirii Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a mulțumit vorbitorilor pentru datele furnizate în legătură cu preocupările lor, exprimîndu-și nădejdea unei trainice colaborări a tuturor Bisericilor și creștinilor de astăzi.

În ziua de 15 octombrie, la orele 11, delegația Bisericii Ortodoxe Române, a fost primită în audiență de regele Carl al XVI-lea Gustaf.

Cu acest prilej Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a transmis majestății sale, din partea conducerii statului, a poporului român, a Bisericii Ortodoxe Române și a

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la Majestatea Sa Regele Carl al XVI-lea Gustaf al Suediei.

tuturor credincioșilor ei, doriri de bine și sănătate, iar poporului suedez urări de prosperitate, asigurându-l că poporul român va sîrgui continuu pentru întărirea legăturilor de prietenie și cooperare dintre cele două popoare.

Vorbînd despre legăturile prietenești dintre cele două țări și popoare, Prea Fericitul Patriarh Iustin a spus printre altele: «Știm, Majestate, că Suedia n-a cunoscut războiul de aproape două veacuri, trăind în pace cu toți vecinii și avînd astfel răgazul să atingă culmi de înaltă dezvoltare intelectuală și socială. Ea poate sluji drept exemplu în această privință, mai ales astăzi cînd omenirea trăiește sub imperiul cursei înarmărilor și a unor amenințări nemăicunoscute în istorie. Țara noastră, Republica Socialistă România, nu s-a putut bucura întotdeauna de o soartă asemănătoare. Noi a trebuit să luptăm permanent ca să ne păstrăm ființa etnică, granițele, libertatea, independența și suveranitatea; de aceea ne-am și făcut din acestea principiile de bază ale gândirii și acțiunilor noastre. Pe asemenea principii Președintele nostru, Exc. Sa Domnul Nicolae Ceaușescu, își sprijină cu hotărîre politică sa excepțională de pace și de rezolvare a tuturor conflictelor din lumea contemporană. El nu conținește să militeze pentru o nouă ordine economică în lume, pentru ca toate popoarele să fie fericite.

Biserica Ortodoxă Română, împreună cu toate Bisericile din România, sînt și ele angajate în opera aceasta mondială de zidire a unei noi societăți în care fiecare popor, fiecare om să se poată dezvolta și să poată viețui în pace. În această privință gândurile noastre se întilnesc desigur și cu cele ale Bisericii din Suedia, cu cele ale tuturor cetățenilor regelui Voastre cu care nu o dată, și acum o dată mai mult, ne-am întîlnit și ne întîlnim — în aceleași aspirații și idealuri, în același efort comun, spre o lume a încrederii reciproce dintre oameni și popoare, spre o lume a păcii».

Cuvîntării Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin a răspuns regele Carl XVI Gustaf, care a mulțumit Prea Fericirii Sale pentru frumoasele cuvinte adresate, remarcînd că vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Suedia, se datorește relațiilor de prietenie și colaborare dintre cele două Biserici și popoare, care în ultimii ani au fost într-un continuu progres.

În încheiere, suveranul suedez și-a exprimat convingerea că vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Suedia va adînci și mai mult relațiile dintre cele două Biserici și popoare, doritoare de pace, înțelegere și prosperitate.

La orele 12 delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost primită de Domnul Karl Boo, ministrul cultelor și al afacerilor religioase, care a oferit și masa de prînz.

În timpul dejunului, Dl. ministru Karl Boo, a ținut o scurtă cuvîntare, în care a vorbit despre raportul dintre Biserică și Stat în Suedia, evidențiiînd contribuția deosebită pe care Biserica luterană o aduce în viața spirituală și obștească a poporului suedez.

În cuvîntarea de răspuns, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a scos în evidență excelentele relații bisericești și politice care există între Suedia și Republica Socialistă România. În aceste condiții, a spus Prea Fericirea Sa, «găesc că vizita noastră este normală și că ceea ce trebuie să facem de acum înainte este să extindem și mai mult aceste relații, să ne cunoaștem și mai bine, spre binele nostru al tuturor».

În încheiere, Prea Fericirea Sa, exprimîndu-și recunoștința față de Statul suedez, care acordă ajutor parohiilor noastre din Suedia, a spus: «Biserica Ortodoxă Română va face tot ce-i posibil să întărim relațiile noastre pe toate planurile. După cum știți, Republica Socialistă România, ca și Suedia, este o țară a păcii și înțelegerii, cumoscute azi în întreaga lume prin politica ei de pace, prietenie și cooperare cu toate țările».

După amiază s-a vizitat sediul Consiliului Liber al Bisericilor din Suedia. Pastorul P. A. Agler, secretarul general, a rostit un cuvînt de întîmpinare, în care a făcut o descriere a rolului pe care îl are Consiliul Liber al Bisericilor în Suedia. Scopul? Ca toate Bisericile, indiferent de confesiune, să se apropie, să se cunoască și să se ajute reciproc, să trăiască în egalitate și pace.

Vorbînd despre parohiile noastre ortodoxe, care sînt ajutate tot de acest Consiliu, vorbitorul a apreciat în mod deosebit pregătirea și seriozitatea preoților noștri din Suedia, Mihail Radu și Ioan Stănculescu.

A luat cuvîntul și directorul financiar al Consiliului, care a făcut o prezentare a departamentului financiar, remarcînd străduința lor de a ajuta, în mod egal, toate Bisericile emigranților.

În cuvîntul de răspuns, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a felicitat inițiativa Consiliului pentru activitatea desfășurată, îndemnîndu-l să aplice spiritul ecumenic în toate acțiunile lor menite să ajute Bisericile, căci îndirect servesc pacea și cooperarea dintre oameni și popoare.

În seara aceleiași zile s-a servit dîneul la Excelența sa Lars Carlzon, episcopul de Stockholm, care a vizitat de mai multe ori țara noastră.

Cuvîntarea episcopului a fost un elogiu adus ospitalității poporului nostru și nunciilor lui creatoare. «Pretutindeni în România — spunea Exc. Sa — m-am simțit ca acasă, am cunoscut un popor harnic, bun și ospitalier, cum n-am cunoscut niciodată. De aceea voi rămîne pentru totdeauna legat de România și poporul ei».

Luînd cuvîntul, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezentat, pe scurt, frumusețile țării noastre, cu cîmpile mănoase și Carpații seculari, precum și hărnicia, omenia și ospitalitatea poporului nostru.

S-a toastat pentru popoarele celor două țări, pentru prietenia și colaborarea dintre ele și pentru pacea a toată lumea.

În ziua de 17 octombrie, s-a vizitat Centrul cultural Sigtuna, un institut care primește studenți din toată lumea îndiferent de convingerile lor religioase sau politice. Se studiază: teologie, filozofie, medicină, științe sociale, istoria artelor etc. Au o secție specială consacrată problemei dezarmării înființată de oțiva ani.

S-a vizitat biserica cu pictură interioară din Hårkeberga.

Masa de prînz s-a servit la Dl. Carl Gustaf von Ehrenheim, trezorerul Federației Luterane Mondiale. Cuvîntările rostite de gazdă și de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin au remarcat frumoasele rezultate la care s-a ajuns pînă acum prin dialogul dintre Biserica Ortodoxă Română și Federația Luterană Mondială pe plan ecumenic.

Seara, la orele 18, s-a săvîrșit slujba vecerniei în Catedrala greacă din Stockholm, urmată de întîlnirea delegației Bisericii Ortodoxe Române cu credincioșii ortodocși români din Stockholm, care au făcut o primire deosebit de călduroasă Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin.

Cuvîntarea adresată de Prea Fericitul Sa cu acest prilej s-a remarcat prin minunatele îndemnuri, pe care Întîistătătorul Bisericii noastre le-a dat credincioșilor privind dragostea de Biserică și Țara mamă, precum și respectul și prețuirea față de țara adoptivă.

În timpul dîneului ce a urmat după slujbă a luat cuvîntul și Înalt Prea Sfințitul Teotist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, vorbînd despre grija pe care Biserica-Mamă și Țara o poartă față de fiii ei care, din diferite prîcini s-au stabilit pe alte meleaguri, îndemnîndu-i, în încheiere, să nu uite niciodată de unde au plecat, să dea dovadă că sînt adevărați români, asemenea fraților lor de acasă, care umăr la umăr se străduiesc pentru bunăstarea lor materială și spirituală.

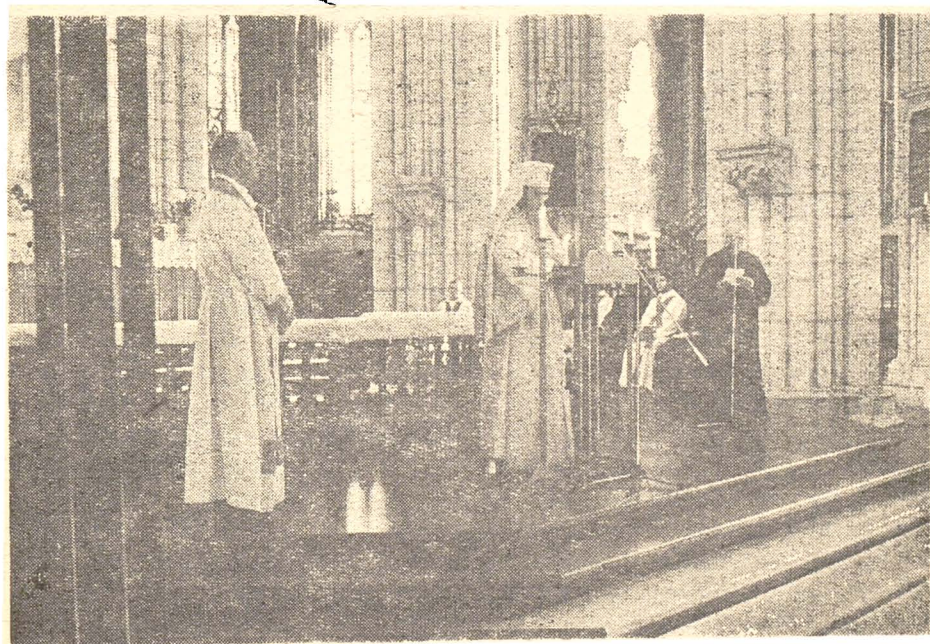

Întâlnirea delegației Bisericii Ortodoxe Române cu credincioșii români de la Stockholm s-a desfășurat într-o atmosferă cu adevărat românească.

În ziua de 18 octombrie, la orele 11, în catedrala din Uppsala, a avut loc slujba Sf. Liturghii oficiată de Arhiepiscopul Olof Sundby, înconjurat de un sobor de pastori, în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române.

În cadrul slujbei, Eminența Sa Olof Sundby, a ținut o cuvîntare, în care a făcut o expunere a legăturilor tradiționale dintre Biserica Luterană suedeză și Biserica Ortodoxă, în general, și cu Biserica Ortodoxă Română, în special, remarcînd contribuția deosebită a Bisericii noastre de-a lungul anilor, în cadrul Mișcării Ecumenice. În acest context Eminența Sa Olof Sundby, a subliniat, de asemeni și rezultatele îmbucurătoare ale dialogului direct dintre Biserica Luterană Suedeză și Biserica Ortodoxă Română, din ultimii ani.

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, a rostit o amplă cuvîntare, subliniind responsabilitatea Bisericilor creștine față de împlinirea aspirațiilor omenirii contemporane de apropiere, cooperare și pace, aspirații care-și au izvorul în porunca Mîntuitorului privind *iubirea față de aproapele și în îndemnul ca toți să fie una* (Ioan XVII, 21).

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin rostit cuvîntarea în Catedrala din Uppsala.

Referindu-se la raporturile frățești existente între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Luterană suedeză, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a remarcat cu satisfacție acțiunile lor comune în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al altor organisme ecumeniste internaționale, care au fost totdeauna animate de înțelegere reciprocă și sinceritate, contribuind astfel la promovarea ecumenismului creștin și a bunelor raporturi între oameni și popoare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române împreună cu Eminența sa Arhiepiscopul Dr. Olof Sundby, Primatul Bisericii Luterane suedeze și slujitorii Catedralei din Uppsala, la sfârșitul serviciului divin de duminică 18 octombrie.

La orele 12,30 Consiliul parohial al Uppsalei a oferit o agapă frățească în saloanele hotelului Gillet.

Cu acest prilej, Dl. Olof Envall, președintele Consiliului, a rostit o cuvîntare în numele Bisericilor din districtul Uppsala, exprimîndu-și bucuria pentru momentul istoric de la catedrală, ce a constituit — așa cum sublinia vorbitorul — «o manifestare a credinței în Domnul Hristos și a dorinței pentru unitatea creștină».

La sfârșitul agapei a luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, aducînd deosebite elogii tradiției liturgice suedeze, precum și pietății credincioșilor, remarcate și de felul în care s-a desfășurat slujba solemnă de la Catedrala din Uppsala.

Seara, la orele 19, a avut loc dîneul oficial dat de arhiepiscopul Olof Sundby în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române. Au participat peste 45 de persoane reprezentînd diferite sectoare de activitate din viața socială, culturală, politică și bisericească a Suediei, dintre care amintim: Dl. Karl Boo, ministrul cultelor și al afacerilor religioase, Dl. Göran Göranson, secretar și consilier departamental al Ministerului Cultelor, Dl. Martin Holmdahl, rector magnificus al Universității din Uppsala, Dl. K. Strömholm, profesor universitar de drept internațional, Dl. H. Mogard, rectorul

adjunct al universității din Uppsala, Dl. K. Vinding, profesor dr. al facultății de medicină etc.

Cu acest prilej arhiepiscopul Olof Sundby a vorbit despre contribuția Bisericii Ortodoxe Române în Mișcarea ecumenică de-a lungul anilor, apreciind frumoasele rezultate la care s-a ajuns în dialogul dintre Biserica Luterană și Biserica Ortodoxă Română.

Mulțumind Eminenței Sale Olof Sundby pentru alesele aprecieri făcute la adresa Bisericii Ortodoxe Române și a poporului român, în cuvîntarea de răspuns, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, a spus printre altele: «Bisericile, ca și popoarele, trebuie să caute astăzi mai mult ca oricînd unitatea și comunitatea spirituală spre a se putea angaja împreună în rezolvarea problemelor complicate cu care este confruntată lumea de azi. Dacă nu ne vom uni toți și dacă nu ne vom spune cu hotărîre cuvîntul în sprijinul păcii și al rezolvării tuturor conflictelor pe cale pașnică; dacă nu ne vom opune cu hotărîre, conjugîndu-ne eforturile, fabricării de arme tot mai sofisticate și mai periculoase; dacă nu vom milita cu luciditate pentru rezolvarea inechităților din lume printr-o nouă ordine economică mondială; dacă nu vom milita pentru realizarea dezarmării, soarta oamenilor, a civilizației și poate a întregii planete, rămîne în pericol. Biserica noastră Ortodoxă ca și celelalte culte religioase din țară nu încetează acțiunile lor pentru asigurarea păcii în lume. Sîntem bucuroși să constatăm aici că, dacă în unele probleme dogmatice există deosebiri între noi, nu există însă nici un fel de deosebiri în privința apărării păcii în lume. Pe această temelie socotim noi că se vor putea clădi noile raporturi între popoarele și Bisericile noastre. Căutînd *unitatea duhului în legătura păcii*, cum ne îndeamnă apóstolul, vom putea realiza cea dintîi și cea mai mare poruncă a legii noi, dragostea între oameni. În încheiere, Prea Fericirea Sa a spus: «Să ne străduim, deci să aducem Bisericile noastre la unitatea cea dintîi, fie prin dialoguri bilaterale, fie în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și, îndeosebi, prin înmulțirea contactelor dintre noi, pentru o mai bună cunoaștere reciprocă, pentru o colaborare mai intensă și în general pentru victoria noastră în desăvîrșita comuniune creștină».

S-a toastat pentru prietenia dintre cele două Biserici și cele două țări.

Ziua de 19 octombrie a fost marcată de interviul pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin l-a acordat ziarului «Uppsala Nya Tidning» (Uppsala Ziarul Nou), la orele 10 dimineața și de Conferința de presă care a avut loc la orele 14 în biserica Engelbrekt din Stockholm.

În cadrul interviului și Conferinței de presă Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a prezentat activitatea Bisericii Ortodoxe Române pe plan pastoral și social, legăturile ei cu Statul, colaborarea ei cu celelalte culte religioase din țară etc.

Tot în ziua de 19 octombrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat ambasada română din Stockholm, unde a avut loc o recepție dată de domnul ambasador Teodor Vasiliu și colaboratorii săi.

În ziua de 20 octombrie, la orele 16,55 s-a plecat spre Geneva. La aeroport delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă de Arhiepiscopul Olof Sundby și vicarul său, pastorul George Perry. Erau de față domnul ambasador Vasiliu și Dl. consul V. Anton.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Suedia, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, s-a bucurat de un succes deosebit.

Primiriile la cel mai înalt nivel, discuțiile purtate cu reprezentanții Bisericii suedeze și cu personalitățile politice și culturale din această țară au demonstrat cu prisosință, prestigiul de care se bucură astăzi în lume Biserica Ortodoxă Română, în frunte cu Întâistătătorul ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin. Totodată vizita a marcat respectul și prețuirea de care se bucură poporul român în viața internațională, în frunte cu Domnul Nicolae Ceaușescu, Președintele țării noastre.

De la televiziune și din presă poporul suedez a avut posibilitatea să cunoască activitatea Bisericii Ortodoxe Române, atât pe plan intern cât și pe plan extern, ceea ce va contribui, în mod sigur, la o colaborare mult mai apropiată dintre cele două Biserici și popoare în lupta lor comună pentru pace și binele omenirii.

*

În Elveția vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române s-a desfășurat în zilele de 20—25 octombrie.

La sosirea pe aeroportul din Geneva, membrii delegației au fost întâmpinați de Dl. Philip Potter, Secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dl. Th. Săbev, Secretar adjunct, Dl. Mircea Malița, ambasadorul Republicii Socialiste România în Elveția, Pr. Prof. Ion Bria, Pr. Prof. Dumitru Popescu și alții.

Miercuri 21 octombrie, conform programului dinainte stabilit, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Cu acest prilej, la orele 9,30 a avut loc un serviciu religios la capelă; la orele 10, reuniunea generală cu personalul Centrului ecumenic.

În cadrul acestei reuniuni a avut loc schimbul de mesaje între Domnul Philip Potter și Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, precum și schimbul de cadouri.

La orele 11, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a avut o întâlnire cu «Grupul de muncă» al Comisiei Bisericilor pentru afacerile internaționale și al Comisiei de ajutor reciproc și de asistență socială pentru refugiați.

Masa de prinz a fost oferită de Dl. Phillip Potter la orele 12,30, iar seara, tot domnia sa, la orele 19,30 a oferit un dîneu oficial la restaurantul «L'Hotel de la Paix», la care au participat reprezentanții ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ai Federației Luterane Mondiale, ai Conferinței Bisericilor și ai Alianței reformate mondiale.

Din partea statului elvețian a participat dl. André Chavanne, președintele Consiliului de Stat al Republicii și al Cantonului Geneva și primarul orașului.

Discursul oficial ținut de dl. Philip Potter a remarcat prețuirea și respectul de care se bucură Biserica Ortodoxă Română în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, precum și contribuția pozitivă a Bisericii Ortodoxe Române la defrișarea celor mai spinoase probleme cu care Consiliul Ecumenic s-a confruntat de-a lungul anilor, cum ar fi: refacerea unității creștine, lupta pentru pace și dreptate socială, aportul deosebit adus de delegații Bisericii Ortodoxe Române la publicarea și punerea în aplicare a unor documente privind dezarmarea etc.

Intervențiile Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin din cadrul convorbirilor avute cu directorii secțiilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor au relevat responsabilitatea Bisericii Ortodoxe Române față de problemele care frământă astăzi omenirea și anume: pacea, dezarmarea, noua ordine economică, drepturile omului, situațiile speciale din Orientul Mijlociu și din Africa etc.

Ziua de 22 octombrie a fost consacrată dialogului cu Federația Luterană Mondială, al cărei secretar general este Dl. Carl Mau

Din convorbirile avute cu secretarul general și cei cinci șefi de secție din cadrul Federației, desprindem următoarele: Federația Bisericilor Luterane protestante

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin oferă în dar
D-lui Philip Potter o icoană ortodoxă.

este bucuroasă să continue dialogul cu Biserica Ortodoxă Română. De când au început relațiile dintre cele două Biserici s-au aprofundat, ajungându-se la stabilirea a două mari linii comune și anume: mărturisirea Evangheliei și koinonia. Sînt două sarcini care includ, de la sine străduința comună a celor două Biserici de a acționa, pe plan bisericesc la cunoașterea reciprocă, iar pe plan social la lupta lor comună pentru dreptate socială, pentru pacea și înțelegerea dintre confesiunile creștine și inclusiv a popoarelor. În acest context s-a remarcat ecumenismul local practicat în țara noastră de Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte religioase.

La sfîrșitul convorbirilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a felicitat Federația Luterană Mondială pentru activitatea pe care o depune în slujba Bisericilor și a popoarelor, precizînd că Biserica Ortodoxă Română, la rîndul ei, va depune în continuare eforturi deosebite ca dialogul să continue pe bază de respect reciproc, pentru cunoașterea și apropierea dintre confesiunile creștine.

La orele 12,30, Biserica Națională protestantă din Geneva a oferit masa de prînz, în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române, la Centrul de înfîlîniri de la Cartigny.

Cu acest prilej, doamna Nicole Ficher, președinta Bisericii Naționale din Geneva, a făcut o prezentare a situației din Biserica lor. S-a oprit asupra condițiilor sociale și politice diferite din țara lor care, după părerea ei, au grăbit secularizarea. De aici lipsa de vocație și o oarecare oriză în Biserica lor. Întreprind acțiuni cu caracter social în interesul altor Biserici din dorința de a trăi ecumenic și cu scopul de a găsi unitatea de credință.

În cuvîntarea de răspuns Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a făcut o trecere în revistă a organizării Bisericii Ortodoxe Române, reliefînd printre altele: «Biserica noastră își împlinește misiunea în lumea de astăzi. S-a adaptat la viața poporului ca să fie cu el și alături de el, participînd la bucuriile și realizările lui. Ținem seama de necesitățile credincioșilor noștri, de nevoile lor sufletești. Bisericile noastre sînt pline. Nu avem lipsă de vocație. Legătura dintre Stat și Biserică a existat de totdeauna și ne bucurăm permanent de sprijinul și înțelegerea conducerii de Stat.

La orele 15,30 Consiliul de Stat al Republicii și Cantonului Geneva a oferit o recepție în onoarea delegației Bisericii Ortodoxe Române.

Delegația a fost întîmpinată de Dl. André Chavanne, președintele Consiliului de stat al Republicii și al cantonului Geneva și de primarul orașului Geneva.

În cuvîntarea rostită cu acest prilej, Dl. André Chavanne a făcut un scurt istoric al relațiilor culturale și politice dintre cele două țări și popoare, apreciînd lupta lor comună pentru pace, prietenie și cooperare.

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a făcut o trecere în revistă a luptei poporului român pentru pace și dezarmare, din nefericire, popor cunoscător al dezastrului celor două războaie mondiale și alături de care Biserica a fost mereu prezentă.

Ziua de vineri 23 octombrie, a fost consacrată convorbirilor cu reprezentanții Conferinței Bisericilor Europene, avînd ca secretar general pe Dl. G. Williams.

Din discuțiile purtate s-a constatat că programul celor 114 Biserici membre ale Conferinței este astăzi mult mai complicat față de cum era cu cîțiva ani în urmă. Bisericile angajate aici, pe lîngă problemele de cunoașterea doctrinelor religioase sînt

Aspect din timpul convorbirilor cu reprezentanții Conferinței Bisericilor Europene.

preocupate de cele mai arzătoare probleme sociale care frământă astăzi întreaga lume ca : destinderea, pacea și dezarmarea, drepturile omului în raport cu relațiile de încredere și destindere, rolul Bisericilor în drepturile omului, lupta pentru pacea și demnitatea umană, creștinii și cursa înarmărilor etc. ; s-a remarcat faptul că prima consultație privind problema păcii și a dezarmării va avea loc la București, sub titlul «Ecumenism, creație și pace». În cadrul acestei consultații vor fi analizate desigur mai multe probleme, dar în centrul atenției va sta tema : educația pentru pace.

Vorbitorii și-au exprimat bucuria că Biserica Ortodoxă Română, alături de Statul român, s-au pronunțat cu fermitate împotriva războiului și și-au ridicat glasul ori de câte ori a fost nevoie, pentru apărarea păcii și colaborării dintre state și popoare.

În acest context s-a elogiat activitatea deosebită depusă de reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române de-a lungul anilor și anume : Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, I.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului ; P.S. Episcop Antonie al Buzăului ; P.C. Pr. Prof. Ion Bria, P.C. Pr. Prof. Dumitru Popescu.

Sâmbătă 24 octombrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Institutul Ecumenic de la Bossey. La sosire ea a fost întâmpinată de Dl. Director Dr. Karl Hertz, de prof. Dan-Ilie Ciobotea și de studenți. După un scurt serviciu religios în care studenții au cântat «Sfinte Dumnezeule» în românește, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin s-a întreținut cu profesorii și studenții, interesându-se de programul de studii și apreciând, totodată, contribuția pe care Institutul de la Bossey, o aduce în cadrul Mișcării Ecumenice.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române împreună cu Dr. Glen Williams secretar general și ceilalți directori de studii ai Conferinței Bisericilor Europene.

La orele 12,30, Domnul ambasador Mircea Malița, a oferit masa de prinz.

Cu acest prilej, domnia sa a rostit un mic discurs în care a făcut aprecieri asupra dialogului sincer ce caracterizează astăzi lumea creștină și care este destinat să întărească pacea, cooperarea și prietenia dintre oameni și popoare.

A răspuns Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, mulțumind domnului ambasador pentru ospitalitate și pentru simpatia arătată față de preocupările lumii creștine de astăzi. Programul zilei de sâmbătă s-a încheiat cu slujba vecerniei de la parohia ortodoxă română de la Chambésy. La slujba vecerniei Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a rostit o cuvîntare, dînd sfaturi credincioșilor de a iubi Biserica și Țara-Mamă de a rămîne statornici în credința strămoșească, păstrînd tradițiile și întreaga spiritualitate a poporului din care s-au născut. A urmat o recepție dată de părintele paroh Roman Emil, în cadrul căreia Prea Fericitul Părinte Patriarh s-a întretinut cu credincioșii ortocodși români din Geneva prezenți la serviciul religios.

Duminică 25 octombrie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și membrul delegației au luat parte la slujba sfintei Liturghii, ce s-a săvîrșit la Centrul ortodox de la Chambésy.

Prea Fericirea Sa și înalt Prea Sfințitul Mitropolit Damaskinos de Tranoupolis, Directorul Centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Geneva, au rostit cuvîntări, care au evidențiat bunele raporturi dintre Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică.

Astfel a luat sfîrșit vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Elveția.

În după-amiaza zilei, la orele 16,55 de la Zürich, pe calea aerului, delegația Bisericii noastre s-a întors la București.

*

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la organizațiile creștine din Geneva a prilejuit un schimb interesant și edificator de opinii privind activitatea, preocupările și menirea Bisericilor contemporane în munca lor de a împlini unitatea creștină și de a sluji omenirii întregi.

Această vizită s-a încheiat cu rezultate pozitive, care confirmă prestigiul de care se bucură astăzi Biserica Ortodoxă Română în lumea creștină, precum și contribuția pe care Biserica și Țara noastră o aduc la lupta pentru pacea, dezarmarea, înțelegerea și colaborarea dintre toate țările și popoarele lumii.

ASISTENT

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

BUCUREȘTI

41.360